

ПОРЕДИЦА ПАРИ И СТРАСТИ

ПЪТЯТ КЪМ СЛАВАТА

Вълнуващ
роман
за необикновенния
път
на една жена
към висшето
общество

ЛУИС БРОМФИЙЛД

ЛУИС БРОМФИЙЛД ПЪТЯТ КЪМ СЛАВАТА

Превод: Невяна Розева

chitanka.info

Вълнуващ роман за необикновения път на една жена към висшето общество

Когато Елен Толивър бяга от пустотата на провинциалното градче в Средния Запад, не притежава друго, освен необикновената си амбиция и талант. Години по-късно, пред най-изисканата публика на Бродуей, се изправя в пълния си блясък световноизвестната артистка Лили Бар. Малцина знаят, че тя и Елен са една и съща жена.

„Пътят към славата“ е драматичната история на тази горда и красива жена, която разчупва оковите на бедността и примирението и покорява света на богатите и силните.

„Пътят към славата“ е за Терез Колендър — свръхбогатата наследница на гръцки банкер, която има една цел — да съхрани огромните си капитали за поколенията и за Ричард Колендър, за когото парите са даденост.

„Пътят към славата“ е роман за една необикновена любов, за силата на страстта, желанията и превратностите на съдбата.

На Мери

„Животът е тежък за нашите деца. Той не е вече така прост, както беше за нас. Дедите им бяха труженици; същата кръв тече и в техните жили, само че те нямат вече граници за преминаване. Нашите деца са застанали сега гърбом към недодялания Среден запад, с лице към Европа и към Изтока, и не принадлежат нито на Запада, нито на Изтока. А се лутат между тях.“

„Където и да отиде, все ще създава неприятност. И тя е прокълната като повечето гении. Положително ще засегне живота на всички, които се намират край нея..., защото..., просто защото нишките на нашите съществувания са безнадеждно преплетени... Ожени се за нея, ако желаеш, но не очаквай щастие от този брак. Тя ще ти роди сигурно син... прекрасен и здрав син, защото е едно хубаво и студено животно. Но не очаквай задоволяване от нея. Тя знае отлично за какво е предопределена.“

1

В залязващата октомврийска дрезгавина дядо Толивър ядеше ябълка и четеше „Упадъкът и падението на Римската империя“. Обемистата книга (том трети), беше разтворена върху костеливите му колене, защото беше много тежка и не можеше да се държи в ръка; той четеше, като се навеждаше отдалеко и надничаше из страниците иззад замъглени, както винаги, очила със стоманени рамки. Но това замъгляване изглежда не го дразнеше; той продължаваше да чете невъзмутимо, сякаш очилата наистина засилваха погледа му, вместо да го замъгляват. Нещата са всъщност такива, каквито вярваме, че са; така че очилата изпълняваха службата си. Той не беше човек, който би се тревожил от такива дреболии...

Стаята, дето се намираще, беше четвъртата и немного голяма. На двете стени имаше прозорци, а в единия ъгъл огромно погребално легло от тъмен орех (брачното легло на три поколения Толивъровци), запазило очертанията на порочната и ъгловата старческа снага. Той размишляваше там легнал. Лежеше понякога с часове, като в унес, повтаряйки в паметта си необичайното и глупаво разнообразие на живота. Но характерна отлика на тази стая беше броят на намиращите се тук книги. От пода до тавана се издигаха лавица след лавица, препълнени с книги; лавица след лавица, прибавяни всяка година с незначителния доход на дядо Толивър, който бе най-послед почти зазидан в тях. Имаше книги със скъпа и евтина кожена подвързия, изтъркани и оръфани в ъглите; книги с евтина платнена подвързия и безброй подвързани с жълта хартия. Съвсем близо до книгите, пред северната стена на стаята, се гущеше огромно писалище от същия погребално тъмен орех, бюро с безброй поделения, дето бяха наблъскани без ред и последователност късчета хартия, покрити със ситен и неравен почерк, напомнящ следи на птиче, стъпило в мастилница. Хартиите имаха най-разнообразни оттенъци — от потъмнялата жълтевина на старинните документи до сивата белота на сравнително нови книжа. Това писалище беше единствената

непочистена мебел в цялата стая; то беше покрито с дебел слой прах, с изключение на две точки, изтрити от остриите лакти на дядо Толивър.

Какво бе писал той? Какво съдържаше тая огромна сбирка от книжа? Никой не знаеше това; и снаха му Хети дори, която идваше всяка сутрин в стаята, за да разтвори прозорците (едно омразно за него действие) и да накара стареца да излезе да позъзне по улиците, не би смогнала да проникне в тайната на тия чудновати птичи знаци. Тук-там само можеше да се разчете някоя дума... И нищо повече. А тя се бе опитвала много често да ги разгадае, за да прозре тайната на неговата сила. От дългогодишното неуморно и бързо писане думите бяха загубили вече всяка прилика на буквени съчетания. Самите букви бяха неясни; те се преплитаха едни в други, докато всяка от тях се бе превърнала, като китайските знаци, в някакъв символ, в тайна, чийто ключ се пазеше само от стареца. Този почерк беше на човек, чието перо не е смогнало никога да догонва светкавичната бързина на мисълта. Възможно е самият старец да не можеше вече да разчете писаното по отдавна пожълтелите страници. Откакто околните му го помнеха, той не бе ги изваждал нито веднъж от поделенията им и не бе ги прочитал отново. Те бяха просто изоставени да пожълтеят и да се покрият с прах. Защото дядо Толивър чувстваше от години вече съвършено ясно безкрайната суета на всичко в света.

Седнал така във вечерната дрезгавина, в извехтелия стол-люлка, старецът беше почти зловец. В очертанието на голямата му костелива глава, в посивялата невчесана брада, в забележителната ъгловатост на приведената снага имаше нещо, което му придаваше вида на човек, свързан с тъмните сили. Сиво-зеленикавият поглед на блестящите очи сякаш пронизваше всяка измама, всяка преграда на сдържаността и тайната. Това беше поглед, който стига до сърцевината на всяко нещо, така че всеки — дори и най-големият му враг, силната и безхитроствна Хети — примигваше пред пронизващия блясък, скрит в неговите глъбини. Той светеше изпод свъсените вежди с почти свръхчовешка мъдрост, събрана в самотата. А дядо Толивър си служеше с тоя поглед ужасно, за да наблюдава хората и да разтваря мълчаливо и властно техните черупки. За него нямаше вече никакви илюзии; и поради това той беше ужасен и нетърпим старик.

Най-после, когато светлината стана вече съвсем недостатъчна дори за неземните очи на стареца, той затвори „Упадъка и падението“

и се залови да дояде ябълката си, размишлявайки същевременно с тържествуващо доволство за ония пасажи от обемистата книга, които доказваха несъмнено, че човешкият род е непоправим.

Когато яките му остри зъби изядоха ябълката, той захвърли останките на земята, за да бъдат пометени сутринта от Хети и, вдигайки колкото е възможно по-високо „Упадъка и падението“, я хвърли с трясък на пода. Докато отзвукът му заглъхваше, от долния етаж се дочу звънтене на чинии, разлюлени от тоя трясък в смаяните ръце на Хети, а след това неразбираем шепот от отчаяно възмущение при тази най-нова проява на дяволска злост.

Старецът се облегна със зловна усмивка. Още една схватка в положението на война, съществуващо от години между него и снаха му.

През затворените прозорци нахлуха познатите звуци на цяла дузина дворове — острият трясък на блъсната врата на хладилник, внезапният яростен лай на куче, което играе с някое дете, леко цвилене на кон в някоя конюшня; и най-последно гръмкият глас на Хети, в който се долавя все още едно безспорно раздражение, се провиква да прибере момчетата, пръснати нейде из съседите.

Тоя глас се извисява и увисва в есенната нощ, богат, плътен, властен и преливащ от енергия, прекрасен в своята първична мощ. Долавяйки слабото раздражение в него, дядо Толивър се усмихва отново, като търка зъби с мършавия си пръст.

Гласът се вълнува и прониква в далечината на дворовете, отдето достига най-последно отговор с гласеца на дванадесетгодишно момче, прекъснато посред играта.

— Да-а! Да-а! Идваме!

„Първичен вик като тоя на овца, която зове агънца си, или по-скоро, помисли си старецът, на лъвица, която свиква лъвчетата си.“ Обадил се бе Робърт, по-малкият. Фергус не би могъл да извика така, защото беше на възраст, когато гласът му се колебаеше опасно между мецосопран и бас. И той се срамуваше от тоя звук. А Фергус не обичаше, също като баща си, да става за смях. „Прекалено чувствителен, помисли си дядо Толивър. И той ще бъде несретник като баща си, защото не умее да бъде равнодушен.“

В стаята ставаше все по-тъмно и по-тъмно; не след много приятният парлив мирис на смачкани листа, подпалени от децата,

които играеха под прозорците, се промъкна в стаята през пропуканите стъкла. Този мирис, меката дрезгавина, гласът на Хети повлякоха сякаш рояк спомени, и дядо Толивър започна да се люлее леко. Столът му заскърца едва чуто, като че стаята се бе изпълнила с прилепи, които кръжаха около главата на стареца, изпълвайки стаята с леки и остри викове... Старецът се засмя отново. Горчив, неземеен смях.

Стаята, дето се намираше сега дядо Толивър, беше пристроена към Толивъровия дом преди години, в един от редките случаи, когато синът му бе преуспял за известно време. Самата къща беше застроена далеко от улицата в старата част на едно селище, превърнало се през живота на едно поколение от гранично средище в шумен град, чието благоденствие се съсредоточаваше около черните фабрики и пламтящите пещи на блатистата област, именувана „Равнините“, мрачна, неугледна, обитавана от тълпи италианци, поляци, словаци и руси, които не излизаха никога от задимените ѝ околности към чистия въздух на хълма, дето се намираха домовете на старите граждани. Домът на Толивъровци се разпознаваше между тях по наложителната нужда от пребоядисване, при все че тая срамна вина се прикриваше донейде от влачещите се растения — японски рози, папрат и бръшлян, които покриваха цялата сграда и придаваха лете известна красота на ужасните украси, измислени от някакъв провинциален архитект с бакенбарди, от осемдесетте години на миналия век. Във вида на тоя дом нямаше никакво охолство. Той беше сив, обикновен, със своеобразни украси. Загрозяваше го и сивосинкавият ламаринен покрив. Но вътре беше просторен и удобен.

Домовете, обитавани дълго от един и същи род, възприемат някак неусетно, но сигурно, отличителните черти на своите собственици. Хети и Чарлс Толивър бяха влезли в този дом като булка и младоженец по времето, когато пред Чарлс Толивър се разкриваше светло бъдеще, много години преди да се откаже, по настояване на властната си съпруга, от една обикновена, но подходяща за него заплата, за да се отдаде на по-смело и шумно поприще в политиката на напредващото графство. Сега, двадесет години след тоя ден, домът, моравата и градината изразяваха същността на Толивъровото семейство. Тревата беше често неокосена навреме. Мазилката, изложена на зимните ветрове, бе изпадала тук-там. По стрехите имаше черни ивици от сажди, достигнали дотук от пухтящите фабрики в

равнините. Храстите бяха неподкастри; влаещите се рози биха били много по-красиви, ако бяха подрязани малко, но всичко това, взето заедно, създаваше някакъв особен чар, много по-голям от този на другите спретнати, наскоро боядисани, еднообразни къщи, застанали в неугледни редици от двете страни на Сикамор стрийт. В безгрижния растеж на храстите и влаещите се растения имаше някаква дива и вдъхновителна сила, някаква жизненост и свежест, която липсваше навред другаде в същия блок. Нищо тук не бе подредено, окастриено или подрязано в някаква еднообразна посредственост. Зад оградата, която затваряше имението на Толивър, имаше подчертана небрежност, усет за бързо изживян живот, с безсрамно незначително нагиздената сигурност. Явно бе, че Толивъровци нямат време за това, което се намира вън от главното течение.

А при това нийде не се виждаха захвърлени отпадъци. Всичко беше безукорно чисто — от липите покрай бордюра на плочника до яркочервения обор в дъното на градината. Бихте могли да извървите целия блок, без да забележите останалите къщи, но пред Толивъровата непременно ще се спрете и ще си кажете: „Ето нещо съвършено различно. Някакъв нехаен собственик, който не се гордее както подобава със своето име“.

И все пак сте се спрели да го погледате. Защото то ви е заинтересувало, ако не с друго, то поне с дивия и небрежен вид на своето различие от останалите.

Стаята, заета от дядо Толивър, беше построена отначало за прислугата, и в тръпните дни на Толивъровото благоденствие през вратите ѝ бе минало цяло шествие „наемници“ — селски девойки, дошли да търсят развлечения в града, чехкини и рускини, дъщери на жителите от равнините; за най-голямо възмущение и почуда на Хети се бе оказало, че една-две от тях са просто леки моми. С напускането на Миртъл, последната прислужница, която си бе отишла, за да износи едно дете от неизвестен баща, благоденствието на Толивъровци бе стигнало един от редовно повтаряните обрати, и бурното, незадоволително време на прислужниците се бе свършило завинаги. Отгатнал сякаш това събитие, дядо Толивър бе пристигнал същия ден, седнал до коляра на препълнената с книги четириколка, и бе съобщил, че остава да живее при сина си. Нямаше какво да се прави. Книгите бяха занесени в стаята над кухнята, дето се настани старецът. Той

живееше там от десет години вече, конска муха, кацнала тук, за да измъчва добродетелното и трудолюбиво съществуване на своята снаха. Той излизаше рядко от стаята си. През целия си живот не бе направил нищо, което би могло да се нарече постижение. На младини се учил за духовник, но когато привършил образованието си, открил, че е научил премного, и не вярваше вече в нищо. Той не безпокоеше никого. Престъплението му беше, че е стар и съвършено безсилен, безразличието му беше неизмеримо.

Колкото повече стаята потъваше в дълбок мрак, толкова повече столът люлка се оживяваше под натиска на порой спомени. В приятно свойските звуци от двора и в мириса на горящите листа имаше сякаш нещо, което проникваше през сетивата на стареца отвъд преградата на недостъпната му самота. Той се засмя най-последно отново и победоносно, като че споменът за раздражението на Хети Толивър звънтеше още в ушите му.

О, как го мразеше тя! И как всички тук го презираха! При редките му самотни появи из булевардите на града охолните граждани го поглеждаха враждебно. „Старият Толивър... Несретникът!“ — те го сочеха на децата си като ужасен пример на човек без честолюбие, доживял самотна и тъжна старост, ненавиждан и нежелан, бreme за своите деца и внуци. Ето какво значи да нямаш енергия и воля!

Старият Толивър!... Несретникът! При тая мисъл своеобразният старик се изсмя по-високо от всеки друг път. Несретник, несретник! Знаеха ли те дали е несретник? Несретник! Ето как се бе подиграл той с всички! Защото бе определил сам своите стремежи и достигнал своята идея; вършил бе винаги тъкмо това, което бе желал да върши.

Той едва не се задуши от собствения си смях, радвайки се съвършено сам на своето скрито тържество.

Стар ли? Да, той се чувстваше много стар тази вечер. Не му оставаха още много години може би. Възможно бе да се окажеха само месеци. И щеше да умре. Какво ли е смъртта? Навярно просто отминаване в някаква необятна тъмнина. Забравата! Да, тъкмо това! Защо това да не е идеален край? Забравата, при която се превръщате в нищо, нямате разум, памет и книги, а просто преставате да съществувате. Небитие и вечен покой. Арату, царството, дето владее пълна забравата. Той не се стремеше към небеса и арфи. (Представете си Хети да свири на арфа!) Испитваше пълно задоволство от това, че е

направил всичко, което трябва да се направи, че е узнал в живота всичко, което човек може да научи. Грехът ли? Какво е грях? Той не съжеляваше за нищо сторено. Нямаше никакви угризения, нито съжаления. Напротив, доволен беше от всички свои дела, които по мнението на хората са грехове. Изпитваше от тях приятно чувство на съвършенство. Сега, когато бе вече остарял, нямаше защо да желае да е сторил това или онова. Защото го бе сторил. Не бе убил никого, разбира се! Не можеше да бъде обвинен в кражба... Това чувство на съвършенство беше много приятно.

Нищо не оставаше вече. Смърт... Мъртвило... Ами че той беше вече мъртъв. Смъртта приличаше може би на тая стая, тъмна, мрачна, отрицателна, нито това, нито онова. Той беше вече мъртъв от седмици, от години; мъртъв и зазидан в гроб от книги. „Орлеанската дева“ (рядко издание). Какво ли ще стане с нея? Хети сигурно ще я изгори, без да знае стойността ѝ! А как ще съжелява, ако знае, че изгаря цял куп банкноти! „Кандида“, „Критиката на чистия разум“, Спиноза, Монтен, Дарвин, Хъксли. (Каква олелия бяха причинили те! Той помнеше така добре цялата караница!) Платон. След това Верлен, Жорж Санд и Текерей. Полковник Ньюком и Ребека Шарп с острия нос и зелени очи. Какво забавно създание беше тя! Амелия Седли, досадната, безинтересна, добродетелна кукумявка! Ами Чарлс Хонеймен? (О, той знаеше неща, за които не бяха и сънували в тоя град!) А в ъгъла до старото писалище беше Ема Бовари, която подръпва сладострастно своя корсаж.

И не само книжни призраци. А призраци от действителния живот, призраци от спомените изникваха сега от миналото, от вече пресъхналата, но някога пълнокръвна, романтична и неспокойна младост; призраци като Селеста (с малка шапчица и забодена на крайчеца ѝ камелия), която надничаше като че вечно от ъгъла на някоя стълба, както бе надничала някога, в своята лъчезарна действителност, зад една стълба на Рю дьо Клиши. Нина, по-жива сега от всеки друг път... А хората го смятаха за несретник!

Да, тия призраци бяха забавни. Той бе живял с тях години подред. Самотен ли? Нима беше възможно да си самотен в такова очарователно общество? Той бе живял премного между тях. Познаваше ги много добре и отвътре, и отвън. Те му бяха другари в тая гробница от книги. Той я напускаше много рядко. Веднъж в седмицата

може би, само за да се поразходи; тогава децата бягаха от него, като от самия сатана.

Дядо Толивър започна да се люлее по-полека. Да, той беше наистина упорит старец. Знаеше всичко, което може да се научи в тоя свят, и не съжаляваше за нищо. Затворили го бяха в тая стая и не му продумваха понякога по цели дни. Но с него бяха Ема Бовари и Беки Шарп; и Селеста, която принадлежеше само нему. Дядо Бар не ги знаеше дори. Всичките му деца — с изключение на Хети — го бяха напуснали, за да отидат в Айова, Орегон, Уайоминг, все към равнините. Приятелите ви могат да умрат и децата ви да ви изоставят, но спомените и приятелите като Ема и Беки няма никога да ви напуснат.

Навън почна да вали дъжд, отначало бавно, с единични, колебливи капки, после все по-силно и по-силно, докато най-последно цялата засъхнала земя започна да поглъща жадно есенното напояване.

2

В звука на дъждовните капки, падащи сред мекия мрак, има някакъв целебен покой. Неговата неотменност — самият лек и непоколебим ритъм на валежа — потапя сякаш душата в някаква сладостна забрава. И върху една толкова бурна и неразсъдителна натура като Елен Толивър дори, млада, нетърпелива и мрачна, звукът на есенния дъжд, падащ по покрива и в изсъхналата градина, оказва своето въздействие. Той съставяше някаква своеобразна, нежна и първобитна музика, преизпълнена с богатство от земя и въздух, така че най-после, сама в стаята си на дванадесетина стъпки от тази на дядото, Елен престана да плаче и зарови лице във възглавниците на голямото си дъбово легло, утешена и успокоена; тя лежеше в тъмната стая, неподвижна и безгласна, с разчорлени черни коси по бялата възглавница. Лежеше така в своята самота, отделена само с една-единствена стена от самотата, обгърнала дядо й. Ако звукът на риданията й би бил доловим за слуха, имаше още една стена, която би го спряла — стената на топлия есенен дъжд, който падаше по земята и отделяше Елен от целия свят.

Тя не знаеше защо плаче. Ако имаше някаква причина да плаче, не би се заключила в стаята си да ридае докато не й останат сълзи. Не можеше да каже: „Плача, защото някой беше нелюбезен към мен“, нито: „Плача, защото преживях внезапно разочарование“. Тя плачеше, защото не можеше да сдържи сълзите си, защото бе обзета от едновременно тъжно и героично, скръбно и безкрайно сладостно настроение. Плачът сякаш й доставяше дори известно удоволствие. Сега, след като звукът на дъждовните капки я бе успокоил, тя лежеше с душа потънала в тъмнината. Това като че я закриляше. Тук, в заключената стая, дете не проникваше никакъв лъч от светлина, тя беше за малко време това, което е. Това беше същественото... Беше това, което е... Наоколо й нямаше никой... Същата тържествена усамотеност усещаше понякога и в музиката... И музиката беше способна да я отдели, да я освободи от задължението да споделя

каквато и да е частица от себе си с друго. В тъмнината хората не могат да нахлуят в душата ви. Тя разбираше твърде смътно всичко това с усета на чувствителна девойка, ненаучена да търси собствената си душа. Тя не споделяше с никого това свое разбиране. Никой не го знаеше. Изражението, което показваше пред хората, не издаваше и най-малко самотността, буйното настроение, горчивото ѝ отчаяние. За хората тя беше девойка като много други, може би по-бърза и с лош нрав, но не много различна от останалите — една девойка, отдалечаваща се от другите по някакъв смътен подтик, скрит далеко нейде в измъчените кътчета на нетърпеливата ѝ душа. Една от трагедиите на младостта е да чувства и страда, без да бъде разбрана.

Тя лежа съвършено неподвижно цял час, заслушана в дъжда; след това, дочувайки от долния етаж шум, който предвещаваше приближаването на вечерята, тя стана и запали петролната стенна лампичка над малката тоалетна маса.

Още с първата искра на светлината светът на мрака и дъжда изчезна и на негово място изникнаха като по магия твърдите, ясно очертани стени на една обикновена четвъртита стая, носещи отпечатъка на забавни усилия за създаване на някаква измамна красота. Стените бяха покрити с книжни тапети, по които се виждаше цветистият рисунък на дървени решетки, претоварени с червени рози и анемични стъбла. От всяка страна на дъбовата тоалетна масичка висеше по една Джибсънова картина, вярно копие от някакъв негов почитател. Те бяха „Вечният въпрос“ и „Дама купа“. Широкото грозно легло, по чиято бяла покривка личаха още очертанията на стройната млада снага, подходеше на стаята така добре, както лодка подходда на бара. Столовете бяха най-различни — като се почне от старо кленово кресло, донесено отвъд планините в Средния запад от Елениния працядо и изоставено сега в нейната спалня, и се свърши с един повреден стол-люлка, покрит с червено кадифе и жълти ресни. Тоалетната масичка беше покрита с тънка батиста, украсена с имитация валансиенска дантела и свързани червени панделчици.

Девойката прибра косите си пред огледалото, при трептящата светлина. Тъмна, тежка, лъскава коса, със синкави отблясъци. Като ги прибра набързо назад върху телена подплънка, в прическа Помпадур, тя изми очите си със студена вода, за да премахне червенината им. Подготвяше лицето, което ще покаже на света. То не беше особено

красиво, при все че имаше своите хубави черти. Беше прекалено дълго може би, а носът — твърде издаден; иначе беше приятно, с големи черни очи, устни и една действително красива брадичка. Съдържаше наченки на изтънчена и надменна красота; брадичката и шията се очертаваха прекрасно над раменете. Линията им беше ясна, тържествуваща, решителна, и самата Елен дори беше принудена да се възхити от нея. Недостигът в красотата ѝ се възмездяваше богато от интереса, вдъхван от това лице. Кокът ѝ беше смешен, разбира се. Той съществувахе едва отпреди една-две седмици, като доказателство за освобождаването от юношеството.

Тя изучаваше продължително отражението в огледалото, като обръщаше насам-натам гордата си глава и се възхищаваше от линията на шията и наклонената брадичка. Тя я радваше, както музиката я радваше понякога със странното чувство за превъзходство над хората около нея.

„Дали ще стана велика един ден? — помисли си тя. — Дали ще се прославя? Изписано ли е това на лицето ми? Ще се прославя ли или ще загина!... Трябва да се прославя!“

* * *

Рано следобед, още преди да завали дъждът, който щеше да продължи през цялата нощ, тя бе излязла от къщицата на мис Оджилви по постланата пътечка под брястовете с тържествуващо сърце. Това тържествуващо чувство бе угаснало малко преди пристигането ѝ вкъщи, а когато бе влязла в стаята си, то бе изчезнало напълно, погълнато от вълна на отчаяние. Тържеството ѝ като че само затрудняваше нейния живот, защото вместо да бъде край, то беше само начало. И създаваше несравними трудности, повдигаше опасни и вълнуващи въпроси.

Мис Оджилви живееше в една извехтяла къщица, отделена от улицата зад зелен заслон от люляци, ясмини и стари ябълкови дървета, гъмжащи от птици — мушитрънчета, дроздове, косове и червеношийки. През топлите дни едно-две канарчета и двойка кардаринки се появяваха окачени в клетки под покрива на тясната тераса, над резбования парапет, като че прелетните свободни птици не

бяха достатъчни в тоя дом. Някои хора вярваха, че самата мис Оджилви трябва да е била птица в някое от предишните си възплъщения... Може би мушитрънче или врабче, което прехвърква от плет на плет и от храст в храст, като върти непрестанно чистата си опашчица, недоверчиво към изменчивия свят.

Когато седеше в своя стол-люлка, за да слуша ужасните упражнения на ученичките си, тя приличаше на конопарче или на огъващ се клон. Тя се люлееше така, като че това движение успокояваше някаква лудост в нейното съдържано и дребно девическо тяло. Тя се люлееше винаги, може би защото така понасяше по-лесно ужасното изпълнение на Шуман и Менделсон от глупаво усмихнатите дъщери и тъпите синове на хлебаря, месаря и свещаря. Защото се знаеше, че мис Оджилви е била музикална и чувствителна на младини. Преди провала на баща ѝ в потопа, последвал гражданската война, тя бе пътувала в чужбина. И бе слушала истинска музика. Само тя и дядо Толивър знаеха в този град какво значи истинска музика. Тя бе учила музика дори в Мюнхен, дето бе живяла посвоему — като птичка в един много почтен пансион. И другите девойки в тоя пансион бяха хвърчали, защото по онова време всички жени приличаха донейде на птички — това беше част от възпитанието им.

В ранния следобед, когато Елен Толивър дойде за своя седмичен урок, мис Оджилви, облечена в стегната рокля от тъмночервен поплин, украсена с коралови и релефни брошки, я посрещна официално в малката гостна, дето живееше в своето гнездо от пампасова трева, раковини, тръстикови кошнички и безукорно чисти дреболии. В това посрещане нямаше нищо необичайно; мис Оджилви не си позволяваше никакви по-свойски обноски и в спалнята си дори. Тя си оставаше една изискана дама, която се издържа благородно с даване на уроци по музика. Но към Елен проявяваше понякога топлота и любезност, каквато можеше да се види рядко в отношенията ѝ с другите ученички. В днешното ѝ държание можеше да се долови дори следа от почит.

Елен седна пред пианото и засвири. Тя свиреше с буйно чувство, несдържано от никакви съображения за техника. Изливаше младата си, бунтовна душа в музиката, докато абаносовото пиано се залюля, и ресните на брокатовата му покривка се заклатиха. Мис Оджилви седеше на слънце в своя стол-люлка и слушаше. Забележително бе, че

не се люлее. Тя седеше съвсем неподвижно, едва докосвайки пода с тънките си нозе, скръстила спокойно малките си ръце със сини жили, които почиваха като птичета в багреночервения скут. И канарчетата млъкнаха и се заслушаха. Цялата градина като че заглъхна.

— А сега — каза мис Оджилви, когато Елен спря за миг, — нещо от Бах.

Девойката се втурна в лъкатушните архитектурни красоти на една Бахова fuga. Тя свиреше без ноти, с полупритворени очи, олюлявайки тялото си в страстния ритъм, пробуден от нещо много по-дълбоко от уроците на мис Оджилви. Този ритъм беше така буен, че изплаши дребната стара жена, защото знаеше, че да се свири Бах по тоя начин е истинско светотатство. И все пак... това като че нямаше значение, когато бе сторено от Елен. В нейната музика имаше някакво потискано, тревожно величие.

Тя засвири след това Шопен, нежно и поетично. Най-последно свърши и се завъртя на столчето си, за да чуе присъдата на своята учителка.

Мис Оджилви не продума. Сините ѝ очи започнаха да мигат стеснително, а по повехналата буза се търкулна сълза, издебнала достойното ѝ самообладание. Слънчевата светлина трептеше по малките ѝ ръце; най-последно тя трепна.

— Няма какво да кажа, дете мое — промълви тя.

Сърцето на Елен трепна така ненадейно, че едва не ѝ прилоша от радост.

— Аз съм вече без значение — продължи мило мис Оджилви. — Вие ме надминахте... — Тя се усмихна изведнъж и изтри учтиво очите си. — Коя съм аз, за да ви уча? Вие сте артистка, дете мое, и ме плашите! — Тя се наведе доверчиво напред и прошепна: — Така става винаги... дори в нечист фабричен град като нашия.

Между двете жени съществуваше някаква връзка, нещо, което нито една от тях не споменаваше, но което завладя и двете и ги сближи още повече в мълчанието, последвало несдържаното излияние на мис Оджилви. И двете презираха града, без някой да бе отгатнал тази тяхна измяна; а когато заговори отново, мис Оджилви извлече тази тайна връзка в ослепителната дневна светлина.

— Артистите се появяват — каза тя, — без да се интересуват от мястото. — И продължи след известно мълчание: — Но вие не трябва

да позволите никому тук да отгатне, че сте артистка..., защото ще бъдете нещастна ако открият това. — Съвземайки се постепенно, тя започна да се люлее отново. — Отдавна чувствах, че ми се изплъзват... Безполезно беше да крия това от себе си... Сега вече зная...

Тя се усмихна тържествуващо, с повехнала, розова усмивка, и започна да дърпа дантелата на кърпичката си.

— Прекрасно е, като си помисля — каза тя, — че аз съм ви открила... Аз, клетницата! Но вие трябва да работите, Елен; предстоят ви тежки дни, много по-тежки, отколкото можете да предположите. Знаете ли — продължи тя, като се наведе отново във възбудата си, — когато аз бях девойка, и аз свирех добре... Приличах на вас... Не така самостоятелна и силна, защото съм си била винаги слаба жена... и тогава дори — добави тя, сякаш чувстваше, че възрастта я е смалила. — Понякога мислех, че бих желала да стана прочута пианистка... Прочута артистка... Но в мое време жените не можеха да постигнат това. Баща ми не би желал да чуе подобно нещо. То не подходеше за истинските дами. Би било равносилно да стана циркова ездачка. Той ми позволи да вземам уроци, за да мога да свиря в гостната и да акомпанирам песента на младежите, които ни идваха на гости. Баща ми ме изпрати дори да уча в Мюнхен, но когато откри, че се интересувам повече от музика, отколкото от младежите... побърза да ме върне в къщи. А аз не се интересувах никога особено много от младите хора... И винаги предпочитах музиката.

Елен слушаше почтително, трогната колкото от чувството си към мис Оджилви в ролята ѝ на приятелка, толкова и от почит към възрастните хора изобщо. Тя беше възпитана грижливо и имаше добри обноски. Но разказът я отегчаваше все пак. В него нямаше нищо интересно, нищо, което би могло да трогне въображението, да укроти нетърпението, или да подхрани пламенната ѝ амбиция. Това, което мис Оджилви ѝ разказваше, беше станало толкова отдавна!

— Мисля, че би трябвало да се омъжа — продължи мис Оджилви. — Но чаках прекалено много... А имах много случаи — добави гордо тя, — и то добри случаи... Бих била по-щастлива сега може би... Кой знае, все пак! — добави неуверено тя, като сви повехналите си устни, сякаш не можеше да дойде до никакво заключение по въпроса. — Толкова нещо може да се каже за и против!

Искам да кажа обаче, че вие трябва да вървите напред... Не трябва да позволявате на нищо да ви спре... Сега е много по-леко, отколкото беше по мое време. Няма поне кой да ви се противопостави... Такава дарба не е дадена всекиму... Виждате ли, аз нито се омъжих, нито станах артистка. — В гласа ѝ прозвуча нотка на съжаление. — Затова съм сега само обикновена стара мома, която дава уроци по музика. А вие може да сполучите и в двете неща... Не зная... както и вие сама не знаете още... Но не позволявайте на нищо да ви спре... Не пропилявайте времето си, без да извършите това, което сте искали да сторите. Няма какво друго да ви кажа... Не мога да ви преподавам, но се надявам, че ще идвате да ми свирите понякога... Това ще ми бъде много приятно.

Към края на тая реч очите на мис Оджилви бяха отново овлажнели, както от съжаление към собствената ѝ съдба, така и от беззловна завист към буйната младост и самостоятелност на Елен.

— Няма да е лесно — каза най-после девойката. — Защото майка ми мисли, че трябва да се омъжа... Тя иска да уча пиано, защото смята, че така ще ме омъжи по-добре... Гордее се, разбира се, че свиря хубаво. Гордее се с всичко, което върша.

— Възможно е да отстъпи — подсказа мис Оджилви. — Но борбата ще бъде тежка... Аз познавам майка ви, Елен... Тя ви е създала амбициозна... И е сбъркала — мис Оджилви се изкашля стеснително. — Но аз не желая да се меся. Тя ви е майка... Тя трябва да реши.

Мис Оджилви преклони и себе си, и големите си надежди за Елен пред олтара на майката, така почитана от нейното поколение.

— А нямаме и пари — каза мрачно Елен. — Те не ни стигат никога.

— Това би могло да се уреди може би... Мога да ви отстъпя някои от уроците си... Сега имам премного ученици... Бих желала да ви помогна, да направя и жертви дори, ако е необходимо.

Явно бе, че мис Оджилви не желае да каже нищо определено; нямаше желание да поеме някаква отговорност за постъпките на това непокорно девойче. Но все пак продължи да намеква и да подсказва, че би помогнала, ако се стигне до криза.

— Бих желала това — каза Елен, — желая го повече от всичко друго на света... Искам да стана богата, велика и прочута... И трябва

да стана.

Тя говореше така буйно, с такова увлечение, че мис Оджилви изтръпна в големия стол-люлка.

* * *

Най-после Елен сложи шапката си, която стърчеше много добре на глупавата прическа, сбогува се с мис Оджилви и излезе на площадката, дето велосипедът ѝ почиваше до чудноватия парапет, под кафезите на канарчетата и кардаринките. Когато тръгна по постаната пътека, гласът на мис Оджилви я настигна.

— Ако стане нужда — каза тя, — обърнете се към мен. Ще сторя всичко, каквото мога, за да ви помогна.

Думите ѝ се изтръгнаха с лека въздишка — сякаш не можеше да ги задържи. Елен ѝ се усмихна през рамо и старата госпожица се прибра в своята остаряла къща.

Докато пътуваше с колелото си по улиците между два реда ябълкови дървета, Елен почувства, че радостта ѝ угасва бавно пред пристъпите на разума. Надеждите и вдъхновението бяха сразени в тия схватки. Пречките бяха твърде много: бедност, предразсъдъци, дори собственото ѝ провинциално схващане. И все пак, някакъв гласец ѝ повтаряше: „Ще го направиш... Ще го направиш... Нищо не може да те спре. Ще можеш да получиш това, което желаш, ако го пожелаеш достатъчно силно“.

Когато стигна до блока, дето беше къщата на Толивърови, придържайки се твърдо о почтеността, която ѝ налагаше да гледа храбро света, съзнанието ѝ започна да работи пак тайно, обмисляйки как ще бъде възможно да постигне целта си.

Тя бе забравила вече напълно стеснителното и плахо предложение за помощ, направено от мис Оджилви. Мис Оджилви беше толкова стара, толкова мила и така незапознатата с живота... Като своите канарчета. Съзнанието на Елен се бе насочило вече към богатата ѝ братовчедка Лили. Блестящата Лили сигурно ще може да намисли нещо полезно.

3

Мислите ѝ бяха насочени пак към Лили, когато слезе най-последно да помогне на майка си в нареждането на трапезата за вечеря. В това действие мисис Толивър влагаше всичката енергия и сила на своя нрав. За нея беше невъзможно да върши нещата леко; поставянето на всяка вилица изискваше такова уточняване, съвършенство и енергия, като че се касаеше за строеж на мост или небостъргач. Това беше похват на пламенна домакиня, която се кланя на домашните богове, или култ на художник, който се стреми към съвършенство.

Елен застана за миг на прага, наблюдавайки майка си, като че преценяваше дълбоко нейде в гънките на своя съвършен мозък родителката си така, както се преценява чужд човек, забелязвайки строгото лице на жената, буйната ѝ черна коса, руменината на здравите бузи. Елен, казваше майката, има неприятния навик да изучава хората, да наднича в живота им и дори да си въобразява за тях неща, които сигурно не са верни. Това именно правеше тя и сега, застанала на прага. Тя гледаше мълчаливо изправената пред нея фигура в рокля от дебел шевиот и накичена със златна верижка и малък швейцарски часовник, съвършено несъразмерен с ръста и очертанията на снагата.

Мисис Толивър почувства ненадейно присъствието на дъщеря си. Тя се изправи и застана с вилици и ножове в ръка пред пламъка на запалените свещи.

— Струва ми се, че би могла да се обадиш като влизаш — каза майката. И добави след кратко мълчание: — Можеш да наредиш трапезата. Аз трябва да отида да видя баницата.

Дъщерята взе безшумно сребърните прибори и започна да ги поставя разсеяно по местата, определени за бащата, Фергус и Робърт. На трапезата нямаше прибор за дядо Толивър. Той се хранеше сам в стаята си, а храната му се оставяше на най-долното стъпало на задната стълба, за да си я вземе сам след силно почукване на вратата на отшелническата килия. Така се хранеше той, съвършено сам, от осем години вече.

— Мамо — започна Елен, — кога ще си дойде Лили?

Майката продължаваше да налива вода в светещите от чистота чаши.

— След една-две седмици... Не зная точно кога — каза майката, като вдигна сините си очи и изгледа продължително и изпитателно дъщеря си. Между тях имаше някаква непрекъсната тайна борба, сякаш не можеха да се разберат, да намерят друга основа за доверие. Мисис Толивър можеше да види сега само тъмните коси на мълчаливата и изпълнена с тайни еленина глава, наведена към масата.

— Защо питаш? — каза мнително тя. — Ти говориш напоследък много често за Лили.

— Не зная — отвърна уклончиво Елен. — Може би защото я обичам... И бих желала да стана някой ден като нея.

Мисис Толивър поднови мълчаливо и замислено работата си около трапезата. Мълчанието бе нарушено отново от Елен.

— Предполагам, че нямаме пари... след като всичко е уредено — промълви тя нехайно, като че въпросът не я интересува много.

— Нищо не остана вече — каза майката. — Ти знаеше, че ще стане тъй... Ако изберат баща ви, работите ще се оправят... поне за известно време. Но сега сме без пари.

Тя добави последните думи с дълбока въздишка — признак, че всеки миг може да се очакват размишления за страданията, които е трябвало да преживее поради лекомислието на съпруга си.

— Защо питаш?

— Просто защото се чудех къде сме — каза Елен. — Надявах се, че работите са може би малко по-добре.

— Няма да бъдат... за известно време още...

Значението на този разговор беше не толкова в това, което се казва, колкото в това, което не се казва. Нито майката, нито дъщерята се докосваха открито до истинския предмет на разговора. Те се въртяха наоколо му, почти го докосваха понякога и се отдръпваха плахо, поглеждайки назад. Вината беше може би у Елен. Държанието на честната и лесно вълнуваща се мисис Толивър не беше нито мрачно, нито престорено. Най-после майката направи усилие да попадне в същността на въпроса.

— Бих желала да се омъжиш за мъж с пари и да се задоволиш с това, Елен... Мислех, че се беше вразумила за известно време... Какво

искаш? Да не би да желаеш да заминеш тъкмо сега, когато порасна, за да ми бъдеш утеха? Това ли е наградата на майка ти за грижите и жертвите ѝ? Да загуби дъщеря си, щом последната помисли, че може да се смята вече за пораснала?

Тя започваше да изпада в едно от най-непоносимите си настроения — това на самоокайване, когато се предаваше, като папата пред визиготите, на съпруга и децата си. Налице бяха всички признаци за приближаването на това настроение — вълнението, леко театралният тон. Настроението беше опасно, защото беше в основата си справедливо. Никой не можеше да оспори правотата на думите ѝ. Тя бе пожертвала наистина всичко за съпруга и децата си. И продължаваше да им жертва всекидневно всичко. Щеше да се жертва за тях до последния си час. Би дала за тях живота си, без да съжاليا. Да бди над своя любезен, но несретен съпруг и над трите си превъзходно надарени деца беше нейно схващане за любовта и истинския дълг. Те бяха нейн мир и живот, начало, среда и край на бурното ѝ съществуване. Единствената награда, която искаше от тях, беше да ѝ принадлежат; те трябваше да бъдат завинаги нейна собственост.

Изведнъж на Елен ѝ мина през ум, че майка ѝ заслужава съжаление. Заслужава го, защото знае толкова малко за стремежите, които вълнуват сърцето на дъщеря ѝ... Толкова малко за всичко, което така безшумно и пламенно се бори там. И нямаше да го узнае никога, или най-малко нямаше да го узнае преди осъществяването на тия стремежи, ако те бъдат изобщо осъществени. Но и тогава дори нямаше да разбере, че има неща по-силни от любовта, по-дълбоки и по-важни от нея.

— А защо се интересуваш толкова за Лили? — започна майката.
— Защо каза, че би желала да приличаш на нея?

— Не зная — отвърна тихо Елен. — Зная само това, че не бих желала да приличам на другите.

Майката я погледна, след това поклати глава, като че бе взела мълчаливо някакво решение.

— Не мога да разбера нетърпението ти — каза тя. — Не зная откъде си го взела.

Елен се бе навела сега над камината. Навън дъждът продължаваше да вали.

— Виновна ли съм аз — каза тя, — че единият ми дядо е избягал още като дете от къщи и е отишъл да търси злато в Калифорния... Или че другият е напуснал жена си и е избягал да живее в Европа цели тринадесет години.

— Кой ти е разправил това? — обърна се рязко мисис Толивър.
— Искам да кажа, кой ти е разправял за дядо Толивър?

Елен се усмихна посвоему, мълчаливо и надменно.

— Не съм нито глуха, нито сляпа, мамо... Живея в тази къща почти деветнадесет години. И зная всичко за дядо Толивър.

Тя се изненада отново от това, че майка ѝ не подозира дори познанията на дъщеря си, нито може да разбере остротата на нейната наблюдателност.

— Съжалявам, че го знаеш — каза мисис Толивър, — по-добре би било да не го знаеш. — Тя поклати отново глава със същия израз на мълчаливо взето решение. — Но щом знаеш толкова много, можеш да научиш и още нещо... Предполагам, че си достатъчно голяма вече, за да го чуеш. — Тя седна на един от столовете с твърдо облегало и кимна на дъщеря си: — Ела да седнеш в скута ми... Има да ти разкажа доста неща.

Елен се приближи и седна на коленете на майка си с известно стеснение, защото това ѝ се струваше доста смешно. Тя нямаше понятие дори за значението, което тази дреболия има за майка ѝ. И започна да се готви тайно срещу изменническо нападение, целящо да я покори с нежност. Майка ѝ имаше този навик — да я напада с оръжието на любовта. Този похват постигаше сигурна победа върху Еленината крепост от суровост и скритост.

— Отнася се до Лили — започна мисис Толивър. — Зная, че Лили е много красива, любезна и приятна... Но за нея могат да се кажат и много некрасиви неща. Лили е донейде загубена жена... Защото е дала повод на хората да говорят за нея... Хората петнят доброто ѝ име... Тя не е лоша, може би... Никой няма всъщност нещо против нея, но тя се държи много свободно с мъжете... И хората приказват, Елен... А дето има дим, има и огън.

— Не вярвам в това — прекъсна я Елен. — Не вярвам на нищо от това, което се разправя, — повтори упорито тя. — Това са хорски приказки. Зная ги... Чувала съм ги... И това е една от причините за омразата ми към града.

Елен забеляза сега, че майка ѝ се старае да си придаде съзнателно и дори с известна умисъл пълно спокойствие, като че искаше да поразии Елен със справедливостта си. Като че извади палто от гардероба и загъна тържествуващо дъщеря си с него.

— Не съм споделяла пред никого това — започна мисис Толивър (без да подозира мислите на дъщеря си), — пред никоя жива душа... И нищо не би могло да ме накара да го сторя..., защото Лили е все пак моя първа братовчедка, дъщеря на леля Джули, мамина сестра... Не бих допуснала някой да петни името ѝ пред мен... Но сега сме само двете... А хората трябва да си казват истината, когато са насаме и между свои. Истината е, че Лили не се е държала добре... Тя е живяла дълги години в Париж, свършено сама в най-порочния град на света... Хората разправят дори, че имала дете... без да се е омъжила... Никой не знае, разбира се. Леля Джули не би казала никому, и на мен дори, такова нещо... Ти не би желала, сигурно, да бъдеш такава, нали?

Елен започна да нарежда гънките на евтината си рокля. Тъмните ѝ вежди се склучиха още повече. Тя беше намръщена и смутена.

— Не виждам какво значение има това... за Лили. Тя е свободна... и щастлива.

— Но тя е богата — възрази майката. — Има много пари. Затова е свободна..., а дали е щастлива — само един бог може да знае... Такава жена не може да е щастлива... И аз не искам моята чиста, мила дъщеричка да бъде изложена на подобна зараза.

Приливът на вълнение у мисис Толивър представляше всички признаци за разрушаване на яза на съдържаността ѝ. Елен познаваше тия признаци. Майка ѝ бе започнала да се позовава на бога, да употребява изразите „чиста“ и „мила“. Самата Елен почувства за пръв път в живота си, че вместо да се разнежи от тях, става все по-сурова и по-сурова. Странно може би, но именно думите на кротката и напомняща птиче мис Оджилви ѝ даваха нова сила. Този път нямаше да бъде победена.

— И все пак няма значение — каза тя, като стана от скута на майка си. — Аз обичам Лили повече от всеки друг в този град... Ще я обичам винаги... И нищо няма да може да ме промени.

Красивата линия на младежката брадичка изразяваше упоритост. Между майката и дъщерята се издигна отново старата непреодолима стена.

Невъзможно е да си представим каква хитрост би употребила по-нататък мисис Толивър, невозможно е да се измерят дълбочините на вълнението, в което би изпаднала, ако не бе спряна от една дреболия — от звъна на входната врата. Този звън прозвуча шумно в целия дом и Елен, намирайки възможност да се измъкне, изтича да отвори вратата.

Измокрено, усмихнато, с прилепнали от дъжда коси, пред вратата бе застанало братчето на Мей Сетън, малкият Джими. Той държеше в ръка някаква бележка.

— От Мей — подаде я с усмивка той. — Мисля, че те кани на гости.

И изчезна като призрак зад тъмната стена на поройния дъжд.

4

Бащата на Мей Сетън минаваше, според общите разбирания, за богат човек. Не беше толкова богат, колкото семейство Харисън, което беше собственик на тъкачниците, или като Джули Шейн, лелята на Еленината майка, важната и надменна дама, която живееше в замъка Шейн, мрачен дом от старото време, издигащ се самотно над малка височина сред шумния и пълзящ нагоре фабричен квартал. Някои казваха, че Харви Сетън е по-богат от Джулия Шейн, но това не можеше да се провери. Богатството на Сетън беше явно за всички. А богатството на Джулия Шейн, като се изключи притежаваната от нея земя, беше скрито в подземията на парижки, нюйоркски, питсбъргски и чикагски банки. Никой не можеше да го измери; и животът на старата жена не даваше никакво указание в това отношение. Беше време, когато замъкът Шейн беше най-прочутият дом в града, та дори и в щата. Всички видни гости — държавници, артисти, музиканти, както и един-двама председатели на републиката — отсядаха там, но от години вече, откакто Лили беше отишла да живее в Париж, прочутата гостна, блестяща от кристал и сребро, украсена с килими и картини, беше затворена и покрита с калъфи. Джулия Шейн живееше с неомъжената си дъщеря Ирина само в три стаи на големия дом, под непрестанния порой от саждите на фабричните пещи. Затова хората от града предполагаха, че състоянието ѝ трябва да се е намалило неизвестно как. Само старицата си знаеше, че би могла да купи целия Харви Сетън, да хвърли цялата му корсетна фабрика в Атлантическия океан и да не почувства, че е извадила пари от касата си. Тя живееше от лихвите си. И градът изобщо не съществуваше за нея.

А тия неща имаха голямо значение за живота на града. Хората не се отегчаваха да ги разискват постоянно. По тях именно се преценяваха гражданите. Парите бяха най-доброто мерило в един град, изникнал само преди един век сред пустинята, защото повечето хора уважават най-дълбоко именно богатия собственик.

Успехът на Харви Сетън също не беше особено интересен. Той приличаше твърде много на успеха на всеки фабрикант от Средния запад. Интересно бе само това, което произвеждаше, както и нравът му. Той беше роден и израснал при условия, които хората наричат оскъдица. На двадесет и една години беше отишъл в аптекарското училище и след завършването му бе постъпил на служба в една градска аптека. Цели осем години работеше и пестеше. Беше методист и посещаваше редовно черквата, като презираше картоиграчеството и театъра, смятайки ги за дяволски изобретения. Нищо особено дотук. Необикновеното започва оттук нататък.

Един ден той бе научил, че Самуел Бар, брат на Джулия Шейн и на бащата на мисис Толивър, е измислил някаква комбинация от каучук и стомана, която можела да замести отлично банелите от китова кост. А трябва да се знае, че Самуел Бар постоянно измисляше по нещо. Той бе измислил един портфейл, едно махало и се бе занимавал дори с идеята за вечното движение. Той бе измислил една машина, която бе пуснал в движение в една нива от имението на зетя си, защото смяташе, че щом бъде пусната в движение, тя ще се върти по инерция, докато се разруши от собствената си скорост; затова трябваше да бъде поставена на открито, та да не нарани никого при пръсването си. И застана да чака зад едно дърво, заедно със зет си, полковник Джон Шейн, как машината ще хвъркне във въздуха. Машината беше пълна несполука.

Тя стои и до днес сред една нива, обработвана от уседнали цигани. Понеже е много тежка и не може да бъде преместена, тя стои там като огромна скала сред люлеещите се житни класове, единствен паметник на самуелбаровия изобретателен гений. Но останалите изобретения — портфейлът, махалото и синтетичната китова кост — останаха. Претърпявайки малки изменения, те вливат пари в стотина градове чрез огромни областни складове; подкрепят уморените гърбове на милиони изтощени домакини и прибират отпуснатите форми на много по-голям брой дебели жени. Но Самуел Бар не бе забогатял от това. Други забогатяха и откраднаха славата му. Защото той се занимаваше само с вечно движещата се машина, която беше за него като зеница на окото му, върховно творческо постижение на неговия дух. И понеже никой не се нуждаеше от нея, никой не му я открадна. Тя остана като единственото притежание на неговия

доверчив дух. Времето я разяждаше бавно. Хората се спираха понякога край шосето и навлизаха в нивата, за да погледат странната, огромна машина. „Сембаровата вечно движеща се машина“ съществуваше като единствен паметник на името му.

Самуел Бар има значение за нашия разказ, защото той е основател на Харвисетъновото богатство и защото машината му е величественият символ на заразата, която засяга целия му род. Този род се смяташе в града за енергично семейство с фантастични видения и рискови почини, залагащо направо големи пари. Странно рядка и нещастна зараза, която можеше все пак да даде понякога неочакван гений — някой артист, философ или изобретател. Тази зараза съществуваше във всички членове на рода. Сестра му Джулия бе рискувала десетина пъти цялото си богатство и го бе увеличила десеторно, защото бе печелила винаги. Племенницата му Хети Толивър обмисляше постоянно големи предприятия, които да обогатят съпруга ѝ. И тя бе рискувала десетина пъти състоянието си; загубвайки, бе видяла богатството си да се превръща в купчина дългове. У праплеменницата му Елен Толивър заразата беше още по-ярка, при все че малцина я подозираха. Тя беше хитра като старата Джулия Шейн и не говореше никому за намеренията и работите си.

* * *

Когато двадесет и девет годишният Харви Сетън, бледен и честолюбив, но много хладнокръвен младеж, дочу за изобретението на Самуел Бар, той реши да си го присвои. И сполучи, по не напълно почтен начин, с цената на сто и петдесет долара. След това си потърси съдружник и основа в квартала на фабриките, под самите прозорци на замъка Шейн, своята фабрика за корсети „Юнона“.

За да бъдем справедливи към Харви Сетън, трябва да признаем, че той се бори доста време със съвестта си. Той не беше лош човек. Вината му беше само в прекалената любов към парите, като отвлечено понятие, за самите тях, а не за другите земни блага, които може да си достави чрез тях. Той изпитваше известни угризения за постъпките си към Самуел Бар, но те бяха нищо в сравнение с угризенията, които понасяше от естеството на предприятието си... Един методист, който е

същевременно фабрикант на корсети, може да изглежда съчетание на противоречия и несъвместими понятия; но Харви Сетън — може би, затова че беше наистина необикновено съобразителен — успя да ги обедини. Той продължаваше да пее в църковния хор, а с лявата си ръка фабрикуваше корсети. Той знаеше, без съмнение, че някои от най-благочестивите методистки сестри носят корсети под дрехите си. Ако биха били принудени да ги носят отвън, корсетната индустрия би пострадала може би. Но при настоящото преуспяваше. Корсетите му се прочуха в далечни страни, поради трайността и качеството си да намаляват обема на дамите. Корсетите „Юнона“ започнаха да се носят от най-видните дами в Ню Йорк и Лондон, от домакините в Средния запад, от манекенките в Париж и Брюксел, от дебелите професорски съпруги в Германия. Възприети бяха най-после от жълтокожите дами в Полинезия и черните дами от публичните домове в Мозамбик. Харви Сетън отвори клон от фабриката си в Сен Дени, в околностите на Париж. По този начин идваше по-близо до континенталните си пазари.

Между това животът на Харви Сетън протичаше по тясната пътечка от и към корсетната фабрика, и той се ожени най-после за една от най-пълничките методистки сестри, която му подари, след тригодишно колебание, една дъщеря, кръстена Мей. Последва пауза от десет години, приключена с появата на едно слабо, малокръвно момченце. Това бяха събитията в живота на Харви Сетън. Нищо повече и нищо по-малко. Това именно слабо и болнаво момченце, преждевременно развито и малко злобно, донесе бележката до вратата на Елен, въпреки поройния есенен дъжд, като изигра с това своята незначителна, анемична роля в драмата на нейния живот.

А Мей и Елен бяха приятелки, поне дотолкова, доколкото беше възможно някоя девойка да е приятелка на същество като Елен. Мей чисто и просто я боготвореше. Тя се възхищаваше от правата ѝ, стройна фигура, толкова различна от собствените ѝ неясно очертани форми, възхищаваше се от прекрасните ѝ тъмни коси. Завиждаше на изкуството, с което свиреше на пиано. Думите и разбиранията на Елен бяха евангелие за Мей. В това нямаше нищо чудно. То беше обожанието на едно слабо и добродушно същество към друго по-силно и волево. Мей беше хубавичка, пълничка блондинка. Тя се смееше повечко, отколкото трябваше, и не пренебрегваше обществото на младежите в града. Елен не правеше нито едното, нито другото. В

действителност тя мразеше младежите с някаква дива ненавист, като че би било прекалено самомнение от тяхна страна да си въобразят и за миг дори, че биха могли да ѝ направят впечатление. Тя оставяше Мей да я боготвори, защото ѝ се струваше, че не може да попречи на това; но това обожание ѝ досаждаше понякога толкова много, че изпитваше желание да удари глупавото русокосо девойче, да го огорчи, да го премахне, както би могла да смаже някой глупав беззащитен червей. Мразеше я, защото Мей обладаваше това, което би улеснило собствения ѝ жизнен път. Но гордостта ѝ я въздържаше от подобни постъпки. Тя се усмихваше на Мей със студената си, унесена усмивка и ѝ позволяваше да продължава обожанието си.

5

Когато пристигна у Сетънови на следната вечер от посещението на Джими, Елен намери семейството още на вечеря. Всички бяха на трапезата; бащата на почетното място, слаб, безкръвен, с остра брадичка, напомняща по-скоро строг светец, отколкото фабрикант на корсети. Майката, пълна, отпусната, добродушна, заемаше място накрая на трапезата. Между тях бяха наредени малокръвният и незначителен Джими, пълничката бледа Мей и най-последен един гост.

— Нашият гост — каза Мей Сетън, като се засмя и посочи младежа, седнал от лявата ѝ страна, — господин Кларънс Мърдок. Искан да се запознаеш с него, Елен. Сигурна съм, че ще се понаравите един другиму. Той е от Ню Йорк. Дошъл е по работа при татко.

Младежът стана и се поклони малко вдървено, но с ласкателна почтителност.

— Мей ми е говорила толкова много за вас... Радвам се, че ви виждам.

— Седни, докато свършим вечерята си — каза Мей. — Сега сме на десерта.

Представянето на господин Кларънс Мърдок от страна на Мей не беше съвсем искрено. От думите ѝ би могло да се допусне, че тя вижда за пръв път господин Мърдок, а Елен не е чувала никога за него. Това не беше вярно, защото той беше виждал много пъти Мей. Те си говореха дори на име. Освен това Мей бе описвала подробно на Елен този младеж, като бе намекнала дори, че отношенията им не се ограничават в едно обикновено приятелство. Но Мей не можеше да си откаже подобно държание, когато се касае за отношения с някой мъж. Невъзможно ѝ беше да е искрена. Появата на мъж на кръгзора я караше веднага да проявява хитрувания и кокетство. Тя си придаваше важност, ставаше дяволита и тайнствена. Славолюбивата ѝ майка я бе научила, че това държание е необходимо. Елен би могла да отговори: „Да, и аз съм чувала много за вас, господин Мърдок“, но не го стори. Каза само:

— Радвам се, че ви виждам — с престорена усмивка и поглед, който се занимаваше повече с рисуваната риба и варени раци в картината на стената зад него. При все това тя започна да разглежда внимателно чертите на госта.

Той не беше грозен и имаше добри обноски. Вярно е, че би могъл да бъде малко по-висок. Беше по-нисък от Елен. Имаше красива черна коса, внимателно пригладена назад над високо чело, и висока колосана яка, според модата по онова време. Очите му бяха тъмнокафяви, кротки и късогледни, лицето имаше красиво очертание, носът беше прав и малко по-тънък от обикновеното, придавайки на лицето му израз на незначителност, каквато подобава на един вечен писар. Елен реши, че той не е романтичният герой, който би могъл да я замае от пръв поглед. Но все пак идваше от Ню Йорк. А това не беше за пренебрегване. Там е живял в общество.

— Какъв дъжд поваля! — забеляза мисис Сетън. — Предполагам, че това са така наречените равноденствени бури.

— Да — отвърна съпругът ѝ, — точно така.

И той се впусна в описание на равноденствените бури, произхода, последиците, времетраенето и проявата им в разните части на земното кълбо — с една дума, разказа всичко, което можеше да разкаже за тях. Петнадесет скъпоценни минути отлетяха безвъзвратно във вечността, докато Харви Сетън описваше равноденствените бури. Никой друг не проговаряше, защото този баща бе издал строга заповед, че никой не може да го прекъсва, докато не се изкаже напълно. Когато завърши, съпругата му не продължи разговора на същата, или друга, също така дълбока тема, а се залови, с непоносимото женско лекомислие, за съвсем нов и прост въпрос.

— Тази вечер ще ни дойде на гости Херман Бигс, Елен. Чакаме го веднага след вечеря.

Тя погледна сияеща Елен, с изражението на голяма благодетелка. Не изказа мислите си, но те бяха ясни за девойка със съобразителността на Елен. Усмивката ѝ значеше: „Една бедна девойка като теб не може да мечтае, разбира се, за нюйоркчанин като господин Мърдок, но аз се грижа достатъчно, за да намеря добър съпруг и за теб. За Мей трябва да намерим нещо по-високопоставено. Тя трябва да намери човек като господин Мърдок“.

Още докато говореше, звънецът на входната врата позвъни и малокръвният Джими изтича да отвори, сякаш на вратата бе застанал не луничавият Херман Бигс, а някакво невероятно приключение в образа на романтичен чужденец.

* * *

Позвънил бе Херман Бигс. Той влезе така, както бе влизал хиляди пъти досега и застана стеснително с мокра шапка в ръка, докато го представят на господин Кларънс Мърдок. Но не седна. Лекцията за равноденствените бури бе траяла през всичкото време, определено за изяждане на десерта. Всички станаха и се пръснаха из къщата. Господин Сетън отиде в една стая, наричана негово леговище. Госпожа Сетън отиде в кухнята, а младите изчезнаха в пещерообразната гостна, последвани от Джими, който продължаваше да очаква някакво поразително приключение и обмисляше как да дразни гостите през тази вечер с „партизанска война“, в която беше ненадминат.

Къщата беше тясна и висока, построена във време, когато сградите се строяха с куполи, необикновено тесни и високи прозорци и разни вариации в покрива. Отвън беше червеникавокафява, вътре имаше почти същия цвят. В гостната имаше огромен бронзов полюлей с лампи, напомнящи тия, които били намерени при разкопките на Помпей — събитие, вълнувало твърде много хората от осемдесетте години на миналия век. Стените бяха покрити с тъмночервени книжни тапети, украсени със сложни арабески, над които имаше втора, позлатена и още по-сложна украса. По тия именно тапети бяха окачени гравюри „Достойнство и наглост“, „Царят на долината“ и „Съденето на «фи Дийнс»“. Пампасова трева, сложена във вази, украсени с реалистични червени порцеланови рози, развяваха пищните си стръкчета над един бронзов часовник, над който имаше бронзов колар и коне, втурнали се към сблъскване с една порцеланова розова пъпка. До часовника имаше голяма разкошна раковина с позлатен надпис: „Спомен от Лос Анжелис, Кал“.

— На карти ли ще играем? — запита Мей със съответни погледи.
— Или ще си поприказваме?... Няма луна, а терасата е съвсем мокра.

Елен не каза нищо; тя продължаваше да гледа замислено Мърдок.

— Да играем на карти — предложи малокръвният Джими, като се катереше по дивана. — Аз мога да играя, господин Мърдок — добави гордо той.

Елен погледна към гордостта на семейство Сетън с презрителен и убийствен поглед, който значеше: „Какво търсиш тук?... Ако беше мой брат, щеше отдавна да си в леглото, дето ти е мястото“.

— Елен иска да играе на карти!... Елен иска да играе на карти! — започна да припява Джими, като дърпаше сенника на бронзовата лампа.

Херман Бигс се изчерви и смънка, че му е все едно какво ще правят. Господин Мърдок беше внимателен и учтив.

— Да си поприказваме — предложи кротко той, — за да се опознаем.

Понеже беше с десетина години по-възрастен от всички други, и като най-опитен поради това, че е нюйоркчанин, той пое ръководството.

— И аз съм на същото мнение — каза Елен. — Странна искрица на взаимно разбирателство блесна помежду им — един поглед, който показваше съзнанието за превъзходството им, дължимо се на нещо дълбоко и непознато в съществуването на Елен и на възрастта и градските обноски на господин Мърдок.

Те започнаха да разговарят, водейки един доста глупав разговор, прекъсван от кикотенето на Мей, възклицанията на Херман Бигс и ощипванията на малокръвния Джими, който не оставаше нито минутка на едно място. Този бледен немирник се криеше зад завесите, катереше се по гърба на столовете, качваше се на капака на дъбовото пиано, като заплашваше лампите, вазите и картините. Не след много Елен бе принудена да седне пред пианото и да засвири. Тя изсвири „Страхувам се да се прибирам късно“, „Бон-бон Буди“ и други шлагери, които господин Мърдок пееше с приятния си баритон. След това той започна да подражава на разни артисти от водевил като изпя същите балади.

Най-после Мей и Херман Бигс, придружени от Джими, отидоха да донесат нещо за почерпване, и Елен остана сама с чужденеца.

— Предполагам, че тук всичко ви се струва много глупаво, щом идвате от Ню Йорк — каза тя.

Господин Мърдок се поизкашля.

— Не — започна той. — Тук е доста приятно... Господин Сетън е много любезен към мен... Аз ще прекарам тук още една-две седмици, за да инсталирам електрическите уреди.

— И аз ще отида в Ню Йорк — каза Елен, като вдигна гордо глава, — може би още тази зима... Ще следвам музика там.

Господин Мърдок беше много отзивчив.

— Ще трябва да се видим тогава... Ню Йорк е скучен град за девойка без семейство и приятели.

— Но аз не скучая никога — каза Елен с израза на опитен пътешественик. — И сигурно няма да скучая и в Ню Йорк.

Отсега нататък господин Мърдок започна да я наблюдава с повишен интерес. Той видя може би, че Мей не може да се сравни по никакъв начин със спокойната самоувереност на Елен, с младежкото ѝ достойнство, с необикновено подчертаното ѝ самоуважение. Тя седна в плюшения стол-люлка, озарена от светлината на бронзовата лампа. Сега не беше никак стеснителна; беше висока, мила, мрачна, почти внушителна девойка. Същността на нейната личност се издигаше победоносно над плюшения стол-люлка, над гравюрите, окачени по сложно украсените стени, и дори над евтината рокля, която закриваше младата, стройна снага. Тя вълнуваше въображението. Лицето ѝ беше безспорно интересно.

— Аз не знаех — започна господин Мърдок, — че сте професионална музикантка... Предполагам, че не ви е било приятно да свирите шлагери... Може би ще пожелаете да ми изсвирите нещо класическо... Нещо действително хубаво, нещо като Невин или Макдоуел.

Ставайки все по-разговорчив, господин Мърдок каза, че и сестра му свирела. Живеела в Огденсбург, Ню Йорк. Той отишъл от Огденсбург в самия Ню Йорк, за да може да направи кариера и пари. И затова разбирал колко самотен може да се чувства човек в този голям град.

— Сега е вече съвсем друго, разбира се — продължи той. — Имам много приятели... Омер Бънс и Херберт Уик... Ще се запознаете с тях, като дойдете в Ню Йорк.

Господин Мърдок беше много приятен. Беше симпатичен, макар и малко бездушен. Очите му бяха изразителни, ръцете — красиви.

Ръцете бяха нещо много важно за Елен. Много по-прозорлива, отколкото са обикновено девойките на нейната възраст, тя познаваше хората по ръцете и по устата им. Устата на господин Мърдок беше малко стисната, но иначе беше хубава. Беше може би малко самомнителен и предвзет, но извън тия недостатъци имаше сигурно почтен нрав.

— Няма ли да ми изсвирите нещо? — настоя той. — Нещо от Невин или Макдоуел?

Елен седна пред пианото и изсвири една Венецианска скица и „На една водна лилия“. Самата тя, както и мис Оджилви, намираха такава музика за глупава. Тя не би засвирила никога по свой избор нещо подобно, но разбра веднага, че за господин Мърдок е потребна именно такава музика. Самият той, впрочем, си я бе поискал. Елен чувстваше, че ще му хареса това, което се харесваше на хората в града. Господин Мърдок слушаше с притворени очи; когато тя свърши, той отвори очи и каза:

— Наистина прекрасно... Обичам меката, нежна музика.

Елен продължаваше да свири, когато Мей и Херман се върнаха с чаши топло какао и чинии с кекс, последвани от Джими, който подскачаше с пълни до пръсване уста. Облегнат на стола си, господин Мърдок продължаваше да слуша с притворени очи.

* * *

Господин Мърдок успя да отстрани несръчния Херман Бигс, за да придружи Елен до дома ѝ. Те разговаряха неловко, докато вървяха съвсем близо един до друг в поройния дъжд, заслонени под семейния дъждобран на Толивърови.

На стълбите пред входната врата Елен му пожела лека нощ.

— Трябва да се видим отново, преди да си замина — каза той.

— Разбира се — каза Елен, но в душата си бе решила противното, защото намираше, че господин Мърдок е малко досаден. Тя разбра, че е възможно един човек да живее в голям град и все пак да не се е отделил от родното си градче.

„Както господин Сетън, например“, помисли си Елен. Той отиваше всеки две години в Европа, за да посети клона на фабриката

си в Сен Дени, до Париж, но в действителност си оставаше човек от
родния си град. Защото го носеше в себе си навред...

Да би могла да отиде в Париж!...

6

Господин Мърдок остана една седмица повече, отколкото възнамеряваше отначало и, преди да си замине, успя да види Елен неведнъж, а няколко пъти. Мей присъстваше винаги на тия срещи, като се кикотеше и възхищаваше, при все че към края, предупредена от прозорливата си майка, която съзираше в това положение прикрита заплаха, започна да проявява леко охлаждане към приятелката си. През това време отношенията на Елен и господин Мърдок се бяха променили, и тя го наричаше вече не господин Мърдок, а просто Кларънс.

През следващите седмици тя получи от него две картички — едната изглед от долната част на Ню Йорк, снета от Бруклинския мост при залез, другата — резервоара на Четиридесет и втори булевард, който бил съборен неотдавна, както гласеше написаното на обратната страна. Той ѝ припомняше обещанието ѝ да го предупреди за идването си в Ню Йорк. Самата Мей обаче получи половин дузина писма и цяла дузина картички, така че кореспонденцията му с Елен нямаше никакво значение. И не я тревожеше много.

— Кларънс ми пише — каза един ден Мей, — че ще отидеш в Ню Йорк. Защо не си ми казала досега?... Мисля, че би трябвало да кажеш на най-добрата си приятелка.

Елен се изплъзна с цял облак уклончиви отговори.

— Възможно е да съм казала такова нещо — отговори разсеяно тя. — Защото иначе не би могъл да го открие... Това е тайна, която не съм споделяла с никого.

Тя каза няколко смътни извинения, които не изглеждаха нито логични, нито основателни. Като смяташе, че Мей е твърде глупава, за да може да разбере тия неща, или пък незаслужаваща изобщо честта да ги узнае.

— Смешно — каза Мей, — че си поверила такова нещо на един чужд човек като Кларънс...

Подозренията, внушени в отзивчивото ѝ съзнание от славолюбивата майка, се съживиха отново и вдигнаха глава. Но тя попадна скоро под влиянието на приятелката си и прегърна Елен.

— Казвам това, само защото се интересувам за теб — каза тя. — Зная, че един ден ще се прочуеш и всички ще се гордеем с теб.

Елен направи презрителна гримаса, за да подчертае, че не иска и да знае дали градът ще се гордее или ще се срамува някога заради нея.

Когато се прибра вкъщи обаче, Мей бе предупредена отново от майка си.

— Господин Мърдок — каза пълничката мисис Сетън, — не е младеж, който може да се пренебрегне... Хората като него не са много... Той е много приятен на баща ти и ще бъде много полезен за фабриката. На баща ти е потребен такъв човек именно за помощник, докато Джими порасне и го замести... Не се доверявай на Елен... Тя е много мълчалива, а такива хора не заслужават доверие.

Мей се изсмя.

— О, Елен не би и помислила да се омъжи за такъв човек — каза тя. — Елен няма да се омъжи за никого от нашия град... Не зная дори дали ще се омъжи изобщо... Или поне още за дълго време. Освен това, тя не го харесва. По-нисък е от нея.

Мисис Сетън изсумтя сърдито и остави домакинското списание, което държеше.

— Не го харесва ли?... Че коя е тя, за да бъде толкова взискателна?... Толивъровци не могат вече да плащат дълговете си... Завчера фалираха... А тя не го харесвала!... Ако може да докопа някога такъв прекрасен и обещаващ младеж като господин Мърдок... толкова трудолюбив, любознателен и възпитан, ще трябва да благодари на звездите... — Мисис Сетън помълча, за да си поеме дъх, запъхтяна от този изблик на възмущение. Вестта, че Елен презира човек като господин Кларънс Мърдок, не можеше да се понесе спокойно. След това продължи: — Ами тия приказки за отиването ѝ в Ню Йорк? Кой ще ѝ даде пари, ако смея да запитам? Сигурно старата Джулия Шейн... Но тази старица не би желала да се раздели нито със стотинка от парите си, дори ако би могла да го стори.

Семейство Сетън се радваше на неизменната заблуда, че Джулия Шейн е страхотно обедняла; тази заблуда засилваше самоувереността на тяхното богатство, крепено на двойно баленираните корсети.

— Джулия Шейн! — продължаваше славолюбивата майка. — Джулия Шейн! С какво ли би могла да се гордее тя?... С онази разсипница и развратница Лили, навярно? Или с това, че живее във вонящата стара къща наред равнината?

Искрите на омразата между Сетънови и рода Бар — Шейн — Толивър пламнаха отново след един двадесет годишен мир, поради случайната поява на невинния и безупречен господин Мърдок.

Дойде и коледната ваканция; Толивърови продадоха и последния си кон и се явиха със смели и равнодушни лица пред обществото. Елен, продължавайки да живее с тайните си мисли, очакваше пристигането на братовчедка си Лили, уверена, че Лили ще може да ѝ даде някакво разрешение. Тя не спореше вече с майка си. Напротив, затваряше се в мълчанието си, а ако заговореше, говореше кротко и любезно. Позволяваше да я глежат и да ѝ се възхищават, така че мисис Толивър, винаги оптимистка, мислеше, че Елен е забравила или се е отказала от неспокойните си блянове, и беше доволна.

Но девойката прекарваше по цели часове пред пианото в неуморно свирене, сякаш музиката облекчаваше неспокойния ѝ дух. Понякога започваше да свири така буйно и пламенно някоя полонеза, че бурните ѝ звуци отлитаха до тишината в самотната стая на дядо Толивър. В такива минути старецът прекъсваше четенето, пускаше книгата да се плъзне на пода и оставаше неподвижен в стола люлка, заслушан с клюмнала глава и радостно, танцуващо пламъче в погледа. Той слушаше така с часове, като си бърбеше понякога в полуглас:

„Тази моя внучка таи в себе си нещо неподозирано, нещо рядко и безкрайно ценно!“

Когато музиката най-последно заглъхваше, замирайки в мазилката на стените, които затваряха изгнаническия му мир, той се отпускате с тих смях и започваше да се люлее, отначало бавно, а след това все по-бързо и по-бързо, докато потъне най-последно в пороя от остри и лукави мисли, които летяха в старческата му глава.

„У нея има нещо, което никой не разбира... Само аз зная това. Но те ще задушат тази дарба. Ще я мачкат, докато я смъкнат до своето равнище. Зная... Зная... Нали слушах в Париж Лист, на върха на славата му. Ами Рубинщайн? Те ще я удушат, ако могат, със своите дребнави хитрости и измами... Те са дребни, по-дребни от праха, и ще се опитат да я смъкнат до себе си... Девойчето не подозира това... Никой не му е казал колко струва... То не знае каква сила крие в себе

си. Те няма да го оставят никога свободно. Ще прережат крилата му. Прерязвали са крилата и на по-големи от него...”

Старецът се връщаше към четивото си, с порой от прекъсван жлъчен смях.

„Но моите крила не можах да прережат. Не можах, защото аз не живея в техния свят. Не могат да се доближат до мен, за да ме хванат. Не могат да хвъркнат толкова високо...”

Люлеенето се забавяше постепенно, докато столът заставаше най-послед неподвижен и набръчканата ръка се протягаше да вземе тежката книга. Последните звуци на бурната музика замираха долу и най-послед тишината започваше да се нарушава отново само от далечните викове на децата, които играеха по улиците, и от едва чутото мърморене на стареца...

„По-добре, че не знае... Не би имало никаква полза, ако знае... Само би страдала повече... и би им дала възможност да я разкъсат къс по къс, нерв по нерв...”

Люлеенето се подновяваше, докато в стаята се стъмваше съвсем, и старецът станеше в отговор на силното почукване по вратата на стълбището, за да се размърда и запали петролната лампа, та да може да отиде до таблата с храната, оставена от сина му, от господин Толивър, пред прага на килията му. В тази таванска стая нямаше осветление; дядо Толивър беше товар за семейството от много години вече. За да се прокара осветление в стаята му, би трябвало да похарчат двадесет долара; а от десет години вече той не бе изработил нищо друго, освен покрити с птичи крачета късчета хартия, подредени в чекмеджетата на писалището.

* * *

По това време дядо Толивър се увери, повече по някакъв смътен инстинкт, отколкото по каквото и да е сношение с хората извън килията му, че държанието на неговата внучка дразни гражданите. Вярно е, че той дочуваше понякога откъм кухнята откъслечни упреци, отнасяни към килията му през вентилатора... Странни забележки, които идваха като че от небесата, но свързани едни с други, даваха една свързана мисъл. Упреци за упорство, мълчание, тайнственост,

отправяни от една майка, копнееща за доверчиви изповеди, към дъщерята, способна само да мълчи. Те бяха зле подбрана двойка. Старецът разбираше това с някакво злобно задоволство, защото качествата, които майката не можеше да разбере у дъщеря си, бяха преминали у девойката от дядото. Това беше нова бележка, вписана в дългогодишната борба между дядо Толивър и снаха му; бележка, вписана от самата природа в тази непрекъсната борба между два противоположни темперамента.

Той не можеше да знае, че и жителите на града укоряват Елен. Не можеше да знае, че според тях тя би трябвало да дава уроци по музика, за да помогне малко на едно надменно, но фалирало семейство. Но бе успял да го узнае по своя неземеен начин на узнаване на света; и беше доволен от това, което бе узнал. В тази непристъпна и недоверчива самота сърцето му се топлеше от мисълта, че има съюзник. Врагът отвличаше неутралната Елен на своя страна; а в неговото ледено сърце се лееше капка по капка топлотата на необичайното съчувствие. Дядо Толивър не възнамеряваше да ѝ даде някаква дейна подкрепа; такава нещо не можеше да се очаква, защото дядо Толивър бе открил още преди половин век колко е глупаво да се намесваш в хорските дела.

Той се засмя тихо и зачете с чувство на тържествуващо отмъщение „Упадъкът и падението“.

8

Сутринта на третия ден преди Коледа Кларънс Мърдок, с хубава ръчна чанта, където бяха подредени всички необходими вещи за един триседмичен престой в западните области, обърна гръб на небостъргача „Ръцете на Вавилон“ и тръгна към гарата на трансконтиненталния експрес. Зад себе си оставяше двамата младежи, които бе прибрал, по навика на ергените, преселени без роднини и приятели от провинцията в големия град, за да има другари в манхатънския си живот. Те бяха дошли при него поотделно, всеки привлечен от спретнатостта, отличаваща живота и нрава на Кларънс. Двата младежи не си приличаха никак. Тази разлика се подчертаваше и в причините, поради които се бяха сприятелили с Кларънс. Единият, буен любител на приключения, се бе привързал към него, защото Кларънс имаше дарбата да поддържа ред във всичко, беше истински гений в подреждането на всичко, дори и вълненията на всекидневния си живот. Из необхватния хаос, който беше същност на сърдечния Омер Бънс, се излъчваше трогателен копнеж за ред и удобства; и Кларънс го задоволяваше блестящо. И книгите, и възглавничките в малкото им жилище дори се поддържаха в строг ред. Безредието дразнеше Кларънс.

Господин Уик, от друга страна, бе намерил у Кларънс сила, нещо, за което Бънс никога не мислеше и което никога не бе открил в подредените дълбочини на Кларънсовата душа. Защото господин Уик произхождаше от стар род и беше лишен от жизненост. В долния Манхатън имаше по онова време една улица, наричана улицата на Уикови, преименувана по-късно, с бързината на промените в големия град, в чест на някакъв тамански политик. Неговото семейство беше толкова старо (по нюйоркски мащаб), че от него бе останал само той и две неомъжени сестри, които живееха в Йонкерс. Тази именно стара кръв беше за бледия господин Уик същността на живота му. Още при първата среща с Кларънс, на годишната разходка в Стейтън Айланд, дето бяха отишли всички чиновници от електрическото дружество

„Суперба“, господин Уик бе почувствал у Кларънс една съвсем неамериканска и почти срамна почит към старинните имена, странен копнеж у човек, чието име не пробуждаше и най-далечен и полузабравен спомен за каляски и имения. Тия спомени бяха наистина далечни, защото седемдесет години бяха отлетели към вечността, откакто семейство Уик бе загубило богатството си, и последният му потомък изкарваше сега прехраната си като чиновник в счетоводството на електрическото дружество „Суперба“.

Уик закрепил надеждите си в тази почит към традицията. Той бе открил най-после в лицето на Кларънс човек, комуто едно старинно име правеше впечатление. И самоуважението на господин Уик растеше според страхопочитанието, изпитвано от Кларънс пред произнасянето на името Уик.

По този начин тримата се бяха събрали да живеят доста добре в едно малко жилище, изпълнено със завеси от мъниста по вратите, купени от Седмо авеню, и с кожени възглавнички, по които любящите сестри и лели бяха пирографирали индийски глави. Но в жилището владееше въпреки всичко някакво беспокойствие, някаква смътна тревога, която се долавяше само от господин Уик. Само той разбираше, че ще дойде ден, когато и двамата му приятели ще сметнат сегашния си живот за непоносим. Всеки от тях беше сигурен, че ще си намери съпруга из тълпата девойки, които гъмжаха по улиците в Ню Йорк. Само бог знаеше кои ще бъдат тия две девойки или къде се намират те понастоящем. Но едно беше положително за чувствителния и женствен господин Уик. Именно че и Кларънс, и Бънс ще се оженият; Бънс сигурно по любов, защото животинското чувство беше много силно развито у него, а Кларънс, само защото ще бъде заслепен от блясъка на традицията.

Да, господин Уик разбираше това! И се безпокоеше, когато останеше сам. Тия мисли разстройваха смилането на тлъстите храни, които изяждаше всеки ден в някакъв второстепенен ресторант недалече от офиса на електрическото дружество „Суперба“. За него беше невъзможно да се ожени. Жените не го занимаваха; самата мисъл за брак го изпълваше с отвращение. И той щеше не само да остане сам в света, но щеше да остане и без Кларънс, който почиташе името му. А знаеше, че всяка жена е по-силна от него и ще му го отнеме.

* * *

„Ръцете на Вавилон“ издигаха етажите си в една от осемдесетте улици източно от Крайречния булевард. Застанала между потъмнелите фасади от първите години на века, тази сграда изглеждаше внушително висока, самотна и дори величествена. Големите сгради бяха рядкост по онова време в тази част на Ню Йорк, и „Ръцете на Вавилон“ се издигаха като самотен преден пост във войската на жилищните домове, подредили впоследствие чудноватите си туловища в яка редица покрай Северната река и източно от нея към парка. „Ръцете на Вавилон“ съществува и до днес — поизтъркана и извехтяла красавица от първите години на двадесетия век, преобоядисана, с електрически лампи, вметени в конзоли за газови лампи, със смешна имитация на мраморна фасада, заместила тъмночервените стени. Но гордостта ѝ не съществува вече. Тя е по-очукана и поизкъртена, като натруфените жени, които идват от улицата и изчезват в мрачните коридори. Тя е бедна благородница, като двете старици, които живеят в една гостна спалня на първия етаж. Весела и добродушна като дребния чиновник и семейството му, което изкачва два етажа изтъркани стъпала край старомодния асансьор, който се люшка неуверено към последната си спирка. Тя е смешна, почтена, чудновата, проста, трагична, съвсем обикновена и щастлива... с всички тия качества, които напомнят в старите къщи самия живот.

Но в началото на двадесетия век тя беше нова и изящна. „Ръцете на Вавилон“! Това име беше известно из целия горен западен край, току-що започнал да се разширява. Тази сграда беше първият небостъргач; и между първите ѝ обитатели бяха Кларънс Мърдок и двамата му другари, които си разделяха разходите по поддържането на едно жилище на втория етаж над последната спирка, дето асансьорът се люшкаше неуверено над пропастта. Жилището на втория етаж над последната спирка на асансьора не беше много скъпо; а името „Ръцете на Вавилон“ звучеше внушително и дори тържествено на визитните картички. За Бънс това име означаваше охолство, величествен и тържествен успех. За Кларънс значеше, че хората ще кажат: „О, в «Ръцете на Вавилон» ли? Трябва да има добри доходи, за да може да живее там!“. За господин Уик това значеше просто, че поддържа

традицията на името си; но понякога му се случваше и да се срамува от „Ръцете на Вавилон“ като от просташка сграда.

Когато, три дни преди Коледа, Кларънс затвори след себе си вратата и остави в жилището мънистените завеси по вратите и пирографираните възглавнички, Бънс пееше весело в банята, като търкаше здравата си снага, потръпваща леко в студения въздух, а господин Уик, още в леглото, подаваше изпод одеялата тънкия си жълтеникав нос, за да види дошло ли е време да стане. При затварянето на вратата Бънс прекъсна пеенето на шлагера „Страхувам се да се прибирам късно“, за да извика на Кларънс: „Внимавай да не се върнеш заедно с дебеличката Сетънова дъщеря!“.

Кларънс побърза да избяга, възмутен от просташката закачка на Бънс. Що се отнася до Уик, тия думи го ужасиха. Той видя в тях края на домашното си огнище. Видя се сам, стеснителен, плах и изплашен, загубен отново сред отвратителната обстановка на евтините пансионери.

9

Много въпроси принуждаваха Кларънс да предприеме това пътуване: трябваше да посети постоянните си клиенти, трябваше да се прегледат новите инсталации на фабриката за корсети „Юнона“, и най-после, той бе обещал да прекара Коледа и няколко дни от коледната ваканция на гости у Сетънови, а това задължение го радваше, защото животът в хотелите му бе дотегнал. Той копнееше за домашно огнище със съпруга, която ще му подава пантофите и ще сяде до него край огъня. Изгледите да отива от един хотел в друг му тежаха, затова прие с прикрит възторг поканата на господин Сетън да прекара Коледа у дома му.

Той бе отишъл в града и бе започнал да води този жалък живот само от славолубие и желание да се издигне и да натрупа пари. Искаше да забогатее, да буди почит и възхищение в обществото.

Понякога, но твърде рядко, желанията му надхвърляха тия цели и отлитаха във възторга на опиянението към надежди, почти непостижими за човек, чието място в обществената среда е почти в основите. В такива случаи той успяваше да зърне за миг един живот, в който се виждаше не само богат и почитан, но виден и блестящ човек, пленяващ с характера си въображението на хората, отдал себе си и живота си на най-висшето общество.

Тия мечти нямаха може би напълно ясен облик в съзнанието му, но той чувстваше все пак, че такива неща съществуват, макар и непостижими за него, както момченцата търсят в стъкленица със сладко нещо, чието присъствие е сигурно, при все че не го виждат.

В такива мрачни, но възторжени минути той виждаше бъдещата си съпруга не толкова в ролята на домакиня, колкото в образа на блестяща и красива светска дама, достойна да върви по булевардите в големия град редом с един умен светски човек. Тия неща не се споделяха никога, разбира се, с приятелите, но съществуваха все пак в това обикновено спокойно сърце.

Спътниците му от вагона може би също имаха свои тайни. Невъзможно беше да се открие това. Ако такива тайни наистина съществуваха в сърцата им, те бяха отлично прикрити от взаимните подозрения.

* * *

Той се бе качил във влака за запад в едно от обичайните си спокойни настроения. Свали тъмнокафявото си палто с коланче на гърба, кафявата мека шапка, поправи очилата си и се настани на седалката. В същия миг позволи на мислите си да се насочат към образа на Мей Сетън, бледа, русичка, добродушна и хубава пълничка девойка. В тия мисли нямаше нищо плътско, защото той би могъл да служи за образец в заведенията за възпитание на младежи и проповядване на учението, че пълна душевна чистота е възможна само с постоянство. Той не познаваше жените. Работеше неуморно да направи пари и нямаше време да се занимава с тях. Всяка похотлива мисъл го изпълваше с известно леко отвращение. Той беше от ония хора, у които желанието следва плахия опит и които могат да си представят отначало страстта само като отвлечено понятие. Така че той си представяше и сега Мей Сетън повече като някакво понятие, като крайъгълен камък за удобство и топлота, отколкото като желана жена. Никога не му беше минавало през ума, че може да бъде чувствителен.

Докато влакът минаваше през равнината на Джърси, той започна да си представя положението на Сетънов зет, както и сигурното съдружие във фабриката за корсети, загатнато вече от бъдещата тъща. Помисли за града. Представи си съвършено ясно и спокойно една приятна къща, заобиколена с храсти и дървета, един удобен главен вход. Представи си дори госпожа Мей Сетън-Мърдок в стол-люлка, много по-привлекателна, отколкото беше всъщност, седнала да кърпи чорапите му. Той видя бъдещето си, заобиколено от фабриката за корсети „Юнона“, от Мей Сетън, от града и от неуморен труд. Този именно спокоен и лишен от събития път щеше да поеме.

Вагонът, в който беше влязъл Кларънс, беше препълнен, като всички вагони, пътуващи от изток през планините към плодородния и цветущ Мидланд. Кларънс не беше надарен с особено въображение и

си позволяваше рядко да размишлява за своите спътници. От самото му държание можеше да се разбере, че се интересува твърде малко от това, което става наоколо му. И сега, докато колелата на вагоните се плъзгаха и тракаха по гладките релси, той започна да чете. За да се спаси от монотонното страдание на пътуването, той бе взел книга на Ричард Хардинг Дейвис и един брой от Сатърдей Ивнинг Поуст, който погълна вниманието му докато влакът стигна Филадельфия и тръгна малко на север, в посока Алтуна. Най-последно интересът му към тия книги отслабна и той започна да наблюдава околната обстановка; не след много му дотегна и това, и заспа. Дрямката беше винаги добре дошла за него, защото съзнанието му се изтощаваше в продължение на дълги часове с преживяване на едни и същи мисли. Имаше случаи, когато би могло да се каже, че той съществува в състояние на полуодушевеност.

Часовете отминаваха между дрямката и досадата заедно с редица ужасни градове и еднообразни, замрели в зимата стопанства, отделени едни от други с реклами за лекарства и евтини хотели. Докато влакът минаваше през Джонстаун, вниманието на Кларънс бе привлечено от гледката на много дим и пустота, от огромни купища сгурия и горящи пещи. Тази гледка не беше нова за него. Той я бе виждал двадесетина пъти досега, денем — отвратителна и нечиста, нощем — фантастично великолепна. Но тя го интересуваше сега, както го бе интересувала винаги, засягайки всяко кътче на душата му, съвършено различно от общото ѝ еднообразие. „Америка! Велика страна! — мислеше той. — Голямо преимущество е, разбира се, да си гражданин на такава енергична и цветуща страна!“

Странна светлина озари внезапно хубавите му тъмнокафяви очи; и корсетната фабрика бе забравена за известно време заедно с Мей Сетън, погълната от ново възбуждане, много по-дълбоко и властно. Самата суровост, самата пустота на гледката го изпълваше с възторг. Амбициите му сякаш щяха да надделеят за миг — безумните, неукротими амбиции, които му досаждаха понякога много повече от изтощителните мисли.

„Да притежаваш такава фабрика! — продължи да мисли той. — Да бъдеш промишлен магнат. Да отиваш всяка година в Европа, да имаш голяма къща и една от най-новите коли! И милиони, милиони, милиони да текат в дома ти!“

Джонстаун изчезна зад влака, обгърнат в огромен и всепоглъщащ облак от дим и сажди, зад които искреше неясно пламъкът на високите пещи.

Еднообразни планини, пресичани от черни реки, които течаха между късове син лед, заместиха почернелия град и Кларънс се облегна отново на седалката си. Но не продължи четенето. Той се загледа през прозореца и започна да мисли, да мисли, да мисли. Може би се опитваше да подхрани съзнанието за собственото си значение, да се убеди, че е създаден за постигане на велики стремежи.

Пухтящият влак продължаваше да лети все по-напред и по-напред, и той отиде най-после в отделението за пушачи, дето поведе разговор с други търговски пътници. Тия господа си разказваха малко безсолни похождения, и Кларънс, по природа целомъдрен, намери, че не му е мястото тук и се върна в по-раншното си купе.

Той забеляза едва сега спътниците си. Не всичките, нито дори двама-трима от тях, а само една — една дама, седнала редом с него и зачала роман с жълта обвивка и заглавие „Chéri“, от някой си Колет.

Кларънс седна и се опита да чете, но по някаква необяснима причина образът на непознатата му спътница се изпречваше между него и разказа за големите простори. Той забеляза, че чете пасажки, които нямат никакъв смисъл. Прочете цяла страница, без да разбере нещо. Такова нещо не бе му се случвало никога досега.

Дамата, която продължаваше да се изпречва между него и четивото му, беше облечена в черно, при все че не изглеждаше да е в траур. Можеше да се предположи, че носи черни дрехи, защото чувства, че ѝ приличат. През едното ѝ рамо бе метната черна лисица, а от крайчеца на малката шапка се спускаше тясна черна воалетка, която засенчваше погледа ѝ и ѝ позволяваше да гледа спътниците си, без да среща направо погледите им. Изпод шапката се подаваха къдрици от тъмнокестенява коса, която получаваше от светлината почти червеникави отблясъци. Тя се ползваше съзнателно от щита на воалетката, защото оставяше от време на време романа на коленете си и започваше да наблюдава своите спътници... една дама на средна възраст с момченце в моряшка униформа, един пълничък господин, облегант удобно на стола си и захъркал гръмко и спокойно, две ученички, една от които четеше важно есетата на Емерсън, а другата бе погълната самоуверено от страниците на Бокачо, един търговски

пътник и две възрастни дами, които се връщаха от погребение и се догонваха в словесното си надбягване.

— А пък аз й казах...

— Тя рече: „Мабел, той няма да се оправи вече... И да не умре, няма да се оправи...“.

— Непростимо, разбира се, напълно съм съгласна...

— Да, и аз казах същото на Мабел...

Откъслечи от разговора на двете старици, изказани достатъчно високо, за да заглушат шума на влака, хвърчаха наоколо като захвърлени късчета от строшени стъкла.

Дамата с воалетката остави книгата и се заслуша със спокойна усмивка в разговора им. Тя отвърна леко глава от Кларънс, така че той можа да промени положението си и да я вижда по-добре.

Беше красива и по всичко личеше, и за самия Кларънс дори, който не беше опитен в това отношение, че е истинска дама. Това се виждаше по стойката ѝ, по изискаността, с която нежните ѝ ръце, държащи книгата, бяха сложени над черната рокля, по държането на главата и безразличието, с което носеше хубавата си рокля, по самата воалетка дори, която беше сякаш израз на благовъзпитаността ѝ. Между тази дама и останалите пътници във вагона съществуваше сякаш някакво невидимо було, което я заслоняваше от погледите им, докато тя ги гледаше като че от някакъв друг мир.

В нозете ѝ имаше красива черна пътна чанта, покрита със светещи етикети. Кларънс ги прочете последователно в някакво опиянение — Соренто, Кан, Диеп, хотел Рул, хотел Роял Сплендид, хотел Риц Карлтън. И сигурно, макар и неуловимо, точно така, както преди един-два часа гледката на Джонстаунските пещи бе замаяла скромното му въображение, сега го замая пък тази дама. Но тия две впечатления избледняха постепенно, за да отстъпят място на призрачните видения на един блестящ свят, където и най-смелите му мечти не бяха прониквали досега.

* * *

Отегчена да слуша своите спътнички, чужденката поднови най-после четенето си. Кларънс продължаваше да я наблюдава като

омагьосан, докато, чувствайки погледа му, тя се обърна ненадейно и вдигна едва уловимо рамене. При това движение, което напомняше заповед, той отвърна бързо глава и се изчерви, като че непознатата го бе смъмрила с думи. А същевременно му се струваше, че когато поглеждаше към него, тя се усмихна едва доловимо, с усмивка, която като че искаше да каже: „Гледането не ме смуцава. Свикнала съм да ме гледат“. Възможно е дори да му се надсмиваше. Невъзможно беше да разбере. Само едно беше положително, че Кларънс е развълнуван от някакво съвсем ново преживяване.

Той се постара посвоему да отгатне какво е разбило внезапно и окончателно покоя му. Тази дама беше красива, но не пробуждаше никакви желания у него. Никаква непочтена мисъл не бе смутила чистотата на съзнанието му. Безспорно беше, че тя го е очаровала, но нарушението на покоя му не се дължеше и на това. Замаяло го бе по-скоро нещо в държанието и самата ѝ личност... Някакво внезапно съзиране на друг свят, където хората водят живот, така различен от неговия, както денят се различава от нощта, внезапен страх от нейното самообладание, от невидимата и непристъпна преграда, чрез която тя се заслоняваше от останалите пътници във вагона. В държанието ѝ се забелязваше и една забулена, но все пак страхотна дързост.

Тя продължи да чете безкрайно съсредоточено романа с жълтите корици, като че бе забравила съществуването на своя съсед. Двете старици до нея продължаваха:

— А когато ми позвъни на другата сутрин, аз ѝ казах...

— Има жени, които се държат просто срамно...

— От този ден той беше вече неспособен да мръдне...

Те грачеха и клатушкаха забулените си в креп глави като гарги на стобор.

Влакът пухтеше през синьо-белите планини, насочвайки се на запад, към Питсбърг. Ранният зимен мрак се спускаше вече по височините.

Кларънс все още не подновяваше четенето си. Романът и Сетърдей Ивнинг Поуст бяха паднали на пода и лежах на забелязани там. Героите от романа не можеха да издържат състезанието с дамата до него. Кларънс чувстваше почти, че се намира пред романтична възбуда.

Мисълта за Мей Сетън и удобната къща в града отмина в забрава, отнасяйки със себе си чувството за сигурност и покой, което му рисуваше само преди миг едно толкова приятно и удобно бъдеще.

Той стана най-последно и отиде отново в отделението за пушачи, където остана по-дълго. Когато се появи отново, беше вече съвсем тъмно и само някоя топла жълта светлинка, високо нейде из безлюдните планини, сочеше съществуването на самотна къща. Като се върна на мястото си, той видя, че тайнствената дама е изчезнала. Останала беше само тъмната пътна чанта със светлите етикети. Имената блестяха... Соренто, Кан, Флоренция, Бо Риваж, Роял Сплендид, Клеридж, Бъркли...

Той погледна златния си часовник (подарък от чичо Хенри) и реши да вечеря. Когато тръгна към вагон-ресторанта намери пътя блокиран от други пътници, ученици и ученички, старици и деца, които се клатушкаха според люшкането на летящия влак. Лошо време за пътуване — в навечерието на ваканцията. Но множеството беше приятно, добродушно, засмяно, общо взето весело, поради приближаващите празници.

Вратата на вагон-ресторанта поглъщаше постепенно тънката редица, като изхвърляше други, които си проправяха път в обратна посока; най-последно Кларънс успя да достигне входа на осветения вагон, дето зърна множество глави, наведени над димящи супи и недопечени котлети.

* * *

Все още изморен и неизмеримо жалък, той застана отначало на единия крак, след това на другия, наблюдавайки тълпата, докато откри най-последно, някъде в края на вагона, своята приятелка с жълтия роман. Тя бе седнала на една маса за двама души срещу възрастен господин в черен редингот, който не говореше с нея, разбира се, при все че не изглеждаше равнодушен към присъствието ѝ, защото поглеждаше от време на време крадешком тъмнорусите коси и прекрасната шия, докато тя го погледна най-последно право в очите по начин, който му отне всяко желание за по-нататъшно наблюдение. След това ги раздели една невидима и непроницаема стена, както подобаваше на две същества,

жертви на една система, принуждаваща произволно двама уморени пътника да прекарват заедно известно време. Продължавайки да се храни, младата дама гледаше наоколо си, като че се забавляваше неизказано от приятното зрелище на люшкащия се вагон. И продължаваше да използва воалетката като неотменен щит.

Той я наблюдаваше вече отдавна, когато видя с ужас, че възрастният господин изтри уста със салфетката, плати си сметката и тръгна към изхода на вагона, последван от метрдотела. Кларънс изпита изкушение да се втурне веднага напред. Но беше невъзможно. Не можеше да стори нищо друго, освен да се обърне назад и да се помъкне бавно и мъчително покрай дебелия пътници, които препречваха коридора. Как би могъл, освен това, да привлече вниманието на всички върху си? Какво биха си казали хората? Той продължаваше да стои като смразен, с чувството на човек, когото ще поведат ей сега към мъчение. И чу като в кошмар гласа на метрдотела, който каза:

— Едно място ли? Разбира се, елате насам.

Той заплува без усилие из пространството, докато най-последна седна, с мъченически, но неизречен стон, срещу дамата с тънката черна воалетка.

И чу ударите на сърцето си. Наведе се над менюто, но и това не му помогна. Почувства се отново като в кошмар. Този път му се струваше, че е свършено гол и се стесняваше ужасно от неудобното си положение. Чувстваше, че дамата го разглежда така, както бе разглеждала и другите, с равнодушна усмивка.

Такива бяха неговите разнообразни, смътни, ужасяващи усещания. Но това, което не видя и не можеше да знае, бяха мислите на жената — че тя го наблюдава, че забелязва пулсиращата вена на шията му, и разбира много добре значението ѝ. От тази развълнувана вена тя разбра с една поквара, надхвърляща и най-безумното му въображение, че този кротък, дребничък търговски пътник е един чувствителен и пламенен мъж. Това, което я забавляваше най-много, беше безсмисленото, но свършено ясно размишление, дали това дребно човече разбира, че е развълнувано.

„Овнешки котлети. Пюре от картофи, боб, кафе“, започна да пише Кларънс на бележника.

След това дочу един топъл, тих, вълнуващ глас:

— Не ви съветвам да вземете котлети. Ужасни са. Принудена бях да ги върна и да си поръчам нещо друго.

Жената му бе заговорила по собствен почин, и неговите подозрения се пробудиха отново с пълно основание. Но все пак чувстваше, че трябва да отговори. Той вдигна глава и запита:

— Какво ми препоръчвате?

— Ростбифът е много добър...

При все че мразеше ростбифа, той го записа в поръчката си, след това се поизправи на стола си, като дръпна същевременно яката и връзката си. За нищо на света не можеше да измисли какво да каже. Невъзможно беше да преодолее леката невидима преграда.

— Не мислете, че съм нахалница — каза тя, — като ви заговорих, но скучая почти до смърт. Аз ненавиждам пътуването, обичам да си стоя на едно място.

Стори му се за миг, че долавя в гласа ѝ следа от чуждо произношение, при все че не беше сигурен.

— Разбирам ви — каза учтиво той, — защото и аз мразя да пътувам...

Тя се засмя тихо.

— От години не съм пътувала толкова продължително. Не можех да заговоря със стария гарван, който седеше на това място преди вас, защото бих го изплашила до смърт.

Кларънс не можеше да каже, че и той е изплашен до смърт, затова се поизкашля и започна да намазва с масло една кифла.

— Предполагам, че разговорът не ви е неприятен? — продължи дамата.

Кларънс помисли за миг, че е полудял. Достатъчно странно бе, че една непозната жена му е заговорила, но още по-странно бе, че тя пренебрегва напълно добрите обноски и го пита направо неприятно ли му е да разговаря. А същевременно не се държеше нито безочливо, нито стеснително.

— Не, разбира се — успя да каже той. — Искам да кажа, че ми е ужасно приятно. Аз мразя да пътувам сам.

След това му мина през ум, че е казал нещо неделикатно и дори предизвикателно и се изчерви отново.

Келнерът пристигна най-после с ростбифа и боба.

— Не ми остава още много — продължи жената. — Слава богу, не пътувам за Чикаго.

На Кларънс се стори невъзможно да се храни под нейния поглед.

— Аз ще сляза към единадесет и нещо... — каза той. — Забравих точно кога...

— И аз слизам по същото време — изсмя се жената. — Трябва да пътуваме за едно и също място.

Той се поддаде за миг на ужасното подозрение, че тя трябва да му е хвърлила око. Но отхвърли веднага това предположение като съвършено невероятно. Тази жена беше положително светска дама. Тя беше напълно самоуверена и сигурна, че ще поддържа работите така, както желае. Може би е някоя шпионка или авантюристка. Призраци от хиляди разкази из евтини списания се завъртяха из съзнанието му. Но такава жена не би си дала труд да се занимава с незначителен човек като него. Той започна да вярва, че тя е казала истината и е била принудена да му заговори само от непобедима скука.

— Възможно е — каза той, като добави, че пътува за града.

— Както и аз — отговори тя. — От години не съм се връщала там... Вие може би сте от града? — продължи тя.

Откритието на тази обща връзка облекчи малко положението. Тя създаде много почва за залитащите нозе на Кларънс.

— Не, отивам по работа там... Ходил съм и по-рано... Приятен, напредващ град, пълен със съвременни фабрики... Човек може да се гордее с него.

Но той откри изведнъж, че е тръгнал по крив път. Непознатата дама не се гордееше с града.

— Предполагам, че можете да се гордеете с него, ако харесвате тия неща... Но аз го намирам за отвратителен — очарователният, насмешлив, подигравателен поглед изчезна от очите зад воалетката, прогонен от неочаквана тъга. — Не — продължи тя, — аз не го харесвам, при все че не се съмнявам в благоденствието му.

Кларънс се смая за миг. Той разбра внезапно, че този нов и непознат свят е много по-чужд, отколкото си бе представял отначало. Не се състоеше, както изглежда, от фабрики и пухтящи пещи. Това откритие засили стеснителността му и разшири сиянието, с което бе заобиколил непознатата. Той търсеше с мъка какво да каже.

— Отивам да прекарам Коледа у Сетънови — каза той. — Познавате ги, вероятно. Те са от града.

Жената се намръщи леко.

— Сетънови ли? — повтори тя. — Сетънови — след това, като че си припомни нещо: — Разбира се... Зная ги... Те имат фабрика за корсети... Но са нови хора. Да, зная кои са, при все че не ги познавам.

Тя изказа забележката си просто, без каквато и да е снизходителност. Една най-обикновена констатация. Със същия глас и изражение би могла да каже: „Зная кой е английският крал..., но не го познавам“. Тя бе отговорила на въпроса му, само че по-пълно, отколкото подозираше, много по-пълно и трагично, отколкото и самият Кларънс можеше да разбере засега.

„Зная кои са, при все че не ги познавам.“

Пред погледа на Кларънс изникна внезапно образът на добродушната, просташка, русичка и съвсем обикновена Мей Сетън. Като че бе влязла по някакво незнайно чудо във влака и бе застанала стеснително, глупаво, неуместно редом с непознатата.

Жената стана.

— Трябва да се върна във вагона си — каза тя. — Не е учтиво да карам другите да чакат за място. — Тя поправи черната лисица на великолепните си рамене и спусна воалетката. После каза: — Благодаря ви, че спасихте от скука една безпомощна спътница.

С това завърши приключението.

Когато се върна на мястото си, Кларънс я намери унесена отново в романа с жълтата обвивка. След като го поздрави с едва уловима усмивка, тя продължи четенето си. След един час облегна глава на гърба на стола и като че заспа. Едва когато влакът влезе в града, тя се обърна отново към спътника си.

Когато слязоха към полунощ от влака, валеше сняг. Едрите снежинки, разнасяни от силен вятър, падаха тежко и замъгляваха жълтите светлини на замърсената тухлена гара. Те бяха единствените слезли пътници тук, и Кларънс предложи да се погрижи за багажа ѝ. Тя имаше два големи куфара и още една пътна чанта. Куфарите остави на гарата, като каза, че ще изпрати за тях, а двете пътни чанти взе със себе си.

Дългият влак пухтеше и продължи пътя си със силен грохот. Ярκο осветените вагони се изнизаха в снежната буря, а двамата

пътници останаха сами под жълтеникавата светлина на газовите лампи. Малко по настрани чакаха два файтона. Конете бяха навели глави и гърбове срещу бурята. От затоплената гара излязоха двама загънати до уши файтонджии. Дамата повика единия от тях.

— О, Джери — каза тя, — радвам се, че си тук... Никой не е дошъл да ме посрещне, защото не ги предупредих.

По-пълничкият от двамата старци свали шапка и я погледна за миг, а снегът се сипеше над плешивата му глава. Той я позна постепенно.

— Наистина, мис Лили... Какво удоволствие... Да се върнете след толкова години, без да сте остарели нито с един ден, ако ми позволите да кажа.

Непознатата се засмя тихо. Файтонджията взе двете чанти от Кларънс, който се засуети да ги подаде.

— Късно е — каза той. — Може би ще бъде по-добре да дойда с вас, за да не ви се случи нещо.

— Благодаря — отговори спътницата му, — но нищо няма да ми се случи... Пътят ми не е дълъг... А Джери познавам още от детинството... Той ме е возил като момиченце... Аз живея много наблизо — тя се засмя отново. — Точно посред фабриките.

Тя показа с големия си маншон по посока на фабриките. Там, над спиралите дим от пещите, се издигаше неясното очертание на голяма къща, която увенчаваше върха на нисък хълм.

Ако не беше пламъкът на пещите, тя би останала незабелязана. Сега се очертаваше ясно, черна и тайнствена върху червеното, замъглено от снега сияние.

Жената се качи в люлеещия се, изяден от молци файтон, файтонджията скочи на капрата. Тя се наведе ненадейно от прозорчето и каза на Кларънс:

— Струва ми се, че трябва да се запознаем, преди да се разделим, както изисква благоприличието. Аз съм мис Шейн — добави тя — мис Лили Шейн.

Кларънс свали шапка и се поклони.

— А аз съм господин Мърдок... Кларънс Мърдок.

— Сигурна съм, че няма да ме сметнете за покварена жена — добави тя, — дете заговорих на непознат човек... Аз внимавам кого да заговоря... И разбрах, че съм в безопасност с вас.

Файтонът тръгна в снежната буря към замъка Шейн, оставяйки Кларънс на перона да мърмори някакъв учтив отговор със зачервено лице и жили, които туптяха по-бързо от всеки друг път.

* * *

След миг той скочи във втория файтон и каза на файтонджията да кара у Харви Сетън. Задоволството, празничното настроение се бяха изпарили от него. Той не се радваше сега, че ще прекара Коледа у Сетънови. Размишлявайки за своята среща във влака, той се сети ненадейно откъде и какво знаеше за тази жена. Лили Шейн. Да, тя беше братовчедката на Елен Толивър. Богатата ѝ братовчедка... У Лили имаше нещо, което му напомняше Елен, разговаряща с него в гостната на Сетънови, нещо сдържано и далечно, изискано и гордо. В един от редките за него мигове на прозрение той разбра изведнъж, че у девойката и братовчедка ѝ има нещо, което ги отделя от другите.

Тази мисъл не напускаше съзнанието му, докато мухлясалият файтон, който миришеше леко на амоняк, го отвеждаше из снежната буря все по-далеко в неясното бъдеще, което се простираше пред него, в едно предградие от бели къщици, украсени с художествени площадки и капаци на прозорците; след известно време почувства отново, че е почти доволен. Дълбокото смущение, предизвикано от внезапната среща с непознатата като че ли се успокои, но друга мисъл нахлу ненадейно в уморения му мозък, за да го измъчи отново. Той си припомни последните думи на госпожица Лили Шейн: „Аз внимавам кого да заговоря... и разбрах, че съм в безопасност с вас...“. Той не можеше да разбере дали тия думи бяха казани от внимание към него. Защото държанието на непознатата подсказваше, че тя го смята за незначително същество.

В същия миг му хрумна, че той минава сигурно покрай къщата на Толивърови и, надничайки от прозорчето, видя, че прозорците още светят. Стори му се за миг, че вятърът донася към него звуците на буйна, пламенна музика; но не беше сигурен в това, защото вятърът виеше страшно, а снежинките падаха като дебела плащаница. Може би това бе само игра на въображението му; то му играеше странни

комедии откакто бе вдигнал поглед и бе видял до себе си госпожица Лили Шейн.

10

Същата вечер бе изпълнена за мисис Толивър с рядък мир и щастие, защото затоплена от пламъка на откритата камина, тя беше заобиколена от цялото си семейство, докато бурята виеше навън, навеждайки клоните на старата ябълка до самите заскрежени прозорци. В такива минути тя имаше величествена външност; седеше в голямото си кресло като тържествуваща Ниобея, като олицетворение на царствено майчинство, чиито владения завършват в стените на Толивъровата всекидневна.

Тази всекидневна беше просторна четвъртита стая, безкрайно чиста, макар и извехтяла, защото господстващото правило в домакинството на Толивър беше чистотата и удобството. Тази стая беше сърцето на Толивъровото съществуване, нещо като римските лари и пенати, стая, каквато има във всяко поколение по света още от началото на човешкия род. Седнала сред своето семейство, мисис Толивър чувстваше как дневните грижи и тревоги се смъкват бавно и грациозно от раменете ѝ в пълна забрава. Тя си почиваше, като кърпеше чорапите на семейството.

Недалеко от нея седеше Елен и свиреше непрекъснато на пианото с увлечение, което караше понякога всички да се унесат, майката да прекъсне за миг кърпенето, младият Фергус да вдигне глава от книгата си и самият Чарлс Толивър дори да се размърда сънливо и да забрави в тая музика грижите, които се стремеше да удави всяка вечер в съня. Негово владение беше големият извехтял диван. Там лежеше всяка вечер с часове, докато най-послед енергичната му съпруга го отвеждаше до леглото. Той обичаше да спи, защото намираше в съня утеха за несполуките в живота.

По-малкият брат, Робърт, лежеше по корем край огнището, свил късото си носле в усилието да разгадае тайната на някакъв ребус. Той имаше страст към ребусите и постоянство, което бе наследил от майка си.

Човек можеше да се гордее с такова семейство. Какво значение имаха парите в сравнение с такъв добър съпруг и прекрасни деца? Така мислеше мисис Толивър, а лицето ѝ се набръчка най-после от несъзнателна усмивка. Ако би се видяла в този миг в огледало, тя би се изненадала, защото в такива минути щастието ѝ преставаше да бъде съзнателно чувство.

Вятърът виеше навън, а снегът, разнасян от първата буря през тази зима, се удряше в скърцащите прозорци.

Огънят пламтеше и най-после съпругът се размърда бавно под плътното одеяло, за да промълви:

— Елен, изсвири ми любимото парче... Не зная кое беше, но ти го знаеш.

Елен засвири бавно една от мелодиите на Либестройме — за влюбените, загубени сред буря в някакво езеро.

Девојката обичаше най-много баща си, може би, затова че този кротък и безличен човек не предявяваше към нея сурови искания, каквито майка ѝ налагаше непрестанно с безмилостната си обич. За мисис Толивър любовта изискваше нежности и непрестанни прояви на сърдечност. Тя не можеше да си представи любов между хора, разделени със стотици мили. Любовта беше за нея нещо, което трябва да се докосва, милва и пази. Тия, които обичаше, трябваше да са винаги пред нея и да проявяват непрестанно обичта си. Тя беше права може би в това отношение, защото беше жена, вярваща в инстинкта си. Не беше жена на разума. А любовта съществува може би в живота само в непосредствения и задъхан допир.

Господин Толивър беше съвършено различен. У него имаше нещо от баща му, следа от ужасната философска отчужденост на мършавия старик, който живееше над кухнята в другото крило на къщата; но той нямаше силата на дядо Толивър, както и неумолимата съпротива на стареца срещу всички пристъпи на вълнението; докато старецът беше отчужден, силен и независим чрез равнодушието си, синът пропадеше поради слабоволие. Той беше прекалено човечен. Хората го обичаха. Земеделците спираха по нивите конете си, за да поговорят с Чарли Толивър. Те го поддържаха до един при всеки избор, но бяха малко на брой. Градът беше много по-силен.

Чарлс Толивър не бе успял в светския живот именно поради добротата си. Той имаше навика да гледа живота с верен усет за

съразмерност и точна преценка за съотношенията. Като че бе застанал вече в края на съществуването си и поглеждале към него през дълъг тунел, виждайки, че това, което другите смятат за планини, е всъщност само къртичини дупки, а това, което е за другите незначително, има в действителност най-голямо значение. Това качество беше слабост, защото водеше към философско примирение; слабост, която никой в Америка не разбираше по-остро от собствената му пряма и енергична жена.

„Ах — мислеше тя, — да би могъл да види нещата в истинската им светлина! Да бих могла да го накарам да се бори, както бих се борила аз на негово място. Но той не е виновен. Виновен е онзи дъртак горе, дяволът, който не се е погрижил никога, никога за децата си.“ Вълнувана от такива мисли, снахата чувстваше, че я обзема непреодолима ярост към дядо Толивър. Тя не притежаваше никаква изтънчена възможност да се бори с дяволиите му, защото равнодушието е една непреодолима преграда срещу жена с такъв буен нрав. Дядо Толивър водеше своя „зловещ“ живот в един свят, който тя не можеше не само да разбере, но и да си представи.

Елен престана внезапно да свири; музиката ѝ заглъхна бавно в слаба, замираща въздишка под прекрасните ѝ пръсти. Девојката се наведе към пианото и закри мълчаливо лице. Тя не плачеше, но явно бе, че страда. В мълчанието ѝ имаше нещо много по-тъжно от сълзи. То се разля из цялата стая, така че и мисис Толивър дори, унесена в гневните си размишления за стареца в самотната стая, го почувства и престана неочаквано да кърпи. Това неизвестно вълнение смуцаваше много често напоследък щастливия им живот. То беше диво, ненаситно чудовище. Нещо по-силно от всички тук.

Тя погледа известно време дъщеря си и по лицето ѝ се разля загриженост и изненада. Това изражение се срещаше напоследък толкова често у мисис Толивър, че бе започнало да оставя следи в тънките бръчки край очите и ъглите на устата ѝ. В такива минути сърцето ѝ като че преставаше изведнъж да тупти и студена тръпка пронизваше цялото ѝ тяло. Защото любовта беше за нея едно действително дълбоко физическо преживяване.

Съпругът ѝ спеше тихо на дивана, успокоен най-после от мелодията на Либестройме и тя се възмути отново от неговото

равнодушие, от готовността му да се примири с живота, от отказа му да се бори със съдбата, да спечели отново отнякъде пари.

— Работите се оправят винаги накрая — отговаряше той на всичките ѝ укори. — Няма смисъл да се борим.

„Има смисъл да се борим — мислеше си горчиво тя. — Защото борбата задоволява духа.“ Но съпругът ѝ нямаше да разбере никога това.

* * *

— Елен — промълви тя — Елен! — Девойката вдигна глава с поглед, който изплаши майка ѝ. — Уморена ли си?

— Не.

Настъпи ново кратко мълчание.

— Защо си нещастна?

Изражението на девойката се смекчи изведнъж. Имаше признаци на внезапно отпадане, опасност от разплакване. Ако то би настъпило в този миг — като внезапно разкъсване на всяка сдържаност — животът на всички хора в топлатата и удобна стая би се променил може би. Но то не настъпи, защото толкова младо същество не отстъпва лесно. Девойката въздъхна и се поизправи на стола.

— Не зная — отвърна мрачно тя.

И излъга, защото знаеше много добре. Животът беше в този миг за нея нещо ужасно, задушавашо, непоносимо. Но тя не можеше да каже това, защото майка ѝ не би я разбрала. Би постъпила така, както постъпваше мисис Толивър, когато казваше: „Свириш прекрасно, много хубаво“, без да разбира нищо от музика, казвайки това само защото обичаше дъщеря си и се гордееше с уменията ѝ.

Бурята навън продължаваше да се засилва. Елен каза най-после:

— Лили пристига тази вечер, нали?

Майка ѝ я погледна остро и отговори, като прекъсна работата си:

— Да. Защо питаш? Напоследък говориш само за Лили.

— Не зная — отвърна пак Елен. — Просто искам да я видя.

* * *

В гордите размишления на мисис Толивър имаше от време на време най-дълбоко задоволство от участието, което вземаше в живота на децата си. От самото начало, още преди раждането им дори, тя им бе определила поприща, които трябваше да следват строго определени линии. Като младоженка, след като бе отгледала осемте си братя и сестри и се бе омъжила най-после за търпеливия Чарлс Толивър, тя бе отишла, подтиквана от съзнание за дълга си, на лекцията на един възрастен мъж с брада, върху въпросите, които трябва да се знаят от всяка майка. Този лекар бе казал, че за майката е възможно да започне още преди раждането на децата си да влияе върху техния характер, и тя бе започнала още същата вечер да планира живота им.

Тя реши, че първото ѝ дете трябва да е музикант. Обяснението на това желание би ни отвело към времето на собствената ѝ младост, когато самата Хети Толивър мечтаеше пламенно да стане музикантка. Но все се явяваха пречки — най-напред болната майка, а след смъртта ѝ, грижите за братята и сестрите, както и управлението на бащиното стопанство, една не особено лека задача в ранните дни на просторните имения. Въпреки това тя бе успяла с вродената си настойчивост да понаучи нещо от тайните на клавишите, изпълвайки старата къща със звуците на „Деветдесет и девет“ и „Синия Дунав“. Затова преди раждането на Елен тези откъси бяха съживени и свирени непрекъснато на рояла, купен в първите години от благоденствието на съпруга ѝ. По този начин, с подкрепата на своята огромна енергия и непобедим оптимизъм, тя бе започнала да чертае бъдещето на Елен много преди раждането ѝ.

* * *

Двете момчета бяха отишли да спят много време преди полунощ, след краткото настояване на майката. Елен продължаваше да свири почти тъжно, с трогателно, трагично отчаяние. Вятърът виеше все така яростно зад заскрежените прозорци, а снегът се трупаше до стената на къщата. Мисис Толивър кърпеше също така яростно, защото това, от което се страхуваше постоянно, бе застанало отново между нейната душа и тази на Елен.

Съпругът ѝ хъркаше тихо на дивана.

Към полунощ тя стана, прибра пепелта в огнището и каза на Елен:

— Време е за спане. Иди да заключиш, а аз ще отведа татко до леглото.

Преместването на господин Толивър от дивана до леглото му беше всяка нощ операция, която траеше по няколко минути. Когато Елен се върна, майка ѝ беше още до дивана, като настояваше тихо пред съпруга си да стане.

— Хайде, татко — казваше тя, — ела да спим. Минава полунощ.

След редица последни оплаквания кроткият господин Толивър се изправи бавно, стъпи на пода, прозина се и тръгна сънливо към стълбата. Майката загаси лампата и стаята потъна изведнъж в топлия, мек светлик на угасващия огън. Елен духна по стъклото на прозореца и си откри око, през което погледна навън. Външният свят се разстиляше пред нея, бял, тайнствен, примамлив и необозрим. Тя видя неочаквано по улицата очертанието на файтон с мършаво конче, който се чернееше в снега, осветен от далечна улична лампа.

Майка ѝ отиде към нея, погледна файтона и продума:

— Кой ли може да е по това време?

— Зная кой е — каза тихо Елен. — Господин Мърдок. Той пристига тази вечер с експреса, на гости у Сетънови. Трябва да е пътувал със същия влак, с който ще дойде и Лили.

Майката отвърна глава при споменаването на Лили. Елен тръгна след нея; пред прага мисис Толивър се спря ненадейно и прегърна дъщеря си така силно, като че искаше да я задържи завинаги. Те останаха прегърнати в топлия мрак, докато най-последно мисис Толивър промълви:

— Слушай, миличка... Ако имаш някакви тайни, сподели ги с мен. Аз съм ти майка. Каквото и да ти се случи, засяга и мен.

Елен не отговори веднага... Тя помълча замислено известно време, а когато заговори, каза мрачно:

— Нямам тайни.

Сините ѝ очи се просълзиха ненадейно. Тя лъжеше, защото имаше тайни. Тайни, каквито младите смятат за невъзможно да споделят, защото ги намират прекалено ценни. През цялата вечер тя не беше в удобната топла стая. Беше нейде далече, в неизвестна голяма зала, където хората слушаха задъхано как свири трогателна, прекрасна

музика. Лицата се очертаваха неясно пред нея в полусветлината на първите редици, а в последните бяха съвсем слети и неразличими. Тя бе завършила концерта сред ръкопляскания и бе излязла гордо, за да се върне много пъти да се поклони на зрителите, струпани до самата огромна сцена.

* * *

Като се изкачиха по скърцащите стълби и майката, и дъщерята лежах дълго будни в стаите си, едната унесена в сияйните си мечти, другата ужасена от невидимата опасност, която отгатваше положително с дълбокия си инстинкт. Тази опасност не можеше да се види, нито да се разбере, но все пак съществуваше, неотклонна и непобедима.

В най-отдалечения край на къщата светлината угасна изведнъж и дядо Толивър зави с одеяла мършавите си нозе. Той бе седял досега буден, за да слуша музиката, която достигаше неясно до него, заглушавана от яростния рев на бурята. Уверен бе сега, че знае тайната. И би могъл да каже на Хети Толивър какво се крие в затворената душа на нейната скъпоценна дъщеря. Това щеше да осъди девойката на самота до края на живота ѝ. Дядо Толивър разбираше тия неща.

Най-после цялата къща заспа. Навън се разстилаше просторна бяла пустиня, започваща като че от самите стени на топлата бедна къща и стигаща до края на света. Снегът бе покрил вече и следите на файтона, отнесъл Кларънс Мърдок в бурната нощ. Никой не би познал, че по тия места е минала кола.

11

Когато файтонът на Кларънс най-после стигна пред тежките врати на Сетъновия дом, стаята със сложните тапети беше още осветена. Оставяйки зад себе си мършавия кон и миризливата кола, Кларънс пристъпи със залитане в снега и позвъни. Звънецът отекна плахо и далеко в къщата, отдето се дочуха най-после сънливи стъпки, които се готвеха да го посрещнат. Отвори му самият господин Сетън, висок, костелив, студен като бурята, но не така свеж или суров. У него имаше винаги някаква влага, която се чувстваше и при докосването на ръката му дори.

— Хайде, хайде — каза той с глухия си глас, — приличате просто на скитник.

Зад него бе застанала пълната, сънлива мисис Сетън и Мей, чийто смях бе прекъсван от прозевки, които тя се опитваше да скрие с хубавата си ръка. Зад тях беше анемичният Джими, буден и немирен както винаги, който сега си играеше с кордоните на тежките черни кадифени завеси, като ги дърпаше насам-нататък, докато майка му прекрати това развлечение с думите:

— Слушай, мили, не бива да си играеш така при пристигането на господин Мърдок. Ела да се ръкуваш с него, както прилича на възпитано момче.

Джими пристъпи и се ръкува както го бяха научили.

Що се отнася до Кларънс, цялата сцена му се стори не така топла и жива, както си я бе представял. Мечтите, с които бе започнал денят му, се бяха изпарили и бяха почти изчезнали в станалите оттогава събития. В посрещането имаше някаква неосезаема и все пак ясна студенина. Угнетеността се дължеше може би на полумрака в хола, защото господин Сетън не позволяваше никога в червената висяща лампа, закрепена с мавритански вериги на тавана, да има повече от искрица светлина.

— Да — каза мисис Сетън, — вие сте свой човек у нас. Мей говореше непрестанно за идването ви.

Мей се позасмя и добави:

— Да, много се радваме, че дойдохте.

Кларънс остави пътната си чанта и започна да отърсва снега от балтона си. Не можеше да намери подходящ отговор. Как може да се отговори на такова посрещане? След това пътуване в снежната буря той бе очаквал малко топлина; а се бе озовал пред едно странно, влажно, принудено и необяснимо смущение. В стаята с филигриновите тапети тлееше слаб огън; явно бе, че господин Сетън го бе оставил да загасне.

Започнаха да го разпитват за пътуването, дали влакът е имал закъснение заради бурята, с кой файтон е дошъл. Той не знаеше името на файтонджията, но можеше все пак да се установи самоличността му, защото бе чул името на другия файтонджия („Джери познавам още от детинство... Той ме е возил като момиченце“).

— Джери... Вторият файтонджия се казваше Джери — заяви изведнъж Кларънс, като че се бе опомнил с храбро усилие, без да е чул разговора им.

— Виждам, че господин Мърдок е много уморен — каза мисис Сетън. — Не трябва да го задържаме... Господин Сетън ще ви заведе до стаята ви.

Кларънс им пожела лека нощ и тръгна след домакинята из тъмните коридори, докато фабрикантът на корсети отвори една врата и го въведе в стая, влажна и студена като гроб. Внезапното светване на лампата откри огромно легло с обърнати чаршафи.

— Заповядайте — каза господин Сетън с вдървено движение, което смяташе за гостоприемство. — Стаята може да ви се стори малко студена, но нощта е изобщо студена. Ще се стоплите като си легнете.

Кларънс промълви няколко учтиви благодарности и господин Сетън си отиде, затваряйки вратата след себе си. Това затваряне упражни странно въздействие върху Кларънс. Той изпита за миг изкушението да се обърне, да отвори вратата и да избяга където му видят очите. Това чувство беше смътно, тревожно, част от страданието, което го бе обзело от минутата, когато бе видял непознатата да влиза във файтона си, тръгнал към голямата черна къща между светналите фабрики. Той бе посещавал многократно досега тоя дом... Знаеше привичките на собствениците му. Те не се бяха променили. Ясно бе, че промяната е у него. Случило му се бе нещо

съвсем неочаквано за точните му и установени пресмятания. Той бе тръгнал да спечели успехи и приятна съпруга, а сега... Вместо това изпитваше страх от нещо смъртно и непреодолимо, странно желание да избяга от някаква ужасна примка.

Той седя известно време неподвижен на коравия стол, с балтон на коленете, като се опитваше да открие причината на това неприятно чувство. То беше странно свързано с жената с воалетката. „Сетънови ли?... Зная ги, при все че не ги познавам.“ А след това: „Аз внимавам кого ще заговоря... и разбрах, че съм в безопасност с вас“.

Той не беше влюбен в нея, разбира се. Такова нещо не бе му се случвало досега. Тя беше много далеко, надхвърляше и най-безумните полети на рядко пламващото му въображение.

Най-после, треперейки от студ, той започна да се съблича. Рутината на тази всекидневна постъпка го успокои постепенно. Докато изваждаше едно по едно нещата от джоба си — писалка, молив, джобно ножче, часовника, подарен от чичо Хенри за двадесет и първия му рожден ден, като награда, че не е пропушил, няколко монети — неприятните чувства загубиха сякаш неуловимата си власт. Докато оставяше тия неща на камината под цветната репродукция на „Надеждата“ от Уат, той като че снемаше с всеки от тях по един страх, неловкост, предчувствие; задъхващото чувство за някакво необичайно приключение се изпари.

Той метна най-после палтото и жилетката си на гърба на стола, постави обувката под леглото, а панталоните (грижливо сгънати по гънките, които имаха такова голямо значение в обществото, дето се движеше господин Бънс), под дюшека. Тялото му изглеждаше настръхнало и зъзнещо в мигащата светлина, като че страдаше от липса на топла кръв. Той беше мускулест, дребен мъж, с твърдите мускули на човек, който прави физически упражнения само под утринния душ.

Най-после, като загаси петролната лампа, той навлече нощницата си и скочи смело, треперещ и задъхан, в монументалното легло. Използвано много нарядко, то беше влажно и студено като стаята, но топлината на тялото му проникна скоро в памучните чаршафи и го изпълни с приятно чувство, което го приспа най-после, заедно с песента на снежната буря. Той заспа в студената стая с полуотворени уста и леко свистящо дишане.

Снегът се задържа с дни, почернявайки бавно от саждите откъм фабриките, които достигаха и в най-отдалечените квартали на стария град, дето живееха Толивърови и Сетънови. Той беше мек и плътен в равнината, дето живееха чужденците, както и в парка на замъка Шейн, като че страхотна адска буря го бе посипала с дебел пясъчен порой. Връщането на Лили преобрази старата къща, която се издигаше сред фабричните пещи. Прозорците започнаха да се осветяват наново и звуците на прекрасна музика проникваха понякога през слабите стени на нечистите къщи, обитавани от работниците на стоманените фабрики. Музиката беше весела и тържествуваща, защото градът не бе сполучил да наложи своя печат върху Лили. Всеки минувач можеше да каже, че тя се е върнала...

Дните минаваха бавно, а Елен не бе направила никакъв опит да види братовчедка си. Мисис Толивър отбелязваше това с изненада, като го смяташе, с обичайния си оптимизъм, за доказателство, че неспокойството е утихнало у буйната Елен; но не споменаваше нищо по този повод, защото се боеше от самия звук на Лилиното име. У Лили имаше нещо, което смущаваше и мисис Толивър дори; невъзможно беше да се разбере тази жена, която отричаше съществуването на града и се връщаше тук, след като си бе избрала живот, смятан за не особено почтен, за да властва отново над градското население със своята обезоръжаваща, кротка прелест. Тя представяше сякаш смътно просторната земя отвъд фабриките, която изпълваше с такъв ужас душата на простата женица, като че Лили беше заплаха, като че не можеше да съществуват мир и доволство, докато тя не си отиде пак в неясния далечен мир, откъдето бе дошла. Мисис Толивър не разбираше и още нещо. Тя не виждаше, че въпреки всичката си гордост, Елен беше стеснителна, задържана от същия смътен страх. Страх, познат и на Кларънс Мърдок. Този страх го бе засегнал неизвестно как, променяйки както самия него, така и околния свят. Това беше страхът на простите души към човек, който може да не е

добър, но е опитен, движи се самоуверено в света и не се бои от неща, които биха ужасили не тъй смели хора. Мисис Толивър беше простодушна. Душата на Кларънс беше дребнава, а душата на Елен не бе започнала още своя поход; може да се каже, че тя не беше и родена още, а беше само куп от безумни желаня и трескаво безпокойство.

Най-после дойде Коледа, когато за Елен бе невъзможно да отбягва братовчедка си. Този ден се празнуваше от седемдесет години насам общо от задругата, съставена от семейства Бар, Толивър и Шейн, като ден, в който и най-далечните сродници на големия род се събираха от всички краища на областта в големия дом сред фабриките. Но тия седемдесет години бяха донесли и промени. Голямата къща, която се бе издигала някога гордо на хълма сред тресавищата, беше сега заобиколена и опушена от големите фабрики, от „света на капитала“. Само девет души от големия род се събираха сега около трапезата, дето някога бяха сядали четиридесет души. Старите измираха постепенно, младите се бяха пръснали, с изключение на Хети Толивър и децата ѝ, Ирен Шейн и една неомъжена братовчедка, дъщеря на Самуел Бар, починал след построяването на прочутата и безполезна машина за вечно движение.

От по-старото поколение бяха останали само двама души — гордата Джулия Шейн и деверът ѝ Джакоб Бар, бащата на мисис Толивър. Този старец с необикновено силен нрав имаше на осемдесет години снажна осанка и румено лице с побелели коси и брада, които бяха някога червени. Съгражданите му го бяха наричали на младини Червения шотландец и се бяха възхищавали от силата на тая едра снага. Разправяха, че той преместил съвършено сам дървения хамбар, когато хората, които трябвало да му помогнат, не дошли в уговореното време. Когато най-после дошли, твърди мълвата, Джакоб Бар изтривал красивото си лице до тежкия хамбар, преместен на стотина ярда от първоначалното му място. Той управляваше и досега стопанството си, като отхвърляше презрително предложенията на дъщеря си да му помага. Беше последният от ранните заселници.

Този дядо се струваше на Елен още по-чужд от дядо Толивър, който живееше в килията си с мухлясалите книги. Защото дядо Бар беше отчужден като отшелник, затворен в кулата на една неумолима добродетел. Той беше първият ратник за освобождаването на робите, за трезвеността и равноправието. Уредил бе подземния път,

позволяващ на робите да бягат в Канада. Беше презвитерианец, без каквото и да е съчувствие към слабите. Жена му бе умряла изтощена от раждания. Презрението му към дядо Толивър беше неизразимо. Той изобщо не продумваше за него.

Джакоб Бар беше гражданин. Той имаше „характер“; и Елен бе ненапрасно негова внучка.

Тази Коледна вечеря имаше почти средновековен блясък; тя беше обред, олицетворяващ гордостта и величието на един род, който не признаваше слабост, неуспех и бедност; устойчивостта на един род, който се затваряше в мечтите си, щом действителността стане непоносима и затова не разбираше какво е неуспех. Това, което не признаваме, не съществува. Този девиз би могъл да бъде наистина девиз на рода. Хети Толивър знаеше слабостите на Лили, но се преструваше, че не ги знае — никой не би дръзнал да намекне в нейно присъствие нещо против Лили; защото Лили беше част от свещената общност на рода.

На Коледа гостите пристигаха един по един... най-напред красивият, одрипавял дядо Бар, който презираше годините си, но все пак ги подпираше по необходимост с дебел бастун от черешово дръвче. Мисис Толивър, едра, властна и здрава, в извехтяло астраганово палто с кастрова пелерина и шапчица с проскубани щраусови пера. Кроткият и красив Чарлс Толивър, много приятен в своето спретнато, макар и малко извехтяло облекло; стеснителната и същевременно надменна Елен, излъчваща красота и сила, и най-последващата й братя, кроткият и мил като баща си Фергус и дебеличкият Робърт, който приличаше по общо мнение на резкия, синеок стар шотландец с черешовия бастун. Здравно семейство. Мисис Толивър вървеше между тях съвършено изправена, със странно достойнство, с леко люшкащи се щраусови пера, като някой фелдмаршал, заобиколен от славната си армия.

Дядо Толивър не се виждаше нийде. Оставен бе да вечеря сам на Бъдни вечер в стаята, пълна с книги. Дядо Толивър, който не бе работил никога, и не бе създал нищо в света, беше срам, почти никога непоказван пред хората. Неговото място беше между непризнатите вещи.

Малкият род мина през желязната врата на замъка Шейн и стигна до почернелия сняг до тежката входна врата на самата къща.

Мисис Толивър позвъни, а Хенъри, черният слуга, откара шейната, останала на Толивъррови след последното крушение на семейното богатство. Елен, която трепереше малко, може би от мисълта за братовчедката, която я очакваше в дългата красива гостна, може би от страх за това, което щеше да поиска от Лили, се бе облегла на железния парапет, загледана към пещите, пламтящи и на Бъдни вечер дори в подножието на пустия парк.

В къщата се чу далечен шум и вратата се отвори най-последно, откривайки домоуправителката мулатка Сара, а зад нея дълъг хол с огледала в сребърни рамки и кристален полюлей, чиято слаба светлина се отразяваше в дългата полирана стълба; защото в равнината, дето властваха фабриките, беше толкова тъмно, че в дома на Шейн лампите горяха и посред пладне.

В преддверието започнаха да шумолят събличани палта. Мисис Толивър поправи косите си пред огледалото, а Елен приглади кокчето си. Тя беше облечена в колосана бяла шемизетка и пола от син воал с тесен колан и закачена за него чанта, която се люлееше отстрани. Градът я смяташе винаги за добре облечена. Винаги се чудеха как може да си позволява подобно облекло, макар и да знаеха, че то е ушито от Хети Толивър. При все това тя беше смешна и го разбра още на следната минута.

Защото, когато се обърна, откъм старата гостна, която блестеше меко от отразената светлина на свещите в огледалата, кристалите и среброто, към нея бе тръгнала братовчедка й Лили, която Елен не бе виждала от седем години. Лили беше в черна рокля, скроена изящно от някакъв артист от другата страна на земното кълбо, в улица прочута по целия свят. Тя бе пригладила назад бронзово цветните си коси, събрани до тила на хубавата й глава; бисерна огърлица красеше гладката кожа на деколтето. Когато се приближи, от нея се разнесе лек лъх на мимоза, който развълнува потръпващите ноздри на Елен като странна, чуждоземна и същевременно почти свойска сила. Тя нямаше да забрави никога този парфюм и той щеше да упражнява до края на живота й странно успокоително влияние. Години по-късно, минавайки покрай количките с цветя под красивите тераси в Ница, тя щеше да се чувства внезапно натъжена от лекото ухание на мимозата... И то по време, когато щеше да е покорила вече света.

Сега потрепери леко и подаде стеснително ръка на своята усмихната братовчедка.

— О — каза Лили, — ти си станала вече дама, Елен! Като си помисля само, че при последната ни среща беше момиченце със спуснати плитки!

В гласа ѝ се долавяше лекото чуждо произношение, забелязано вече от Кларънс. То засилваше сякаш нейната отчужденост и блясък и издигаше още повече и без това непреодолимата за Елен преграда. В този миг в замаяното съзнание на смутената девойка изникнаха рояк мисли, от които само една беше ясно определена: „О, ако бих могла да стана като нея, не бих искала и да зная какво ще мислят хората за мен! Да бъда така богата, свободна, самоуверена и изискана, да мога така леко да надмина всички!“.

Въпреки сърдечността на Лили, разговорът помежду им не тръгна леко. На Елен ѝ се стори все пак, че вратата се бе пооткрехнала пред нея, и тя можеше да надзърне към света.

* * *

След това Лили се обърна и заговори усмихнато на другите, обезоръжавайки всички, дори дядо Бар, който я поглеждаше скришом изпод гъстите вежди със суровата си добродетел, подозирайки, че толкова приятна жена не може да бъде почитена. А Елен се обърна с разтуптяно сърце към мършавата висока леля Джулия Шейн, облечена в черно, с аметисти, подпряна на абаносовия си бастун; лелята разтърси силно ръката ѝ и не хареса смешния ѝ кок.

— Днешните девойки се обезобразяват много глупаво по тоя начин — каза тя. Но Елен не ѝ се разсърди.

Старата жена имаше рязка и студена красота, с малко гърбав и невероятно горд Баровски нос, какъвто имаше и стеснителната ѝ праплеменница.

Оставаше да поздрави и Ирен... Втората дъщеря на леля Джулия Шейн, която се бе посветила на милосърдие и благотворителност, слаба, малокръвна, малко повехнала, свършено различна от сияещата егоистична Лили. Елен не се интересуваше от нея, защото Ирен представляваше живот, който би било по-добре да се забрави. Зад Ирен

бе застанала Ева Бар с конското лице, дъщеря на вечно движещата се машина, ужасна четиридесет и пет годишна мома, която смяташе Лили за безсрамница, а Елен за „хлапаче“. Тя ненавиждаше дълбоко двете, заради свободата им, която бе нещо завинаги изгубено за нея. И тя, като мис Оджилви, беше затворена в друга традиция. И беше много късно да се освободи от нея.

Всички тия образи минаха пред Елен в полутъмната, приятна стая, но тя видя само Лили, застанала сега пред огъня от канелово дърво под великолепната „Венеция“ от Търнър. Лили приличаше на картината, имаше същата топлина и изисканост, същата недействителна и странна красота.

Елен хапеше яростно устни в своя тъмен ъгъл. Тя ще избяга някой ден оттук и ще види Венеция. Лили ще ѝ помогне. В красивото младо лице под глупавата прическа Помпадур се съзря такава сурова решителност, от която Ирен се изплаши, а старата Джулия Шейн се възхити, подозирайки пламенността на своята праплеменница.

13

На другия край на града, пак на хълма над равнините, Сетъновци и гостът им седнаха на коледната трапеза малко по-рано, отколкото в замъка Шейн; защото Харви Сетън, като повечето самоиздигнали се хора, си бе създал и собствени светски правила, сякаш за да се постави по този начин над общите. Той не би могъл да се примири, разбира се, с условностите, установени в замъка Шейн. Защото казваше, че е скромен човек и се надява да си остане такъв.

Сянката на това неизречено предизвикателство като че помрачаваше коледната радост у Сетънови. Във въздуха имаше някаква съзнателна напрегнатост. Смътна неловкост, която се проявяваше по най-различни начини: в неизменната намръщеност на бащата, в прекалената учтивост на майката, в неспокойния и сдържан смях на Мей. Най-неудобно от всички се чувстваше самият гост. Само маймуноподобният Джими се веселеше; в това нямаше нищо чудно или необичайно, защото той бе израснал в тази обстановка и бе свикнал с нея. Той разбираше с проникателността на своята болезнена, предивременно развита чувствителност, че околната обстановка е натезняла от опасности. Разбираше, че е потребна само една искра, за да се ускори кризата, която може да избухне ненадейно. И наблюдаваше весело и очаквателно другите с дяволито доволство.

Във влажния въздух се носеше мирис на необикновено богатство... Мирис на печена гъска, странен и чужд в тоя дом. Но Коледа беше време, когато дори и Харви Сетън се поразпускаше малко. Това беше единственият случай, когато неговото християнство се смекчаваше за миг от чувство, напомнящо донейде сърдечна топлина. Докато разрязваше гъската, в движенията му имаше някакво величие (въпреки тънките резенчета, които се отделяха от гърдите на птицата), напомнящо повече от всеки друг път приликата му с някой смешен готически светец. Би могъл да мине дори за някой от ранните църковни отци, които са се борили и са умрели за дребнав догматичен спор.

Докато остреше студено ножа си, сърцата на всички сътрапезници, с изключение на Джими, се изпълниха постепенно със страхопочитание. Момчето чакаше, а малката му остра глава едва можеше да се види над ръба на масата. Най-после, не можейки да сдържи вече нетърпението си, то дръпна рязко ножа по ръба на чинията си.

Последицата не закъсня. Ядосаната майка изпищя и го удари силно по ръката.

— Ако повториш, ще си отидеш веднага да спиш, без да хапнеш гъска.

Но Джими знаеше, че се намира в безопасност, затова се ухили и започна да разнообразява мъченията, като дращеше с вилицата по студената повърхност на чинията, карайки другите да настръхнат от тоя непоносим звук.

* * *

Това странно нервно напрежение си имаше причина, разбира се. Нещата не бяха тръгнали напред откакто Кларънс бе пристигнал в снежната буря. Напротив, изглеждаше, че вървят назад. Всичко би трябвало да е уредено досега, а в действителност не бе направено още нищо; нямаше нито обяснение, нито какъвто и да е намек. Кандидатът се държеше стеснително и недоверчиво. А съзнанието за това държание проникваше в ленивия мозък на Мей и оскърбяваше самолюбието ѝ. Мисис Сетън беше възмутена. Тя чувстваше, че някакво събитие, пречка или опасност, които не можеше да отгатне, бяха застанали на пътя ѝ през последните няколко дни.

— Струва ми се — каза най-после Мей, — че времето се постопли. Ще започне януарското разтапяне на снега.

Настъпи ново мълчание, в което се чуваше само дращенето на Джими с вилицата и металическото звънтене на ножа о чинията с печената гъска.

Кларънс успяваше да прикрие чувството на несигурност и страх, което го обземаше с растяща сила, колкото повече напредваше посещението му. Този страх бе насочен към бащата, защото Кларънс смяташе с рицарските си чувства, че жените са създания, които човек

трябва да щади. Понеже не бе изпитвал никога нападенията им, той не се страхуваше от тях. Но лицето на методисткия старец, малко зеленикаво и прекалено строго, го изпълваше с неловкост; когато фабрикантът на корсети се обръщаше да му заговори, рибешките очи го обвиняваха сякаш в неизразими неща.

През дните, прекарани във влажния дом, не бе станало нито веднъж дума за срещата в трансконтиненталния експрес. Ако Лили Шейн би била някоя лека жена, с която (пази боже) би прекарал нощта, Кларънс едва ли би мълчал повече за приключението си. Той разбираше, че и самото име на Лили Шейн дори не може да се произнесе у Сетънови. И колкото повече мълчеше, толкова по-прекрасна и порочна му се струваше тази тайна, която достигна най-после до чудовищни размери. При всеки поглед на фабриканта обидата се засилваше като че с една-две степени.

И все пак той се издаде най-после. Това се дължеше може би на напрегнатото мълчание, или на непоносимото скърцане на вилицата на Джими по студената чиния. Във всеки случай настъпи момент, когато Кларънс не можеше да понася повече напрегнатото мълчание. Той разбираше, че трябва да каже нещо. Това, което реши да каже, беше злополучно, и той разбра грешката си още щом изрече думите:

— Познавате ли някоя си Лили Шейн? Срегнах я във влака.

Тия думи бяха само усилие да поведе разговор. Той знаеше много добре, че я познават; но те оказаха страхотно въздействие. Господин Сетън прекъсна разрязването на гъската и остана с вдигната ръка. Мисис Сетън отпусна крайчеца на устните си. Мей се изсмя нервно, а Джими, предчувствайки победа, понадигна глава и показа над ръба на масата няколко инча от мършавия си врат.

— Да — каза глухо господин Сетън, — знаем я. Тя не е добра жена.

Казаното беше много безобидно, но в тона имаше намек за неизразими вакханалии и развратни оргии. Съзирайки, че ѝ се представя удобен случай, майката побърза да го използва.

— Тя не е добра жена, наистина. Разправят... — Тя би продължила, но съпругът ѝ я спря само с един поглед. Този поглед казваше: „Не може да се говори за такива неща пред Мей и господин Мърдок“. Затова мисис Сетън се изкашля и премълча разкритията си, като направи стъпка назад. — Предполагам, че трябва да е много

остаряла и повехнала. Жена, която води такъв живот, го заплаща винаги скъпо накрая.

При тия думи Кларънс се почувства задължен, като истински рицар, да защити дамата си.

— Не бих могъл да кажа такова нещо. Тя изглеждаше много млада и хубава — след това, чувствайки може би, че е прекалил, добави отстъпчиво: — Аз не я познавам добре, разбира се.

— По-разумно е да се избягва познанството с такива жени — намеси се бащата. — Слушайте съвета на по-стар човек. Такива жени могат да разорят мъжете... Дори само с разговор. Те са създания на сатаната.

В съзнанието на Кларънс просветна изведнъж и той разбра ясно всичко. Разбра, че посещениято му се различаваше от това, което бе очаквал, не защото Сетънови се бяха променили, а защото той бе срещнал Лили Шейн... Цялото зло се дължеше на нея. Да, такива жени бяха силни, не можеше да се отрече.

Разговорът потръгна малко по-леко. Следвайки вътрешния си усет, мисис Сетън намери случай да премахне единствената заплаха, застанала, според нея, по пътя към целта ѝ.

— Тя е братовчедка на Елен... Толивъровата дъщеря. Всички са едно цвете в тоя род.

Но тя бе поела погрешен път и тези намеци се оказаха съдбоносни, при все че мисис Сетън не узна никога това. Тя припомни на Кларънс, без да го допуска сама, и Елен, и братовчедка ѝ Лили Шейн, които застанаха пред него със своята отчужденост и надменност много по-ясно, отколкото ако ги бе видял в действителност. Той видя общите им достойнства, самоувереността, едва уловимата демонична надменност, външното безразличие, което прикриваше неподозирани духовни богатства.

А Мей се хилеше неспокойно, като че надушваше забулената непочтеност, която майка ѝ криеше от нея. Този смях беше непоносим от скърцането на вилицата по студената чиния, защото Мей се показва неочаквано такава, каквато бе, и изтънчената душа на Кларънс се отврати.

* * *

— Аз не мога да ви разкажа историята й — продължи мисис Сетън, — но господин Сетън би могъл може би. Мисля, че трябва да я научите.

Но мислите на Кларънс бяха вече далече от тази гостна, далече от гъската и вкусния сос в чинията му. Те бяха отлетели много далече, съсредоточили се бяха в големия черен дом, който бе зърнал за миг над пламъка на пещите, така далечен и недостижим. Въображението му рисуваше този дом и вечерята, която се състоеше сега зад почернелите от сажди стари стени. Тази гледка беше, разбира се, много по-великолепна от действителността и следователно много по-съдбоносна за щастието му. Някогашните амбиции се пробудиха отново, властни и страхотни.

А отдалеко нейде долиташе гласът на Мей:

— Тя не стои много в града, защото го смята за глупав — след това продължи по следите на един съвсем неопитен пълководец, какъвто беше майка й: — Както и Елен. И двете са много високомерни. И смятат, че в нашия град няма нищо интересно за тях.

— Ако видите Елен у дома й — обади се мисис Сетън, — бихте казали, че е някоя княгиня.

В гласа й прозвуча почти яростно озлобление. Пълната и любезна жена се превърна постепенно в омразна вещица. В съзнанието на Кларънс прозвуча отново приятният глас, който казваше: „Сетънови ли? Зная кои са, но не ги познавам“, отстранявайки леко и беззлобно цялото семейство, без никаква ярост или мисъл за тях, забравяйки още на следния миг съществуването им дори.

Най-после падна мълнията.

Недоволен от досегашния резултат, Джими прониза ненадейно влажния въздух с остро си гласче:

— Аз знам тайната. Тя има бебе, а не е женена... Има бебе, а не е женена.

Смрачило се бе вече напълно и черните прислужници бяха поставили сребърни свещници между останките от коледния пир, преди още първият стол да бъде изнесен от украсената с ламперии трапезария в замъка Шейн.

През цялото времетраене на дългата вечеря Елен седеше мълчалива и почти замаяна, като ядеше малко и не чуваше почти нищо от семейния разговор, който беше еднакъв почти всяка година, изпълнен със спомени от гражданската война и приключенията на дядо Бар в Голдкост през четиридесетте години на миналия век. Елен не вдигна глава и тогава, когато, унесен в порой буйни спомени, старецът описваше със светнал поглед и звучен младежки глас панамските джунгли и страхотното корабокрушение край Кокосовите острови. Тия неща не я интересуваха. Те бяха много отдавнашни, а тя беше още съвсем млада и егоистка, за да може да разбере пламенната романтичност, която се криеше в тях.

Тя се интересуваше само от Лили, а не можеше да направи никакъв напредък в тая насока. Братовчедка ѝ беше срещу нея, между Чарлс Толивър и сина му Фергус; всичкото внимание на Лили се поглъщаше от двамата, като се изключат минутите, когато гръмкият глас на червенокосия стар шотландец заглушаваше всички разговори. Тя говореше с момчето с такъв чар и интерес, като че разговаря с очарователен господин. И Фергус беше трогнат. Светлосините му очи, полузакрити от дългите ресници, сияеха от чистосърдечна радост. Наблюдавайки тази двойка, Елен разбра изведнъж, че и брат ѝ, така очарован от седящата до него братовчедка, ще избяга някой ден, както бе избягала Лили. За него беше лесно. Лесно беше за всеки мъж. За девойка беше съвсем друго. И все пак, потънала в отчаяние, тя обмисляше как ще може да помогне на братчето си, ако успее да си проправи първа път в света.

Защото Фергус пробуждаше винаги странно чувство на умиление у нея. Само тя разбираше неговото настроение и само за

него свиреше понякога, в дългите зимни вечери, своята буйна музика. Неговата стеснителност, лишена напълно, за разлика от нейната, от каквато и да е надменност, будеше у нея дълбоко чувство за покровителство.

Сините му очи, къдравите руси коси и чипо носле я изпълваха понякога с неизразима тъга и предчувствия.

Елен се обръщаше по време на вечерята към мястото, отдето долиташе гръмкият дрезгав глас на братовчедка ѝ Ева Бар, която седеше до Ирен и разискваше с нея благодеянията, които и двете правеха на бедните. В конското лице на старата мома имаше нещо, което я изпълваше със смътен ужас. Ева Бар беше сякаш олицетворение на това, в което може да се превърне една смела и силна жена, която е била дълго потискана. Размишлявайки тайно, Елен почувства, че вижда пред себе си собствения си път, разклонен в две посоки. В края на едната беше блестящата Лили, в края на другата — Ева Бар, с измамни надежди, намръщена, догматична, отдадена с дива енергия на благотворителността.

Изпълнена с внезапно страдание и мъка към себе си, към Ева Бар и старата мис Оджилви, тя почувства, че сълзи замъгляват погледа ѝ и капват на колосаната шемизетка. Но успя да ги изтрие набързо, преди да ги забележат, с кърпичката от закачената на колана ѝ чантичка.

Тя виждаше много ясно всичко... И трагедията на майка си дори, така самодоволна сега сред своето семейство, докато разговаряше с огорчената стара Джулия Шейн. Нямаше възможност за спасение или за промяна. Девојката разбираше това със своя дълбок женствен усет и ридаше безгласно... Ридаше Елен, която всички смятаха за толкова горда и безсърдечна.

* * *

Така се разсеяха всичките ѝ планове за търсене на подкрепа от Лили. Ако не беше толкова горда, тя би могла да се приближи с героично усилие към братовчедка си и да ѝ каже: „Трябва да ми дадеш малко пари... Ще ти ги върна един ден, защото ще забогатея, ще стана силна. Но ти трябва да ми помогнеш в това“. Тя беше неспособна да изрече тия думи, най-вече думата пари, защото в душата ѝ бе

вкоренена много дълбоко гордостта на бедняка, принуден да се показва равнодушен пред всички. Тя можеше да поиска всичко друго... Всичко. Но не и пари.

Този въпрос бе разрешен завинаги, и то съвсем несъзнателно, от самата Лили. Когато гостите, загънати в топлите си палта и шуби, се сбогуваха в полутъмното преддверие, тя дръпна Елен настрана, прегърна я приятелски и каза:

— Ти свириш великолепно, Елен. Ако свириш винаги така, както свири днес, ще станеш голяма артистка — след това добави с почти плах шепот: — Не трябва да изоставяш музиката. Имаш големи дарби. Не позволявай да те затворят в рамките на града. Те ще се опитат да направят това, но не им позволявай. Живеем само веднъж, Елен. Не проваляй живота си... Ако искаш да дойдеш в Париж, за да се учиш при великия Филип, можеш да живееш при мен.

Елен се изчерви и погледна мълчаливо пода. Най-после успя да промълви:

— Няма да им позволя. Благодаря ти, Лили.

Тя не можеше да каже нищо друго.

Когато пристъпи навън в студения въздух, пламъкът на пещите бе замъглен пред погледа ѝ. Лили ѝ бе обещала Париж. Това беше нещо, но Париж беше далече и пътят до там щеше да е сигурно труден.

Дебелият сняг се задържа до навечерието на Новата година, когато времето се промени изведнъж и го прогони през капчуците и канавките на града в пороища черна вода, която се изля в Блякфор, така че в равнината, дето реката се спускаше лъкатушно, водите ѝ преляха над брега и изпълниха с воняща влага зимниците на бедните къщурки. През тази зловонна местност именно разкошните кабриолети и файтони на града минаваха срещу Нова година към възвишението, дето се издигаше замъкът Шейн, светнал сега, както винаги след пристигането на Лили. Чистокръвни жребци от Кентъки пристъпваха внимателно из мокрите улици, като отнасяха старите и едно-две от новите семейства от града, защото Шейновци, Баровци и Толивъровци признаваха съществуването на новите семейства само в изключителни случаи. Семейство Сетън не беше представено. Това обстоятелство именно бе предизвикало повече от всичко друго случката на коледната трапеца у Сетънови. Неговите последици не бяха спрели дотук; писано им бе да се проявят отново в живота на Кларънс Мърдок.

Срещу същата Нова година и почти в същия час, когато веселието в къщата на хълма, съсредоточено около личността на върналата се блудна дъщеря, бе стигнало своя връх, мисис Сетън се прибра с Мей за спане. Шумолейки с копринената си рокля, тя отведе със себе си и настойчивия Джими, така че Кларънс, оставен насаме с бащата, можа да разбере ясно, че се подготвя важно събитие. Поведението на фабриканта на корсети подчертаваше това предположение. Той разбърка главните в огнището, за да се увери, че те ще изгорят напълно до края на разговора, след това се обърна към госта си.

Седнал срещу него на твърд стол, Кларънс трепна, чувствайки съдбоносния час. Зелените очи на домакина се втренчиха, както някога, обвинително в лицето му. От един ъгъл на малките му уста висеше една незапалена отдавнашна пура, която седеше там по цял ден.

— След като поразмислих — каза най-после той със студения си говор, — сметнах, че ще е по-добре може би да поговорим по някои въпроси, преди да си заминете окончателно. — Тишината в стаята бе нарушена от една главня, която се плъзна по скарата; той продължи: — Не искам да избързвам, но мисля, че е по-добре да се разберем.

Разколебан от студеното и решително държание на фабриканта, Кларънс се размърда в неудобния си стол, като че стоеше върху торба с камъни.

— Да — успя да промърмори той, като че знаеше какво го очаква, — винаги е по-добре.

— Преди всичко — започна домакинът, — стои въпросът с оная Шейн... Лили Шейн. — Той се поизкашля и загледа продължително огъня. Най-после каза:

— Не бих желал да разисквам този въпрос пред Мей... Защото тя е невинна като цвете..., както трябва да е всяка девойка.

— Да — каза любезно Кларънс, но в ушите му прозвуча отново ужасния спомен за смеха на Мей.

— Не зная как Джими е могъл да узнае това, но трябва да е подслушал някога майка си — продължи бащата. — Ние пазим винаги такива неща в тайна. Жена ми и аз сме поддръжници на невинността... и целомъдрието. Те са прекрасна закрила.

Преди един месец Кларънс би се съгласил. Сега повтаряше учтиво „да“, но в душата си чувстваше едва уловимо желание да възнегодува, да отрече това твърдение. В съзнанието му бе изникнала напоследък увереността, че най-добра от всички защиты е познанието. То никога не е излишно. Всяко късче познание е звено в бронята.

— Казаното от Джими е истина.

Настъпи ново мълчание, през което Кларънс се изчерви дълбоко.

— Ние можем да говорим насаме за тия неща — продължи мъчителят му, и Кларънс почувства с ужас, че потъва. Животът в „Ръцете на Вавилон“ в големия и шумен град беше много прост в сравнение с усложненията от последните няколко дни.

— Но това като че няма никакво значение — каза най-после той. — Целият град отиде на бала... Видях колите, които отиваха... Цяло шествие. А балът се дава от Лили Шейн.

Харви Сетън помълча, като въртеше отдавнашната пура между тънките си устни, като прехвърляше една и съща мисъл в хитрото си

съзнание.

— Да — отговори той след дълго мълчание. — Вярно е... Но това се дължи само на обстоятелството, че никой не знае истината.

При тия думи, подтикнат може би от спомена за Лили, която се бе навела от прозорчето на потеглящата в бурята кола, Кларънс запита:

— А вие знаете ли?

Домакинът го погледна мнително. Забулените обвинения, които се таяха досега в скривалищата си, станаха като че ли изведнъж ясни и определени... Той беше готов сякаш да обвини този примерен младеж, седнал срещу него, в бащинство на това неизвестно, предполагаемо дете.

— Нямам никакви доказателства... разбира се, — каза той. — Но такава жена... Достатъчно е да я погледнете. Да я погледнете в скъпите ѝ парижки дрехи. Никоя жена няма право да бъде открита съблазън за мъжете. Така постъпват само уличните жени. — След това добави намръщено, поглеждайки угасващия огън: — Тя си е била винаги такава. Целият им род е такъв... Лоша пасмина, неустановена, незаслужаваща доверие. Всички са малко дръпнати. Самият Бар, например, вуйчото на Лили Шейн, е прекарал целия си живот в безполезни изобретения..., от които не е спечелил нито цент. Дъщеря му живее сега в един бедняшки пансион... Ако би спечелил честно прехраната си, вместо да се занася... — Той се засмя презрително: — По едно време твърдеше, че е изнамерил вечно движеща се машина. — Той се засмя отново, сякаш бе почувствал, че прекалява, и се върна към главния обект на мислите си. — Що се отнася до отиването на хората на бала, целият град знае това, което зная и аз, и всички го разправят, но намират за уместно да се преструват, че не го знаят, защото в замъка Шейн има тази вечер музика, ядене и пиене.

Кларънс наведе гладко причесаната си глава и потъна в последвалото мълчание, в някаква нова и непозната за него мъдрост. „Да, помисли си той, такива са хората и никой не може да ги промени. Ако Лили Шейн би поканила и теб, и ти би отишъл, драги Харви Сетън.“

Но той беше несправедлив към противника си в това отношение; Харви Сетън не би отишъл, защото би изпитал по-голямо удоволствие да откаже. А това удоволствие именно му липсваше така мъчително сега.

* * *

Но обратът на събитията упражни странно въздействие над Кларънс. Той се почувства като че за пръв път в положението на нападател, почувства се в редиците на тези, които бяха сега на бала, дето се смееха и танцуваха, забравили напълно (като самата Лили Шейн) съществуването на Харви Сетън. Започнал бе да се освобождава от чувството на самота и преследване. В далечината съзираше лъч от надежда. Той чувстваше смътно, че ще е трудно да се справи със седящия напреде му човек; но не разбираше причината на това чувство, което се криеше в положителността на противника му, в обстоятелството, че светът на Харви Сетън се състоеше само от черно и бяло. Между двата цвята я нямаше меката и топла сянка на сивотата. Мей (въпреки съдбоносното ѝ кикотене) беше невинна като цвете, а Лили Шейн беше въплъщение на греха; и те бяха такива само затова, защото той желаше да си ги представи такива. Създал ги бе такива във въображението си, познавайки собствената си дъщеря така малко, както и Лили Шейн.

Кларънс го погледна и се поизчерви. Стените започнаха да го притискат отново; той се скова в мълчание.

— Трябва да поговорим за Мей — започна бавно Сетън... — Тя е нещастна... Така казва майка ѝ, и то заради вас.

Кларънс не знаеше какво да отговори. Искаше да отрече казаното, но не намираще думи за тази цел. Фабрикантът на корсети се бе нахвърлил като жестоко източно божество върху жертвата си. Кларънс не можеше нито да заговори, нито да извика, нито да избяга от него.

— Отдавна предполагах, че между вас съществува нещо — той си позволи веднага да се разчувства със студена сантименталност. — Трябва да ви кажа, че нямам нищо против... Нищо не би ми направило по-голямо удоволствие. Аз се нуждая от човек, който би могъл да ми помага във фабриката, докато Джими порасне, за да ме замести.

Кларънс седеше неподвижен пред загасващия огън, без да издаде страданията на измъчената си душа.

— Но аз не... — започна той. — Искам да кажа...

Домакинът продължи.

— Разбирам вашето стеснение. Едно време аз имах честта да заговоря сам... на прекрасната жена, която е сега моя съпруга. Няма нищо по-хубаво на света от съпругата, момко. Това е най-добрата постъпка, която може да направи един мъж... Да склучи почтен брак. — Той отхапа крайчеца на изхабената пура и го изплю в пепелта на огнището. — Заговорих ви, само защото исках да зная дали имате почтени намерения. Вие сте доста отдавна близък на семейството ни... Доста отдавна, и при тия условия не е чудно, че сте могли да пробудите интерес у една девойка.

Кларънс успя най-после да заговори. Той се поизправи на стола си и се обърна със свръхчовешко усилие към своя мъчител.

— Моите намерения... — започна той. — Намеренията ми... — След това добави неуверено: — Те са наистина почтени, господине. Какви сте си ги представяли?

Като че се намираше в ужасен кошмар, дето нямаше лъч надежда за спасение.

— В такъв случай — продължи фабрикантът, — едно обяснение би разрешило всичко... Не бих ви карал да избързвате, ако не беше страданието на дъщеря ми.

Невъзможно беше да се повярва, че това се случва именно нему, на Кларънс Мърдок — че го тласкат бавно в един живот от робство и ужас, от влажни памучни чаршафи и баленирани корсети, от студено благочестие и варено овнешко. Той трябваше все пак да се опита да спечели поне малко време.

— Знаете ли, господине — чу той собствения си глас, който идваше нейде отдалеко, — аз съм съвсем замаян... Възнамерявах да направя предложение, но не смогнах да събера достатъчно смелост. Възнамерявах да сторя това още щом дойдох... После реших да отложа тоя въпрос до заминаването си.

— Нямам намерение — отвърна твърдо старият, — да ускорявам нещата. Помислих само, че по този начин ще се стигне до облекчение за всички... включително и за вас.

— Утре заминавам... за три дни — каза Кларънс. — Когато се върна, ще отидем на пързалка, ако има още лед... Тогава... тогава ще попитам Мей дали е съгласна да се омъжи за мен.

Харви Сетън стана, отиде до него и сложи ръка на рамото му.

— Добре — каза той. — Мей е чудесно момиче. Тя ще бъде много добра съпруга. — След това вдигна за миг ръка и погледна Кларънс с обвиняващите зеленикави очи. — Предполагам — започна той, — че няма основания, които да пречат на брака ви! — При учудения поглед на госта си той продължи: — Искам да кажа, че в живота ви няма друга жена..., че сте достоен да се ожените за такава невинна девойка.

Кларънс седеше неподвижен и мълчеше като човек, който не може да повярва просто на това, което нервите му са възприели. Устата му се полуотвори, после се затвори и той смънка най-сетне:

— Разбира се... разбира се, в живота ми няма никаква жена... Аз не познавам изобщо жените. (А един слаб глас повтаряше в подсъзнанието му: „Но започвам да се уча... започвам да се уча“.)

Хенри Сетън се отдръпна и застана тремаво между Кларънс и угасналия огън. Той потрепери ненадейно, като че студът бе проникнал най-сетне и в неговата огромна снага.

— Радвам се, радвам се... Аз не можех да зная. Животът е съвсем различен в Ню Йорк, а освен това вие казахте сам, че сте разговаряли с Лили Шейн.

— Тя ми заговори първа...

— Зная... зная. И аз съм срещал изкушения — той вдигна мършавите си рамене с изражението на свети Антоний, който се бори с всичките изкушения на сатаната. — Зная. — След това се обърна ненадейно и посочи мигащата лампа: — Започва да ми става студено... Най-добре ще е да си легнем.

Когато тръгнаха към стаите си, бащата се обърна в тъмнината:

— Можете да оставите вещите си тук; ако смятате да отсъствате само три дни... Няма смисъл да влачите пак всичкия си багаж... Ще можете да си го вземете като се върнете... — Настъпи кратко мълчание, през което Кларънс потрепери мълчаливо. — Когато се върнете, за да направите предложението си на Мей. Тя ще бъде безкрайно щастлива. Защото е от девойките, създадени за семеен живот.

В съзнанието на Кларънс витаеше още споменът за безсрамния й кикот. При сегашния обрат на събитията той го изпълваше с истински ужас.

Щом влезе в стаята си, той отиде да погледа през прозореца към другия край на града. От прозореца му се виждаше цялата равнина. Замъкът Шейн не се виждаше оттук, но от мястото, дето се издигаше мрачната сграда, се извисяваше широко сияние. То беше, разбира се, от пламъка на пещите, но би могло да изхожда и от големия дом, дето в тоя миг имаше бал с музика, ядене и пиене... Това сияние се разля над целия град, прониквайки и в жилите на Кларънс дори, застанал пред прозореца срещу светлината. Мършавите му нозе трепереха от студ под памучната нощница. От студ, а може би и от страх. Самият Кларънс не би могъл да определи от какво.

Той отвори най-последно мъничко прозореца; явно беше, че е станало по-студено и че след три дни ще има пързалка. Нищо не можеше да промени пътя на съдбата.

Почти по същото време дядо Толивър, надушващ приближаването на странни събития, започна да проявява, като отдавна заспал вулкан, признаци на дейност. Въпреки силния студ и лед по улиците, той напусна килията си и, облечен в изядения от молци кожух, започна да обикаля града. Хети Толивър наблюдаваше със страх тази дейност, не само защото се страхуваше от падането на старика, но защото знаеше от дълъг опит, че такова държание е винаги знамение за нещастие. Тя наблюдаваше сърдито от прага всекидневното му излизане, убедена напълно, че ако не му се случи нещо, той ще се върне навреме за обед; охотата му беше отлична и се засилваше още повече от редките случаи, когато старецът започваше да се движи. Всички тия признаци бяха налице по времето за хранене, когато шумът в стаичката над кухнята ставаше по-силен и разнообразен. В известни случаи дядо Толивър се държеше като стар тигър при приближаване часа на хранене.

Смешната му фигура, загъната в шубата и пристъпваща необикновено ловко по хлъзгавата улица, беше рядко забавление за съседите. Те повикваха на прозореца децата си и им го показваха заплашително с думите:

— Ето ви стария Толивър, който е жив пример за последиците от мързеливия живот. Един действително провален живот. Гледайте го и нека ви служи за пример... Ако бе работил като вашия дядо, отдавна би си счупил ногата. Но старият Толивър си е жив и здрав. Сатаната го пази.

В това време дядо Толивър изчезваше зад ъгъла, за да привлече нови наставници, които ще поучават децата си зад бостънската папрат, украсяваща прозорците на всеки благоденстващ дом.

Хети Толивър знаеше това и се срамуваше, че свекър ѝ се излага по този начин. Тя би предпочела друг старик да бъде подвижен пример за несполука; но не можеше да стори нищо, освен да го заключи в стаята му, а в такъв случай той беше в състояние да се измъкне на

свобода, като се смъкне по асмата, нещо още по-опасно за старческите му нозе, отколкото разходките по леда...

По време на това необичайно държание на дядо Толивър Елен се върна един ден от замъка Шейн с невъобразимо променена външност. Тя бе останала там по покана на Лили цели три дни след бала и при завръщането ѝ бе явно, че през това посещение се е случило нещо необикновено.

Тя влезе без предупреждение при майка си, която беше много заета сутрин, но все пак прекъсна работата си и я изгледа безмълвно цели три минути, докато Елен сваляше шапката и палтото си. Тогава именно мисис Толивър наруши мълчанието, като пристъпи направо към въпроса.

— Какво е направила Лили? Какво ти е втълпила?

Учудването ѝ беше основателно, защото девойката беше променена. Изглеждаше пораснала, зряла. Телената подплънка на косите бе изчезнала, и тънките ѝ черни коси бяха пригладени в прическа Клео дьо Мерод, възприета от Лили Шейн. Вместо да е стегнат, за да придава на фигурата ѝ леко приведена напред стойка, корсетът ѝ беше толкова свободен, щото подплънките на полата ѝ ставаха безпредметни. Тя беше съвсем немодерна, според разбиранията на града, но в замяна на това много по-хубава. Не принадлежеше сега към модния свят, поднасян на малките градчета от женските списания, а към свой собствен мир, който нямаше нищо общо с модните условности. При все че външността ѝ беше малко смешна, тя имаше ново достойнство. Провинциалността ѝ бе изчезнала. Това именно плашеше може би най-много майка ѝ — като че девойката се бе озовала ненадейно в ужасния свят, дето живееше и се движеше Лили.

— Като помисля — каза тъжно мисис Толивър, — че те изпратих на гости малко момиченце, а се връщаш като пораснала жена! Ето какво направи Лили! Ти не си вече малкото ми момиченце.

Елен не отговори. Тя седеше малко сърдито, сякаш искаше да каже, че такива сантиментални глупости не заслужават отговор.

— Предполагам, че Лили е променила прическата ти.

— Аз имам толкова хубава коса, че не виждам смисъл да се загрозявам с глупави прически.

— Това са думи на Лили, разбира се. Зная, че ги е казала тя... Чувам я просто как ги казва. Но това не е редно, не е модерно, поне в нашия град, а ти живееш тук.

Елен се усмихна за пръв път с някогашната си тайнствена усмивка, като че бяха съставили някакъв тъмен заговор с Лили.

— Да, точно така каза Лили. Подплънките са глупости във всеки случай.

— Всички ще ти се смеят — продължи майката. — Младежите не обичат девойки, които изглеждат ексцентрични.

Елен разбираше сигурно с прозорливостта си, че майка ѝ не говори искрено. Знаеше, че мисис Толивър не се интересува от мнението на младежите. Тя говореше така, само защото смяташе промяната за признак на нещо много по-дълбоко. Бореше се против самостоятелността на дъщеря си, като се стараяше да я задържи завинаги при себе си.

— Да, сигурно ще се смеят, нали? — забеляза най-после Елен. След това добави внезапно с променен глас: — Добре, нека се смеят.

* * *

Майка ѝ въздъхна, като че виждаше приближаването на буря, отвърна поглед и забеляза небрежно:

— Дядо ти започна пак да скита нагоре-надолу. Това ме тревожи.

Но Елен мина бързо край нея, без да отговори, остави чантата си на масата в трапезарията и я отвори с думите:

— Лили ми даде няколко рокли.

— Не трябваше да ги вземаш. Не искам Лили да се отнася с нас като с бедняци.

— Аз размислих преди да ги взема — отговори замислено Елен. — Но ти не разбираш Лили... Тя не постъпва по този начин... Даде ми ги като подарък, както би могла да ми подари някоя книга.

Настъпи мълчание, през което Елен продължи да изпразва чантата си. Тя извади от там почтително и почти благоговейно, заедно с износените си дрехи, три великолепни рокли, които разгъна на масата в сивата зимна светлина. Едната беше черна, другата зелена, третата яркочервена, толкова ярка, че помрачи всичко в бедната стая.

— Съжалявам, че ти позволих да останеш в замъка Шейн — каза майката. — Лили... Лили... — тя се спря изведнъж и погледна подозрително дъщеря си. — Не ти е дала никакви обещания, нали?

Елен се засмя, но в тази тиха радост прозвуча, като звънтенето на опъната жица, отзвукът на една потисната горчивина.

— Не, не ми обеща нищо определено... Каза само, че когато отида да следвам в Париж, мога да живея при нея. И нищо повече.

— Но ти няма защо да ходиш в Париж... Париж е порочен град... Мислех, че си се отказала отдавна от тия мечти.

Елен вдигна яркочервената рокля и каза:

— Погледни я, пипни я! Не е ли прекрасна? — Тя почна да милва с вдъхващо тревога чувствено изражение мекия брокат. — В целия град не може да се намери такова нещо.

Майка ѝ пипна безмълвно плата; опипа го нежно и почтително и каза най-после:

— Но ти не можеш да носиш тук такива дрехи. Никой не е виждал такова нещо... С изключение на Лили, а тя е съвсем различна. Затова именно хората приказват толкова много за нея. Не, няма да ги носиш тук, хората ще ти се смеят.

Вместо да отговори. Елен разгледа най-напред зелената, след това и червената рокля. И трите рокли бяха ушити скромно и си приличаха: яркочервената имаше колан от блестящи мъниста, а другите две бяха със сребърни колани. Бяха толкова скромно ушити, щото липсата на каквато и да е украса се струваше на Хети Толивър като някаква неприлична голота. Всички жени в града, с изключение на Лили, носеха рокли украсени с дантели, панделки, фестони.

— Не мога да разбера за какво е мислила Лили — забеляза най-после тя, като отпусна долната си устна със замислено и мнително изражение, сякаш разгънатите пред погледа ѝ рокли разкриваха гледка на безумни чуждоземни оргии.

— Да — каза Елен, — хората могат да ми се смеят, но на мен ми е все едно.

Тя метна на ръка трите рокли, обърна се и тръгна по стълбите към стаята си. Майка ѝ я изгледа и зацъка с език, което беше у нея винаги тревожен признак. Тя можеше да отгатне какво се е случило между Елен и тайнствената братовчедка в мрачния дом между

фабриките, но не каза нищо. В такова настроение беше невъзможно да научи нещо от дъщеря си.

Когато се обърна най-после, за да продължи работата си в кухнята, покрай прозореца се мярна сянката на изядената от молците шуба на дядо Толивър, който беше изгладнял и се връщаше за обед... Явно бе, че във въздуха витаеше злополука. Никога досега дядо Толивър не се бе показвал толкова деен...

* * *

Елен имаше навик да се отнася към истината по начин, който не можеше да не тревожи майка ѝ. Тя не лъжеше; само че правеше особен подбор на истините, които ще премълчи, като изтъкне вместо тях други, така че крайната последица беше едно обезобразяване, усложнено от най-неочаквани хрумвания. Девојката изглеждаше сега ликуваща, може би само поради притежанието на трите прекрасни рокли, така ликуваща, че въодушевлението ѝ продължи и след обедата, когато съобщи намерението си да отиде на пързалката.

— С Мей ли ще отидеш? — я попита майка ѝ на излизане.

— Не, отивам сама. Мей ще бъде с Кларънс Мърдок. И не предполагам, че би желала да ги безпокоя — след това добави с някакво мрачно лукавство: — Работите не се нареждат за Мей така бързо както би желала майка ѝ. Тя пръсна още преди месеци слуха, че е сгодена, и сега трябва да го осъществи.

Тя излезе в студения зимен ден и тръгна бързо по пътеката между оголените зъзнещи люляци от двете страни на алеята и страниния дом на бедните и почтени Толивърови.

Езерото Уокър Понд се намираше в покрайнините на града; продълговато и лъкатушно, замръзнало сега водно равнище, което се простираше между два ниски хълма, образувани при разтопяването на втори голям ледник. То лъкатушеше между скалисти и земни завои, заобиколено с ниски храсти и върби, които се чернееха оголени и превивани от зимния вятър. Това езеро се разширяваше и закръгляше в долния си край. Тук именно идваха да се пързаят младежите от града и тук Мей, без да знае нещо за изтръгнатото от баща ѝ обещание, бе довела колебливия Кларънс.

Всеки, който бе наблюдавал походката на Елен при приближаване на пързалката, можеше да отгатне, че тя няма да се присъедини към тълпата; вместо да тръгне към езерото по замръзналата пътечка откъм заслона, тя заобиколи през полето и, размахвайки кърпите си, се насочи към долния край, дето езерото се удължаваше в лъкатушен канал. Докато вървеше, полите ѝ закачаха замръзналите клончета на върбите, които се откъртваха и падаха в нозете ѝ с лекия звънтящ звук на далечна кристална музика. Между храсталаците, които ограждаха полето, се аленееха глогинки, на чийто цвят съперничеше само тъмният плам на обезлистения кампеш. Блясъкът на слънчевия ден проникваше сякаш в душата на девойката, защото тя запя, вървейки все по-бързо и по-бързо към леда. Сега, когато бе останала сама и неизмъчвана, тя беше пак буйна, пламенна и с неукротима духовна сила.

Долният край на езерото разкри най-послед пред нея в подножието на ниския хълм своя блестящ овал, изпъстрен с черните фигури на пързаящи се двойки, които се въртяха в лек и плавен ритъм. Във въздуха се носеше далечният звук на плъзгаща се по леда стомана. Странен, глух звук, напомнящ музиката на цигулки от далечен оркестър. Елен се спря за миг между дърветата, наблюдавайки далечните черни фигури, както някоя богиня би наблюдавала хората, застанала на своя олимпийски връх; след това подскочи, сложи

кънките си, като се наведе в заслонения от вятъра завой, и се спусна по хлъзгавия лед.

Тя се пързеляше великолепно. Очертанията на стройното ѝ крепко младо тяло се разкриваха в тия тържествуващи движения, въпреки чудноватите ѝ дрехи. Тя даде тук пълен простор на безумния скрит възторг на своята едновременно горда и стеснителна душа. Ту се носеше напред към острия вятър, ту се спираше и завърташе в безумна свобода; ту се плъзгаше безгрижно назад, докато най-последно започна да очертава с художествена точност сложни фигури по леда. Тя се пързеля така повече от час в самотното си кътче, радвайки се победоносно на своето умение и грациозност; след това, като изпълни със съвършенство всичките си фигури, се плъзна към брега, свали кънките си и започна да събира тръстикови клончета. След миг ги запали, седна край огъня и започна да си грее ръцете, загледана в пламъка. Шумът от пързалката долиташе до нея по лъкатушния канал, но тя сякаш не го забелязваше дори. Седеше тук замислена, докато поруменелите ѝ страни започнаха да побледняват, и обикновеният неспокоен поглед се появи отново в тъмните ѝ очи. Ниските хълмове като че я затваряха завинаги сега в своята замечтана самота.

Тя прекара така повече от час, дълбоко замислена наглед, преди да забележи, че самотата на убежището ѝ е била нарушена. В ранния здрач на зимния ден тя зърна между клоните на гъстите върби, които я заслоняваха, лицето на един натрапник, който се пързеляше неуверено и несигурно, като че това действие изискваше необикновена дълбока увереност и усилие. Ясно бе, че мисълта му блуждаеше другаде, защото тя дочуваше от време на време шепота му. Той не забелязваше дори пушека на угасващия огън, а когато се приближи, внезапно полъхване на вятъра отнесе думите му към нея, така че тя можа да разбере някои откъслечни слова.

— Няма да го направя... Да ме вземат дяволите, ако го направя. (След това се чу звъntenето на кънките по блестящия лед.) Не могат да ме накарат. (Ново мъчително съсредоточаване върху кънките и несръчните нозе.)

Елен трябваше да го познае вече. Този образ не можеше да не се познае — слаб, малко скован и невероятно спретнат, дори по грижливо изгладената гънка на панталона. Вместо топла шапка за пързалка, той беше с нахлупена до ушите мека шапка, за да се пази от вятъра,

обрулил вече гладкото му лице. Беше Кларънс Мърдок. Елен нямаше да му се обади, ако той не бе стигнал в следния миг до върбите и не бе се озовал пред нея.

Той я погледна за миг без да проговори, с изражение на човек, който не можеше да повярва на очите си.

— О-о? — каза Елен, като стана бавно.

Кларънс трепна, запазвайки все по-мъчно равновесие на кънките си.

— Не знаех, че сте тук — започна той. — Не ви видях.

— Не бях там — отговори Елен, показвайки към кръглото езеро. — Пързаях се тук през целия следобед. Изглежда сте изстинали; почакайте, ще стъкна огъня. Аз си тръгвах вече, но не бързам.

След като се съвзе от изненадата си, той започна да се държи по-спокойно, изглеждаше дори, че изпитва облекчение, задето я е намерил между върбите. Той започна да търка ушите си, докато огънят пламна отново. След като Елен хвърли още клонки в него той пращеше весело и се извисяваше към небето в порой блестящи искри. Кларънс седна и простря ръце, за да ги постопли. Беше много по-спокоен вече, сякаш откровеността на девойката бе заглушила тревогата му.

Настъпи продължително мълчание, прекъснато най-после от въпроса на Елен:

— Къде е Мей?

Отговорът бе само едно кимване към кръглото езеро в подножието на хълма. Ново мълчание ги обгърна.

— Чудесна пързалка — започна Елен в нов опит за повеждане на разговор. — Най-хубавата от началото на тази зима. (Ясно бе, че не може да намекне за подслушания шепот.)

— Да — отговори замислено събеседникът ѝ, — но аз не мога да се пързялям добре. Отдавна не съм се пързялял...

Девойката се изправи на кънките си с изражение, което искаше да каже: „Ако нямате намерение да разговаряте с мен, ще отида да се пързялям, докато се стоплите“. Тя се плъзна по леда и се отдалечи, но не на много голямо разстояние. Започна да прави прекрасни кръгове с почти предизвикателна самоувереност, като че искаше да докаже на господин Мърдок колко хубаво може да се пързяля човек. Тя се завъртваше и чертаеше мъчни фигури с лекотата на летяща птичка. За Кларънс Мърдок би трябвало да е непоносимо да я гледа; но всъщност

тя не му беше непоносима, напротив, вдъхваше му дълбоко възхищение. Той я гледаше съсредоточено. За да може да я наблюдава по-ясно, си сложи очилата, зад които късогледите му очи сияеха от възхищение. Най-после, когато Елен наближи брега с неочакван прелестен завой, той трепна и каза:

— Пързаляте се прекрасно... Питам се дали можете да ми помогнете...

— Да се пързаляте ли? — запита Елен.

Кларънс се изкашля неспокойно.

— Нямах предвид това — отвърна той. — Искан да кажа в друго отношение.

Елен се спря изведнъж и седна на една скала.

— В какво отношение? — запита тя. — Ще ви помогна, ако мога.

Кларънс помълча известно време. Далечният шум от пързалката заглъхваше постепенно с напускането ѝ от пързалиците се младежи, които тръгваха едни след други към града. Кларънс каза най-после:

— Не би трябвало да ви говоря, но сметнах, че ще можете да ме разберете..., понеже сте жена.

За пръв път някой я наричаше жена и, въпреки суровата ѝ независимост, тя се почувства поласкана. Навеждайки се леко напред, тя каза:

— Може би ще разбере... Но не зная, докато не чуя какво ще ми кажете.

Кларънс изрече внезапно истината:

— Касае се за Мей... Не искам да се оженя за нея.

Елен се засмя ненадейно подигравателно.

— Е, добре — каза тя, — нима трябва да се ожените за нея? Направихте ли ѝ предложение? Никой закон не може да ви накара да сторите това.

Кларънс се изчерви при тия думи и за да прикрие смущението си, наведе глава и започна да търка пак ушите си, така че когато заговори отново, не я гледаше.

— Работите не стоят така... Не съм ѝ направил предложение. Но се намирам в много неудобно положение. Виждате ли, обещах на баща ѝ, че ще направя предложението си днес... А не искам. Наистина не искам. Имах подобно намерение едно време, но след това промених

решението си... Не мога да ви обясня това. Баща ѝ просто изтръгна обещанието.

Несъмнено беше, че той страда. И за Елен дори беше ясно, че се чувства подгонен и уловен в примка, като някое кротко, безобидно животинче. Беше толкова добър младеж! Елен се засмя пак презрително.

— Така може да постъпи само онзи стар скъперник Сетън...

В тъмнината, отвъд малкия огнен кръг, танцуваха черни сенки. В двата самотни образа край огъня имаше неизмерима трогателност. И двамата бяха толкова млади, неопитни и смутени от живота!

— Винаги можете да избягате — каза Елен. — Не могат да ви арестуват за такова нещо...

Кларънс вдигна неочаквано глава при тези думи.

— Само че всичките ми дрехи, всичко, което съм донесъл тук, е у Сетънови. Трябва да си ги взема, а ако отида пак в тоя дом, ще трябва да се разправам с бащата.

— Това ли е единствената мъчнотия? — запита събеседницата му. — Аз смятам, че вие бихте били предоволен да се отървете с цената на дрехите си. — Тя се изсмя внезапно със странна подигравка, която смути Кларънс. — Ако желаете действително да се спасите, разбира се. Предполагам, че нямате никакво намерение да се установите в тоя противен град... Тук няма нищо за вас. Няма нищо за никого. И аз самата ще избягам скоро — добави дръзко тя.

Елен говореше така пламенно, че Кларънс дълго не намери какво да отговори. Той я наблюдаваше през пламъка, съзерцавайки светлосините очи, прекрасния тен на лицето, великолепното очертание на шията, от която самата тя се възхищаваше безгранично.

— В Ню Йорк ли ще отидете? За да учите ли?

— Разбира се — каза Елен със същото увлечение. — Нямам намерение да остана в тоя мъничък затворен свят. Не могат да ме задържат... Никой не може да ме задържи; и всички заедно дори не могат да ме задържат.

Може би Кларънс получи сила от нейната сила, може би някаква фибра в стеснителната му душа прозвуча в отговор на нейното предизвикателство. Тази девойка беше наистина възхитителна... както бе дошла да се пързала сама в тоя отстранен кът, да си запали сама огън, да го покани така приятелски и откровено, без каквато и да е

предвзетост и хилене, да постопли премръзналите си малокръвни ръце. Тя приличаше наистина на жената от влака. Не се страхуваше. И не се хилеше...

— Питях се — каза той след известно време, — питях се... — Той се поизкашля неочаквано: — Искате ли да дойдете с мен в Ню Йорк?

Елен го погледна проникателно, сякаш не бе разбрала смисъла на думите му, след това каза с предпазливостта на гордия си нрав:

— Нямам още достатъчно пари. За девойка, която живее сама в голям град, са потребни много пари.

Тя не се изложи на опасността да се покаже оскърбена.

Но Кларънс, тръгнал вече, продължи по същия път:

— Не исках да кажа такова нещо... Исках да кажа, дали желаете да се омъжите за мен. Да дойдете в града като моя съпруга.

* * *

Шумът от далечната пързалка заглъхваше, и сега се чуваше само едва уловимото звънтене на плъзгаща се по леда стомана, донесено от вятъра в малкия завой. Елен наведе глава в тъмнината и мълча продължително. Мислите ѝ бяха прекъснати най-после от тихия и не толкова плах глас на Кларънс, който имаше все още стеснителността и дори унизителността на някакво извинение.

— Аз ще мога да ви помогна... Аз ще печеля, ще имам пари, а вие ще се занимавате с музиката си. Това не е случайно хрумване. Обмислил съм го отдавна... Още откакто ви видях за първи път.

В държанието му нямаше нищо властническо. Той седеше на почтено разстояние от нея, като поддържаше кротко и любезно предложението си. Ясно бе, че се страхува малко, сякаш бе заговорил почти против волята си. Но малката жила на шията, която Лили бе забелязала толкова отдавна, започна да тупти, отначало бавно, а след това с бързо растяща скорост. Ако беше тук, тя би разбрала значението ѝ така сигурно, както корабен капитан, наблюдаващ барометър във време на буря. Лили разбираше тия неща.

* * *

Когато вдигна най-последна глава, Елен го погледна право, с присъщата си откровеност.

— Да... Ще се омъжа за вас — каза тя най-последно. Говореше задъхано, с глух и треперещ глас, като че за пръв път в живота си чувстваше уплаха.

— Радвам се — каза Кларънс. — Виждате ли, аз искам да стана велик и прочут, да натрупам състояние. Искам да забогатя много и някой да сподели успехите ми. Но не мога да се ожена за Мей. Все едно би било да се затворя сам в капана. — Амбициите му се развихриха отново, развинтиха спирачките и го опияниха. — Искам да бъда велик и много, много богат..., ако успея. Никога и никому досега не съм признавал това, но вие не сте като другите, и мисля, че можете да ме разберете.

Това беше най-дългото слово, което бе изказвал в нейно присъствие, и Елен го слушаше с растяща изненада.

— Не знаех, че имате такива стремежи — каза почти благоговейно тя. — Не сте ги споменавали досега. И мислех, че Мей ще ви задоволи.

Но на думите ѝ липсваше все пак убедителност. Тя бе потънала внезапно в необичайно и необяснимо съжаление. Почувства, че господин Мърдок е просто трогателен. Беше способна да се разплаче за него. Много по-късно успя да разбере това неопределено вълнение. То премина бързо и тя каза:

— Но сега ще трябва да се върнете при Мей... Не ме чакайте... Аз ще се оправя... А тя е останала сигурно съвсем сама и се чуди къде сте. Аз мога да се прибера и сама.

Малко по-късно, придружавайки изменнически Мей при последната им разходка, Кларънс зърна в далечината черния силует на Елен, която вървеше съвсем сама по високия хълм, бавно, с наведена глава, замислена... далечна, надменна и почти заплашителна.

Мисис Толивър започна да се безпокои едва към десет часа. Нямахме за какво да се тревожи всъщност. Елен се бе върнала от пързалката един час преди вечеря, свежа и почти щастлива. Вярно е, че дядо Толивър се бе върнал късно от своята обиколка — втора през тоя ден — и беше по-неспокоен и нетърпелив в стаята си от всеки друг път. Шумът там продължаваше и след като се бе нахранил и след като Елен заяви, че ще прекара вечерта у Сетънови и излезе във ветровитата вечер. Мисис Толивър се тревожеше всъщност от тътнежа на вулкана горе, неговите прояви бяха толкова разнообразни, че тя намери за уместно да предупреди съпруга си.

— Знаеш ли — каза тя, — баща ти е пак неспокоен... Повече от всеки друг път... Повече, отколкото бе и по време на изборите дори.

От своето убежище на изтъркания диван съпругът ѝ промърмори някакъв неразбираем и все пак разбран от нея отговор, защото повтаряше толкова често тия думи, при всеки опит на жена му да поведат разговор:

— Пак си започнала да се тревожиш... А няма за какво...

Но тя знаеше, че е права. Знаеше това по някакъв вътрешен усет, каквото съпругът ѝ, като всички бащи (които са в най-добрия случай твърде жалки създания), не притежаваше. Той правеше заключенията си по логичен път, с помощта на своеобразна лична мъдрост, пропускайки човешкия елемент в уравнението и по този начин даваше много често на жена си случай да му каже: „Нали ти казах?“. При все че мисис Толивър кърпеше наглед спокойно, тя не можеше да мълчи дори от уважение към желанието на съпруга си да си подремне. Щом Елен не бе вкъщи, за да изпълва с музиката си вечерта, трябваше да разговарят; иначе спокойствието се превръщаше в непоносима тишина, в задоволство, в явна скука. Защото мисис Толивър се нуждаеше от непрекъснати доказателства за щастие или сърдечност. А тия неща трябваше да се проявяват; иначе не разбираше съществуването им.

— Баща ти се държеше по същия начин, дори малко по-добре, когато съдията Вайсман — онзи мръсен мошеник — си купи последните избори.

Отговорът откъм дивана беше този път абсолютно мълчание, прекъсвано от време на време само от засилващия се звук на тежкото дишане.

— Защо не кажеш нещо? — каза най-после раздражено тя. — Защо не приказваш? Аз работя по цял ден, а вечер трябва да те гледам само как спиш.

Одеялото на дивана се поразмърда и Чарли Толивър промени положението си, като мърмореше същевременно:

— Какво да ти кажа? Какво искаш да ти кажа? — после добави след многозначително мълчание: — Не виждам какво можем да сторим, ако е започнал да скита нагоре-надолу.

Той говореше съвсем естествено по тоя начин за баща си. Като че старецът му беше чужд човек, някакъв неясен образ, вън от семейния кръг.

— Часът приближава единадесет — забеляза мисис Толивър след много продължително мълчание, — а Елен не се е върнала още. — След това се наведе към синовете си, легнали на пода, дето поголемият четеше както винаги, а малкият се бе прострял на гръб и гледаше намръщено тавана. — Вие трябва да спите вече, деца. Ще дойда да видя как сте се завили. Тази нощ ще е студено.

Тя излезе със синовете си и след известно време, през което часовникът в хола удари единадесет, слезе от спретнатия горен етаж и отиде да провери дали е заключена кухненската врата, дали кучето е на постелката си, дали не е забравена чешмата — да провери всички подробности, които бяха същността на живота ѝ. Когато най-после се върна във всекидневната, в държанието ѝ имаше явни признаци на вълнение. Тя се приближи до съпруга си и наруши приятния му унес.

— Не разбирам какво става с Елен — каза тя. — Много е късно вече. Не би било зле да отидеш у Сетънови и да провериш какво се е случило.

Но съпругът ѝ само изохка и промълви:

— Почакай още малко... Не е чудно да си е легнала вече.

— Невъзможно... без да я усетя.

Можем само да предположим как би постъпила по-нататък, но преди да ѝ се удаде подобна възможност, в мълчаливия дом отекна силен звън от входните врати. Той прозвуча в цял низ резки звуци, прекъсвани от време на време от продължителен силен звън. Мисис Толивър изтича, като извика, когато наближи вратата:

— Ида!... Ида!... Ще скъсаш батерията!

Когато отвори, тя видя навън източника на всички злини, Джими Сетън. И след като я видя дори, той не се отказа от удоволствието да звъни. Напротив, не сне ръка от копчето на звънеца, докато мисис Толивър не го плесна по китката.

— Защо звъниш така?

Джими я погледна без да се смути. И започна с пискливото си гласче:

— Мама иска да знае тук ли е господин Мърдок. Той не се е връщал у нас откакто дойде преди вечеря. Каза, че отива до бръснаря, а не се върна.

Мисис Толивър задържа благоразумно езика си. Майчиното чувство ѝ подсказа веднага, че трябва да защити Елен. Ясно бе, че дъщеря ѝ не е отишла у Сетънови. Къде можеше да е? И къде можеше да е самият господин Мърдок? Неизразими катастрофи се оформиха за миг в съзнанието ѝ, но тя успя все пак да отговори:

— Няма го. И не е идвал тук. Не зная нищо за него.

— Добре — каза Джими. — Ще ѝ кажа.

Той се опита да вдигне отново ръка към копчето на звънеца, но мисис Толивър застана между него и обекта на изкушението му, така че Джими трябваше да се обърне засрамено и да тръгне в тъмнината. След като той изчезна, мисис Толивър затвори бавно вратата и се облегна за миг на нея. След това, преди да тръгне, извика гръмко:

— Татко, татко, Елен не е била у Сетънови! И господин Мърдок също!

* * *

През тия две минути, които прекара тук, сложила ръка на дръжката на вратата, в съзнанието ѝ минаха като редица отделни представи всички събития и предчувствия от последните няколко

седмици, за да съставят постепенно определен образ. Тя разбра много добре какво се е случило; разбра, че Елен е избягала. И все пак отказваше да признае това, сякаш отказвайки да приеме съществуването на този факт, той би могъл постепенно да изчезне. Разбираше сега знаменателното вълнение на дядо Толивър, странното, тържествуващо изражение на Елен, почти щастливия ѝ вид. Само едно не можеше да разбере — Кларънс Мърдок. Елен го бе осмивала като човек, който не заслужава никакво внимание. Защо бе избрала именно него?

В този кратък миг тя бе наранена по-дълбоко от всеки друг път. Последвалите събития не бяха така жестоки, защото бе успяла с време да свикне с тях. Но това... беше така неочаквано, така жестоко! Тя не бе си приготвила никаква защита, и най-обикновената дори — способността да застане на мястото на другия, за да разбере защо е постъпил по този начин. Не. В случая изпитваше само едно дълбоко физическо страдание и — нещо по-силно — страх за детето, което бе избягало неочаквано от нейната закрила.

* * *

Когато влезе отново в топлата всекидневна, тя намери съпруга си седнал на дивана. Той не бе съвсем буден, защото обичаше да спи и се разделяше с неудоволствие от съня си.

— Значи — промълви сънливо той — Елен е избягала с Мърдок?

— И двамата са избягали... Значи, трябва да са избягали заедно.

Съпругът ѝ се позамисли. Надценявайки глупаво своята логика пред нейния инстинкт, той запита:

— Отде знаеш?

— Отде знаеш, отде знаеш — възрази жена му. — Зная, защото зная. Сигурна съм... Какво ще правим сега? — Тя се наведе внезапно и го разтърси. — Ами че те не са и женени дори! Не са имали време да се оженят, а са избягали заедно. Всичко може да стане!

Из глъбините на едно познание, което се дължеше не на вътрешен усет или на дълбока любов, а само на продължителни размишления за човешкия род, съпругът ѝ отговори:

— Не се безпокой за това. Елен не е глупачка. Не е дори влюбена в него.

— Когато заприказваш така, приличаш на баща си.

Нищо не би подчертало по-ясно сериозността на положението, защото мисис Толивър правеше подобна забележка само при най-големи нещастия. Това беше, според нея, най-жестокият укор, който можеше да нанесе на съпруга си. Този път не дочака и отговора му.

— С кой ли влак са заминали? Трябва да отпътуват на изток. Ще можем да ги спрем може би. Хайде, ставай!... Ако не тръгнеш ти, аз ще изляза сама.

Съпругът ѝ се изправи с отчайваща бавност.

— Има един влак след единадесет часа — той погледна часовника си. — Може би ще можем да ги спрем, макар и да не смятам, че аз мога да го сторя.

Жена му бе застанала вече пред него с палтото, което бе извадила от гардероба във всекидневната.

— Хайде — каза тя. — И увий добре гърлото си. Защото е много студено.

Тя му помогна да се облече и завърза грижливо шалчето му. През това време той запита:

— Каква личност е тоя Мърдок?

— Няма време за питане... Хайде, бързо!

Едва бе изрекла тия думи, когато от горния етаж достигна страхотен трясък, като че част от къщата се бе съборила внезапно. Звукът идваше откъм задната част на постройката. Вулканът бе изригнал най-после.

Съпрузите се спогледаха, без да си поемат дъх.

— Какво ли направи? — След това добави с рязка настойчивост: — Струва ми се, че самият сатана е влязъл в него. — После се съвзе. — Хайде, върви да настигнеш Елен! А аз ще се погрижа за... баща ти.

Господин Толивър се опита да спори за миг — един скъпоценен миг! — И, загубвайки, както винаги, спора, бе изтласкан навън от властната си съпруга.

* * *

След като съпругът ѝ изчезна сънливо в тъмнината, мисис Толивър тръгна по задната стълба към стаята под ламаринения покрив. Когато отвори вратата, пред погледа ѝ се разкри в мигащото осветление на петролната лампа една стая, напомняща място, опустошено от циклон. Една от големите етажерки бе паднала, томовете с извехтяла кожена подвързия лежаха безразборно на пода. Късчета хартия, покрити с птичи знаци, бяха пръснати на една страна като отбрулени листа, а малко настрани от тях бе простряно едрото тяло на дядо Толивър, който беше неподвижен и, както изглежда, в безсъзнание. В тази неподвижност имаше нещо призрочно. Той се бе спасил само по чудо от нещастieto да бъде заровен под книгите си, да бъде ударен и може би дори убит от любимото „Падение и упадък“.

Прескачайки отломките, мисис Толивър се наведе, за да вдигне омразния старик. Така се сключи примирие, в което единият противник се убеди, че другият е още жив, слезе, наметна се с шал и отиде да повика лекар.

Беше вече полунощ, когато Чарлс Толивър се върна сам. Без да свали горното палто или грижливо завързаното шалче, той мина през къщата направо към задната стълба и се изкачи бавно и сънливо на горния етаж. Не беше лесно да се яви при подобни обстоятелства пред жена като съпругата си. Той не идваше с добри новини. И изпита сигурно голямо облекчение, когато откри, че жена му не е сама. В прашната и невероятно разтурена стая, която мисис Толивър се бе заловила вече да разчиства, докторът бе застанал край леглото. Сянката на лекаря върху стената и повехналото лице на стареца бяха просто смешни в мигащата светлина на лампата. Когато чу стъпките му, мисис Толивър, с томове трети и четвърти от „Упадъка и падението“, погледна съпруга си, без да прекъсва работата си. Погледна го втренчено, като че искаше да изтръгне от въздуха образа на дъщеря си. Но нямаше никаква грешка. Той се бе върнал сам.

Пръв проговори Чарлс Толивър. Не му беше приятно да излага пред чужди хора неприятностите си, затова не спомена нищо за своята мисия.

— Как е дядо? (И този път не каза „татко“.)

Лекарят се обърна към него. Беше нисък мъж с къдрави бакенбарди.

— Изглежда е получил удар — промълви той. — Не зная още. Може да е нещо друго. Признаците не са съвсем ясни.

Той вдигна отново костеливата си ръка, за да преброи пулса. Мисис Толивър се приближи веднага до съпруга си.

— Намери ли я? — запита тихо тя.

— Не... Влакът потегляше точно когато стигнах на гарата. Закъснял бях с една минута.

— Дядо ѝ стана причина да избяга. Ако не беше се забавил да спориш с мен! Можеше да побързаш. Господи, кой знае какво ще стане с момиченцето ми!

— Тя не е момиченце вече...

Лекарят се обади преди мисис Толивър да успее да отговори:

— Не мога да разбера още какво му е. Пулсът е добър, няма треска — дребният доктор поклати глава като човек, който се съмнява винаги тайно в собственото си мнение. — Утре ще доведе друг лекар. Трябва да направим консулт.

След това прибра инструментите в чантата си, загъна се до уши, пожела им шепнешком лека нощ, като че (помисли си сърдито Хети) дядото беше някое любимо дете, покосено в разцвета на младостта, и заслиза по скърцащите стълби.

Като го изпратиха, мисис Толивър се обърна рязко и каза пак:

— Щеше да ги настигнеш, ако баща ти не беше направил това чудо. Сега вече е избягала...

Дядо Толивър лежеше неподвижно в сянката на голямото легло, като пън, сложен под завивките. По едно време, дочувайки шепота край леглото, той отвори бавно едното си око и огледа обстановката. В студения въздух се разнесе за миг отзвукът на далечен сатанински смях. Мисис Толивър се обърна при тоя звук и се приближи към леглото.

— Изсмя се — каза тя на съпруга си. — Сигурна съм, че се изсмя... — Тя побутна леко стареца, без да получи каквото и да е указание, че е почувствал допира ѝ. Той лежеше неподвижен и безгласен. Тя се обърна най-после и каза: — Иди да ги настигнеш със следващия влак! Можеш да ги догониш в Питсбърг. Ако нямаш пари, вземи от завързаните в кърпичка под дюшека.

— Ами ти?... Ти какво ще правиш?

— Не се грижи за мен... Аз ще седна тук в стола люлка и ще го пазя... баща ти.

Тя стоя наистина будна до зори, наблюдавайки с едно око стареца. Защото отзвукът от неговия смях бе пробудил странно подозрение в съзнанието ѝ. Елен бе избягала в същия миг, когато чува шума от катастрофата на горния стаж... Как можеше да знае той това, което никой друг не е знаел? Защото майката беше сигурна, че е знаел.

Чарлс Толивър не настигна дъщеря си; тя избяга тази нощ завинаги от семейството си. Той я видя по-късно... много по-късно, без да си я възвърне нито за миг. Той разбра може би посвоему това в неприятната самота на вагона, препълнен с уморени пътници, които отиваха на изток в студената зимна нощ. Разбра го не така, както

разбираше баща му или съпругата му, която седеше търпеливо сега в безгласно, почти животинско страдание край леглото на стареца. За Чарлс Толивър трябваше да се каже, че не очакваше нищо от живота, че се бе примирил още отначало с него като с някаква неизбежна отстъпка. Човек трябваше да го приема такъв, какъвто е и да благодари, че не е по-лош. И понеже приемаше живота така, хората го смятаха за слаб човек.

Не може да се каже, че съжеляваше дълбоко за бягството на дъщеря си. Той разбираше, че постъпката ѝ бе неизбежна. Нищо не би могло да я предотврати. Преследването ѝ беше безсмислено, защото дори ако успееше да я върне, не би било възможно да се надява, че ще остане при тях; обаче преследването ѝ беше израз на дейност, и той задоволяваше по този начин поне донейде жена си. Възможно е дори, в малкото мигове, през които беше буден в това самотно и безполезно пътуване, да завиждаше на Елен; защото виждаше в бягството ѝ надежда, която му се бе изплъзвала винаги.

Още от детинство го смятаха за достоен младеж, за нещастен син на недостоен и несретен баща. Той бе минавал винаги за олицетворение на добродетелта, подкрепял винаги майка си (вече покойница) през дългия низ от нещастни и бедни години. Ако бе безсърдечен, ако бе избягал, ако се бе впуснал в нов, непознат свят... какво ли би се случило? Но и тая мисъл не можеше да го смуги за дълго. Защото той се унасяше леко в приятната забрава на съня.

Буйните, неспокойни, неудобно настанени пътници в задушния препълнен вагон не биха допуснали никога, че красивият мъж с посивели коси, заспал така спокойно в своя ъгъл, е баща, тръгнал да търси избягалата си дъщеря.

* * *

В друг влак, който летеше стотина мили пред този, приближавайки все по-бързо Изтока, пътуваха Елен и Кларънс Мърдок. И техният влак беше препълнен. Те седяха изправени и доста далеко един от друг. Кларънс се осмеляваше понякога да докосне леко, почтително ръката ѝ, която се покоряваше спокойно, като че не съзнаваше тоя плах опит за нежност. Вярно е, че и двамата бяха малко

изплашени; станало беше толкова неочаквано. И Кларънс дори не би могъл да го обясни. А за Елен, която разбра най-после всичко, станалото беше все още съвсем тайнствено.

Романтичността, колкото и незначителна да бе, се бе изчерпала вече напълно, изстинала под блясъка на ослепителните светлини, пред втренчените погледи на спътниците им. Всичко бе изстинало, сковано, всичко миришеше на сажди и прах, покрили половината материк. Влакът се люшкеше и летеше по хлъзгавите релси, и Кларънс, който отдавна размисляше намръщено нещо, каза най-после:

— Мислиш ли, че ще ми върнат някога пътната чанта?

Елен се изсмя и го погледна ненадейно със странен поглед, в който светеше нежно учудване. Човек би могъл да ги помисли за миг, че са майка и син... Майка, която вижда, че детето ѝ заслужава закрила и дори съжаление.

— Не бих се тревожила по тоя въпрос — отговори тя. — Какво значение има сега една чанта?

— А Мей... — започна пак Кларънс.

— Всичко е свършено вече — каза замислено Елен. — Освен това тя ще забрави скоро всичко и ще се омъжи за другото. Всеки мъж е подходящ за Мей. Тя желае само мъж, а не определена личност.

Но Кларънс не се утеши; измъчваше го съвестта, а освен това той изпитваше смъртно, неопределено недоверие към бъдещето. Не можеше да го опише. Ако би бил силен мъж, би казал: „Направихме грешка. Няма да се оженим. И двамата постъпихме погрешно“. Би могъл да каже това и да се спаси, но не го стори. Той седеше спокойно на прашното кадифе, поглеждайки от време на време Елен с крайчеца на хубавите си очи, като човек, който се намира на ръба на вулкан.

Призори влакът наближи вече пещите в предградията на Питсбърг, чиито пламъци се сляха със студената сивота на януарското небе. Кларънс бе пътувал на отиване с Лили, а на връщане с братовчедка ѝ. Застанал бе плахо пред прага на новия си живот — изпълнен с призраци, които изпълваха редкия полет на изменническото му въображение.

Поразителната новина се разнесе из града едва на другия ден към обяд. Жените започнаха да се събират и да я разискват оживено; мъжете се поздравяваха с думите:

— Чухте ли? Дъщерята на Чарлс Толивър избягала с младия Мърдок, който беше на гости у скъперника Сетън!

Хората повтаряха вестта, добавяха подробности, запълваха празнините в една случка, която никой не знаеше. Но заключението беше едно и също..., че тази случка беше ново доказателство за чудноватостта на Баровия род. Старата Джулия Шейн бе сторила същото на младини. Всеки помнеше дръпнатия Сем Бар и неговата вечно движеща се машина. Историята на този надменен род бе разровена из основи, и хиляди странни, полузабравени случки се разправяха отново. Намекваха, разбира се, че Елен е избягала, защото обстоятелствата са налагали това. Тази злобна забележка се подхвърляше от жените, които сами не ѝ вярваха, но я повтаряха от омраза към Елен и старата Джулия Шейн.

Мрачната старица научи новината по-късно от много други в задимената си къща сред фабриките (донесе ѝ я една от прислужниците негърки), и то с известна радост. Тази праплеменница, която бе поела живота в собствените си ръце и действаше така бързо и сензационно, беше достойна за своя род. Тя седна почти веднага да пише на Лили, заминала същата сутрин за Париж. Писмото настигна дъщеря ѝ един месец по-късно, когато Лили, настанена в големия си дом на улица Реноар, очакваше пристигането на своя приятел барона. Тя му прочете това писмо, възсъздавайки за негово развлечение задимения град и въздействието, което тази новина ще има върху жителите му. Описа му гордата и непокорна Елен, каза, че градът напомня Рубе, Туркоан или Лил, само че е много по-провинциален.

Тя се обърна към него и каза през претоварената със сребро чайна маса в дългата ѝ гостна в Паси:

— Ще я видите един ден. Казах ѝ да дойде в Париж при мен. Тя иска да стане голяма пианистка. А такава девойка постига всичко, което намисли... Но не предполагам да ви хареса... Тя е много властна.

Мей Сетън и майка ѝ узнаха новината малко след полунощ, когато Джими, изпратен повторно у Толивърови, донесе подозрението за бягството на двойката. Положението беше отначало доста неудобно, защото доверчивата Мей бе разгласила вече, че е стодена за Кларънс. Но тя започна да изпитва скоро неочаквано тържество, може би по-дълбоко от това, което би изпитала от пленяването на един нийоркски младеж. Тя разбра най-после, че хората я гледат като мъченица и, щом схвана напълно значението на новото си положение, започна да играе отлично ролята си. Облечена в най-тъмни дрехи, като че бе в жалейка за любимия, който беше повече от мъртъв, тя правеше и приемаше посещения, придружена винаги от майка си, която играеше сега ролята на компаньонка и украсяваше разказа на Мей за случката със съответни и постоянно увеличаващи се подробности. Старите дами слушаха внимателно тия приказки и съзерцаваха крушението с жадно задоволство, докато най-после случката, надхвърлила всички рамки на въображението, се превърна в епос в градските летописи, в драма, дето Мей Сетън играеше ролята на оскърбената невинност, а Елен — на авантюристка в голям стил, напомним драмите „Източният Лин“ или „Тайната на лейди Одли“. Накратко казано, това, което изглеждаше отначало нещастие, се превърна в победа. Съпрузи могат да се намерят на всеки ъгъл, но мъченичество се печели рядко. Не бяха минали и няколко седмици, когато на кръгозора се появиха вече кандидати, които започнаха да се приближават, защото Мей беше станала това, което не е била никога — една интересна личност.

Но случката имаше и друга страна, позната само на едно лице в града. Това беше времето между излизането на Кларънс, за да отиде у измисления бръснар, и тръгването на влака за Изток. Цели пет часа, през които можеше да се случи много нещо, а никой като че не можеше да си даде сметка за това време. Никой не бе видял нито Кларънс, нито Елен. Те бяха просто изчезнали през тия пет часа... Нещо невероятно за града.

И все пак имаше човек, който знаеше това и когото никой не би заподозрял. Невъзможно бе да се допусне, че такова кротко създание,

напомнящо невинна птичка, би могло да има някакво участие във възмутителното откраждане на Сетъновия зет. И все пак беше вярно: виновниците бяха прекарали пет часа в гостната с раковини, пампасова трева и кадифе; защото мис Оджилви бе удържала обещанието си към Елен. Всичко бе уговорено всъщност пред очите ѝ. Но тя бе запазила в къщицата, заобиколена с люляк и ясмини, тайната така вярно, както бе запазила и обещанието, при все че тази случка беше най-вълнуващото събитие в нейния живот, като че самата тя бе избягала в широкия свят, дето нямаше съседи и клюкарство.

* * *

Най-много страдаха тия, които имаха най-голямо самолюбие... двамата непримирими врагове — мисис Толивър и скъперникът Сетън. От минутата на бягството старата вражда, предизвикана от заграбването на корсетната тайна, изникна отново без срам и преструвка, и из града започна да се разправя открито, че хората били видели как Харви Сетън бил изгонен от входа на Толивъровия дом, защото си позволил да намекне, че Елен била принудена от обстоятелствата да избяга.

Тайнствена като необяснимите пет часа беше и болестта на дядо Толивър, която и най-добрите градски лекари не можаха да определят. Защото той стана след два дни и тръгна отново по заледените улици на града в проядената от молци шуба. Той гледаше сега с още по-предизвикателно лукавство лицата, които надничаха да го погледнат иззад бостънската папрат на Сикамор стрийт. Проницателните старчески очи гледаха насмешливо минувачите, като че искаха да им кажат: „В жилите на внучка ми тече доста много от моята кръв. Тя има смелост да постъпи както намери за добре. Ще чуете един ден името на тази девойка!“. Тези мисли се подчертаваха от рязкото тракане на грубия му бастун по заледената улица, дето всеки друг човек отдавна би паднал и би си счупил нозете.

21

Седмици минаха преди да се получи от Елен друго известие, освен краткото съобщение, че е жива и здрава и макар и да съжaliaва за постъпката си, не би могла да стори нищо друго. Един ден, добавяше тя с романтични недомлъвки, ще я разберат.

Когато пристигна най-после по-дълго писмо, то беше непокорно, рязко и без покаяние.

* * *

Съжaliaвам донейде Мей... — *пишеше тя*, — но случката няма значение за нея. Тя е влюбена в мъжете, а не в един определен мъж. Загубването на Кларънс не означава край на щастието ѝ. Всеки мъж може да го замести. След една година тя ще се омъжи, може би за Херман Бигс. За мен беше съвсем друго. Всичко зависеше от Кларънс... Разберете ме: всичко. Той имаше огромно значение за мен.

Ние сме щастливи, *продължаваше тя*, като че този въпрос беше в действителност второстепенен. Кларънс ме обича. Имаме хубаво жилище до крайбрежния булевард, отдето се виждат закотвените в реката военни параходи. Живеем на най-горния етаж на небостъргач и имаме прекрасна гледка. Виждаме половината град. Сградата се нарича „Ръцете на Вавилон“.

Това жилище се е заемало преди идването ни от Кларънс и двама негови приятели (господин Бънс и господин Уик), но сега живеем сами, защото двамата приятели се преместиха другаде. Господин Бънс е много мил, но господин Уик е малко досаден, защото говори винаги за роднините си. Той се смята за „стар

ньюйоркчанин“. Много е сантиментален и ужасно несамостоятелен. Струва ми се, че ме мрази, задето му отнех Кларънс и разстроих общия им живот. Но това няма значение, защото той не заслужава никакво внимание.

Господин Бънс се ожени онзи ден. Казва, че ние сме го принудили да стори това, като сме го изгонили на улицата. Той е винаги такъв, сърдечен и забавен, но малко шумен. Девојката не е нещо особено — едно едро, приятно момиче като самия господин Бънс, чийто баща е строител в Хобокън, едно ньюйоркско предградие.

Тя очертаваше накратко по този начин, с безгрижното безсрамие на младостта, провала на господин Уик; защото отраженията на бягството ѝ се почувстваха не само в родния ѝ град, но и във вълшебния Ню Йорк. С нейната поява целият мир на господин Уик се залюля, увисна за миг във въздуха и най-после рухна, като го изостави в един мрачен пансион на долния край на булевард Лексингтън. Нямаше вече кой да се възхищава или да уважава името Уик, да го почита заради старинната му кръв или неомъжените стари лели в Йонкърс. Улица Уик бе преименувана в деня на елениното пристигане на Съливан, в чест на някакъв тамански политик. Той прекарваше самотните си вечери като дребен парий, на ръба на тясното легло, очаквайки сваряването на млякото в жилището си на четвъртия етаж. Жалеше за Кларънс, който бе единственият приятел в целия му живот. Жалеше за „Ръцете на Вавилон“, дете бе прекарал известно време като независим и свободен човек. И колкото повече жалеше, толкова повече омразата към Елен се засилваше в плахата му, нещастна душа.

* * *

Вярно е, че Елен съобщаваше много нещо в писмото си, но вярно е също така, че не съобщаваше всичко. Защото гордостта не ѝ позволяваше да признае разочарованието си. Тя не казваше, например че от прозорците се виждаше не само благородната река, но и дървени колиби и посивели фабрики, които се издигаха, полузабулени в мъгли

и дим, на далечния бряг на Джърси. Не казваше и това, че под прозорците ѝ имаше еднообразна отвратителна редица от тъмни каменни къщи, чиято грозота не се смекчаваше от малките петна рядка трева. Не споменаваше за железопътните линии между жилището ѝ и реката, дето се трупаха препълнени с добитък вагони, чието присъствие изпълваше понякога високото жилище с лекия, неприятен звук и мирис на заден двор. Тя не можеше да се реши да опише всичко това, защото то би помрачило блясъка на името „Ръцете на Вавилон“.

Не казваше и това, че господата Бънс, Уик, а може би дори и Кларънс не се различаваха особено от жителите на града, защото по този начин би могло да се допусне, че всъщност не е избягала. Имаше неща, които градът не трябваше да узнае никога. Тя разбираше още отсега как се създава кариера. Трябваша ѝ само слава, слава и победи.

* * *

Препрочитайки многократно писмото в дългата зимна нощ, мисис Толивър казваше развълнувано, че „Елен се е променила“.

— Тя разправя в това писмо повече, отколкото е съобщавала през целия си живот досега. Трябва да е щастлива, иначе не би писала такова писмо.

Тя се утешаваше за известно време с тази мисъл, за да изрече пак след продължително мълчание вечното си съмнение:

— Надявам се, че той се отнася добре с нея.

След това, когато съпругът ѝ се унасяше в дълбока дрямка, от която отказваше упорито да се пробуди, тя отиваше до пианото и нарушаваше ужасната тишина на самотната си стая със звуците на „Синия Дунав“ и „Деветдесет и девет“, свирени прилежно със загрубелите от домашната работа пръсти.

Слабите, стеснителни, неуверени звуци на пианото, свикнало вече да мълчи, пробуждаха у нея редица спомени от времето, когато се стараше да спести малко време от домакинските си грижи, за да научи тия жалки мелодии. Часовете, прекарани пред старото пиано в бащината ѝ гостна, бяха открадвани от времето за готвене и печене, за грижи около по-младите ѝ братя и сестри, и бяха пробуждали някога във въображението ѝ звуци и гледки, надхвърлящи всичко, което бе

видяла в родния си край. В тия две мелодии — едната създадена от неизвестен християнин, а другата от веселието на един австрийски град, нямаше нищо величествено, но те бяха все пак частицата блясък, с който животът бе удостоил Хети Толивър. Останалото беше труд и бдения, тревоги и грижи.

Тази жена се бе постарала само да изтръгне по-голям дял за децата си, за своята Елен, която бе отишла сега да търси собствения си дял.

Звучите на музиката възвръщаха донейде, разбира се, и нещичко от тази загубена Елен.

Хети не можеше да се признае за победена и след заглъхването на първото сътресение от удара, възстанови целия си живот на нови основи, целящи само един идеал. Самата тя не би разбрала никога тази промяна, настъпила в известен смисъл като откровение. Тя се пробуди една сутрин и видя ясно, като зимния пейзаж, съдбата, която ръководи хората с пламенни души. Вярно бе, че имаше обстоятелства, насочили съзнанието ѝ в тази посока; не можеше да се отрече изражението в сините очи на по-големия ѝ син след бягството на Елен. Всеки можеше да види този красноречив и властен поглед, който казваше: „И аз трябва да опитам щастието си. И аз трябва да замина за широкия свят“. Той си припомняше може би полушеговитите обещания за подкрепа, които Елен му бе давала така често. Майката знаеше, че между двете ѝ деца съществува тайна обич, в която тя няма никакво участие. Това изражение се срещаше често в погледа на хората от рода на Хети Толивър. Ако момчето можеше да разсъждава и разбира тия неща, сигурно би казало: „Дядо ми замина за пустиня, за да я завладее и покори. Тази земя е била пълна с диваци и опасности. И аз трябва да опитам щастието си. Аз съм потомък на труженици, но пред мен не се изпречат граници за преминаване; затова трябва да се обърна назад, като Елен, към Изток“. След няколко години същият израз щеше да се появи с положителност и в погледа на втория ѝ син, Робърт.

Мисис Толивър бе разбрала най-после, че не може да очаква от съпруга си да разбере пламенните ѝ мечти, които бе разкривала толкова често пред равнодушния му, философски поглед. Той беше джентълмен, а освен това не бе и млад; минал бе вече завоя на зрялата възраст. Това, което трябваше да се направи, очакваше само от нея.

Така, разбирайки, че Елен няма да се върне вече, майката престана да смята съществуването си ограничено в задимения град; животът ѝ се превърна в действителност в едно придружаване на децата ѝ. Ако те не искат да останат в пригответното от нея домашно огнище, тя ще трябва да ги придружава по света и да разгъва като чергарка шатрата си там, дето те сметнат за уместно да се настанят.

Затова започна да размишлява как ще може да напусне града, за да пренесе цялото си семейство и имущество в един нов свят, който не харесваше и от който се страхуваше дори, но с който трябваше да се справя сега. В съзнанието ѝ изникваха фантастични планове, които се оттегляха и угасваха в мозъка, за който нямаше нищо невъзможно. Тя беше готова да подкрепи всички, ако е необходимо, при все че нямаше и най-малка представа как би могла да стори това. В един голям град като Ню Йорк имаше сигурно безброй възможности за баснословно забогатяване. Толкова пъти бе чела подобни разкази из вестниците.

Но първата ѝ постъпка беше съвсем ясна и определена. Облечена в черна вълнена рокля, въоръжена с дъждобран, който носеше само в тържествени случаи, като маршалски жезъл, тя нападна своя противник, съдията Вайсман, в самата му светая светих, в нечистата му и разхвърляна канцелария, обвини го в кражба, подкуп и безброй други престъпления и настоя, намеквайки твърдо за една неприятна случка от младините му, той да упражни влиянието си, за да намери за съпруга ѝ работа — и то не само работа, но и положение достойно както за самия Чарлс Толивър, така и за нейния род.

Тя спечели борбата и, докато се връщаше победоносно към къщи, насочи безграничния си оптимизъм към още по-безумни и фантастични планове. Изпитваше облекчение при мисълта, че е поела най-послед съдбата в собствените си ръце. Тя нямаше да бъде вече сила, която само подтиква напред престола на един любезен, но равнодушен съпруг. Нещата трябваше да се променят. Тя щеше да действа лично. Постигнала бе първия си успех. С време щеше да получи назначение за съпруга си в Ню Йорк. Ще заведе децата си там; трябва да отиде там, за да може да посещава Елен в „Ръцете на Вавилон“ (смешно име!). Ще бди и ще им помага по пътя към напредъка и славата. Ще изтръгне всичко от живота. Касае се всъщност само за достатъчно сили и постоянство.

Тя мисли витаеха безумно в съзнанието ѝ, когато зави по Сикамор стрийт и зърна няколко деца, събрани пред пътечката, която водеше към бедния дом на Толивъррови. Те наблюдаваха сякаш нещо и надничаха между люляците в покритата с лозата къща. Тя ускори несъзнателно ход и когато наближи вратата, децата се отдръпнаха почтително, с животинско любопитство, изпитвано винаги от хората пред някаква катастрофа. Тя мина покрай тях и влезе вкъщи като великолепен плаващ параход.

Там научи новината.

В горния етаж, в стаята, заемана някога от Елен, лежеше в безсъзнание баща ѝ, непобедимият Джакоб Бар. Казаха ѝ, че старецът се подхлъзнал докато наблюдавал прибирането на сеното в плевнята и се сгромолясал от двадесет стъпки височина. Донесли го у дома ѝ на носилка. Лекарите, същите, които дядо Толивър бе опровергал, казаха, че може да умре внезапно или да живее с години, но няма да може вече да пристъпи.

Когато сложи ред в стаята и поправи бъркотията, придружаваща винаги идването на лекари, тя седна на стол срещу лежащия в безсъзнание старец и се разплака.

„Каква полза сега? Какъв смисъл?“ — повтаряше горчиво и непрестанно тя.

* * *

Вместо за един, трябваше да се грижи сега за двама старци и, разбирайки, че не може да отиде при Елен, Хети Толивър се примири с чакането. Какво трябваше да чака? Смъртта на баща си може би. Тя смяташе, че това би било за него освобождение, защото старият Джакоб Бар си бе счупил не само бедрото, но бе загубил и ума си при падането в плевнята. Потънал дълбоко в леглото на Елен, той се бе отказал от борбата. Живот без дейност не беше изобщо живот за него. Той се вдетини, стана като собствените си деца, които дъщеря му Хети бе отгледала през дългите години на вдовството му. Понякога пееше, говореше си сам или разправяше на Хети работи, станали по времето, когато е била съвсем малка, или не е била родена. Преживяваше отново гражданската война и дните преди нея, когато криел в плевните

си избягали негри. Минувачите по Сикамор стрийт чуваха понякога откъслечи от песен с дрезгав, но гръмък и предизвикателен глас: „Джон Браун гние в гроба, но душата му лети! Слава! Слава! Алилуя!“.

Дядо Толивър седеше сега спретнат и бодър сред книгите в стаичката си, тържествуващ от съзнанието, че е преживял стария Джакоб Бар, че строгите добродетели на стария шотландец не са продължили нито с един час здравето и щастието му. Той четеше извехтелите си книги и дращеше по късчетата пожълтяла хартия, без да старее, все така сух и отмъстителен.

Снаха му му заговорваше много рядко и с ръмжене през тия дни и все по-рядко влизаше да подреди стаята му. Други грижи поглъщаха вниманието ѝ. Трябваше да се занимава със съпруга си, който беше на работа, с двамата си подрастващи синове и с баща си; освен това тя бе започнала тайно да шие на свои по-богати приятелки (защото беше отлична шивачка). И, най-последно, пишеше всеки ден на Елен по едно дълго писмо, при все че отговорите идваха само веднъж в седмицата, а понякога и по-рядко.

Те ѝ съобщаваха само накратко случките от живота на дъщеря ѝ. Разказваха ѝ по съвършено нов, забавен и малко циничен начин приключенията на Елен с учителите по музика в града, седмиците, прекарани в скитане из мрачните и студени коридори на студиото, където ѝ дотягало да слуша упражненията на младите кандидати. Описваше шарлатаните, измамниците, които осмиваше на всяка стъпка, учителите, предлагащи какви ли не фокуси и методи за бързо спечелване на слава и богатство. Между тях имаше жени, именувани мадам Песитура или мадам Скарлати (по баща Смит или Джонс), разбиращи от музика толкова, колкото Мей Сетън, или мъже, които носеха кадифени жакети и настояваха да ги наричат маестро. Описваше обикновени приключения (които тревожеха Хети Толивър, смятаща все още дъщеря си за малко девойче) с похотливи старци. Описваше тия неща със сурова насмешливост, която беше много странна и подсказваше безнравственото гледище, че тия неща трябва да се смятат повече за глупави шеги, отколкото за „тежки обиди“. На мисис Толивър се струваше, че открива в случая следа от влиянието на Лили. За жена като Лили тия неща нямаха значение. Тя се отнасяше към тях весело и леко, като към част от всекидневния живот... Тази

безгрижна, очарователна и нехайна Лили, с която беше невъзможно да се бори!

Най-после Елен ѝ съобщи, че била попаднала на подходяща личност... стар французин, именуван Сансон. Той разбирал от музика, затова започнала да работи под негово ръководство. На младини познавал Лист и бил приятел на Тереза Кареньо, докато едно скарване с избухливата красавица сложило край на приятелството им. Той намеквал, че Елен може да се прочуе един ден като Кареньо (на която приличала донякъде), но трябвало да работи, да работи, да работи! И да не се самозабравя! Дълъг и тежък път, който ще я отведе най-после до Париж. (Тази мисъл изпълваше винаги мисис Толивър с неизразим ужас. Париж, Париж и Лили!).

Най-много я тревожеше липсата на каквато и да е вест за Кларънс, вън от кратката бележка, че е добре. Тя бе разбрала вече, че Елен не е влюбена в него. От писмата ѝ бе ясно, че той е добър съпруг, който се грижи за дъщеря ѝ. Ясно бе наистина, че я обожава. Но личеше, че на мястото, където трябваше да се намира чувството, което бе същност на майчиния ѝ живот, у Елен имаше само една огромна пустиня.

Мисис Толивър се тревожете и от големите разходи в домакинството на дъщеря ѝ. Разстоянието нямаше значение в тия случаи. Тя забелязваше често на съпруга си:

— Ако бях по-близо до Елен, щях да я науча как да води домакинството си. Кларънс печели сигурно много, за да поддържа такова жилище и да плаща за уроците ѝ. Къде работи и как всъщност печели?

Когато спомена това в писмата си. Елен отговори, че е приказвала със съпруга си, който ѝ казал да не се тревожи, защото имал достатъчно средства... по осем хиляди долара на година.

* * *

Възможно е, разбира се, Елен да не го е обичала нито за миг; вероятно нейната обич да не е надхвърляла никога границите на любезното състрадание, което е близко до любовта. Но тя не беше лоша съпруга. Грижеше се възхитително за него. Поддържаше дома му

в пълен ред. Готвеше му дори лакомства, които бе научила от майка си. Той настояваше да ѝ вземе слугиня, като твърдеше, че може да си позволи лесно това. Тя му даваше всичко, каквото пожелае, и себе си дори. И все пак имаше някаква разлика, която променяше всичко. Тази разлика именно Хети Толивър чувстваше в писмата на дъщеря си. Тя изпитваше смътното подозрение, че Елен се е продала, за да задоволи амбицията си.

В чувствата на Кларънс не можеше да има никакво съмнение. Той хвалеше жена си на всичките си колеги в електрическото дружество „Суперба“, на спътниците си при пътуванията си с влака, когато Елен оставаше сама в „Ръцете на Вавилон“. Купуваше ѝ непрестанно подаръци, докато най-после видът на жилището им се промени съвсем; мебелите също промениха постепенно вида си. Отначало се появи един роял, след това диван, после няколко кресла, и най-сетне двете месингови легла, заемани някога от него и Бънс бяха заменени със светлозелени двойни легла, украсени с гирлянди от алени рози. Колкото повече жилището се освежаваше, толкова повече дребният Кларънс като че повяхваше. Противно на красивата си и енергична съпруга, той ставаше все по-блед. Като че го разяждаше някаква скрита болест. А не беше болен. Лекарите не откриха нищо, освен обикновената му сърдечна слабост...

Дори ако желаше повече излиятелност от тая, проявявана от Елен, той не споменаваеше дума за това свое желание. Никога не говореше за любов. Много по-късно, когато си припомняше съвместния им живот, Елен не можеше да си спомни споменаването на тази дума. И когато я желаше пламенно дори той търсеше милувките ѝ мълчаливо и плахо, като че всяка нейна ласка беше много повече от това, което бе имал основание да очаква. Той беше изобщо свенлив човек, а с Елен не можеше да се говори за такива неща; тя имаше студенина и целомъдрие, каквито се срещат понякога, въпреки всичко, у някои жени. Тя именно властваше, тя се отдаваше студено и безстрастно, сякаш съзнаваше все пак в душата си, че има известен дълг към него.

Разривът между Елен и господин Уик се засилваше с течение на времето. Другите приятели идваха понякога в „Ръцете на Вавилон“, където Кларънс ги приемаше с неочаквано щедро гостоприемство, и се гордееше с жена си. Но Уик не идваше вече. Помежду им не бе

произлязло никакво скарване, не бяха си казали нито една неприятна дума. Той просто се бе отказал неусетно от навика да посещава Кларънс у дома му. Промяната беше толкова неуловима, че настъпи още преди Кларънс да я забележи.

Те се срещаха понякога на обед в един евтин ресторант, дето Уик обядваше обикновено, защото що се отнася до личните му нужди, Кларънс се бе приучил към голяма спестовност. В този ресторант, наведени над мазната храна, те си припомняха прекараните заедно дни. Кларънс говореше прочувствено, Уик — със странна сериозност. И той бе преbledнял и отслабнал от режима в пансиона на Лексингтън авеню. И мразеше Елен. Намразил я бе още от минутата, когато бе пристъпила прага на жилището им, така студена, нахална и самоуверена. Но беше достатъчно благоразумен да не издаде чувствата си, освен с едва уловими насмешки по неин адрес и припомняне на доброто старо време. Той бе загубен сега в жалкия пансион, нищожно създание, което никой не уважаваше, нито дори двете стари лели в Йонкърс, които го смятаха още за малокръвно момченце с къдриви косички, заиграло се между статуите на кучета и сърни в тяхната градина.

Никой не подозираше, разбира се, че господин Уик, загърнат в евтиното си палто, отиваше понякога вечер до уличките зад крайбрежния булевард, където северният вятър пронизваше косите му, вдигнал бледия си поглед към приятната светлина, която се разливаше от най-горните етажи на „Ръцете на Вавилон“.

Една вечер, около две години след женитбата им, Кларънс запитва Елен:

— Имаш ли някаква вест от братовчедка си?

Елен, която свиреше цялата вечер, се обърна и запитва:

— Коя братовчедка?

— Мис Шейн.

— О, Лили ли? — лицето ѝ се помрачи, като че припомнянето на това име пробуди изведнъж спомени, които тя се стараяше да забрави. — Лили! — повтори тя. — От седмици нямам никаква вест от нея. Тя не пише почти никога. Нали знаеш колко е нехайна... Последното ѝ писмо беше от Ница. Добре била.

Кларънс помълча.

— Ница трябва да е много хубаво място. Един мой колега беше там миналата година. В Ница и в Монте Карло. Мисля, че са съвсем близо.

— Тя има своя къща там. Нарича се вила „Бланш“.

Кларънс се замисли пак. Той бе изпуснал вестника, който лежеше сега измачкан и забравен до него. Най-после се изчерви и прошепна:

— Мислиш ли, че би ни дала някога вилата си под наем? Ще трябва да отидем там... Не сега, но все пак един ден, когато забогатеем. Бих желал да видя Ница.

Лицето на Елен се помрачи още повече.

— Ще отидем някой ден... Когато се прочуя и започна да печеля.

— Не искам да отидем така. Искам да те заведа с мои средства... Може да поканим и Лили да ни дойде на гости.

Елен засвири отново, за да запълни настъпилото мълчание; засвири тихо, за да не прекъсне разговора, но звуците на пианото я закриляха сякаш от необходимостта да говори. Те приличаха на тънката воалетка на Лили. Отделиха я напълно. Кларънс замълча. Той се облегна на коравия стол и започна да барабани с една ръка по

дървеното облегалo. Израз на самотност, все по-чест напоследък, се появи отново в кестения му поглед.

Най-после Елен се обърна към него, без да прекъсва тихото си свирене, и каза:

— Имам приятна вест за теб. Утре вечер ще свиря пред публика. Ще ми платят за свиренето. Сансон уреди това. Ще свиря на един прием. Печалбата е за двама ни.

Но Кларънс не се зарадва. Напротив, намръщи се и млъкна недоволно.

— Глупаво е да се държиш така — продължи Елен. — Защо ще уча музика, ако не започна да печеля от нея? Защо съпругата да не помага на съпруга си? В това няма нищо лошо.

Тя засвири в новото мълчание, разрушавайки къс по къс всичките му надежди за величие, за много пари, за милиони, за завладяване на света заради любимата жена. Виждаше може би, че каквото и да стори, тя все ще го надмине най-после.

— Нали знаеш, че се разбрахме по този въпрос още когато се оженихме, Кларънс? То не е нещо ново... Нали?... Не е нещо ново. Един ден ще бъда прочута пианистка — тя каза това съвсем сериозно, без нито следа от усмивка. — Един ден ще се прочуя и прославя. Ще го постигна.

Кларънс се бе навел и бе скрил глава в ръцете си. Очилата му се бяха плъзнали от острия нос и лежаха забравени в скута. Той прекъсна най-после свиренето и каза тъжно:

— Аз ще стана тогава господин Толивър... съпруг на прочутата си жена.

Изненадана от това внезапно огорчение, Елен престана да свири и го погледна със странен, пронизващ поглед.

— Нищо подобно — каза тя. В гласа ѝ прозвуча необичайна топлота. Пак състрадание, пак някогашното чувство на майчинска грижливост. — Освен това — продължи тя, — ще дойде време, когато ще трябва да замина за Париж... Ще трябва да се усъвършенствам там... Мога да живея при Лили. Това няма да ми струва нищо. Тази наша спогодба не бива да се забравя. Трябва да я обмислим. Но тя не е нещо ново. Казах ти още отначало това си желание.

* * *

В стаята не се чуваше нищо друго, освен музиката на Елен — тиха, прекрасна, привлекателна музика, изливана от нея като балсам върху раните, причинени от думите ѝ. Силните ѝ и красиви пръсти засвириха най-после огнената музика и стаичката се изпълни с пламенни и искрящи звуци, едновременно буйни и покорни, трепетни и тъжни. Обгърнати от тия звуци, и двамата като че се изтръгнаха от досега на дребните грижи. Когато музиката заглъхна най-сетне, Кларънс стана бавно, отиде до жена си, коленичи край нея, прегърна я през кръста и облегна глава до гърдите ѝ. В тази постъпка имаше нещо жалко и трогателно, той се надяваше да я задържи завинаги по този начин. Тънката вена на врата му туптеше до пръсване. Обожанието, което изпитваше към жена си беше понякога едно безкрайно мъчително чувство.

За пръв път, откакто живееха заедно, той бе постъпил толкова романтично и прекрасно. Поглеждайки учудено към него, Елен би трябвало да разбере, че в случая действат неразбираеми за нея сили — нещо, което бе преодоляло за миг неговия срам от любовта. Неочакваността на тази постъпка пробуди отзивчивост у самата Елен, която се наведе към съпруга си и дори помилва косите му.

— Не знаех — каза тихо тя, — че можеш да си такъв... Това ме плаши..., защото не знаех.

Ръцете му я обгърнаха постепенно все по-здраво и по-здраво, в някакво буйно отчаяние.

— Няма да си отидеш — промълви той, — няма да ме оставиш..., защото за мен няма да остане тогава нищо... нищо в света.

— Но аз ще се върна... Няма да замина за дълго. Ако имаме средства, и ти можеш да дойдеш с мен.

Тази проява на нежност все пак я смути. Защото никога не бе си представяла любовта му в такъв вид.

* * *

Тази вечер мина съвсем различно, по начин, който беше едновременно странен и нов в съвместния им живот. Някаква невидима и все пак мощна преграда бе рухнала внезапно, Кларънсовият страх от бъдещето бе породил неизразимо ново щастие. Наблюдавайки го стеснително, с израз на непозната досега нежност, Елен започна да свири разбираемата за него простишка музика.

Към полунощ, когато най-после престана да свири, Кларънс я запита:

— Къде ще свириш утре?

— В дома на някоя си мисис Колендър... Не я зная коя е...

— Ако е съпругата на Ричард Колендър... тя е богата и известна дама. Една от най-богатите жени в Ню Йорк... и в света. Богата и известна...

След това той потъна отново в горчивина, която го обземаше напоследък все по-често и по-често. Той бе слушал за мисис Колендър. Онзи сноб Уик бе говорил за нея. Името ѝ се срещаше във вестниците. Кларънс имаше сякаш мисли, които никой не би предположил... И Елен дори.

— Да, съпругата на Ричард Колендър — каза тя.

Отначало мисис Колендър съжаляваше за внезапното разболяване на известния пианист, когото бе поканила. Тя казваше, че това е страшно досадно. Най-после, с приближаване на деня на приема, тя започна да се вслушва в похвалите на стария Сансон и понеже обичаше да рискува, като повечето делови жени, появата на непознатата заместница ѝ се стори като възможност за интересно приключение. Тя нямаше нищо против, във всеки случай, да послуша стария Сансон, защото в края на краищата той не беше глупав. Можеше да прецени правилно един артист. Не се разхождаше в студиото си с кадифено палто и не искаше от учениците си да го наричат „маестро“. Но това, което предлагаше, беше сигурно интересно.

Гостната в дома на Мърей Хил беше огромна. Тя заемаше цялата дължина на сградата и имаше малък еркер, където тази вечер бе приготвено място за артистите, закрити от лакиран параван, който стигаше почти до тавана. Пред паравана бе приготвена малка сцена с черен кадифен балдахин. В единия ѝ край имаше роял, а по-нататък ново празно пространство достигаше до подвижните столове на гостите.

Самата гостна имаше сини стени, където бяха окачени почти до тавана цяла редица портрети на всички мъже и жени от рода Колендър, като се започне с първия заселник, почтен датски химик, който бе забогатял със закупуване на стопанства северно от Канал стрийт. Мебелите в гостната бяха наредени покрай стените или изнесени; някои от тях бяха останали все пак... столове и канапета от златист и сив брокат, американско издание на чудовищните мебели в стил Луи Филип, останали от някоя предшестваща мисис Колендър. В позлатените витрини бяха наредени прочутите Колендърови сбирки от китайски дреболии: чинии, кехлибарени идоли, порфир, украси от сандалово дърво със сложна резба, редици стъкла за сълзи (които бяха особеността на тази сбирка) от кехлибар, слонова кост и порцелан.

Тези украси представяха втория период от забогатяването на семейство Колендър — времето, когато търговските параходи на Грисуолд и Колендър пренасяха стоки по целия свят, от Сингапур, Шанхай и Хонконг. Богатството им бе встъпило сега в третия си период. Параходите бяха изчезнали, а парите, получени от тях, бяха вложени в най-сигурни акции и облигации.

Но гостната не бе модернизирана. Тя бе непокътната от последните години на миналия век, защото мисис Колендър прекарваше само по един-два месеца от годината в Ню Йорк, а понеже беше скъперница, не бе сметнала за потребно да промени нещо. Веднъж в годината, при завръщането на господарката си, домоуправителката наемаше съответна прислуга и цяла тълпа чистачки, които почистваха старата къща. През останалото време къщата беше празна, но солидна, потънала в спокойно достойнство, присъщо само на домовете на големи банкери, истински символ сред по-малките и мрачни жилища, на всичко трайно и почтено в един изменчив и бурен свят...

В десет часа тази вечер лакираният параван прикриваше зад лъскавите си стени фигурата на един руски тенор, една яванска танцьорка (всъщност индустанка от низшите касти, възпитана в някакъв александрийски вертеп) и непознатата млада американка, препоръчана от Сансон като отлична артистка. Тия хора бяха тук, само за да развличат тълпа гости, които щяха да дойдат най-после от разни вечери в десетки къщи на Уошингтън скуеър до Шестдесети булевард на изток. В държанието на тримата артисти не се забелязваше особена сърдечност. Те седяха далече един от друг, без какъвто и да е взаимен интерес; в държанието им се забелязваха всъщност безспорни следи от завист, стара като професията им.

Дребната танцьорка, с кожа като кафява коприна, се въртеше неспокойно, звънтейки с всичките си дрънкулки и заговори на лош френски с руския тенор. Той беше огромен рус младеж с гръден кош като буре и ръце, сложени като две червени кървавици на скута му; несръчен човек, напомняш малко мечка, пусната в гостна... същинска планина между дребничката индийка и високата и стройна като Артемида американка, седнала малко настрана, с небрежно прибрани коси около бледото, възбудено лице. Тя не знаеше френски, затова, след размяната на едно кратко „добър вечер“ с двамата ѝ другари,

потъна в мълчание, съсредоточена в един процеп на лакирания параван. Оттам можеше да види голямата гостна в цялата ѝ дължина и да наблюдава пристигането на гостите.

Най-напред се появи домакинята, ниска, пълничка жена, дотолкова украсена с дантели, че приличаше на дамите, рисувани от Реноар в картините му, представящи буржоазните разходки в Сен Клу. Изпод бастии от сатен и кадифе, целящи да изтъкнат най-добре очертанията ѝ, се подаваха и блестяха мрачно малки ахатови украси, раздвижвани при всяка стъпка на пълничките ѝ нозе. Лицето беше също пълно и въпреки спуснатите клепки (които са били може би очарователни на младини, а сега ѝ придаваха само израз на непрестанно лукаво наблюдаване), можеше да мине за красиво и дори изтънчено. Стиснатите малки уста имаха приятен и любезен израз. Като че искаха да кажат: „Нищо не може вече да ме изненада. Всичко ще се нареди най-после“.

Гладките ѝ черни коси бяха причесани назад в стегнат кок, при все че край челото имаше малки къдрици, които са били може би някога израз на кокетство. Над всичко тава блестяха прекалено скъпите ѝ безсрамно ориенталски накити. Над къдриците имаше диадема от изумруди и елмази, а на шията се люшкеше дълга огърлица от изумруди, които се удряха в елмазените брошки. Пълничките ѝ ръце, които се подаваха из тесните ръкави от черен сатен и ръководеха с властни движения малката армия на прислужниците, бяха обсипани с пръстени. Но всички накити бяха потъмнели. От двадесет години навярно не бе похарчен нито цент за почистването им.

Това беше, значи, мисис Колендър, която приемаше тази вечер официално малка и внимателно подбрана група за единствения ѝ прием в сезона! За Елен, надничаша със задъхано любопитство през пролуките на паравана, тази пълничка дама на средна възраст изглеждаше сигурно безкрайно смешна; защото, дошла неотдавна от провинцията, Елен нямаше понятие за блясъка и могъществото, които се криеха в тази коприна, кадифе и потъмнели елмази.

Скъперницата домакиня нямаше секретар, който да изпраща във вестниците списък на поканените и да се грижи нейните портрети или бележки за личността ѝ да се появяват поне два пъти седмично в печата. Тя не даваше дори вечери с по двадесет различни ястия, прекъсвани от фалшиво приключване с римски пунш, нито циркови

развлечения, като тия, давани от някои жени, които пълнеха страниците на сензационните вестници с цели колони развлечения за продавачките. Тя пристъпваше спокойно и твърдо сред варварското зрелище, съзнавайки може би, че стои над всичко това, че нейната власт надхвърля всяка друга, прекарвайки по-голямата част от годината в чужбина, приемайки само тия, които я забавляват (защото бе научила отдавна, че човек трябва да прави подбор, за да може да оцелее).

Името ѝ можеше да се срещне много по-често в борсовите колони, отколкото в тия, посветени на светските новини.

Най-интересното обаче бе обстоятелството, че тази вдовица с твърда воля имаше невероятно романтично минало.

По времето, когато товарните параходи започваха да изместват платноходите, фирмата „Грисуолд и Колендър“, корабоприетатели, вносители и банкери, с клонове в Ливърпул, Ню Йорк, Марсилия, Бомбай и Шанхай, беше вече в залез. Капиталът беше вече поделен в акции. От тази фирма е останала сега само една голяма банкерска къща с канцеларии на Уолстрийт, Триднидъл стрийт и булевард Осман; но навремето тя беше голямо корабно дружество, чиито кораби обикаляха земното кълбо и търгуваха с китайци, индийци, французи, гърци и половин дузина други народности. Като последица от тези сделки се появиха много разправии, така че някой член на фирмата се намираще постоянно в движение из далечните части на света. Ричард Колендър именно, най-младият и единствен представител на рода Колендър във фирмата, вършеше обикновено тези пътувания; така той се оказа по едно време в Цариград, за да уреди спора с богатия Дикран Леопопулос, чиято банка имаше клонове в Калкута и Александрия, а седалище край Златния рог.

Спорът помежду им се разширяваше, докато се превърна най-после в борба между американската съобразителност и левантинското лукавство. Леопопулос, хитър човек с малки зеленикави очи, откри борбата с проява на най-голямо гостоприемство. Той приемаше младия си гост с истински източен разкош, даваше приеми в двореца си в Пера, на които канеше най-видните чужденци в Цариград — посланици, посолски секретари и дамите им, французи, немци, англичани, американци; уреждаше разходки до Сладките води, излети и лунни вечери в лодки с тъмнокожи лодкари, които отвеждаха гостите

из Босфора, край летния дворец на гръцкия банкер; излети с автомобили до развалините на Юстиниановите укрепления. Той се стараеше да постигне целта си като замае романтичния млад американец и го въвлече в неизгодна сделка, след като го е опиянил с източния разкош. За да допълни привлекателността на тия развлечения, той извади на бял свят осемнадесетгодишната си дъщеря, току-що излязла от френски пансион, стройна тъмнокоса девойка, облечена по последна парижка мода, която изпълняваше ролята на домакиня. Майка ѝ се бе поминала, припадайки в горещината и бъркотията на парижкото всемирно изложение, където бе отишла на гости на лелите си. Защото съпругата на Леопопулос беше францужойка, дъщеря на обеднял, изпаднал роялист; дъщеря ѝ, стройната Терез, имаше твърде много френски качества... духовитост, съобразителност. Заедно с много левантински черти разбира се. Когато преговорите най-после свършиха, американската прозорливост надделя над левантинското лукавство. За да прикрие огорчението си зеленоокият Леопопулос даде прощална вечеря на парахода, с който щеше да отплува американецът (на парахода „Ебснецер Холт“, собственост на фирмата „Грисуолд и Колендър“), и смяташе въпроса за приключен. Едва на другия ден, когато тълпа пълнички лели и братовчедки гъркини нахълтаха призори с плач и ридания в зелената му спалня, той узна истинския размер на нещастieto си. Дъщеря му, чернокосата Терез, бе отплавала с „Ебснецер Холт“ като съпруга на младия Ричард Колендър.

* * *

По този начин Терез Колендър пристигна в Ню Йорк, чужденка от най-стария свят, навлизаща в най-новия, замаяна малко от обстановката и любезността на новото си семейство, така прилично и така различно от нейните лели и братовчедки гъркини. В тия ранни години, в дългите обеда и вечери в зали, украсени с плюш и картини от Каналето и Кабанело, тя се е чувствала сигурно като гражданка на древна култура, образована и малко изпаднала Александрия между по-силните и по-прости римляни от времето на Цезар. Прекарвала е сигурно тежки дни, защото в Ню Йорк тогава не се отнасяха любезно с

чужденките, колкото и да са красиви, културни и мили, а още по-малко към гъркиня от далечния Цариград, столица на жестоките и отречени турци. Чужденците бяха някаква любопитна рядкост, към тях се отнасяха учтиво, но винаги мнително. Тя беше сигурно първата гъркиня, която щеше да живее на скалистия манхатънов остров, но въпреки това и въпреки всички други трудности, успя най-после да се наложи, защото бе по-културна от всички, подкрепяна от познанието, което се получава само от по-стар род. Френският ѝ произход беше стар, но гръцкият — още по-стар. Кръвта ѝ беше стара като изваяния изумруд, който носеше винаги на пълничката си ръка в пръстен, спасен, както казваха, при разграбването на Цариград от турците. Традициите ѝ бяха от времето на Юстиниан и Теодора. Родът на Леопопулос беше толкова горд и стар, че никой вече не оспорваше нито старинността, нито гордостта му.

След две години тя роди син, а още до края на същата година овдовя. Защото буйният ѝ съпруг се бе увлякъл навътре в морето, плувайки край подводните скали при Ню Порт, и бе изчезнал. Тя кръсти сина си Ричард, в памет на бащата, и наследи с него огромното състояние на Колендърови, към което се прибави с времето и златото, маслиновите гори, лозята и дворците на стария цариградски banker. Терез Колендър не се ожени повторно; тя се посвети на отглеждането на сина си и поддържането на голямото богатство, което бе отдавна удвоила и утроила със своята съобразителност и воля. Тя беше левантинка по душа; скъперничеството и хитростта бяха плът от плътта и кръв от кръвта ѝ. Беше винаги в движение — живееше ту в Цариград, ту в Париж, ту в Лондон, Кан или Ню Йорк, като предприемаше понякога пътувания и до Бомбай и Суматра; беше енергична, хитра и умна жена. С течение на годините стройната ѝ фигура се превърна неусетно в подобие на капак за часовник, накичен с изумруди и елмази. Зрението ѝ бе отслабнало и тя беше принудена да носи очила, през които гледаше втренчено събеседниците си.

Но беше богата, почитана, прочута. В деветдесетте години на миналия и в началото на сегашния век, когато европейските титли не бяха спечелили още една съмнителна слава, блясъкът на нейния дом се засилваше от посещенията на изпадналите френски роднини, които търсеха американски наследници. Двама от тях успяха да се оженият за дъщерите на един американски цар на никела и един стар магьосник,

банкер от Уолстрийт. Славни дни, не така приятни може би за Терез Колендър, както спокойния провинциален живот, който бе водила отначало като съпруга на Ричард Колендър. Тя разбираше с дълбокия си расов инстинкт, че столицата на новия свят е блестяща и плаха, просташка и амбициозна, нахална и все още страхлива. Това беше времето на скъпите вечери и банкети, когато стойността на храната, поднесена на всеки гост, се оценяваше във всекидневните вестници. Но гъркинята разбираше, че и този град ще остарее един ден.

Тръпнеща от възбуда в закритието си зад паравана, Елен отгатна сякаш скритото великолепие в пълничката, стегната в корсет фигура, защото забрави най-последно съвсем приличния на мечка руски тенор и яванската танцьорка с чудноватите дрънкулки. Тя гледаше само мисис Колендър и пристигащите гости — висшето общество на Ню Йорк.

* * *

Тази мъдра домакиня би могла да напише цяла книга за уреждане на забавни приеми. От цялото шествие на гостите ставаше ясно, че ги смята за съставна част на забавлението, нещо като предварителен парад, който даваше разнообразие и окраска на арената. Тя знаеше, че хората идват, когато са сигурни, че ще намерят добра храна и колкото е възможно по-забавно общество.

Най-последно пристигна и един прочут цигански оркестър, който засвири, за да посрещат влизащите гости.

Между първите бяха госпожиците Чемпиън и майка им. Те представяха старите семейства. Двете девойки, минали вече първата младост, бяха в рокли от Уорт, с дълбоки деколтета и отпред и отзад, в кройка принцес, много подходяща за стройните им фигури. Но Терез забеляза веднага, че са провалили тези рокли; защото двете дълбоки изрезки бяха предпазливо запълнени с дантела и тюл, а къси ръкави от същата материя прикриваха горната част на белите им ръце. Те се държаха съвсем вдървено. Стараеха се да изтъкнат от личността си нищо друго, освен обстоятелството, че са девойки.

Почти по петите им, така близо, че майката побърза да бутне дъщерите си в един ъгъл с изражението на квачка, която пази пиленцата си от ястреб, влязоха старият донжуан Уикхъм Чейз и мисис

Сигурни в тясна черна рокля, с бисери, които минаваха за фалшиви, слаба, рязка, много гримирана, разведена жена. (Никой друг, освен Терез Колендър не би дръзнал да я покани.) След това дойде епископ Смолууд, когото Сабин Кейн наричаше „езически апостол“, с епархията в Далечния запад и смогващ да разделя времето си между Ню Йорк, Бар Хавър и Ню Порт... Пълничък, важен господин, който имаше навика да повтаря много свободно: „Моята приятелка мисис Чемпиън“, „моята приятелка мисис еди-коя си“, и така нататък до безкрайност по списъка на богатите и прочути дами. Попаднал между Сцила, представяна от мисис Чемпиън и дъщерите ѝ и Харибда, представяна от съмнителната, но много елегантна мисис Сигурни, горкият човечец се озова ненадейно в едно неудържимо положение. Забелязвайки това, очичките на домакинята заблестяха с греховен плам.

След това дойде уважаемата Ема Хауксби, суха англичанка на тридесет и осем лазарника с конско лице, издадени зъби и нозе, които биха били много по-полезни при прескачане на плетища, отколкото в бален салон. Те се подаваха тази вечер като лодки изпод една много модерна рокля от розова коприна, украсена с жълтици и цели метри от морав тюл. Към нея именно неспокойната мисис Чемпиън отведе двете си дъщери. Нали тази дама беше братовчедка на известния херцог Мидълботъм?

След нея влязоха четирите сестри Фордис, които дойдоха сами: едри, здрави, силни девойки от двадесет до тридесет и една години, изпълнени с нечовешка енергия и усърдие за благотворителност и едни от първите ратнички за равноправието на жената.

Подир тях дойдоха един-двама неописуеми ергени, каквито се срещат навред, където може да се тъпчат с ядене и пиене, последвани от мисис Мелинсън, дама от категорията на мисис Чемпиън и дъщерите ѝ, но избягала отдавна във волността на литературните среди като пишеше дълги романи за светския живот. Тя беше сурова жена, започнала вече да повяхва и прикриваща бръчките на отслабналата си шия с черна копринена панделка, украсена с елмази. Тя живееше в малък замък извън Париж, някогашна собственост на една кралска любимка, и говореше с подчертано френско произношение. Понеже беше писателка, мисис Чемпиън я смяташе за бохемка.

Черните очи на Елен Толивър ставаха все по-блестящи и по-блестящи зад рисувания параван. Руският тенор и яванската танцорка бяха потънали в гробно безразличие зад нея.

В залата нахълтаха все нови и нови гости, млади и стари, раздърпани и елегантни, някои дори декласирани, поглеждаха се за миг и се пръскаха на малки групи, за да разговарят и да се разлеят отново в шепот, смях и пренебрежително мърморене, докато цялата зала се изпълни с оживление, което достигна своя връх при пристигането на прочутата Лорна Вал; и циганите дори засвириха живо. Тя беше актриса! А в ония времена беше невъзможно да си представите в една и съща стая актриса и дъщерите на мисис Чемпиън. Епископът я погледна бегло, то се знае, а мисис Чемпиън трепна и се опита отново да закрие покровителствено дъщерите си. Но мисис Сигурни, виждайки може би съюзник в лицето на актрисата, си проправи път между редиците усърдни младежи и отиде до нея. И двете печелеха от тази близост, защото бяха със съвсем противоположна красота — едната беше пълна красавица с буйна кестенява коса, а другата — тънка като карфица — имаше лъскави черни къдри.

При краткото прекъсване на музиката широките врати се разтвориха отново и в залата влязоха Сабин Кейн и Ричард Колендър.

* * *

При тяхната поява настъпи внезапно заглъхване на глъчката, като че тълпата бе полюляна като житни класове от лекото полъхване на вечерник. След това зашумя отново. Замълчаването беше учтива и съдържана проява на любопитство, както подобаваше в такова отбрано общество, но все пак на любопитство, което не можеше да се прикрие напълно.

Възбудата беше особено силна у жените, които виждаха в лицето на тъмнокосия момък подходяща партия за дъщерите си; у девойките, които мечтаеха за богатството и дръзката му красота и се възхищаваха тайно от разказите за безумните му приключения; у вдовиците и старите моми, които виждаха в неговото лице първостепенен брачен материал. Блестящата мисис Сигурни и червенокосата Лорна Вал

имаха сигурно други разбирания, които не можеха да се изразят пред такова почтено общество. Той беше явно внимателен и към двете, при все че те бяха много по-възрастни от него. Но това, което възбуди едно почти истерично любопитство, бе вниманието му към Сабин Кейн, много важно обстоятелство, което се преглъщаше с мъка от украсените със скъпи огърлици шии.

Тя беше една-две години по-възрастна от Ричард Колендър (всяка от присъстващите жени би могла да каже точно часа на първата ѝ поява в обществото) и не беше, като човечето млади жени от Колендърския род, особена красавица. Но имаше други качества, които я отделяха веднага от обикновената редица на девойките за женене. Тя беше най-добре облечена от всички присъстващи в тази зала. В дрехите ѝ личеше съвършенство, което издаваше безукорен художествен усет. Вместо една замайваща красота, тя притежаваше ум, който можеше да се окаже едно много по-опасно оръжие. В това отношение приличаше на Клеопатра, мадам Дьо Стал и мадам Дьо Монтеспан. Това качество я правеше опасна и караше много честолюбиви майки да прекарват безсънни нощи.

Дълъг нос, големи ярко начернени устни, зелени и доста приближени очи, гъсти червеникави коси и великолепна фигура... Това бяха физическите отлики на Сабин Кейн, едно изменчиво и малко чудновато съчетание, поради което, както Терез Колендър бе казвала неведнъж, тя беше крайно интересна. Но не беше само това, защото зелените очи блестяха насмешливо и лукаво, а под червеникавите коси имаше мозък, който обичаше да се занимава с хорските работи. Това, което смущаваше най-много враговете ѝ, беше начинът, по който влизаше в някоя зала — тя не влизаше, а се появяваше там. Жени като мисис Сигурни и Лорна Вал като че не съществуваха за нея. Лили Лангтри или Клео дьо Мерод не бяха толкова тържествени. Тя беше тази вечер в блестяща жълта рокля с дълъг шлейф. Държеше се така, сякаш съзнаваше много добре грозотата си и я използваше колкото е възможно по-добре.

Сабин знаеше много нещо за хората, които пълнеха гостната — случайно дочути мълви и сведения, събирани тук-там в продължение на нейните двадесет и шест години. Тя знаеше например че мисис Чемпиън (майка на двете девойки и една от най-изтънчените аристократки) имаше баба, известна под прякора Червената Мери,

защото при първото си издигане в обществото разпратила за един чудовищен бал покани, написани с червено мастило, спечелвайки по този начин едно вече забравено прозвище. Знаеше, че Уикхъм Чейз имаше дядо по майка евреин, собственик на заложна къща и натрупал парите, които внукът харчеше сега. Знаеше, че нейно благородие Ема Хауксби (братовчедка на известния херцог Мидълботъм) нямаше нито петаче и прекарваше зимата в Ню Йорк като живееше за сметка на тия, които обичаха да разговарят с милата братовчедка на херцога. „Благородие“ не беше особено голяма титла, но тя можеше все пак в ония дни да достави на нейно благородие Ема храна и квартира през зимата. Знаеше и това, че един брат на езическия апостол трябваше да бъде издържан от самия апостол нейде из провинцията, за да не излага с пиянството си апостола пред неговите „приятели“.

Сабин пазеше много семейни клюки в паметта си и никой не можеше да предвиди кога ще ѝ хрумне да ги изнесе и разгласи по най-ужасен начин.

Явно бе, че нейният кавалер, по-прозорлив от повечето благовъзпитани младежи наоколо му, проникващ в хорската душа с вродената си проницателност, която бе получил от дебеличкия вързоп от коприна и бисери, който посрещаше гостите, разбираше напълно атмосферното смущение. Той беше млад, умен, красив, с почти зловеща хубост и много богат — толкова богат, че шепотът, който се разнасяше около него — включително разговора на мисис Сигурни и Лорна Вал — нямаха никакво значение. Мисис Чемпиън го намираще много подходяща партия за една от двете си дъщери — Маргарет или Джени.

— Погледнете Бодиси и дъщерите ѝ — прошепна лукаво Сабин на ухото му, когато се изравниха с добродетелната тройка.

Младият Колендър беше висок, мургав, с ниско остригани черни коси и живата мощ, която бе наследил от зеленоокия си дядо, цариградския банкиер. Когато Сабин изрече думата „Бодиси“, той се засмя и показа редица бели зъби, още по-бели до жълтеникавата кожа. Тази именно тъмна кожа придаваше особения израз на очите му. Те би трябвало да са кафяви или черни, а бяха всъщност сиви и гледаха хората така, сякаш искаха да ги понижат. За хората беше очарователен, див или порочен, според представата им за тия качества. Жените наблюдаваха болезнено ръкуването му с мисис Сигурни и

Лорна Вал, но не можаха да открият нищо. Всички приказки бяха само клюки може би. Той беше едва двадесет и четири годишен... Още момче. Но имаше френска и гръцка кръв в жилите си и бе живял в Европа. „А това, казваше романистката мисис Мелинсън, променя всичко.“

Яванската танцьорка бе започнала да повяхва малко от скука, като тъмно цвете, наведено над стеблото си. Напомнящият мечка руски тенор бе заспал недалече от нея, навел огромната си руса глава над смачканата риза; големите му ръце, разкъсали белите кожени ръкавици, бяха отпуснати над херкулесовите бедра, облечени в черно сукно, което би имало голяма полза от едно посещение у шивача.

Само Елен беше бодра и неспокойна, надничайки през процепа към красивия момък и странната червенокоса жена, която вървеше редом с него. Тя разбираше по вътрешен усет, че има пред себе си силни характери, властни личности, могъщи като пълничката жена с потъмнелите бисери. А дълбоко нейде в сърцето ѝ един глас повтаряше: „Това е висшето общество! Някой ден и аз ще бъда от другата страна на паравана, вместо да стоя при циркаджиите“.

* * *

Тя изпитваше зад паравана бързо сменящи се вълнения, неясни и възторжени като при първото ѝ посещение на истински театър. Гледката беше блестяща и чудновата. Тя долови може би за миг истинския смисъл на това, което ставаше пред погледа ѝ; разбираше може би това зрелище много по-добре от всички участници, като се изключи Терез Колендър..., че тия хора не бяха събрани в тази прилична на гроб гостна, защото се чувстваха свързани с някаква взаимна обич, а защото всеки от тях е бил повикан да играе собствената си малка роля в една комедия, наричана от хората модерен живот. Епископът играеше своята роля (двама епископи биха били неуместни, но един придаваше окончателна изисканост на този прием). Гримираната и порочна мисис Сигурни представяше греха, една очарователна и необходима роля, както мисис Чемпиън и дъщерите ѝ представяха добродетелта, невинността и целомъдрието; мисис Мелинсън и Лорна Вал бяха музите на литературата и драмата. Други

представяха богатството, семейството и какво ли не, а мисис Колендър, заслонена зад отпуснатите клепачи на късогледите си зеленикави очи, разбираше всичко и дърпаше конците на марионетките. Тя беше отличният режисьор на цялата пиеса.

Елен ги наблюдаваше развълнувано и от това вълнение изникна бавно нов стремеж, нямащ нищо общо с желанието ѝ за музикална кариера, стремеж, който беше всъщност пламенно желание да завладее този сняг, за да може да замае с победата си жителите на родния си град; великолепно средство да удари плесница на тия, които се бяха надсмивали на бедността ѝ. Защото тя не бе се отървала още от града; и не подозираше дори колко мъчно ще се отърве от него.

Руският певец се провали набързо. Като се изключи обстоятелството, че беше русин и следователно интересен като чужденец, той би бил невъзможен, защото изблея, все още полузаспал, една-две известни балади от Гости и някакви народни песни. В дъното на залата бяха седнали до самата стена Ричард Колендър и грозната Сабин, които се шегуваха като немирни деца зад гърба на гостите, застанали между тях и лампите пред ниската сцена. Това зрелище им досаждаше; интересуваха ги само тия, които го съставяха. И виждаха, че всички са малко неспокойни.

Настъпи кратко затишие, прекъснато най-после от музиката на циганския оркестър, засилен с тъпани и кларинети, започващ отначало бавно и разливайки кресчендо чувствения ритъм на една арабска музика, подсилена от бумтенето на тъпана; откъм лакирания параван се дочу звънтене, напомнящо звука на милион звънчета, политащ като че от друг свят. Със засилването на музиката този звук ставаше все по-ясен и по-ясен, докато най-после яванската танцьорка скочи иззад паравана, завъртя се като ту се навеждаше, ту се изправяше с движенията на разлюляна от вятъра тъмна лилия. Прекрасна, мека и същевременно силна, буйна и сдържана снага. Тя беше облечена като танцьорка от Бирма в златисти дрехи и позлатена шапка във формата на пагода. Гърдите ѝ бяха закрити със златна тъкан, бедрата също, а на ръцете ѝ имаше ръкавици от златна сърма. Останалата част на тялото беше гола. Сатенената тъмнокафява кожа лъщеше сладострастно и примамливо. На китките и глезените ѝ имаше малки златни звънчета.

Едва уловим шепот се дочу откъм малката група, седнала на подвижните столове. Сабин Кейн побутна съседа си в сянката на

отдалечения им кът и прошепна:

— Погледнете Бодиси!

Мисис Чемпиън бе вдигнала ветрилото си, за да не вижда танцьорката; дъщерите ѝ бяха постъпили по същия начин. Епископът се въртеше неудобно между нея и „приятелката си“ мисис Мелинсън. Някои се бяха навели напред. Други се преструваха на съвсем равнодушни. Един-двама господа се престориха на недоволни. Защото никой от тях не бе виждал свършено гола танцьорка, като се изключат тия от парижките вертепи.

Малко настрана от гостите си, Терез Колендър гледаше танцьорката през очилата си. Тя беше невъзмутима, но гледаше с интерес, като че тази варварска музика и появата на яванската танцьорка бяха пробудили в паметта ѝ смътни расови спомени. А в другия край на залата Сабин Кейн откри постепенно, че синът на Терез Колендър не се интересува вече никак от нея. Той не чуваше сега злобните забележки, които тя продължаваше да шепне. И бе станал, за да може да вижда по-добре обляната в светлина малка сцена, където златната танцьорка се извиваше и въртеше под звуците на дивата циганска музика. Той се скова постепенно и в омагьосания му поглед светна дълбока съсредоточеност. Мургавите мускулести ръце, които стискаха стола така близо до Сабин, че би могла да ги докосне, се изпънаха и побледняха. Танцьорката не бе пробудила само чувственост у него; Сабин разбираше с острата си прозорливост, че това е нещо много по-дълбоко, някаква пламенна варварска възбуда, която бе развълнувала този младеж до дъното на душата му. Тя разбра за пръв път сега, че той е от съвсем различна, чужда раса и няма да разбере никога някои негови черти.

Сабин не продума вече. Тя го наблюдаваше спокойно; музиката заглъхна внезапно и танцьорката застана неподвижна, като статуя от злато и бронз, която изчезна след изблик от колебливи ръкопляскания. Настъпи ново затишие, последвано от неспокоен шепот на безброй гласове. Застанала като Буда на малкия си престол, Терез кимна одобрително и започна да ръкопляска.

— Истинска артистка — каза тя на френски, като се наведе към мисис Сигурни, в чийто поглед светна завист, че е била засенчена от една платена танцьорка.

— Прекрасно! — каза Сабин в своя ъгъл.

Младият Колендър не отговори. Той подръпна мустачките си, усмихна се и каза бавно:

— Мама не трябваше да я кани. Възмути гостите си. Тук не е Париж... поне засега.

Терез и синът ѝ бяха съвършено различни от другите.

* * *

Докато говореше, циганите напуснаха сцената, на която остана сега само роялът. Ново кратко затишие, и иззад рисувания параван се появи без никаква грация висока девойка с поруменели страни и черни коси, пригладени в прическа а ла Клео дьо Мерод. Облечена беше в скромна черна рокля с мънистен колан, който хвърляше прекъсвани отблясъци при движението ѝ. Пълните ѝ бели ръце бяха голи до раменете. В походката ѝ се долавяше гордост и самоувереност, прикриващи такава уплаха, че тия, които седяха по-близо до нея, можеха да видят капчици кръв на прехапаната устна.

Терез Колендър чакаше хладнокръвно на своя престол. Тя се питаше, разбира се, дали Сансон не я е излъгал. Започна постепенно да разбира, че не е. Появявайки се иззад паравана, тази млада американка успя да спечели благоволенieto на гостите: като че ги завладя с някаква невидима сила. Те се размърдаха и я загледаха по-внимателно. Това не се дължеше на красотата ѝ, защото танцьорката беше по-красива във всяко отношение. У нея имаше нещо друго, надхвърлящо физическата красота. То се излъчваше от цялото ѝ същество, разливаше се и поглъщаше всички присъстващи, които я гледаха втренчено.

— Хм! — промълви мисис Колендър. — Ето нещо ново! Една родена артистка... Малко първобитна още, но е такава привлекателна мощ!

Тя вдигна лорнета си и се втренчи с късогледите си очички.

— Много интересно! — промълви Сабин Кейн на Ричард Колендър. — Коя е?

— Красива девойка!... Мама я откри.

Пианистката седна и засвири тихо и вдъхновено Шопенов валс, изпълнен с мелодичност и прост ритъм. След пламенната страст на

танцьорката тя изпълни залата с един безкрайно свеж и нежен лъх, успокоителен по своята ведрина. Тя забрави вече уплахата си и беше съвършена не само в свиренето, но и в държанието си. Възможно е да бе научила от стария Сансон, че едно артистично изпълнение не е само низ от прекрасни звуци. Цялата ѝ личност вземаше участие в равновесието и грациозността на всяко движение. По-вероятно бе обаче тия качества да бяха ѝ вродени, защото са повече въпрос на усет, отколкото на подготовка, и се намират вън от обсега на изучаването.

Нямаше никакво съмнение във впечатлението, което тя направи и никой от слушателите, с изключение на старата Терез Колендър не подозираше, че тя е свирила досега само пред ограничена публика в малко градче. В свиренето ѝ се долавяше пламът на буйните шотландски прадеди, спокойствието на английските морави, смелостта на хора, напуснали планините си, за да отидат в една непозната пустиня, може би дори и славянското увлечение на някаква незнайна прабаба, доведена от Русия между суровите шотландци в Единбург, ясният разум на дядото и първичната енергия на Хети Толивър. Долавяше се дълго потискано вълнение в една потайна душа и тържеството на безумни мечти; долавяше се и немалко чувство към присъстващите, които я бяха удостоили с доверието си и които не би дръзнала да разочарова с неуспех... към Лили, чиято рокля носеше, и към повехналата мис Оджилви; към дядото и малкия Фергус, който я боготвореше мълчаливо, към кроткия ѝ баща и суровата старина в замъка Шейн; а най-вече към неукротимата жена, на която трябваше да се отплати един ден като накара всички да ѝ завиждат.

* * *

Като свърши, тя бе принудена да се яви повторно, защото искрици от това пламенно вълнение бяха проникнали неусетно в сърцата на неспокойните, разсеяни слушатели, насядали на твърдите подвижни столове. Те започнаха да ръкопляскаат, сякаш ги бе помолила внезапно да сторят това.

Тя изсвири набързо Революционната прелюдия и изчезна зад лакирания параван. Настъпи затишие, след това нови разговори и ненадейно възбуждение, което започна зад паравана и се разля

постепенно из цялата зала. Откъм еркера се дочу басовото мърморене на русина, привлечен отново към сънлива дейност, звъntenето на малките златни звънчета и порой от френски думи, изказани с пискливото гласче на яванската танцърка. Параванът се отмести и полуголата танцърка, покрита само с тежките златни украси и престилка от алена коприна, се появи като ръкомахаше и бърбореше на френски. Тя се обърна към мисис Колендър, която трепна ненадейно. Синът ѝ напусна грозната Сабин и отиде при майка си, спокоен, но с пламнал втренчен поглед. Младата американка... непознатата пианистка припаднала!

Когато дойде най-после отново в съзнание, Елен разбра, че се намира в кола, която лети по мокър паваж, осветен от улични лампи, минава сега по открито пространство, където лампите осветяват оголени дървета и преспи нечист сняг. Наоколо владееше пълна тишина.

Когато трепна и се поизправи, тя видя до себе си зибелиново палто, внезапния блясък на жълта рокля, а след това лицето и ярките устни на чудноватата червенокоса жена, която се размърда и промълви:

— Не се тревожете. Аз съм мис Кейн. А от другата ви страна е господин Колендър, синът на мисис Колендър.

Мургавият младеж свали цилиндъра си и се поклони.

— Отвеждаме ви у дома ви — каза той, — в „Ръцете на Вавилон“... Правилно постъпваме, нали?

В гласа му се долавяше лека следа от чуждо произношение... почти позната, сливаща се смътно със спомена за мимозата и образа на Лили, застанала пред венецианските огледала в гостната на замъка Шейн. Същото произношение...

— Правилно постъпваме, нали? — продължи гласът на мургавия младеж. — В „Ръцете на Вавилон“.

Елен заговори най-после бавно и почти стеснително:

— Да, там живея... Но как узнахте това?

Момъкът се изсмя.

— По два начина — каза той. — Първо, Сансон бе казал това на майка ми. И второ, майка ми е собственица на „Ръцете на Вавилон“.

Мимолетен лъч на улична лампа светна в прозорчето на колата, като освети за миг ярките устни на мис Кейн. Тези устни се усмихваха, сякаш се чувстваха защитени от тъмнината, но усмивката им бе насмешлива и дълги години не напусна паметта на Елен. Тия начервени устни като че казаха: „Ръцете на Вавилон“ са само едно смешно и претенциозно жилище. За пръв път може би Елен се усъмни във великолепието на огромната сграда.

Последвалата забележка от нейна страна бе пропита с грижливите поучения на Хети Толивър.

— Съжалявам — каза тя. — Не би трябвало да припадна... провалих всичко.

— Глупости — изсмя се Сабин Кейн. — Дадохте ни възможност да излезем на чист въздух.

Настъпи ново мълчание, прекъсвано само от лекия тропот на колата, равномерен като лъчите на уличните лампи.

* * *

Отдавна минаваше полунощ, когато колата спря пред огромните железни лъвове, които украсяваха входа на „Ръцете на Вавилон“. Младият Колендър излезе пръв и подаде сериозно и изискано ръка на Елен, която се бе вече съвзела напълно и го последва със спокойна и самоуверена стъпка. Вместо да остане в колата, както можеше да се очаква, Сабин Кейн ги последва, подтиквана от непреодолимото желание да не пропусне нищо. Така, между Колендър, с цилиндър на глава, и загърнатата със зибелиново палто Сабин Кейн, която бе вдигнала дългия си жълт шлейф високо над мокрия тротоар, Елен пристъпи към учудения негър, който се движеше с асансьора.

Елен се сбогува с думите:

— Много мило беше от ваша страна да ме придружите... Сега съм свършено добре.

Но те настояха да я придружат до жилището ѝ. Тя започна да протестира с глас, в който прозвуча внезапно отчаяние, сякаш се стареше да прикрие нещо, което бе затворено в светналото ѝ жилище.

— Освен това — забеляза усмихнато младият Колендър, — „Ръцете на Вавилон“ ще бъдат един ден моя собственост, бих желал да видя как изглеждат отгоре.

Те настояваха, докато Елен отстъпи най-после и се качи заедно с тях в люшката се асансьор. Когато той спря, тя им каза отново лека нощ и добави:

— Асансьорът се движи дотук, а аз живея два етажа по-горе. Ще продължа сама.

Но те тръгнаха с нея по червените, меко осветени коридори и стигнаха до една врата, която тя отключи. Тук най-после се сбогуваха, защото тя не ги покани да влязат.

— Мама ще ви посети утре — каза Колендър, — за да провери дали не сте се разболели наистина... Да, разбира се, няма да ѝ попречите да стори това. Вие не я познавате така, както я познавам аз.

— Лека нощ.

— Лека нощ.

При затварянето на вратата те зърнаха образа на мъж, застанал свенливо в полумрака на една вътрешна стая и заслушан любопитно в разговора им. Дребен, слаб човек, само по риза и панталон. Косите му бяха малко разчорлени — явно бе, че чака жена си. Зад него имаше маса, отрупана с книжа и сметки. Острото око на Сабин зърна всичко с един бърз поглед.

Докато слизаха, предвождани от негъра, Колендър запита:

— Кой ли беше този мъж?

— Някой... любовникът ѝ може би. Музикантките винаги имат любовници...

— Не... — обърна се рязко Колендър. — Не е любовник. Жена с тия дарби не може да има такъв любовник.

Сабин се засмя тихо и каза с едва уловима порочност в гласа:

— Вие не знаете колко чудновати могат да бъдат жените... Освен това... — Тя кимна с червената си глава към негъра. — Трябва да сме внимателни.

Тя загледа Колендър с нов интерес и през цялото пътуване назад през парка мълча, като се изключат редките забележки, които правеше на повтаряни от него клюки. Познавайки го много добре, тя разбираше може би, че в живота му се появява нов източник на смущение. Между тях съществуваше забележителна близост, сякаш всеки очакваше да бъде разбран напълно от другия.

Когато се върнаха в къщата на Мърей Хил, приемът вече привършваше и гостите бяха започнали да си отиват. Мисис Чемпиън и дъщерите ѝ изчезнаха първи, след като мисис Колендър бе дръзнала да покани и артистите между гостите. Руският тенор стоеше стеснително сам в един ъгъл, а дребната танцьорка, с тюрбан и рокля от златисточервен брокат, седеше заобиколена от група младежи. Тя бе

научила изкуството да забавлява мъжете още по времето, когато беше в Александрия.

Предсказанието на младия Колендър се оказа вярно, защото на другата сутрин, още докато Елен свиреше гама, загърнатата в яркочервена роба, звънецът позвъни ненадейно и в стаята се появи мисис Колендър, в тесен черен костюм, с преголяма за дребничката ѝ пълничка фигура шапка и огромна сребърна лисица. Изкачването на двата етажа след асансьора се бе оказало едно прекалено усилие за нея и тя поздрави запъхтяно Елен.

— Добро утро, мила — каза тя. — Надявам се, че не ви е станало по-зле след снощния припадък.

Елен се усмихна почтително и покани гостенката да седне в креслото, което се заемаше обикновено от Кларънс.

— Много съм добре. Просто не мога да си обясня защо припаднах. Много съжалявам, сигурно съм провалила приема ви.

Сядайки в посоченото кресло, мисис Колендър се изсмя:

— Нищо подобно! Нищо подобно! Много има да разправят за този прием. Не бихте могли да постъпите по-добре. Това придаде драматизъм на цялото тържество.

— Аз съм много добре. Нямахте защо да идвате. Много е мило от ваша страна, че дойдохте.

— Възможно е корсетът ви да е бил много стегнат — каза мисис Колендър, като се върна отново към въпроса за припадането на Елен.

— Аз не се стягам никак — каза Елен. — Не мога да свиря, ако съм стегната.

Мисис Колендър отметна назад лисицата и кимна.

— Вие сте много благоразумна, мила, много благоразумна! Като девойка аз бях прочута с тънката си талия. Четиридесет и осем сантиметра!... Само четиридесет и осем сантиметра! — Тя събра пълничките си пръсти, за да покаже, че някога би могла да обгърне с две ръце талията си. — Но припадах всеки ден. Днес не се стягам вече. — И показа с пръст към талията си. — Зная, че имам ужасна фигура

сега. Много закръглена, без никаква височина, но минах вече четиридесетте, така че този въпрос няма особено значение за мен.

Елен сравни сигурно тайно гостенката с майка си. Мисис Толивър беше десет години по-възрастна, но изглеждаше много по-млада от мисис Колендър. Левантинската кръв на последната проличаваше в това отношение. Тя беше наистина приятна жена, безкрайно самоуверена, с очевидното убеждение, че не може да сгреша.

— Не би трябвало да се качвате дотук, само за да се уверите, че съм добре.

— Трябва да ви кажа — отговори мисис Колендър, — че вие ме интересувате. Сансон ви предрича бляскаво бъдеще. А той не казва такива неща, ако не ги вярва... Но не трябва да се самозабравяте. Нищо не се постига без труд... Особено пък в изкуството.

Елен не отговори веднага. Най-после каза замислено:

— Зная.

— Изглеждате огорчена — забеляза мисис Колендър. — Може би нещастна — добави тя, поглеждайки втренчено Елен с късогледите си очи. — Това не е лошо. То доказва, че имате характер, а никой артист не може да съществува без характер. Характерът е нещо необходимо. — След като бе отдъхнала вече, тя стана, намести лорнета към очите си и отиде до прозореца. — Хубава гледка имате отгук. — И след минутно мълчание добави: — Но не толкова хубава, колкото изглежда на пръв поглед. Премного локомотиви и семафори. Виждате ли — добави тя, като се обърна към Елен, — дойдох и по друга причина. Аз съм собственица на „Ръцете на Вавилон“.

— Синът ви ми каза вече.

— Но не бях виждала досега този небостъргач. Аз не прекарвам никога повече от един-два месеца в Ню Йорк. Имам много имоти насам-нататък, но не се занимавам с тях. Имам добър и доверен управител, млад евреин, който познава отлично спадането и покачването на ценностите. Плащам му добре, а той знае, че ако ме изиграе някога, ще го изгоня незабавно. Затова мога да му се доверя. Освен това самата аз съм левантинка, а у всеки левантинец се крие по един евреин. Ние се разбираме много добре с Мински. Сградата е хубава, но асансьорът трябва да идва до най-горния етаж. Тогава ще мога да ви искам по-голям наем. Страхувам се само, че няма място за

него. Архитектът е построил много своеобразно тия два етажа. Никакъв усет за удобство и здрав смисъл.

Като изказа тоя порой от най-различни мнения, тя се върна до кадифеното кресло и каза:

— Разкажете ми сега нещо за себе си. Аз съм ужасно любопитна що се отнася до хората. Американка сте, нали?

— Да — отговори Елен. Тази чудновата гостенка беше непобедима. Човек не можеше да каже харесва ли я или не, защото тя не оставяше време за размишление. Дори да си кажеше човек, че я харесва, това нямаше да има значение, защото тя връхлиташе с неударжимостта на планински порой... Властна жена, чието приятелско държание обезоръжаваше. В съзнанието на Елен премина за миг невероятната мисъл, че мисис Колендър може би пие прекалено много.

— Сигурна съм — забеляза гостенката, — че и тази още дива страна ще създаде един ден великолепно изкуство. Вие ще бъдете може би една от нейните първи артистки. — Тя отвори черната мънистена чантичка, извади малка ониксова табакера с елмазен надпис „Терез“, чудновата кутийка, която би изглеждала смешна в ръцете на друга жена. — Предполагам, че пушите?

— Не — каза Елен. — Никога не съм пушила.

— Един ден ще пропушите — тя прибра табакерата в чантичката си. — Позволявате ли да запуша?

— Разбира се — Елен донесе масичката с пепелника на съпруга й. Това беше нарушение на неговите принципи. Той бе казал неведнъж на Елен: „Жени, които пушат, са от една определена пасмина“.

— Бихте ли пили чаша чай? — попита Елен. — Трябва да се подкрепите след изкачването на стълбите.

— Благодаря. Не пия нищо по това време, а отгоре на всичко трябва да се грижа за фигурата си. Истинско страдание е човек да е склонен към затлъстяване и да обича същевременно хубавата храна.

Тя помълча за миг, за да погълне дима на уханната си малка цигара. През това време подпомогнатите от лорнета късогледни очи разглеждаха стаята, като че можеха да открият по стените някакви нови следи от живота на Елен. Това смущаваше твърде много девойката, особено поради обстоятелството, че спуснатите клепки на

гостенката не позволяваха да се разбере в каква посока или към кой предмет е насочен погледът ѝ.

— Разкажете ми нещо повече за себе си — продължи тя. — Доволна ли сте от Сансон?

— Добър учител.

— Той не върши никакви маймунщини... никакви самохвалства и глупости. Отдавна го познавам. В Париж го виждам много по-често, отколкото тук. Там не е така зает.

Елен бе седнала на крайчеца на стола си, като ученичка в присъствието на възрастна леля. Възрастта и самоувереността на милионерката я караха да се чувства ужасно млада и неопитна.

— След една-две години ще отида да уча в Париж — каза скромно тя. Мисис Колендър имаше сякаш качеството да я кара да се преструва.

— Трябва да отидете, разбира се. Никой няма да отиде тук да слуша пианистка американка. Трябва да приемете и някое чуждо име. Това е много важно. Един ден няма да има значение може би, но засега има. Ние се страхуваме все още да имаме доверие в себе си. Хората плащат не само за музиката, но и за името. Трябва да си изберете интересно чуждестранно име, колкото е възможно по-чудновато, стига да не напомня мюзикхол. Имате ли приятелки в Париж?

— Имам братовчедка — Елен започна да се държи по-добре, малко по-сдържано и не така стеснително, защото невероятната дружелюбност на мисис Колендър бе започнала да упражнява неизбежното си въздействие. Тази вдовица беше може би първата жена в града, която се държеше дружелюбно към нея... Не така недоверчиво и почти враждебно, както се държаха останалите... съпругата на Банс, например. В държанието на мисис Колендър имаше нещо, което напомняше на Елен майка ѝ... известна дързост, непризнаваща никакви прегради.

— Нима? — каза мисис Колендър. — Дали не я познавам?

— Казва се Шейн. Лили Шейн — поясни Елен.

Мисис Колендър погледа замислено синкавия дим на цигарата си.

— Шейн! — промълви тя. — Шейн! Струва ми се, че не познавам никоя Шейн. А познавам повечето американки в Париж. Отдавна ли живее там?

— От много години.

— Шейн! Шейн! — продължаваше да мърмори мисис Колендър, като се ровеше из невероятно живата си памет; и трепна ненадейно. — Шейн! Шейн! Разбира се! С червеникави коси. Висока, красива. Мадам Шейн! Не се познавам с нея, но съм я виждала нейде. Показаха ми я. На конните състезания... Или в операта. Мадам Шейн!... То се знае! Истинска красавица. Вдовица, нали?

Елен не избърза с отговора си. Тя помълча всъщност доста време, сякаш повтаряше многократно в мисълта си простия въпрос. Лили — вдовица! Неомъжена Лили! Тя не постъпи като майка си, която би дала без да мисли някакъв рязък отговор. В паметта ѝ изникнаха може би отдавнашни мисли и мълви, късчета от предчувствия и вълнения, които възприеха най-после определен образ — нещо като родова гордост и семейно чувство, така силно развито в нейния род, спомен за приказките за някакво дете, изобщо всички тайни, окръжаващи живота на братовчедка ѝ. Но когато отговори най-после, тя защити спокойно Лили.

— Да — каза тя. — Вдовица. Трябва да е същата.

В гласа ѝ не се долавяше никаква изненада, като че не бе се случило нищо особено.

— Красива жена — продължи мисис Колендър, като изтърси пепелта от цигарата си в пепелничето на Кларънс. — А сега — добави тя, — да се върнем на въпроса. Аз дойдох да ви запитам дали бихте желали да свирите понякога у дома ми вечер... Не на приеми, а просто да свирите понякога за мен, сина ми, мис Кейн и един-двама близки гости... Спомняте си може би коя е мис Кейн? Тя ви придружи със сина ми дотук... Умна жена. Ще ви плащам много добре, разбира се. Бих желала да идвате веднъж-два пъти седмично. Аз не излизам често от къщи. Обичам музиката, но не обичам музикантите. Ще ме разберете, когато се опознаете повечко с тях.

За Елен това означаваше откриване на нов мир, в който можеше да бъде независима, мир, какъвто си представяше, че трябва да види в големия град. Цялото ѝ съществуване се бе променило сякаш за една нощ. Пред нея се появяваха едва уловими, още скрити възможности, които тя предусещаше по вътрешен усет.

— Предполагам, че ще мога да изпълня желанието ви — отговори тя.

— Надявам се — каза мисис Колендър, — че ще мога да ви намеря и други ангажименти. — Тя бе станала вече и наместваше сребърната лисица около късия си пълен врат. — Ще ви съобщя кога бих желала да дойдете. Ще ви изпратя бележка, един вид договор помежду ни. Аз имам доверие в договорите. Но никога не се доверявам на хората... Довиждане, мис Толивър. Радвам се, че сте добре. Възможно е да ви е прилошало от уплаха. У мен имаше снощи такива глупци..., които биха изплашили и самия Рубинщайн.

Елен ѝ благодари, сбогува се с нея и я изпрати до стълбите. Когато бе слязла вече почти половината стъпала, мисис Колендър се обърна към нея и каза:

— Предполагам, че живеете съвсем сама?

— Не — отговори Елен. Но това бе всичко и мисис Колендър изчезна усмихната, припомняйки си разказа на Сабин Кейн след завръщането ѝ от „Ръцете на Вавилон“.

* * *

Щом затвори вратата, Елен се отпусна в един стол и загледа сивите облаци, които плуваха по небето над Северната река. Мина ѝ през ума, че мисис Колендър си бе отишла с поразително много сведения... за самата нея, за семейството, бъдещето и плановете ѝ, както и много подробности за самото ѝ жилище. Гостенката ѝ като че я бе погълнала заедно с живота ѝ, както гъба поглъща вода. Мисис Колендър би могла вече да опише и жилището, и обитателката му. Едва не въвлече и Лили в една нещастна откровеност... за Лили и чудноватия ѝ живот в чужбина. Лили вдовица! Какъв бе нейният морал? Как живееше в Париж? Никой в града нямаше и най-слабото понятие за тоя живот. Мадам Шейн! Мисис Колендър се мамеше навярно. Грешката можеше да е и напълно естествена. Но все пак Лили беше сякаш предопределена да играе някаква роля в живота на Елен. Тя се явяваше винаги — тя, или споменът за нея. И Кларънс дори говореше за нея така, както не говореше за никоя друга жена. А никой не познаваше Лили.

Елен стана с тъжна усмивка и преди да се върне към пианото, взе месинговия пепелник с пепелта от уханната цигара на мисис Колендър

и го изчисти грижливо, за да не останат следи, които Кларънс би могъл да открие. Тя не постъпи така от страх пред него, а от желание за потайност. Сякаш между нея и гостенката ѝ съществуваше вече заговор. Нещо като мигновено разбирателство, което блясва ненадейно между хората със силни характери.

Животът на господин Уик не представляваше вече интерес за никого; и все пак имаше дни, когато обикновено след по-силни прояви на власт и самостоятелност от страна на Елен, Кларънс търсеше обществото на господин Уик, както човек търси чист въздух и почивка. Защото тя бе внесла в живота и на двамата едно напрежение, напълно непознато през щастливите дни, когато живееха приятно на най-горния етаж на „Ръцете на Вавилон“. Това състояние беше напълно необяснимо за Кларънс. Но Уик отгатваше може би понякога, със своята почти женствена чувствителност, истинската причина за идването му.

Той без съмнение знаеше, че — въпреки равнодушието си — Елен е негов враг, който не обръща внимание на противника си и дори не си дава труд да помисли за него. Понякога, по време на обедите им в гостилничката на Либерти стрийт, той едва не заговаряше на тази тема, но Кларънс, подтикван от трогателна съпругеска вярност, отклоняваше разговора на друга тема. Хората казват, че женитбата променя приятелствата като прекратява старите и създава нови. В случая това беше вярно, що се отнася до старите, но на тяхно място не се виждаха нови. Чудно беше как Елен може да живее без никакви приятелства.

— Много е заета, навярно — казваше с възхищение Кларънс, разговаряйки с Уик пред мазната маса. — Освен това тя е много по-самостоятелна от повечето жени. Но все пак не разбирам как може да живее без приятелки. Възможно е да се е сприятелила с жената на Бънс.

— О, невъзможно! — казваше Уик. — Тя няма да я хареса. — След това, страхувайки се, че е бил може би много рязък, добавяше: — Съпругата на Бънс е много проста.

Той не би простил никога на тази жена обстоятелството, че му бе откраднала Бънс. Мразеше я така, че — за да я унизи — трябваше да похвали неизбежно другата си противница.

Понякога настъпваха продължителни мълчания, когато нито един от двамата мъже не заговорваше, защото и деловият им разговор свършваше най-после, след многократните си повторения. А никой от тях не би разкрил пред другаря си мислите, които изпълваха съзнанието му през тия трагични мълчания, защото те бяха от такова естество, че никой приятели или дори просто хора, които желаят да минат за такива, не могат да си ги доверят.

Кларънс с пенснето и колосаната бяла яка изпи рядкото си кафе и си каза: „Уик е много глупав. Как съм могъл да го харесвам някога? Странно как хората се отчуждават“. А от другата страна на масата Уик довършваше компота от ябълки и си мислеше: „Ах, да би имало някаква възможност да го спася! Тази жена го унищожавя постепенно, къс по къс! Не трябваше да се жени за нея. Да бих могъл да го върна към някогашното ни щастие!“.

* * *

В тия мисли имаше нещо вярно. Те бяха понякога повече, понякога по-малко верни, защото нищо не е постоянно и непроменимо вярно или невярно. Всъщност Кларънс беше по-щастлив от двамата, защото бе открил в брака си една нова и съвсем различна свобода; той се бе научил чрез Елен да не отстъпва в нищо на бедно облеченото човече, седнало срещу него. Успял бе по някакъв начин да разбере независимостта ѝ, да осъзнае, че тя не прилича на другите жени, както и на много мъже. Беше от числото на безпощадните избраници. Що се отнася до Уик, той изпитваше само чувството на непоправима загуба и страдание, за което бе решен да си отмъсти някой ден по още неясен и неопределен план. Той вярваше искрено, че приятелството между мъже е една много по-прекрасна и чиста връзка от всякакви отношения между мъж и жена.

„Ето, например, мислеше той, като ядеше компота си, какво става с Кларънс. Любовта му към нея го погубва.“ След като се нахранеха и приключеха със сметката на русата касиерка, която седеше пред масата, те излизаха по навик да поскитат и да се слоят с множеството по Долния Бродуей и да погледат прекрасните параходи, които напускаха гордо синия залив, за да отплават в открито море. Но

разходките им не бяха много приятни. Те свършваха винаги по един и същи начин: Кларънс поглеждаше часовника си и казваше: „Време е да се върнем“.

Те тръгнаха назад по същия път, по същите улици, по същите стълби. Гледката на синьото море и големите параходи, които се плъзгаха мълчаливо по зелените води изпълваше сърцето на Уик с бурно смущение, което той не можеше да разбере. В такива случаи намразваше еднакво както приятеля си, така и жената, която го държеше в плен.

Никой не се интересуваше истински от господин Уик. Вечер, когато се връщаше в слабо осветената стая на Лексингтън авеню, той не знаеше какво да прави. Понякога четеше, но това беше нарядко, а в топлите вечери сядаше на стъпалата пред входа, за да гледа минавачите и да разменя от време на време по някоя дума с хазяйката си. Той не вършеше по цели часове нищо друго, освен да мисли. И сивата котка дори, която дебнеше сянката на опашката си по изтърканите потъмнели камъни на входните стъпала, би могла да отгатне тъмната нишка на потайните му мисли. Животът и щастieto му бяха провалени от една чужденка, която не го удостояваше и с мисъл дори.

* * *

В живота на Кларънс настъпиха и други промени.

В миналото той беше много усърден член в разни дружества. Беше подпредседател на взаимопомощната организация на електрическото дружество „Суперба“ и член на три братства. Задълженията в тия организации поглъщаха голяма част от времето му преди да се ожени, но след пристигането на Елен той започна да стои все повече вкъщи и тия занимания загубиха неусетно значението си за живота му. Той изглеждаше доволен да си стои вкъщи, да чете вестници и да изготвя сметките си, като се вслушва от време на време в музиката на жена си със странен израз на изненада, като че ли му беше невъзможно да я разбере, а малката жила на шията му, която Лили бе наблюдавала някога с такова любопитство, туптеше с копнеж, който би трябвало да го ужаси.

Когато седеше в дългите вечери пред пианото и силуетът ѝ се очертаваше на фона на светлосиньото небе, простиращо се до безкрайност зад прозорците на „Ръцете на Вавилон“, Елен имаше израз на непостижимо величие и отчужденост. Тя изглеждаше понякога същински символ на всичко непостижимо и беше винаги свързана с безумните мечти, които стихваха постепенно в душата му.

Когато тя съобщи за новите си ангажименти у мисис Колендър, той се намръщи и каза:

— А аз какво ще правя?

— Това значи за нас пари... А ние имаме нужда от пари. Мисис Колендър ми плаща много добре и аз ще мога да пестя. Освен това не трябва да се пренебрегва и обстоятелството, че по този начин придобивам опит.

Това беше вярно: напоследък Кларънс не се сърдеше вече както някога от предложението ѝ да печели. Той се смущаваше сякаш повече от страха да не я изгуби, защото каза:

— Струва ми се, че не е благоразумно да дружиш много с тия хора. Те не са като нас... Слушал съм най-различни истории за живота им. Те са светски хора, висше общество.

На което Елен отговори подигравателно:

— Но аз нямам нищо общо с тях. Просто работя за тях и печеля. Забавлявам ги... и нищо повече.

— Уик казва, че младият Колендър имал много лошо име.

Елен се засмя презрително:

— Как може Уик да научи в евтиния си пансион нещо за младия Колендър? Той говори така само защото ме мрази. Зная го какъв е... дребнаво, женствено, зло човече, което ме мрази.

— Но той има приятели... Родът му е бил някога богат в Ню Йорк.

Това беше вярно. Уик знаеше, защото, при все че беше престанал отдавна да съществува за хора като Колендърови, новини от тяхното общество успяваха да се промъкнат, малко преувеличени и обезобразени, чрез прислугата и далечните роднини до неговите неомъжени лели в Йонкърс, а от тях и до самия него. Защото старите дами бяха познавали бащата на Колендър още като момък, а те живееха и досега със спомени за далечните дни, когато затворени в долния край на Пето авеню, зад кадифени завеси с тежки ресни, те

посрещаха в неделен ден цяло шествие модни гости. Просташкият нов град, изникнал в началото на двадесети век, не съществувахе за тях, въпреки всичкия си шум и блясък, както и те не съществуваха за Колендърови, въпреки всичката си аристократична гордост. Цялата история се свеждаше всъщност само до долари и центове. Колендърови бяха увеличили богатството си; Уиковци бяха загубили своето.

— Ще отида да свиря у Колендърови, защото е необходимо — каза Елен. — Аз не съм глупачка. И мога да се пазя.

Кларънс не намери отговор за тази неочаквана забележка. Той отстъпи мълчаливо и започна да посещава отново събранията на своите дружества, за да не стои сам вкъщи вечер, когато Елен отиваше да свири в големия дом на Мърей Хил. Някои членове на взаимоспомагателната организация при електрическото дружество „Суперба“ сметнаха, че е доста странно подпредседателят да дойде на годишния им бал в Бруклин Отел, както бе идвал винаги, тоест сам, без жена си. Защото тази вечер тя свиреше пак в големия дом на Мърей Хил.

* * *

А какво ставаше със самата Елен? Тя не можеше да не съзнава, разбира се, това, което ставаше така бавно и неуловимо с нея. Вярно е, че тя беше от тия, които са родени за успехи, за които миналото не съществува, а настоящето има значение само дотолкова, доколкото може да служи за стъпало към бъдещето. В действителност през тия години от живота в големия град и самото ѝ родно място дори се превърна в далечен и неясен спомен. Тя бе погълната отчаяно от бъдещето, което лежеше пред нея, замаяна може би от някакво смътно чувство за неизбежно крушение, толкова смътно, че нямаше действителен смисъл или значение.

Но тя не говореше никога със съпруга си за тия неща, защото съзнаваше може би, че той няма да ги разбере. Някогашното състрадание към него, което я бе обзело така ненадейно в нощта на бягството им, я обземаше отново понякога, и в такива случаи тя се държеше към него така нежно, че той се самозабравяше от щастие.

След известно време Елен започна да се държи съзнателно по този начин, за да успокоява евтино огорчението му, както натъжено дете се усмирява с бонбон. Защото Кларънс се чувстваше наистина щастлив от такива дреболии.

* * *

Тя лежеше често будна в едно от зелените легла, украсени с гирлянди алени рози, заслушана в шума на Ню Йорк, който се разстиляше далеко под тях... Далечен шепот, сливащ се сякаш със сиянието, изпълнило целия небосвод, пронизван внезапно от ненадеен остър писък на дете, останало да играе до късно по улиците, или далечния шум на трамваите, заглушаван от време на време от сирената на някой голям параход, долитаща откъм забулената в мъгла река... Чудни, величествени звуци от близкия широк свят. В тях се криеше чудната представа за тълпата, от която самата тя не беше част. Тя стискаше здраво завивките си, докато усети най-последно, че не е сама, че край нея, отделен от малката пропаст между двете зелени легла, и Кларънс е буден и слуша. Тя чувстваше може би в тия часове едно смътно съзнание за някакво предопределение... за нещо, което ще се изясни много по-късно..., което чака безгласно, със страхотно търпение. Това чувство не беше рядкост; то я обземаше често, и тя започна най-последно да се чувства щастлива, когато Кларънс, пътувайки по цели седмици далеко от нея, не можеше да се върне вечер вкъщи.

Когато изваждаше понякога ръка от завивките, тази ръка бе сграбчвана в тъмнината от друга, която трепереше и я притискаше с неизразим ужас.

Чувството на Елен към милионера Ричард Колендър се промъкна неусетно, неподозирано и нежелано чрез собствената ѝ музика. Невъзможно би било да се определи минутата, когато тя го осъзна. Положително бе все пак, че това не стана при първото им пътуване до дома ѝ през влажния парк, когато го бе зърнала за пръв път, седнала между стройния младеж и облечената в жълта рокля Сабин. Тя бе забелязала тогава само това, че до нея седи и един тридесетгодишен човек (като грешеше с пет години в преценката) с непозната за нея красота, каквато бе виждала у някои фабрични работници, които живееха край рухващите зидове на замъка Шейн. Някаква мистична, неземна красота на старинна раса, изпълнена с неизразима чувственост и дълбока способност за страдание... красота, каквато не можеше да срещне никога у своите приятели и роднини шотландци или англичани. Отличителната черта на тази красота беше в необикновено черната коса, в мургавата кожа и недействителността на сините очи, така странни в това тъмнокосо, мургаво лице.

Културната и разочарована Сабин Кейн разбираше тази красота със своето съзнание, способно да анализира равнодушно всичко, защото тя имаше невероятната сила да се съвзема и при най-дълбоко увлечение и да си каже: „Интересно, наистина. Ето че ме обзема истинска страст. Нямам нищо против..., стига да не ѝ позволя да ми причини страдание“. Защото Сабин имаше разум, необходима отбрана за всяка действително чувствена личност.

Това чувство се промъкна у Елен през порой от впечатления и вълнения, без да бъде някога напълно и ясно осъзнато. На „приемите“ у мисис Колендър нямаше никога повече от трима-четирима души, както странната жена бе предсказала. Тя и синът ѝ присъстваха винаги. Понякога идваше и Сабин Кейн, която се разбираше много добре с мисис Колендър, а от време на време идваха и по един-двама стари богати красавци, от тия, които се виждат на концерт и опера в ложите, малко засенчени от седящите пред тях вдовици.

Тези приеми, които Терез Колендър наричаше „музикални срещи“, „приеми“ или „вечеринки“, се състояха винаги в просторната гостна, където Елен бе свирила първата вечер. Докато тя свиреше, гостите седяха почтително под огромните брокатови завеси, редиците фамилни портрети и витрините, изпълнени с бронзови статуйки на Буда и кехлибарени шишенца за сълзи, заслушани унесено в музиката, защото всички я обичаха истински... всички, с изключение на Сабин, присъстваща само защото Терез Колендър я забавляваше и защото изпитваше дълбоко любопитство към красивата, стеснителна девойка, която идваше да свири.

Елен умееше „да почувства слушателите си“. Тя разбра твърде скоро как я преценява всеки от тях. Разбра, че Сабин нито разбира, нито обича музиката, че мисис Колендър предпочита варварски и буйни композиции. Младият Ричард Колендър беше съвършено различен. Тя бе срещала досега само два пъти преценка като неговата. Така слушаха само брат ѝ Фергус и Лили — музиката поглъщаше като че всичките им чувства, и дълго след заглъхването ѝ те не можеха да се върнат към действителния мир. Самата Елен познаваше това опиянение, то можеше да се сравни само с въздействието на силните упойки. Ричард Колендър слушаше именно така, и разбирайки това, тя започна да свири най-после само за него, обзета от чувство на дълбока благодарност.

И Сабин Кейн дори, въпреки острата си прозорливост, не можа да разбере това, което ставаше пред зеления ѝ поглед. Тя разбираше смътно, че имаше минути, когато девойката надхвърляше досегашните си постижения, когато музиката ѝ звучеше невероятно красиво, но прозорливостта ѝ отиваше рядко по-нататък, защото странната мистична връзка отнасяше двамата в един чужд за нея мир.

Елен идваше отначало само за да посвири след девет часа, когато гостите бяха привършили вече вечерята си и бяха минали в библиотеката с ореховата ламперия, за да пият кафе и ликьор и да пушат. Тя идваше да ги забавлява като платена артистка. Влизаше тихо, поздравяваше мисис Колендър и седнаше малко настрана от гостите, докато дойде време да свири. Всички бяха любезни и дори сърдечни към нея — и самата Сабин дори, която разговаряше несвързано и неясно, поради вродената си свенливост, но подтиквана все пак към този разговор от желанието да понадникне в живота на

девойката. Възможно бе в най-потулените кътчета на остроото си съзнание Сабин да имаше верни предположения за произхода, живота и условията, в които се намираше Елен. Собственият ѝ живот бе подреден и поддържан от една здрава традиция... бавачка, частно училище, уредено от предвзета и умна обедняла дама, една година в чужбина и най-после бал за пълнолетието ѝ. Независимостта ѝ се криеше изцяло в собствената ѝ мисъл и бе скрита дълбоко в съзнанието ѝ. Тази независимост се движеше като планински порой, ограничен спокойно в стените на канал. Тя се проявяваше само в хапливия език, в неуморното и зло желание за клюкарство. Тя насърчаваше въображението си да възсъздава живота на приятелките ѝ по един много по-интересен образец от тоя на посредствената среда, която я поглъщаше. Това именно я привличаше може би към старата Терез Колендър и сина ѝ. Тя намираше у тях свобода и волност, каквато липсваше у другите. Ричард Колендър не се стесняваше да разговаря за любовни приключения. Терез не се отнасяше към нея като към непорочна девица, която трябва да бъде закриляна от действителния живот. Те бяха освобождение за съзнанието ѝ, свързано отпред със стегнатите в корсет тогавашни традиции. Отнасяха се към нея с почит, като към свободна личност. Бяха чистосърдечни.

Любопитството ѝ се бе сторило отначало на Елен, която не можеше да я разбере, нещо безсрамно, което трябваше да бъде отхвърлено надменно. Тя разбираше много добре, че Сабин има предимство... поне между хората в гостната на мисис Колендър. Сабин беше там у дома си. Тя бе израснала в такива гостни. Но една вечер Сабин се обърна внезапно към нея и каза с обикновената си откровеност, без какъвто и да е повод:

— Завиждам ви.

— Защо? — запита усмихнато Елен.

— Защото — продължи рязката Сабин, — вие ще имате винаги предимство пред нас. (Тя признаваше откровенно, че принадлежат към различни светове.) — Така става винаги с хора, които си проправят път сами.

Елен би се опитала някога да прецени тия думи, за да разбере дали трябва да се почувства оскърбена от тях. Но след като бе водила много разговори със Сабин, тя знаеше, че в основата на тази забележка имаше само една съвършена искреност. Забележката беше толкова

искрена, че Елен разбра веднага не само искреността, но и истинността ѝ. Тя си проправяше наистина сама своя път. А Сабин не можеше да си проправи път, не можеше да стори нищо друго, освен да чака една женитба..., която ще дойде на определеното време, според предварително установения план, по който протичаше целия ѝ живот. Артистката в душата на Елен се пробуди веднага, за да си проправя отсега нататък съзнателно своя път. Това я правеше определена личност.

— Такива хора са винаги много самоуверени — продължаваше Сабин. — Забелязала съм това. Погледнете мисис Сигурни. Тя се е създала сама. Възмущава много хора, но е постигнала това, към което се е стремилa... Тя е съвсем сама и е чудесна. Това дължи само на ума си... Никога не постъпва погрешно... Никога не изпада в положение да могат да я оскърбят.

Гласът на Сабин заглъхна ненадейно към края на тая реч. В него се долови дори отзвук на слаба въздишка, която идваше като че от самите глъбини на душата ѝ. Тя е била може би огорчена някога, много, много отдавна. Безукорното ѝ облекло, хапливият ѝ духовит език, държанието, с което влизаше в гостната — всичко това беше може би само ризница, зад която се опитваше да се заслони. Тя не беше като Елен... Самотна, независима, свободна, непринадлежаща никому и на нищо, освен на себе си. Приятелството ѝ с Ричард Колендър беше може би само предизвикателство към другите, които се стремяха към него.

Елен виждаше сега ясно всичко това. И тя би била като Сабин в своя роден град. В онова познато и свойско общество биха могли да я оскърбят и наранят. Тук, в новия свят, никой не можеше да я засегне. Сама, уединена, тя беше много по-силна, отколкото би била между тия, които я познаваха отдавна.

— Бих желала — продължаваше Сабин, — да ми разкажете някога нещичко за себе си... Можете да сторите това пред мен и Ричард. Той се интересува от такива неща.

— Сега трябва да свиря — каза Елен.

* * *

Същата вечер, когато за Елен дойде време да си отиде с автомобила на мисис Колендър, пълничката дама каза: — Идущия път... в четвъртък, нали?... Ще дойдете на вечеря. Ще изпратя Уилк да ви вземе в осем без двадесет.

На Елен не бе минавало никога през ума, че в тия сложни нови отношения може да настъпи такава любезност, може би затова че не бе я очаквала нито за миг. Истинското положение ѝ стана ясно едва след тази покана на вечеря, която беше мълчаливо признаване на личността ѝ за нещо повече от една обикновена музикантка. Това беше една стъпка напред към целта, която си бе поставила. Тя се опита да обясни това на Кларънс със своя обикновен и пряк език. Желаше отчаяно да бъде разбрана от него. Искаше съпругът ѝ да разбере, че ѝ бе невъзможно да постъпи другояче, че вършеше всичко това само от стремеж да внесе повече блясък в живота и на двамата и само затова го оставяше понякога, за да отиде в едно общество, където той не можеше да я придружи. И на него, както някога на майка си, тя казваше само част от истината; така че, макар и да не го лъжеше, не му казваше и цялата истина.

Тя не признаваше обаче едно важно обстоятелство — че са стигнали вече дотам, да не може да го води със себе си. И най-безумните му мечти дори не можеха да го направят нещо повече от това, което беше в действителност, а то бе недостатъчно. Той бе достигнал вече до края на съвършенството си, докато тя едва започваше. Можеше ли да си го представи в гостната на мисис Колендър? Или Сабин Кейн да му заговори така, както говореше на нея; той би страдал в такъв случай повече от всеки друг. Тя беше уверена в това.

— Трябва да ме извиниш — каза тя, — но в четвъртък ще вечерям навън... Поканена съм у мисис Колендър... по задължение, мили... Не мога да откажа.

Кларънс я погледна с огорченото и унило изражение, което пробуждаше винаги състрадание у нея. То беше единственото чувство, което можеше да промени решението ѝ; понякога ѝ се струваше, че той използва съзнателно това изражение, като свое единствено оръжие. Тя се трогна и сега дотолкова, че го целуна и каза:

— Но то е само за една вечер.

— Която ще бъде само началото — той виждаше това много ясно, отколкото самата тя можеше да си представи. — Бих желал да не отиваш.

Тя започна да му обяснява отново какво трябва да прави, за да постигне това, към което се стреми. Говори му дълго и красноречиво, защото искаше да го убеди, и го съжаляваше. Явно бе, че неискреността ѝ се дължеше не на някакви лоши намерения, а само на желание да получи всичко от живота, да постигне целта си и да види същевременно Кларънс не огорчен и щастлив. Това беше невъзможно, разбира се, но тя не го съзнаваше. Наследила бе толкова много от нрава на неукротимата си майка, че не знаеше какво е невъзможно.

Тя говори красноречиво и успя да устрои за него вечеря в същия четвъртък с госпожа и господин Бънс. По този начин постигна още нещо. Създаваше удоволствие на Бънсови, защото знаеше, че те ще бъдат доволни да вечерят само с Кларънс. Това щеше да им напомни доброто старо време, когато тримата — Кларънс, Хари Бънс и румената му съпруга — са вечеряли спокойно. Нямаше да чувстват присъствието на някакъв натрапник помежду си. Защото тя си бе останала чужденка за тях; те не бяха свикнали да се чувстват удобно с нея.

Кларънс бе доволен донейде от това разрешение на въпроса, защото обичаше семейство Бънс.

Най-ясният спомен на Елен от тази вечер след години бе гласът на Сабин, която идваше откъм гостната при влизането ѝ в хола.

— Най-неприятното нещо у бостънци е това, че всички са потомци на заселници от средната класа и се гордеят с това.

Тия думи се запечатаха в паметта ѝ като израз на странното лекомислие на Сабин, на чудноватата и цинична откровеност, която щеше да отличава докрай гледището ѝ. Щом смята за идиотщина да се гордееш с буржоазния си произход, или за глупост — да не се стремиш към изисканост, Сабин го казваше, без да иска да знае дали хората ще я смятат или няма да я смятат за сноб. Светът беше за нея такъв; той се движеше по установен ред. Всички приказки за демокрация не можеха да променят този ред. Той беше, впрочем, много добър. Защо би трябвало да се твърди, че не е? Сабин можеше да си позволи, разбира

се, такова поведение. Тя нямаше към какво да се стреми, що се отнася до положението си във висшето общество. Защото бе родена в него.

Сваляйки палтото от катерички, което Кларънс ѝ бе подарил (без да се замисля за това откъде бе намерил пари), Елен прехвърляше в съзнанието си тия мисли, които не я напускаха и когато влизаше в гостната. Тя наблюдаваше тази вечер всички, както ги бе наблюдавала и първия път през пролуката на паравана, като дебнещ враг, който готви обсада на крепостта им.

Под портретите на Колендърови беше само мисис Колендър, в рокля, украсена с мъниста и волани. Сабин в блестяща зелена рокля и Ричард Колендър, великолепен в своя черен костюм и бяла риза. Ричард стана и тръгна да я посрещне.

— Мама току-що говореше за вас — каза усмихнато той. — Тя е уверена, че ще се прочуете един ден.

— Ще вечеряме само четирима — каза рязко мисис Колендър. Явно бе, че не желае да се съобщава на Елен казаното за нея.

* * *

Трапезарията беше мебелирана във великолепия стил на втората империя и бе повторение на стая от замъка, построен от херцог Дьо Морни за една от любовниците му. Тази трапезария, мебелирана от дядото на младия Колендър, беше величествена със своите бели колони със златисти украси, с масивната маса и столове, с много ниски облегалки. По стените имаше картини от Венеция в сухия, суров стил на Каналето... Венеция пред изгрев, Венеция при залез, венециански карнавал, Венеция в жалейка за папата. На огромната маса имаше сребърна фруктиера, препълнена с най-редки плодове: фурми, банани, грозде и малинки. Терез Колендър бе изградила сякаш този паметник от плодове, за да възстанови нещо от своя ориенталски фон; останалата стая беше съвсем грозна, изпълнена със спомена за лондонски манекенки и жалки приключения от втората империя. От четирите страни на огромната фруктиера имаше четири тежки сребърни свещника.

Въпреки угнетителния вид на огромната стая, тя имаше някакво мрачно величие. То можеше да се сравни, според Елен, само с гостната

на мрачния замък Шейн, издигащ се сред дима на фабричните пещи. Къщата на леля й Джулия приличаше на тази, изпълнена също с картини, килими и мебели, донесени от Европа.

На вечерята имаше вино — не едно-две вина, а цяла серия: Порто, Мадейра, Сотен, Шери и пред мисис Колендър, седнала на малко по-висок стол, за да може да се издига над другите, една бутилка шампанско в сребърно тасче, пълно с лед. Великолепие, напомнящо ученически мечти... или страници от някоя романтична повест. Поднасяните гозби замаяха отначало Елен и я караха да се стеснява. Храната беше отлична, защото в жилите на Терез течеше френска и гръцка кръв. Вкусна храна... Не като варените англосаксонски каши.

* * *

След вечеря, когато отидоха в мрачната библиотека, езикът на Елен се поразвърза малко. Това се дължеше може би на изпитото вино или на цигарата, която изпуши в новопридобитата си свобода (защото бе нарушила изведнъж две от правилата на Кларънс); но най-невероятното е, че промяната се дължеше на картината, закачена над камината.

Тя я погледна внимателно и каза:

— От Търнър ли е? Леля ми има картина от него.

След една минута, подтиквана от хитрата настойчивост на Сабин, тя им разказа всичко. Описа им родния си град, фабриките, пустотата, нищетата на работниците. Обрисова им своя род, червенокосия шотландец, който лежеше сега безпомощен като дете в нейното голямо легло. Описа им другия си дядо — студен, надменен, който избягал на младини в Европа и живял в Париж по времето на втората империя, а сега прекарвал живота си в стая, препълнена с книги. Възсъздаде пред тях мрачната картина на замъка Шейн, прекъсната в това описание само веднъж от Терез Колендър, която каза на Сабин: „Тя е братовчедка на мадам Шейн, която видяхме в Париж у мадам Дьо Сион. Помните мадам Дьо Сион, нали? Рускинята, чийто съпруг беше френски пълномощен министър в България... Тя живееше на авеню Дьо Боа и е бонапартистка. Мадам Шейн е червенокосата

красавица, която срещнахме у нея. А майката на мадам Шейн е леля на мис Толивър... леля Джулия“.

След това остави Елен да продължи разказа си. Докато говореше, Елен разбра, че мисис Колендър не е забравила Лили. Тя бе успяла дори да си спомни точно мястото и времето на срещата им. Явно бе, че и тя мислеше за Лили, както мислеха всички, които я бяха виждали.

Елен разказваше просто, но с трогателно усърдие. Картината, която рисуваше, не беше забележителна за нея, но за слушателите, които не я бяха виждали никога, тя имаше екзотиката на един съвършено нов свят. Те я слушаха внимателно, трогнати от простосърдечния разказ, а Ричард Колендър я запита за фабриките и пещите, за работниците чужденци. Разказът ѝ излезе много сполучлив и тя научи от него нещо ново — че няма нищо по-мощно от простотата и нищо по-интересно от индивидуалността. Тя разбра това от начина, по който я слушаха. За пръв път в живота си бе захвърлила своята предпазливост. И се прояви в продължение на един час такава, каквато си бе.

Само че едно нещо не им каза. За своето бягство и за последвалите го събития. Каза само:

— Най-после дойдох да уча в Ню Йорк и имах щастието да попадна на Сансон...

Ричард Колендър стана внезапно и отиде да стъкне огъня в камината.

— Не бихте могли да сторите нещо по-добро — забеляза майка му, а Сабин каза:

— Ние забравяме в Ню Йорк съществуването на провинцията... Аз съм излизала от тук само когато съм отивала в Европа или до някое летовище.

Вместо да бъде музикантка, която забавлява другите, Елен беше тази вечер гостенка, център на вниманието.

* * *

След това им изсвири Кройцеровата соната и докато свиреше, забеляза отново странния, почти задъхан унес, с който я слушаше Ричард Колендър. Той беше погълнат сякаш за известно време само от

една мисъл, обгърнала Елен и музиката на Бетовен. Беше мълчалив и съсредоточен цялата вечер, мълчалив и съсредоточен, каквато бе и тя, когато не разказваше за своя град и роднини. Щом престана да свири, тя видя още нещо — може би дори още по-интересно — Сабин бе забелязала промяната и гледаше своя Колендър така втренчено, че не успя да отвърне поглед, когато Елен се обърна ненадейно.

Този нов свят беше свят от сенки, намеци, странна сдържаност и преструвки. Още в минутата, когато долови този поглед на Сабин, тя разбра, че отношенията между нея и младия Колендър не са някакво обикновено приятелство. Сабин беше страстно влюбена в него, без да го съзнава сама може би, защото такава жена мъчно би попаднала съзнателно в това положение.

* * *

Тази вечер Елен напусна за втори път дома на мисис Колендър, придружена от Сабин и Ричард Колендър. Те се готвеха да излязат само със Сабин, когато младият Колендър предложи ненадейно да ги придружи и се качи в автомобила. В миналото изпращаха Елен с трамвая, а Колендър и Сабин я следваха с колата. И се отбиваха понякога в дома на Сабин, която живееше на Парк авеню, пет-шест блока по-надолу, в една висока и тясна къща, която ѝ подхождаше прекрасно.

Тази вечер разговаряха известно време за музика, а когато колата наближи към Сабининия дом, тя каза най-естествено:

— Уморена съм. И бих искала да ме оставите у нас.

След това пожела лека нощ и изчезна в тясната къща. Това беше необикновена постъпка от нейна страна. Елен и Колендър очакваха, че ще ги придружи до „Ръцете на Вавилон“, за да се върне сама с него — това беше в реда на нещата. Но тя беше много по-хитра, отколкото си представяха. И бе постъпила много разумно, ако бе разбрала наистина, както предполагаше Елен, че в отношенията на тримата е настъпила някаква промяна. Постъпила бе разумно, като не се опита да промени новия ход на събитията; защото разбираше с острия си ум, че не е все едно да си пречка или цел. Затова бе оставила Ричард Колендър с чужденката, която беше нейна съперница. Това можеше да ѝ причини

безсъние и страдания, можеше да пробуди мъчителна ревност. Но никой нямаше да го узнае. Възможно бе също, познавайки европейските разбирания на Колендър, да не се безпокоеше за крайната си победа. По силата на същата традиция, която я държеше в своя плен, Колендър не можеше да се ожени за тази чужденка.

Докато Колендър влезе отново в автомобила, Елен се сгуши в ъгъла си да чака. Тя наблюдаваше както винаги, но този път чувстваше, че наблюдават и нея. За пръв път пред нея се изпречваше човек, може би противник, който си служеше със същата очаквателна тактика. Колендър седна в ъгъла си, където мургавото му лице се осветяваше от време на време от лъчите на уличните лампи и в тази несигурна и прекъсвана светлина Елен започна да го изучава за пръв път отблизо.

Безкрайно приятно лице; тъмната му бледност, така равномерно и правилно разляна, беше една съвсем нова хубост за нея. Никаква суровост, никаква буйна жизненост. Една по-скоро мълчалива, едва уловима красота. Силата, скрита зад нея, беше не толкова сурова енергия, колкото една спокойна, но твърда като стомана мощ. Тя личеше в твърдото очертание на челюстите и почти четвъртитата форма на умната глава. Следа от пламенност можеше да се долови само в яркочервените устни, плътни и чувствени под черните мустачки. Той бе вдигнал яката на балтона си и бе нахлупил шапка ниско над очите си, придавайки си по този начин малко нахална и авантюристична външност. Тя чувстваше по вътрешен усет, че пред нея се е изпречила една неуловима и прелестна опасност, каквато не бе срещала досега.

Отминаха мълчаливо няколко блока, когато той се обърна и й каза с топлия си глас с мекото чуждо произношение:

— Вие сте наистина забележителна личност. И през ум не е могло да ми мине какъв труд е бил потребен, за да станете това, което сте.

Когато отговори, Елен изпита безсмислено желание да стане безпомощно и същевременно палаво девойче.

— О — каза тя, — не съм постигнала още нищо. А за труда не ми е минавало и през ума дори.

— Разказът ви беше много забавен... Виждате ли, хората като мен и Сабин могат да си представят много рядко какъв е

действителният свят. — Той помълча и продължи, като че искаше да обясни смисъла на думите си: — Свят, в който хората се борят, за да получат нещо. Защото ние сме получили просто наготово всичко. И забравяме другите... А ние сме малцинство... едно на хиляда, да кажем. Аз съм имал винаги това, което съм желал... И предполагам, че ще го имам винаги.

Странен разговор, в чудновато философско настроение, на което Елен отговори отново:

— Не зная... Не съм мислила никога по тия въпроси... Зная само какво искам и се надявам, че ще го постигна един ден.

— Вие сте наистина една необикновена пианистка... — продължи той. — Допускам, че сама не съзнавате напълно ясно това.

Елен беше сигурна, че го съзнава много добре. Но не можеше да отговори, защото беше малко изненадана. В своя досегашен свят, представен от Кларънс и Херман Бигс, тя не бе срещала такъв мъж. Той беше по-млад от Кларънс и не много по-възрастен от Херман, но това нямаше значение. В случая се касаеше не толкова до възраст, колкото до опитност. Тя знаеше, че е много добра пианистка; ако не бе уверена в това, никога не би тръгнала така непоколебимо по своя път, но предпочете да отговори скромно. В полумрака на колата бе невъзможно да се види дали той не се надсвива, когато каза:

— Може и да съм. Как е възможно човек да разбере такова нещо... сам за себе си?

— Ние с майка ми разбираме тия неща — отговори младият Колендър. В колата настъпи ново мълчание. Минаха от булеварда в парка. Ричард Колендър се обади отново от своя ъгъл: — Наистина ли ни разказахте всичко тази вечер? Не пропуснахте ли нещо, което би могло да ни интересува?

В тия думи имаше нахалство, което Елен почувства и прецени за миг. Той гледаше към оголените дървета в парка с величествено безразличие, което се стори на Елен престорено. Дълбоко в съзнанието ѝ изникна странно, тържествуващо чувство, чудновато и необяснимо, което ѝ подсказваше, че е успяла да го издебне и е открила, че не е толкова хитър, колкото предполага сам. Тя почувства някаква смътна и неопределена борба... между собствения ѝ и друг, също така силен ум. Наблюдавайки за известно време ясно очертания профил с цвят на слонова кост, тя каза:

— Не, не пропуснах нищо, което би могло да интересува другото, освен мен.

(Това бе достатъчно за задоволяване на любопитството му за дребното човече, което бе зърнал през отворените врати в „Ръцете на Вавилон“.)

— Може би изглеждам нахален — обърна се Колендър към нея, — но ви питам, защото ми се струва, че вие сте по-интересна от това, което ни разказахте.

Тия думи бяха също така дръзки, като че искаше да завладее и тази част от личността ѝ, която не можеше да принадлежи никому — нейното истинско аз, в което той нямаше право да наднича. Обзе я отново изкушение да прояви дяволита женственост.

— Предполагам, че това е само комплимент — каза тя. — Благодаря ви, при все че не зная, разбира се, доколко казвате истината.

— Казвам самата истина — отвърна рязко той. — Вие сте възхитителна... и смела. Силният дух е нещо прекрасно... и велико.

* * *

Тя му бе все пак благодарна за нещо. Той не се отнесе към нея като към глупава девойка, както един мъж би могъл да се отнесе например с Мей Сетън. Не бе много по-възрастен на години от самата Елен, но тя разбираше, че в действителност е цели столетия по-възрастен от нея. Убедена беше в това. Не разбираше само отношението му към живота, което ѝ беше не само чуждо, но и съвършено неразбираемо. Той беше търпелив, едно качество, което ѝ липсваше дотолкова, че не можеше да си го представи добре. Умееше да чака. Това именно я учудваше... това и някакво сложно чувство за някаква неуловима и неразбираема борба.

Тя наблюдаваше и него, и себе си, замаяна, учудена и дълбоко заинтересувана. Това дължеше на кръвта, наследена от жилите на Толивър. Можеше винаги да наблюдава, да чака, да се учи.

Останалата част от разговора им не беше така интересна. Той се отличаваше, разбира се, със странна небрежност, прекъсвана от продължителни мълчания, които не бяха неудобни и стеснителни. Напротив, въпреки чувството за борба и наблюдение, в тия мълчания

имаше спокойствие, като в мълчанията между отдавнашни приятели, които се разбират напълно. Такова бе може би именно приятелството, което тя пренебрегваше винаги и в което не вярваше напълно.

Когато стигнаха до „Ръцете на Вавилон“ той я придружи до асансьора и се сбогува с нея. Този път не прояви никакво любопитство. Когато ѝ пожелаваше лека нощ каза, че би желал да обядват някой ден заедно. След това люшкацията се асансьор я отнесе към Кларънс, отделяйки я от погледа на Колендър. Чувството за борба продължаваше да я вълнува дори и след като Кларънс се върна от вечерята у Бънсови, като се извиняваше, че се е застоял толкова късно. Извини се също, че е поканил Бънсови да вечерят след четири седмици у тях, когато се завърне от пътуването си из западните области.

Мисис Колендър остана този път в Ню Йорк два месеца повече от обикновено. Задържах я единственият въпрос, който можеше да я отдели от слънцето на любимия ѝ Кан, именно някои мъчнотии с акции и облигации, някои разправии с Колендъровото богатство. Тя следеше да няма измами и загуби. Пропускайки сезона в Кан, тя спечели всъщност няколко десетки хиляди долара, които биха били изгубени от човек, в чиито жили не тече толкова левантинска кръв.

Ричард остана, разбира се, с нея, при все че проявяваше странно равнодушие към парите, които вълнуваха така дълбоко майка му. Когато го укоряваше за това, той се обръщаше към нея в мрачната библиотека в дома на Мърей Хил и казваше:

— Господи, аз съм толкова богат, че не зная какво бих правил, ако имам повече пари. Има ли смисъл тогава да се тревожа?

В това държание нямаше никаква леност или израждане, не личеше дори разглезеността на един син, комуто богатството е дотегнало. Майка му знаеше това по-добре от всеки друг, защото се бе сблъсквала неведнъж с воля, прилична на нейната... воля, към която се примесваше странно неспокойство, което се дължеше може би на необикновената смесица в неговата кръв... Той имаше страст само към жените и музиката, единственото нещо, което го успокояваше. Понякога можеше да стои с часове неподвижен, за да слуша музика, сякаш омагьосан от нея. Тя имаше първично и почти варварско въздействие върху него, като хипнотизиращата сила на тъпана върху дивака.

Една вечер, когато пиеха сами кафе, в някаква мълчалива отчужденост след укорите на майката, тя се обърна неочаквано към него и запита:

— Какво прави нашето младо чудо... мис Толивър? Чувам, че си обядвал с нея.

При това пряко нападение мургавото лице на сина се озари от бавна усмивка. Тя се появи най-напред леко в чувствените червени

устни и се разшири постепенно, докато покори напълно майката. Той умееше да се усмихва така — със смущаваща усмивка, изпълнена с дълбок и неуловим смисъл и очарование. Сините му очи светваха внезапно, вземайки мъчително участие в тази усмивка, която обгръщаше сякаш своя пленник и не го напускаше докато не унищожи напълно недоверието му със своята дружелюбност.

„Слушай, казваше кротко и сърдечно тя, нека бъдем искрени и великодушни един към друг.“

Червените устни се свиха едва уловимо под тъмните мустачки. Това беше усмивка на човек, роден с много повече знания, отколкото другите научават през целия си живот.

Той се усмихна и сега на майка си и каза:

— Кой е можел да ти каже това?... Кой друг, ако не Сабин..., която знае всичко?

Самият тон на гласа му беше едновременно гальовен и подигравателен. („И Сабин... е като всички жени.“) И Терез Колендър дори не можеше да устои на такова нападение. Тя поразмърда пълничкото си тяло, така че тежките гривни на ръцете ѝ звъннаха, и помълча, преди да отговори. Лека червенина, дължима на ясно чувство за виновност, се разля дори до малките ѝ очи.

— Сабин ми каза, наистина — каза тя. — Не можеш да я укориш за това.

— Не... тя знае винаги всичко — той се засмя рязко. — Понякога мисля дали няма установени връзки с птиците... или мишките.

— Ти знаеш желанията ми... Мисля, че е време да се ожениш. Парите са голяма отговорност... и изискват наследници. Не можем да завещаем богатството за благотворителност или на някой пращен музей. — Той я наблюдава мълчаливо, със същата гальовна и подигравателна усмивка, докато тя изтърсваше пепелта от цигарата си. — Знаеш, че мина вече двадесет и петте... Аз искам внуците ми да са деца на млади родители.

Той я прекъсна като мина направо на въпроса, който майка му бе заобиколила.

— Няма да се оженя за Сабин — каза той. — Ще си намеря жена. Но не съм я открил още.

— Сабин е отлична. Тя е много добре възпитана... богата, една от малкото американки, които имат светско държание. А аз искам да се

ожениш за американка. Ние се нуждаем от нова кръв. Сабин се държи отлично. Облича се великолепно... ще бъде много добра домакиня на приемите, ще се чувства навред у дома си.

— Но аз не я обичам — каза усмихнат синът.

В очите на майката блесна гневна искра.

— Ти си вече достатъчно голям... или поне достатъчно умен, за да не си романтичен.

— Не е въпрос на романтизъм, мамо... а по-скоро на необходимост. Аз бих предпочел да бъда верен на съпругата си.

Тя загаси цигарата си и каза студено:

— Не можеш да ме накараш да повярвам в такава глупост.

* * *

Терез беше безспорно искрена. Тя бе живяла винаги в общество, знаеше какво става наоколо ѝ и понеже беше полулевантинка, полуфранцузойка, беше още по-недоверчива от много опитни жени. Разбираше много добре съществуването на любовниците и знаеше, че повечето мъже от нейния кръг не бяха чужди на този ред на нещата; затова не можеше да предположи нито за миг, че синът ѝ, който ѝ се усмихваше така многозначително, може да бъде целомъдрен. Трябва да се каже, че тя знаеше всъщност за похожденията му много по-добре, отколкото той би допуснал. Тя бе възмутила веднъж мисис Чемпиън с думите: „Синът ми има някаква любовна връзка със съпругата на един от най-добрите ми приятели в Париж и ме поставя по този начин в много неудобно положение“.

При все това тя бе казала тия думи с известно самодоволство; защото любовницата на сина ѝ беше дама, а не уличница. Тя имаше навика да казва, че за нея е непростимо само едно — да върши глупости и да харчи много пари за някоя жена. А това беше съвсем неприятно и за Ричард.

След този спор те прекараха известно време в неловко мълчание, каквото настъпва винаги при недоразумение между двама души с необикновена воля. Това мълчание бе нарушено от Терез с внезапно и стеснително покашляне.

— Надявам се — каза тя, — че няма да се оплетеш с тази девойка.

Той се усмихна отново и отговори:

— Не, не съм се оплел.

— Това би било опасно, с такава девойка... Не забравяй, че тя е американка, а не парижка музикантка... Тя е нещо съвсем друго. Добре възпитана... от провинциалната буржоазия.

Този път Ричард се изсмя.

— Не е такава буржоазка, каквато би могла да предположиш.

Майка му се наведе малко.

— Именно — каза тя. — Не е лесно да я спечелиш... Тя не е обикновена жена. Има характер... воля. — Тя се отдръпна назад, като скръсти пълничките си, блестящи от пръстени ръце на скута на черната копринена рокля. — Не, по-добре ще е да стоиш далеч от нея... Каквото и да стане, няма да го одобря.

— Тя е интересна — отговори синът. — Не съм виждал досега такава жена.

Тия думи предизвикаха нова тревога. Като го погледа учудено известно време, майката промълви:

— Но ти не можеш да се ожениш за нея, разбира се. Тя е съвсем неопитна. Понякога дори несръчна. Но това не е най-важното. Ако би се оженил за нея, не бих направила най-последно особено голямо възражение..., защото тя има нова... здрава кръв. Но аз те съветвам да не помисляш такова нещо. Където и да отиде, все ще създава неприятности. И тя е прокълната като повечето гении. — Той поиска да я прекъсне, но майка му го спря като махна с пълничката си ръка. — Тя ще засегне положително живота на всички, които се намират край нея..., защото нишките на нашите съществувания са безнадеждно преплетени. Не мисли, че говоря глупости, за да те обезсърча... Зная, убедена съм в това. Ожени се за нея, ако желаеш, но не очаквай щастие от този брак. Тя ще ти роди сигурно син, прекрасен и здрав син, защото е едно хубаво и студено животно. Но не очаквай задоволяване от нея. Тя знае отлично за какво е предопределена.

Синът пушеше мълчаливо по време на тая дълга реч с едва уловима подигравателна усмивка. Когато майката млъкна, той не й отговори, а продължи да гледа замислено към градината, която Терез не бе се погрижила да подреди тази година.

Тя заговори отново след кратко мълчание:

— Ти не си въобразяваш сигурно, че ще можеш да я държиш в своя власт... Тя е една буйна и самоволна девойка... Никой мъж няма да може да я задържи задълго в своята власт.

— Не съм и помислил да се оженя за нея — отговори спокойно той. — Тя си има вече любовник.

Лицето на мисис Колендър изрази дълбоко учудване.

— Но тя не е такава... Не е от бранша на манекенките. Тя е почтена... студена жена. Това се вижда.

Той се усмихна още по-гальовно и подигравателно, а сивите му очи светнаха насмешливо:

— Сабин казва, че имала любовник — каза той. — Помниш ли, че мис Толивър не ни разказа нищо за живота си тук?... Освен това студентите жени имат най-големи успехи. Защото не загубват ума си.

Ако Елен бе почувствала някога нужда от довереница, би ѝ казала сигурно, че животът ѝ е една отчайваща загадка. Между държанието на Херман Бигс или Кларънс и обноските на Ричард Колендър имаше същинска пропаст. Някаква бяла страница в книгата на опитността ѝ, едно прекъсване, което я смущаваше и ѝ беше неприятно.

Тя разбираше, че Кларънс и Херман Бигс представляват до голяма степен образец на съпруг и любовник от нейния роден край. Те търсеха и боготворяха обекта на своята обич. Бяха нежни и покорни. Бяха дори удобни може би със своята почти детинска невинност, усложнена само от донкихотовското им чувство за рицарска чест. Те или пренебрегваха, или не познаваха светския живот, и се придържаха към сантименталния образ на жената, смятана винаги за непорочно, предано, добро и великодушно същество. Съществуваха и „лоши жени“, разбира се, но те не се интересуваха от тях; тия жени бяха съвсем отделна класа, без каквито и да са отношения към добрите жени, нещо като трети пол с особено предназначение. Жените от техния кръг се бяха променили неочаквано в едно-две поколения от помощници при тежкото заселничество в луксозни създания; а мъжете като Херман и Кларънс не бяха успели да ги настигнат. Елен бе виждала досега само такива мъже. Тя не бе срещала още човек като Ричард Колендър.

Докато Кларънс обикаляше фабриките из Средния запад, Елен обядва неведнъж, а няколко пъти с Колендър. С парите, които бе спечелила със свиренето си тя можеше да се облича сега, ако не елегантно, то поне със скромнен чар. С приближаването на топлите дни те обядваха у Шери (защото Колендър не правеше вече никакво усилие да скрие вниманието си), край отворен прозорец, отдето се виждаше булевардът с потока шумни автомобили. Тя разбираше, че постъпва неуместно и дори опасно. Погрешна стъпка, която се дължеше само на неопитността ѝ, и на каквато не би се изложила по-късно.

Трябваше да не забравя и самия Колендър. Ясно бе, че той я вълнува, въпреки студенината ѝ. Тя се чувстваше понякога обзета сякаш ненадейно от съзнание за присъствието му, защото той се държеше очарователно с нея..., с внимание и разбиране, с плам, който бликаше понякога ненадейно, за да се слее със собствената ѝ жизнерадост. Пред прозореца, отдето се виждаше Пето авеню, тя забравяше понякога всичко, освен бъдещето, докато разговаряха за Европа, докато той ѝ разказваше почти с увлечение за блясъка на Париж и задименото сияние на Лондон. И двамата бяха чистосърдечни. Елен с неопитността си, а мургавият, очарователен и съвършено нов за нея Колендър — с прямотата на човек, който не се грижи за условностите. Нито един от тях не можеше да разбере чувството, което ги свързваше, защото то беше романтика, непозната и за двамата — за Елен, защото животът я бе научил да не очаква нищо романтично, а за Колендър, защото не вярваше в съществуването му. В един ясен майски следобед те извървяха заедно целия път през парка от Шери до „Ръцете на Вавилон“. Приятен ден, когато паркът сякаш отразяваше зеленината си в самия въздух, когато върбите се бяха разлистили, а черешите — цъфнали. Край брега на езерото, освободено вече от леда, гувернантките седяха на железни пейки, редом с разни скитници и възрастни дами, дошли само да си отпочинат мълчаливо, задържани като че без никакво усилие в самия нежен въздух. Това оказа влияние и върху Елен и Колендър, като ги обгърна с копнеж, който замая мисълта и стопли чувствата им. Те вървяха бавно един до друг. Елен в тесен сив костюм и голяма шапка, а Колендър поглеждаш от време на време към нея с крайчеца на сивите си очи и почукваше младата трева с тръстиковия си бастун. Те се спираха понякога да се посмеят, защото Колендър беше в отлично настроение, когато обичаше да разказва забавни шеги. Под влиянието на този ден и суровостта на Елен като че се стопи. Тя се засмя. Погледна го дори лукаво с крайчеца на окото си, но в това наблюдение не се съзираше някогашната враждебност. Човек би казал по-скоро, че го гледа като някое мило момченце, страхувайки се все пак то да не се разглези, ако забележи възхищението.

Едва ли можеше да се допусне, че промяната у нея се дължи само на времето. Имаше и други причини, между които беше без съмнение и самият Колендър, и приятелството му към нея,

приятелство, каквото ѝ бе предложила и майка му, а дори и Сабин със своето рязко и малко стеснително държание. Тя не бе имала досега такива приятели, като се изключи Лили. Тя почувства може би в този топъл ден, че между нея и тия хора има някаква неопределима, но все пак сигурна и положителна близост. Те нямаха никакъв интерес от нея и не се опитваха да я покорят, не се стремяха да я променят. Приличаха на старата ѝ леля Джулия и тайнствената Лили, която я бе предупредила да не позволява на хората да я сведат до равнището на своята посредственост; тя разбираше много добре сега какво е искала да каже Лили. Тия хора бяха постигнали с една почти физическа почтеност свое благородство, основано именно върху почтеността им. Те бяха много по-изискани от Уик, Мей Сетън и кикотенето ѝ, от любезния и здрав Бънс, а дори и от Кларънс, чиято любезна кротост го пресушаваше завинаги. Те не се сливаха с тълпата, а се открояваха с рязка яснота, въпреки странностите си.

Това съзнание бе проникнало отдавна у нея като през мъгла. Тя го почувства и днес. Започна да разбира защо има хора, от които се възхищава, и други, към които може да изпитва само презрение или равнодушие, граничещо със състрадание.

Тя вървеше сега щастливо с очарователния мургав младеж, доволна може би да го запази така завинаги, без каквато и да е промяна, заедно със Сабин и Терез. Би изпитала сигурно дълбока радост, ако би могла да срещне ненадейно сега по тия асфалтирани пътеки Мей Сетън или някой друг от съгражданите си. Би се зарадвала да видят победата ѝ. Защото тя бе успяла да се отърве от родния град.

* * *

Сред тези размишления настъпи ново непредвидено събитие.

Колендър се спря ненадейно под бронзовата статуя на Даниел Уебстър и се обърна неочаквано към нея, поглеждайки я така втренчено, че тя се изчерви за миг.

— Мога ли да дойда у вас днес? — попита той. — Сама ли ще бъдете?

Тя забрави за миг бдителността си пред обезоръжаващия поглед на сивите очи и отговори:

— Да, защo не? Ще бъда сама.

След това отвърна поглед и тръгна, сякаш не можеше да се овладее.

Той не проговори докато стигнаха до края на парка, когато каза:

— Бих искал да посвирите само за мен... Чувал съм ви само когато свирите за цяла тълпа, а предполагам, че бихте свирили по-добре само за един слушател.

Минаха най-после между сирийските лъвове пред входа на „Ръцете на Вавилон“ и стигнаха, отначало с люшкация се асансьор, а след това по стълбите на двата етажа, до вратата на малкото жилище, което Елен отключи. Стаята бе полутъмна, докато Елен вдигна щорите, които бе спуснала (според съвета на примерната домакиня мисис Толивър), за да запази евтиния килим от лъчите на пролетното слънце; светлината откри бедната стаичка, препълнена с накупените от Кларънс мебели: столове, диван, възглавнички, картини, украшения и масички. Роялтът беше малко настрана в едно незаето от мебели кътче. Облегнат на бастуна си и разглеждайки замислено това безредие, Ричард сметна сигурно, че любовникът, който ѝ е накупил безброй безвкусни неща трябва да е много жалко същество, но не се усмихна, може би затова че стаята изобщо не го интересуваше много. Елен свали шапката си и като се изчерви отново от леко смущение, застана сред това безредие, съвършено чужда на бедната обстановка. Тя се издигаше над нея, както се бе издигала някога и над обстановката в Сетъновата гостна.

Веселостта ѝ отпреди миг бе изчезнала сега, задушена от странно чувство на стеснителност, което проличаваше от мълчанието ѝ. Те не бяха вече в светлия, открит парк; стените, които ги затваряха, бяха променили всичко, изостряйки странно силата на чувствата им. Те се погледнаха стеснително, докато Елен каза най-после:

— Заповядайте, седнете..., а аз ще ви посвирия. Какво искате да изсвирия?

Ричард ѝ каза, че трябва да избере сама какво ще свири, после седна в коженото кресло на Кларънс и запали цигара с кибрит от неговата масичка за пушене. Тя засвири без да продума. Като че искаше да каже: „По този начин ще разговарям с вас“, и още след първите няколко акорда стеснението изчезна, погълнато от пламенното слушане на госта.

Тя му изсвири отначало Шуман, напомнящ неясното, нежно съзнание за новото чувство, изникнало така ненадейно в парка, след това любимия Шопен и най-после соната „Апасионата“. Свиреше така, както свиреше някога само за Фергус, който слушаше по същия начин, сгушен, с полупритворени очи на стола си, с разчорлени златисти къдри, почти опиянен от музиката ѝ. Тя почувства за пръв път, че между брата ѝ и този чужд човек има известна прилика, някаква страхотна способност за безумен унес. Всичко, затворено толкова време в стените на горчивата ѝ потайност, бликна днес и се изля в тая музика заедно с нов плам, с ненадейна топлина, съвсем чужда досега за нея. Тя почувства странно желание да сподели всичко, което има, странно и мъчително почти до сълзи. Любовта щеше да бъде може би винаги такава за нея... безумно и пламенно възвисяване на чувствата, което може да се изрази само в едно неземно духовно единение. Тя отнесе за миг Ричард заедно със себе си в екстаза, който бе успяла да пробуди.

Когато и последните акорди заглъхнаха най-после бавно, те не нарушиха настъпилата тишина; гостът продължаваше да седи с полупритворени очи в креслото на Кларънс, наблюдавайки я като омагьосан, великолепен като нея сред тая пустиня от обикновени прости вещи. В цялата обстановка имаше нещо недействително. Тя разбираше с острия си ум, че всичко това е самоизмама, защото между нея и госта имаше непреодолими различия, обстоятелства и факти.

Той си отиде най-после, след размяна на няколко глупави фрази, изтръгнати почти насила от дълбините на едно вълнение, което нито един от двамата не се съгласяваше да издаде иначе, освен чрез мълчанието си. Те и не споменаха дори за нова среща; не се случи нищо особено. Тяхната раздяла беше странно безразлична наглед. Когато вратата се затвори след него, Ричард се спря за миг в тъмния коридор и се облегна на стената. Той си припомни може би това, което майка му, със своята вековна мъдрост и прозорливост, му бе казала: „Тя не е обикновена жена... По-добре ще е да стоиш далече от нея“.

Подигравателното изражение бе изчезнало от погледа му. С него бе станало нещо. Той изпитваше едно съвсем ново преживяване в живота си, който не беше в никакъв случай ограничен в това отношение... Едно преживяване, открило път към ново великолепие, очарования и опиянения. Той можеше да се усъмни в това видение,

защото не бе вярвал никога в съществуването му. Но между него и това безумно приключение имаше преграда, срещу която той бе безпомощен. Една невидима стена, каквато не бе срещал досега у никоя жена, нито дори у страхотно спокойната Сабин. Тази стена беше твърда и ясна като кристал и закриляше нещо, което той можеше да види, но не и да докосне. „Тя не е обикновена жена... По-добре ще е да стоиш далече от нея“.

* * *

От другата страна на вратата Елен се хвърли на грозния диван и заплака безгласно и безнадеждно, както бе плакала много отдавна, в тъмната самота на моминската си стая, докато есенният дъжд се лееше в градината навън. И сега не би могла да каже, както и тогава, за какво плаче. Това беше неудържим, чувствен плач, който я изтощи и я остави успокоена и неподвижна на същото място, дълго след като светлините навън бяха започнали да мигат в задименото небе край реката.

А не бе се случило нищо, нищо, което би могла да определи...

Между това Елен получаваше чрез седмичните писма на майка си различни, понякога интересни, обикновено безинтересни новини. Тя научи за венчавката на Мей и Херман Бигс в методистката черква, последвана от вечеря, на която скъперникът Сетън развързал кесията си в знак на победа и отмъщение, като си позволил дори да повика оркестър, който свирил цялата вечер зад параван от лилии и карамфили.

Херман приличаше на кукувица с луничките си, *пишеше мисис Толивър*, а роклята на Мей беше много тясна. Ушили я бяха в стил Принцес с дантели Дюшес. Имаше много скъп букет от бели рози. Панталоните на Херман били с колене. Така казва братовчедки ми Ева Бар, която беше на венчавката. Аз не бях поканена. Разправят, че Сетънови ядели оттогава само студени каши.

Меденият си месец прекараха във френските Лик Спингс, а сега се върнаха, и Херман постъпи вече във фабриката да изучава производството на корсети.

Мис Оджилви не била добре напоследък, а леля Джулия ставала все по-своенравна. Тя оставила отворена само една голяма стая в замъка Шейн и не приемала никого, освен доктора си и Хети Толивър.

Отивам при нея по три пъти седмично. Някой трябва да се грижи за тая голяма къща. И понеже няма никой друг, аз се заех с тази задача. Мис Оджилви идва да поседи при татко, докато ме няма. Тя се отказа от някои ученици. Казва, че не може вече да работи като някога.

Баща ти е добре в банката и аз успях да спестя нещичко, след като изплатихме дълговете. Тия пари ще са потребни, за да можем да изпратим Фергус на училище.

Продадох пръстените, които леля Джулия ми бе подарила и сега сме пак в охолство. Ако баща ти ме слушаше, сега щяхме да бъдем богати, но той смята винаги, че знае повече от мен и се доверява прекалено много на хората. Не след много ще имаме достатъчно средства, за да можем да дойдем на Изток. Аз не искам да бъда далече от децата си.

Следваха въпроси за здравето им, за работите на Кларънс и нескончаемите съвети и предупреждения за поддържане на домакинството, защото разстоянието нямаше особено значение за Хети Толивър, когато трябваше да се грижи за интересите на любим човек. Би могло да се каже, че управлява отдалече и самото еленино домакинство. Тя се осмели дори да запита в едно писмо, дали няма изгледи да стане баба.

Всяко нейно писмо, колкото и да приличаше на другите, беше всъщност цял епос. Тези писма предаваха в ярки и подробни изрази всекидневния живот на един град. Те бяха крайно пристрастни и пропити с предразсъдъците на Хети Толивър. Тя не виждаше нищо добро у враговете си и нищо лошо у любимците си. Нейният свят беше свят от крайности, като света на скъперника Сетън — нарисуван само в бяло и черно.

Тя питаше често дали Кларънс няма да отиде към западните щати и настояваше да се отбие в такъв случай в града, да им погостува и да им разкаже лично всичко. Но тази доверчива жена бе измамена с твърдението, че Кларънс не пътува вече и няма да отиде скоро към западните щати. Елен измисли тази лъжа, за да го защити, защото той беше толкова плах и стеснителен, че не би дръзнал да се яви нейде, където би минал и за духовен похитител дори на мисис Бигс (родена Мей Сетън).

Най-после дойде вест за смъртта на дядо Бар.

Той издъхна спокойно, *пишеше мисис Толивър*. Аз бях в стаята, а той си лежеше и гледаше тавана, като тананикаше някаква песен, която пееше по времето, когато мама беше още жива, а аз бях малка. Пееха я двамата. Тази песен се казваше: „Ще си почина в орловото гнездо“; те я

пееха в летните вечери, след като привършат всекидневната работа и седнат на хлад под някое дърво. Той си я тананикаше и се опита да се поизправи с думите „Значи идваш... да ме посрещнеш..., мамо... Ето, идвам при теб... ей сега, щом вкарам червената кравичка в обората“. След това легна и издъхна, без да добави нито дума. (Далече беше от починалия вече дядо Бар и спомените му от границата, до Терез Колендър и изваяния изумруд на пръстена ѝ, спасен от разграбването на Цариград.)

Това бе щастие за него, защото той искаше отдавна да умре. Тежко е за толкова подвижен човек да лежи на едно място. Заприличал бе на дете. Отдавна не бе казал ни една разумна приказка. Сторих всичко, каквото можах за него и не съжалявам. Но това беше понякога доста тежко, защото имах толкова много други грижи, които ми отнемаха почти всичкото време.

Леля Джулия е все по-зле и по-зле. Тя не може вече да става от леглото си и може да се храни само с храни без захар. Всяка седмица ѝ правя кексове, каквито обичаше да яде. Не мога да мръдна нийде, защото тя става много неспокойна и положението ѝ се влошава, щом не ме вижда.

Следваше многозначителна забележка, подсилена от явно раздразнение:

Бащата на баща ти си е все същият... не е остарял нито с един ден и е все така бодър. Като че ще живее вечно. Не зная какво съм сторила, за да заслужи такова наказание!

* * *

Писмата от Елен ставаха все по-редки и незадоволителни. Тя пишеше както винаги само най-незначителни неща, вест за здравето на

Кларънс, оплакване от горещините, прочетени във вестниците неща. Не споменавахе нито дума за нещастieto си, при все че то поглъщаше целия ѝ живот.

След студеното сбогуване в майския следобед Колендър като че изчезна. Кларънс се върна и те дадоха вечерята, на която бе поканил Бънсови; дойде и Уик, малко нахален и дълбоко огорчен, заедно с една госпожица от Бруклин. Играха карти и пиха бира, която сияещият Кларънс бе купил от един деликатесен магазин. Трябва да се признае, че Елен се държа великолепно и дори им посвири, за да танцуват, докато наемателката от по-долния стаж, бивша артистка с руси коси и бяло кученце, се оплака на домакина на сградата. Към Кларънс тя се държеше любезно и дори нежно, като че тази нежност успокояваше съвестта ѝ.

През цялата вечер се случи само една неприятност, когато Уик я намери по едно време насаме в един ъгъл, погледна я със зелените си очи и каза:

— Чувам, че сте се прочули..., че свирите на публични концерти..., на приеми.

Елен го погледна остро, но след това, допускаяки, че той не знае може би нищо определено, отговори:

— От време на време... това ми носи добри пари.

Той не ѝ заговори вече; само се замисли почти сърдито, погълнат сякаш в преценяване цвета на бирата, която държеше в меките си ръце. Най-последно, пробуждайки се от някакъв унес, забеляза:

— Жалко, че и Кларънс не може да присъства на тия приеми.

— Не би ги харесал — каза рязко Елен.

Уик започна да преповтаря в мисълта си тази забележка и когато заговори отново, в гласа му звучеше самоувереността на човек, който е решил да направи отстъпка.

— Да — каза той, — разбирам. Не би се чувствал удобно в тия домове. Там би бил най-нещастният човек.

А погледът и интонацията му казваха: „Вие и аз сме свършено други. Създадени сме за висшето общество“.

Елен се засмя, но в гласа ѝ имаше едва доловима горчивина. Тя побърза да защити съпруга си.

— Мисля, че няма да хареса тия приеми, но не поради причината, която подозирате.

Това беше изобщо най-приятелският разговор, който бяха водили някога и, при все че не ѝ заговори вече през цялата вечер, Елен чувстваше понякога, че Уик я наблюдава. Този поглед я смущаваше, защото тя чувстваше смътно може би, че дребното, анемично човече има поразителна интуиция. Разбираше също, че под снизходителността, която съблюдаваше към останалите гости, се таеше някогашната враждебност, засилена сега от ново съзнание, придобито по някакъв тайнствен начин. Струваше ѝ се, че има пред себе си някаква прозорлива и лукава неприятелка, с която се бори за мъж, когото няма желание да притежава. Безсмислено би било да се допусне, че някой би се борил за обладаване на Кларънс. Толкова лесно можеше да бъде завладян.

* * *

Тя не зърна Ричард и когато отиваше да свири у Колендърови. След като приятелите и приятелките на мисис Колендър се пръснаха едни след други из провинцията, гостите в салона ѝ бяха намалели. През топлите месеци там беше само добродушната домакиня и понякога Сабин, която оставаше в града до заминаването на мисис Колендър. Когато Елен забеляза отсъствието на Ричард и двете жени го извиниха, като казаха, че е в Ню Порт, във Филадельфия, или изобщо някъде в провинцията; започнаха да разиграват помежду си комедия, при която Сабин и мисис Колендър разказваха измислици, а Елен ги слушаше без да възразява, макар и двете страни да знаеха, че противникът не вярва в тази измама. Всички бяха обгърнати от някаква сивота, която промени целия тон на дните им.

Сабин даваше най-малко признаци за промяна, но от нейното държание не можеше да се узнае нищо за чувствата ѝ, нищо от това, което бе скрито зад бронята на страхотното ѝ самообладание. Тя се бе издала за миг само веднъж. Човек можеше да отгатне само, че чака, чака... чака... с едно непобедимо търпение, убедена сякаш че законите на обществото, в което живее, ще ѝ отредят най-после заслужена награда. Тя беше великолепна, когато седеше вечер в гостната с изящното си облекло, не хубава и все пак невероятно привлекателна,

слушайки спокойно свиренето на една жена, към която имаше основание да храни искрена омраза.

Всички говореха едни и същи неща по един и същи начин, като отказваха да разберат, че нещо е променило приятния им и спокоен живот; и всяка от тях знаеше, че и другите изпитват чувствата, които изпитва и тя. След вечеря в тъмната библиотека настъпваха понякога продължителни мълчания, нарушавани само от звъntenето на тънките чашки за кафе върху чинийката. Всяка от трите жени наблюдаваше другите, и в тия дълги вечери двете по-възрастни и по-опитни жени признаха, че трябва да се отнасят с уважение към новодошлата, която умееше да играе не по-зле от тях.

* * *

Един-два дни преди заминаването на Терез Колендър за Европа, Елен вечеря сама с нея. През време на тази дълга вечеря, която гъркинята бе заповядала да им поднесат в библиотеката, двете жени продължаваха играта. Едва когато им донесоха цигари и кафе и след като прислужникът затвори вратата след себе си, Терез каза неочаквано:

— Искам да ви говоря за сина си.

Тия думи бяха така ненадейни, въпреки дългото очакване, че и Елен не каза нищо. Тя се изчерви, а очите ѝ се напълниха със сълзи.

— Струва ми се, че зная какво се е случило — каза мисис Колендър. Тя не говореше сега с обикновения си цинизъм, минавайки бързо от един въпрос към друг. Цялата вечер се бе държала много сериозно, а към тази сериозност се примесваше сега и странна топлина и съчувствие, които трогнаха Елен. Терез бе разбрала, както изглежда, че работите бяха стигнали дотам, когато трябваше да се премахне тънката повърхност на преструвките им, че трябва да заговори прямо за въпроса, който бе по-силен от всички тях.

— Всички знаем това — каза кротко тя. — Всички играехме много добре ролята си. Но сега трябва вече да се предприеме нещо. И Сабин знае всичко. Знаеше го през цялото време и е страдала може би повече от всички ни, защото разбира, че у сина ми има чувства, които са извън нейния надзор... — Тя се изкашля. — В това отношение,

мила, вие сте много по-защитена. Надявам се, че смятате Сабин за една необикновено културна жена... Човек може да я подложи на невероятни мъчения, без да я накара да заплаче.

Елен седеше с наведена глава, като обвиняем, и каза:

— Зная... зная това.

— Аз познавам сина си... — продължи мисис Колендър. — Познавам го много добре. Ние сме свършено различни в известни отношения... Но аз го познавам все пак. — Тя помълча за миг и разбърка кафето си с малка сребърна лъжичка. — Виждала съм го, когато си въобразява, че е влюбен в някоя жена. — Тя вдигна пълничката си ръка и потъмнелите диаманти светнаха мрачно. — Това е било неведнъж. Случвало се е и по-рано. Но този път има известна разлика. — Тя се поизкашля и добави: — Този път, вместо да преследва обекта си, той избяга от него, а това е много сериозно...

Безмълвна и изплашена от откровеността на старицата, Елен я гледаше, чувствайки се стеснително като малко момиче. Никога досега не бе чувала някой да ѝ говори така... така искрено и спокойно. Тя би могла да очаква в този случай гняв и дори укори и се бе подготвила да ги изслуша.

— Не зная какво може да се направи в случая... — продължи мисис Колендър, — защото не зная всичко... За да може да постъпи разумно в подобни случаи, човек трябва да знае всичко. Вие сте сторили нещо с него. Не ви укорявам... Такива неща се случват... Предполагам, че ако не бяхте се срещнали, както сте се срещали, бихте могли да се срещнете другояче... — Зелените ѝ очи се свиха, както и устните, така че пълничкото лице се набръчка и повехна. Тя се състари като че изведнъж. — Да, сигурна съм, че сте се срещали. Нищо не би могло да ви раздели. — След това добави, като си възвърна обичайната любезност: — Не зная какво сте сторили с него. Предполагам, че и той не знае, но съм уверена, че страда... Злото е там, че той е наистина много романтичен, като мен..., а се преструва винаги на опитен и циничен светски човек. В това отношение е свършено неискрен.

Тя протегна ръка и докосна неочаквано ръката на Елен, така че девойката, неочакваща подобно съчувствие, се разплака тихо.

— И аз съм романтична — каза кротко мисис Колендър, — при все че не бихте допуснали може би това. Слушайте! — Тя се наведе напред. — Слушайте! Ще ви разкажа нещо за себе си и вие ще ме

разберете сама. Ще разберете може би тогава, че ви съчувствам достатъчно, за да мога да бъда полезна в този случай... Защото в такива дни човек се нуждае може би главно от съчувствие.

Тя се облегна отново назад и разказа постепенно, от начало до край, историята на бягството си с бащата на Ричард Колендър. Разказа я с цветисти ориенталски окраски, като възсъздаде пред погледа на Елен Цариград такъв, какъвто бе по времето на младостта ѝ, вълшебството на летния им дворец и на лунните нощи край Босфора, студенината на гръцките лели, властното поведение на богатия старец Дикран Леопопулос и най-вече мрачното сияние на любовта ѝ към прекрасния млад американец.

Унесена вече в собствения си разказ, тя започна да говори ту на френски, ту на английски, но Елен бе така погълната от разказа ѝ, че разбираше всичко, и това дори, което Терез Колендър ѝ предаваше на чуждия език. Този разказ успя да подпали у девойката топлота, останала досега неоткрита и само подозирана някога, когато унесена в свирене, тя я предаваше в красиви звуци. Милионерката гъркиня не изглеждаше вече стара, грозна, с елмази, които се нуждаят от почистване. Тя си възвърна сякаш за миг младостта и мимолетната си левантинска хубост.

Когато свърши, тя се облегна удобно и каза с циничен смях:

— Виждате, че съм погрозняла и напълняла. Но тогава не бях такава — след това въздъхна и погледна пръстените си. — Лошото е, че той умря... Удави се, преди да минат и две години от женитбата ни.

* * *

Елен продължаваше да мълчи. Каквото и да кажеше, би прозвучало глупаво и просташки. Тя чакаше, докато Терез каза отново:

— Виждате, че мога да разбера... Искам да знаете това... Човек би могъл да каже, че хиляди неща ме разделят от сина ми. Но нито едно от тях няма значение.

* * *

Най-последно Елен прекъсна странното, напрегнато мълчание, което ги обгърна след края на Терезиния разказ, като промълви:

— Не съм имала каквото и да е намерение да сторя нещо... То се случи... Не зная как... Стучи се, без който и да е от нас да продума каквото и да е. Като... — тя започна да търси думите си и изпадна в баналност, — като светкавична искра.

— Това е напълно възможно за него — каза Терез. — Сигурна съм, че и самият той не разбира станалото.

— Не съм го видяла нито веднъж оттогава.

— Той не е споменал и дума за това..., а винаги ми е казал всичко.

Стеснителността на Елен бе поизчезнала малко. Между двете жени се чувстваше симпатия, несъществуваща досега. Държанието на две жени, свързани с обща тайна.

— Нищо не мога да направя — каза Елен, — нищо. Всичко е безнадеждно.

— Вие бяхте храбра девойка, когато дойдохте тук — каза Терез.

В съзнанието на Елен блесна искра от някогашната храброст:

— Какво бих могла да сторя? Неговото бягство не помогна, тежко е, защото няма с кого да поговоря... няма на кого да обясня. Виждате ли, аз съм в действителност съвсем сама... Но това... искам да кажа, самотата... нямаше досега никакво значение за мен.

* * *

Тук бяха една срещу друга две жени, и двете умни и искрени, и двете желаещи да открият изход от безизходицата, в която бяха попаднали. И двете разбираха безполезността на гнева и насието. И двете чакаха, защото знаеха много добре, че в случая не се касае за обикновена романтичност. Терез разбираше, без съмнение, че младата жена, седнала плахо срещу нея и готова почти да се разплаче от разкриването на ревниво пазената тайна, не беше обикновена авантюристка, която се стреми да си спечели съпруг и богатство. Разбираше колко голямо значение имаха тия неща за девойката и знаеше, че попаднала в тая неочаквана безизходица, Елен нямаше необходимата опитност да се справи с нея.

Що се отнася до Елен, тя имаше чувството, че се намира пред необяснима тайна. Пълничката жена с потъмнелите бисери се държеше приятелски към нея, но въпреки любезността си беше далечна, отчуждена от различието в кръвта, традициите и хиляди други неща. Беше далечна и неразбираема като мургавия си син и в минутите, когато беше най-очарователен. Елен можеше да се бори и да победи сънародниците си, но тия хора бяха съвсем различни. Тя не можеше да разбере дори приятелското държание на тая жена.

— Аз не съм някаква жалка авантюристка — каза тя. — Не мислете така.

— Не съм толкова глупава, моето момиче... Не съм вчерашна... и съм имала възможност да се справям с авантюристките.

— Виждате ли — каза Елен като сгъваше кърпичката си, — аз съм съвсем сама... И виждах в негово лице само приятел..., както бих гледала на брат си... Не съм помислила нещо друго.

Мисис Колендър наведе замислено глава. Най-после каза:

— Там е злото, именно. И в това отношение сте сгрешили... Такова нещо е невъзможно за него... Щом сте се запознали, следвало е другото... Защото той не прилича никак на вашите американки.

Елен вдигна глава и престана да мачка кърпичката си.

— Мога да разбера това... — каза тя. — Много нещо научих. От седмици вече не мисля за нищо друго... Страхувам се, защото не мога да прогоня тази мисъл, когато пожелаая... и нощем дори. Такова нещо не ми се е случвало досега. — Тя погледна мисис Колендър право в лицето. — Мога ли да ви говоря?... Мога ли да ви кажа истината?

— Само така бихме могли да стигнем донейде, мила.

— Трябва да кажа някому... Дълго обмислях всичко. Не знам какво иска той от мен. Защото не ми е казал нищо... Не сме и споменавали тоя въпрос — тя се усмихна едва уловимо. — Възможно е да съм глупачка. Но никога не сме споменавали този въпрос...

— Това именно е още по-опасното — прекъсна я мисис Колендър.

— Ние говорим може би сега за нещо несъществуващо.

— Не, за нещо, което съществува — Терез изгърси пепелта от цигарата си. — Бихте разбрали това, ако го видите. — Тя се обърна рязко към Елен: — Защо мислите, че ви отбягва? Защото ви смята за девойка, която не трябва да бъде измамена.

— Но няма какво да се направи в случая... Нищо не може да се направи!

— Обичате ли го?

Елен се усмихна отново.

— Отде да зная? Не съм се влюбвала. И не съм изпитвала никога такава чувство. Аз бях уредила живота си и бях предвидила всичко. А сега не зная какво ще се случи.

Мисис Колендър въздъхна преди да отговори.

— Всичко е възможно, когато има достатъчно любов — тя вдигна пълничката си ръка. — О, не говоря романтични глупости. Искам да кажа само, че ако се касае до достатъчно силно увлечение, ако вярвате, че то е най-важното, струващо колкото всичко друго на света, тогава можете да вземете това, което животът ви предлага. Не се спирайте пред нищо. Това увлечение ще свърши скоро и ще бъдете нещастни. Всичко навреме трябва да се предвижда. Изпитвайте угризенията предварително... Това е единственото правило за умните хора, които дръзват всъщност единствени да се придържат към него.

* * *

Елен седеше неподвижно, загледана замислено в пода, преценявайки казаното от събеседницата ѝ. Странни и невероятно безнравствени думи. Сега или по-късно, тя щеше да помисли за огромното разстояние, което отделяше жената в гостната на мисис Колендър от онази, която седеше на коленете на Хети Толивър във вечерта, когато Джими Сетън позвъни и въведе в живота ѝ Кларънс; а тя бе изминала съвсем малко път оттогава. Размисляйки за думите на мисис Колендър, тя почувства, че напомнят странно Лили. Тя чувстваше винаги присъствието на Лили, нейния чар, красота и странна независимост, мълвите и възмущението, които я обкръжаваха... Хети Толивър не знаеше, че влиянието на порочната Лили е сега много по-силно от всеки друг път; Лили изплува бавно от тайнствената бездна, която я бе погълнала сред разговорите, преживяванията и грижите.

— Невъзможно е... — каза бавно Елен, — защото не мога да се омъжа за него. — Тя се поколеба за миг, след това добави шепнешком:

— Аз съм омъжена вече... Никому не съм казвала това.

Тя се разплака отново, тихо и уморено, докато далечната, спокойната мисис Колендър с черната копринена рокля и потъмнелите елмази я гледаше изненадано.

— Трябваше да ми кажете това — каза най-после старата жена. — Това променя всичко. Сабин ми каза, че сте имали любовник... че го била зърнала в жилището ви.

— Съпругът ми беше.

— Не сте споменавали никога за него, затова не можехме да допуснем нищо друго. — Тя се усмихна ненадейно и докосна отново ръката на Елен. — Права съм била, значи. И аз мисля, че е невъзможно.

Елен я погледна учудено и мълчаливо. Най-после каза:

— Но вие ме приемахте като приятелка у дома си. Как сте могла да постъпвате така, щом сте ме смятали за такава жена?

Мисис Колендър се изсмя от другия край на бездната, която ги разделяше, и каза:

— Това няма никакво значение. Отдавна съм свикнала да не се интересувам за морала на приятелите си. Вие сте такава, каквато сте, и аз ви обичам, мила, без да се интересувам дали имате един или петдесет любовника; само че ако имахте петдесет, бих сметнала, че сте жена с лош вкус. — Тя помълча и запали нова цигара от получената от Цариград кутия. — Нямах никаква представа — продължи замислено тя, — колко голяма разлика е имало в случая... Освен това вие сте музикантка... артистка. От артиста не може да се изисква еснафски морал. Тия неща се допускат. И се приемат. — Тя изпусна замислено и бавно няколко кълбенца дим, добавяйки най-сетне, като послепис: — Колко неща не знаете вие, клето девойче! Вие ще бъдете свободна само когато започнете да вършите това, което смятате подходящо за себе си... без да се интересувате от когото и да е.

Елен се озова отново там, отдето бе започнала. Те не бяха стигнали до нийде в разговора си, защото говореха през цялото време за две различни неща. Съзнавайки може би безнадеждността на положението, мисис Колендър стана и започна да се разхожда бавно из стаята — безсмислена и смешна фигура, пълна, прекалено стегната, но енергична и умна. След известно време тя се спря пред стола на Елен.

— Тогава трябва да се предположи — каза тя, — че не обичате съпруга си.

— Не зная — отговори мрачно Елен. — Не зная. Чувството ми към него не прилича никак на новото... никак. Аз го съжалявам. И само толкова.

— По желание на родителите си ли се омъжихте?

— Не... Напротив... — тя се поколеба за миг, после каза тихо: — Аз избягах с него..., но не защото го обичах. А защото трябваше да избягам. Искях да стана музикантка... да се прославя. Напоследък мисля понякога, че съм извършила просто глупост..., че само обърках и провалих всичко.

Мисис Колендър се замисли, седна пак на стола си и запали нова цигара преди да заговори.

— Защо го съжалявате? — запита най-после тя.

— Защото е много добър и смирен. Страхувам се да не го огорча. Той беше добър и великодушен към мен. А това чувство е по-лошо, отколкото ако бях влюбена в него... Разбирате, нали?

— Не бихте ли се развели? — попита мисис Колендър.

— Не — извика ненадейно Елен. — Не, не бих могла да сторя такова нещо... Не бих могла...

— И не бихте избягали от него?

— То би било всъщност едно и също... Ще го огорча. Ще го убия почти... Той е толкова добър... благ и безпомощен. Искане да го обичам завинаги... Прави всичко, каквото може за мен... и дори много повече отколкото му е възможно. Виждате, че ви казах истината, когато подчертах, че няма изход.

— Да — каза бавно мисис Колендър, — страхувам се, че наистина няма изход... — Тя стана отново и отиде към прозореца. — Ще трябва да помислите. — Тя се обърна и погледна Елен. — Ще говоря с Ричард. Няма да замина утре. Ще остана. Въпросът трябва да се уреди някак, за да се успокоим всички. Не съм забравила и Сабин. Защото трябва да се мисли и за нея.

Отдавна минаваше полунощ, когато Елен влезе най-после в автомобила, каран от нетърпеливия Уилк. Той паркира пред „Ръцете на Вавилон“. Кларънс я чакаше в преддверието на най-долния етаж, като се разхождаше тревожно нагоре-надолу.

— Щях да ти се обадя по телефона — каза тя, — но забравих. Не знаех колко е часът. Заговорихме се след вечерята.

Тя го целуна нежно, обзета от познатото вече чувство на състрадание. През целия път до вкъщи, докато седеше сама в автомобила, тя се бореше със загадката, пред която се бе озовала, чувствайки подсъзнателно, че каквото и да се случи, никога няма да може да избяга с Ричард Колендър. Можеше да се разболее, да умре, да полудее, но имаше неща, които не можеше да стори. Дълбоко в сърцето ѝ властваше някаква сила, по-силна от самата нея, един вътрешен усет, нещо почти физическо, като ръцете и нозете ѝ. Тази част от самата нея, която бе наследила от Хети Толивър.

Имаше и друг изход, но като целуна Кларънс тя разбра, че това е невъзможно. Когато го видя, че я чака тревожно, когато видя, че цялото му лице светна от радост и любов, тя разбра, че няма да може да се разведе. Побеждаваше я самата му слабост; защото знаеше, че ако го помоли да я освободи, той ще го стори. Нямахше нищо, което би ѝ отказал... нищо, което беше в негова власт; но това, което тя би желала в действителност от него той не беше в състояние да ѝ даде, защото беше все пак едно жалко същество.

* * *

Най-тежката част на изпитанието беше напред. То щеше да бъде при срещата ѝ с Колендър, когато ще бъдат принудени за пръв път да признаят истината и да се откажат завинаги от всичко. Тя разбираше много добре това; и дори желаше то да стане колкото може по-скоро,

да се свърши, да го забрави и да продължи своя победен път напред. Това стана най-после, когато Колендър я запита с кратко писъмце дали ще може да я види. Това писъмце, написано с едър почерк, свършено неподходящ за подигравателния му цинизъм, не намекваше нищо за намеренията му. Молеше я само да определи време и място за срещата.

Тя го покани да я посети у дома ѝ, в „Ръцете на Вавилон“, и той дойде, странно сдържан и спокоен, със свършено невинно изражение в сивите очи. По-късно ѝ се стори, че го вижда за пръв път такъв, какъвто е в действителност; той имаше сега много по-ясни и определени черти. Сякаш не бе го виждала никога досега в истинския му лик, а го бе поглеждала и отминавала без да се вглежда. В този нов Колендър имаше само едно познато нещо — някогашното чувство за борба, борба на една воля срещу друга, едно приятно, почти извратено чувство. Този нов Колендър ѝ се струваше сякаш по-възрастен, без тя сама да може да определи защо, може би само поради влиянието на майка му върху нея, което бе отслабило и намалило самоувереността ѝ.

Първото нещо, което му каза, бе:

— Страхувам се.

Той свали шапка, сложи я полека на дивана до бастуна си. След това се обърна, погледна я със странните си сиви очи и отвърна:

— И аз се страхувам.

В препълнената с евтини мебели стая той изглеждаше отново посилен; това съзнание за превъзходството му се смеси сега у нея с едно свършено ново, непознато чувство, много по-странно от всичко, което би могла да си представи досега. Тя седна полека; той взе един стол и седна до нея.

— Говорих с мама — каза той. — Или по-точно, тя ми заговори. И ми каза всичко.

Победена и измъчена, Елен отвърна глава под погледа на сивите очи.

— Не бях искрена — каза тя. — Съжалявам, но тази неискреност не беше умишлена; просто не предполагах, че това може да има някакво значение за когото и да е.

— А то има значение... голямо значение дори. То променя всичко.

Той простря ръка и взе нейната с нежност, която я покори напълно. Тя познаваше ръцете му; познаваше ги, както знаеше и

ръцете на Кларънс още от вечерта, когато го бе видяла за пръв път в гостната на Сетънови, когато го бе преценила като приятен, но малко самомнителен педант. Ръцете на Колендър бяха красиви, мургави, силни, с прекрасни очертания, които я накараха почти да се бои от тях. Тя почувства, че слабее още щом се доближиха към нея; чувстваше, че загива. Не би могла да обясни това чувство другояче, освен със страха си пред тяхната сила. Той заговори отново, бавно и тихо, със своето чуждо произношение, напомнящо това на Лили.

— Бях глупак — каза той. — Страхувах се от това, че у вас има нещо, което няма да ви позволи никога да имате любовник. Никога досега не бях срещал такова нещо — той се усмихна едва уловимо и поглади мустачките си. — Бях глупак. Би трябвало да разбирам по-добре живота. Мислех, че ще ме обикнете един ден... не без борба, разбира се. Но това не очаквах никога. Мислех, че ще можем да се разберем... — За миг стана нещо невероятно. Колендър се изчерви. Никога досега не беше виждала такова нещо у него. — Мислех, че един ден ще можем да се съберем... Знаех, че сте артистка, и смятах, че живеете като всички артистки. Бях глупак. Би трябвало да разбирам повече. Ще ми простите, нали?

Тя не отговори веднага. Покорена бе от звука на топлия глас, от докосването на мургавата ръка. Разбираше смътно, че би трябвало да се почувства оскърбена, но не изпитваше нито обида, нито възмущение; изпитваше само неизразима слабост, която я плашеше. Тя разбираше по неведоми пътища, че всичко това няма нищо общо с обидите, с условностите, със закона дори. Нещо, което нямаше да се повтори сигурно никога в нейния живот и все пак нещо, от което трябваше да се страхува, защото можеше да я погуби завинаги. Най-после каза:

— Защо би трябвало да ви простя? Това няма никакво значение вече.

— Има значение... има значение — каза бързо той. — Аз искам да се омъжите за мен... Можем да уредим всичко. Няма значение по какъв начин. — Той помълча и добави тихо: — У вас има такова величие... и смелост...

Краят на изречението му заглъхна преди тя да може да го чуе.

Тя се върна с голямо усилие от някакви неведоми дълбочини към действителността и почувства, че устните ѝ се движат, че повтаря:

— Трябва да помня... да помня... Трябва да не проваля всичко.

Той не я запита дори дали го обича. Това беше несъмнено за него. Не я питаше нищо. Дошъл бе просто да я вземе.

Тя отдръпна бавно ръката си и я загледа, като че гледаше нещо съвършено чуждо.

— Не мога да се омъжа за вас — каза бавно тя. — Не мога... не мога... Не може да се направи нищо... нищо.

Тя заплака безгласно; сълзите закапаха по ръцете ѝ.

Тя думи го смаяха, защото той не се опита да вземе отново ръката ѝ, а я загледа като съвсем непозната жена. Най-последно заговори отново с тих и гальовен глас, но нежността бе изчезнала от него, заместена с почти стоманена твърдост, напомняща внезапна поява на нокти в мека и красива лапичка.

— Защото не искате да го напуснете ли, както сте казали на майка ми?

— Защото не мога да го напусна... Не мога да се отнеса по този начин към него... не мога... не мога...

Стоманената твърдост пролича по-рязко в гласа му като насмешливо, пронизващо острие:

— Защото е прекрасен... красив... великолепен... очарователен?

Той изреди по този начин всички качества, които Кларънс не притежаваше, като ѝ даде необходимата и липсваща ѝ смелост; защото звукът на неговия глас, острието на насмешката му я изпълниха с внезапен гняв и безумно желание да защити Кларънс като своя собственост. Тя се бореше за човек, който нямаше нито едно от тия качества, против човек, който притежаваше всичките. Тази подигравка от страна на Колендър, който имаше всичко, към Кларънс, който нямаше нищо, възмути чувството ѝ за рицарско достойнство...

— Това няма нищо общо с решението ми... Има просто неща, които не можем да извършим... И аз не мога да сторя това. — Тя изтри очите си, поизправи се и каза: — Няма смисъл... Нямаше смисъл да идвате тук... Аз бях взела решение... много преди идването ви.

— И вие сте като всички жени — отговори гневно той. — Любовта няма никакво значение за нас. Тя е нещо, което трябва да държите в своя власт. Вие не знаете какво е любовта... Можете само да я използвате... като всички жени.

Той говореше като недоволно дете, а тя го слушаше невъзмутимо, чувствайки през всичкото време властта му — власт, която се криеше в красотата на ръцете, в странния поглед, в гласа, в леките, почти котешки движения, но оставаше все пак непостижима за тази власт. Спасяваше я може би умът ѝ; защото, докато го наблюдаваше, тя почувства със странен вътрешен усет какво би могъл да ѝ стори ако отстъпи на желанието му. Някогашното чувство за борба се бе съживило, по-силно от всеки друг път. Този човек се опитваше да срази волята ѝ. Тя разбра ненадейно, че това беше същността на смътното му и неразумно чувство.

Докато го слушаше, тя почувства, че ѝ идва на помощ женският ѝ усет към драматизъм. Тя се виждаше как го слуша спокойно и почти студено, как спечелва бавно и сигурно борбата. Укорите му не я сърдеха. Не я огорчаваха дори. Напротив, те сякаш само засилваха студенината и силата ѝ. Тя чувстваше, че той се блъска в стената на нейното спокойствие, и някакво дълбоко тържество се разля из цялата ѝ снага. Тя постигна за миг истинско величие. Застанала като че извън себе си, тя наблюдаваше гледката. Виждаше го застанал край нея, пребледнял от гняв.

— Вие ме излъгахте... — казваше той. — Никога не сте искали да ме знаете... — И пак укори. — И вие сте като всички жени... студени... надменни... незаслужаващи нито капка любов. — Той се приближи до нея. — Аз ви обичам... ще ви науча какво значи любов... Какво разбира той от любов?... Нищо... Ще ви създам щастие, за каквото не сте мечтали дори... Аз съм създаден да бъда любовник... и разбирам любовта.

Той коленичи ненадейно; стоманената твърдост изчезна изведнъж от гласа му, който си възвърна нежността и топлотата.

— Няма да ме отхвърлите — каза той като се наведе и притисна глава в скута ѝ. — Не можете... Аз ще ви дам всичко... всичко, което той не може да ви даде.

Той взе отново ръцете ѝ и започна да ги целува със страст, която я изплаши и изпълни отново с някогашната слабост.

Това смирение, това неочаквано отричане от личното му достойнство, воля и сила я учуди и смути. Тя мислеше със своята студенина, че никоя жена, а особено самата тя, не би могла да има такава власт над който и да е мъж. Всичко това беше недействително,

невероятно, а същевременно подхранваше гордостта ѝ и ѝ даваше сила, за да може да разруши собственото си щастие, да устои на силата на обстоятелствата и дори на природата, както ги бе презряла и някога, когато се омъжи за Кларънс.

Той наведе най-послед глава в скута ѝ, и тя погали леко тъмните му коси.

— Недейте... — каза тя. — Недейте... моля ви... няма смисъл. Аз съм обмислила всичко по-добре от вас... Ще мисля винаги за този човек... Не мога да бъда никога щастлива, така че нито един от нас няма да бъде щастлив. Има неща, които не мога да сторя... Между тях е и това, което искате от мен. Невъзможно е.

Те не си казаха вече нищо. Ричард остана така, сложил глава на скута ѝ, и някогашното спокойствие, изчезнало от месеци насам, я обзе постепенно, засилено сега от съзнанието за съвършенството и мощта ѝ. Едно съвършено ново задоволство, едно замайващо и опияняващо вълнение. Тя се чувстваше възвисена, освободена от Колендър, от Кларънс, от всичко и от всички на света... сама, свободна и победоносна. Победила бе всички. Когато той се обърна за последен път към нея, погледът ѝ като че искаше да каже: „Няма смисъл. Не трябва да имате никаква надежда. Това е невъзможно“.

Той ѝ целуна ръка на тръгване, много нежно и кротко, като че всичката му страст се бе изпарила. Едничките му думи бяха:

— Тогава ще сторя това, което очакват да сторя. Един ден ще пожелаете може би това, което отхвърляте сега... Смятам, че такива неща не се случват всеки ден.

Той беше учтив, но — подобно на нея — не изглеждаше сломен. Изглеждаше така, сякаш бе успял да си възвърне самообладанието, беше студен, спокоен и дори равнодушен. Това бяха последните му думи. Когато излезе, очертанието на стройния му, силен и непроницаем гръб я изпълни с неочаквана слабост; защото знаеше, че затваря вратата не само за Колендър, но и за майка му, за Сабин, за големия дом на Мърей Хил, за всичко, което бе постигнала с такова невероятно търпение.

* * *

Той стори наистина това, което очакваха от него. След две седмици във вестниците се появи съобщение за годеза на Ричард Колендър и Сабин Кейн. Изтъкваше се голямото богатство на бъдещия младоженец и общественото значение на щастливата двойка. В същия ден се появи друго съобщение, което гласеше, че Терез Колендър е заминала, както винаги, да прекара останалата част от годината в странство. Но не се споменаваше нищо за девойката, с която Ричард Колендър бе обядвал у Шери. И за нея се говореше сигурно, в кръговете, където мисис Чемпиън и дъщерите ѝ, мисис Мелинсън и езическият апостол бяха светила. Те бяха съгласни, че хитрата Терез е успяла сигурно да нареди работата с Елен (срещу добро заплащане) и да устрои желания брак; и предричаха със задоволство, че Сабин ще бъде нещастна. Но Сабин бе спечелила най-после в това състезание на търпеливост, при все че не узна никога истинската причина за своята победа.

Истинското страдание за Елен настъпи през седмиците, последвали последната среща. Докато бяха заедно в бедната стаичка, тя намираще подкрепа в самата борба, във възбудата, която я топлеше и крепеше. Сега, когато бе заминал завинаги, той започна да се връща при нея по един много опасен начин. Нощем, когато лежеше в зеленото си легло, така близо и така далече същевременно от Кларънс, старейки се винаги да не му даде повод и за най-слабо подозрение, тя не можеше да прогони спомена за гласа и ръцете на Колендър. Този спомен не се отделяше от нея и тя започна да отслабва и да бледнее. Загрижен както винаги за здравето ѝ, Кларънс настоя да я изпрати на почивка. В минути на дълбоко униение тя започна да се упреква, че е била глупачка да отхвърли предложението на Колендър... да отхвърли богатството, огромните пари, от които се нуждаеше, мястото, което те щяха да ѝ осигурят в обществото. Животът ѝ се струваше сега толкова безнадежден, че започваше да мисли дори за връщане в града, където се бе заклела да отиде само като победителка.

Чувствайки смътно, че е нещастна, Кларънс се старееше да я развлича с доброта, която я измъчваше повече от каквато и да е жестокост. Той лежеше понякога буден през цялата нощ, докато над реката започнеше да се промъква сивата утринна дрезгавина, и равномерното дишане на Елен го уверяваше, че тя е заспала най-последно. И той отслабна и започна да бледнее от този мъчителен живот. Носът му изтъня още повече, слабите му рамене хлътнаха по-дълбоко. Сутрин, когато го поглеждаше бегло как прави гимнастиката си в банята, докато му приготвя закуската, Елен чувстваше, че я обзема някогашното състрадание към безпомощното му тяло. Това я измъчваше още повече поради разликата с котешката гъвкавост на другия, който бе изчезнал завинаги. Тази именно храброст на Кларънс, борбата му да бъде достоен за нея, да може да запази любовта ѝ, я караше да се чувства съвсем безпомощна. Тя не бе разбрала никога

досега напълно властта, която той имаше над нея. Това беше ужасната власт на слабия над по-силния.

* * *

Лятото бе горещо, задушно, асфалтът се нажежаваше. И на най-горния етаж в „Ръцете на Вавилон“ се захлаждаше само в редките нощи, когато вятърът, който подухваше над реката откъм откритото море, нахлуваше през отворените прозорци. Положението стана още по-трудно, когато Кларънс ѝ каза една вечер:

— Много съжалявам, мила, но трябва да пестим. Намирам, че харчим повече, отколкото приходите ни позволяват.

Той каза това така неуверено и с желание да се извини, изглеждаше така уморен, че тя го целуна и отговори:

— Аз спестих малко пари от тия, които спечелих през зимата. Може да ги използваме, ако сме натясно.

Но той отказа. Увери я, че не са стигнали дотам. Каза, че няма да вземе никога пари от нейните печалби. Защото ще може винаги да издържа семейството си. А когато Елен отговори, че това е глупаво, той се изправи и възмути.

— Не мога да приема това — каза той. — Един ден ще забогатеем... Аз напредвам. Но не е леко. Има толкова много съперничества. Не мисли, че съм неспособен. — Той взе ръката ѝ и я стисна здраво. — Не мислиш така..., нали? Имай само търпение и ми дай малко време. Един ден ще забогатеея.

Време! Време! Тя знаеше сега това, което знаеше отдавна — че времето няма да промени Кларънс. Нямаше никакъв изход. Каквото и да се прави, трябваше да го направи сама. Някогашната ѝ страст я обзе отново. Тя не искаше да потъне. Не искаше да бъде победена от обстоятелствата. Предпочиташе по-скоро да умре, отколкото да не успее.

Когато Фергус дойде в началото на септември да живее при сестра си в малкото жилище на върха на „Ръцете на Вавилон“, напрежението, умората, самата горещина като че се разсеяха за миг. Той беше новост, разбира се. В живота, изпълнен с еднообразие и скука чрез дългата рутина на дребнавите всекидневни грижи, в монотонността, която и енергията на Елен дори не можеше да разсее, появата на брата внесе известна възбуда. Седемнадесетгодишният Фергус приличаше на баща си, но само външно, защото у него имаше много повече дързост и жизненост, отколкото у Чарлс Толивър. Висок, с широки рамене и сини очи, които поглеждаха изпод чувствено спуснатите клепачи, той имаше същия чар, с който Чарлс Толивър бе покорил на младини буйната Хети Бар. У сина се долавяше следа от същото качество, което хората смятаха в глупостта си за слабост и което не беше никаква слабост. Момчето беше още малко, за да разбере това; бащата, отдавна минал зряла възраст, знаеше, че това качество е ценен дар, който го закриля от дребнавостта на глупавия свят. Това качество беше една обезоръжаваща търпимост и искреност, която правеше от него приятел на всеки човек, просяк или княз, когото срещаше. Бащата и синът се чувстваха у дома си по целия свят; биха намерили приятел между японците, както между земеделците в собствения си щат. Това качество надхвърляше всички семейни, народностни и расови ограничения; то беше чисто и просто дружелюбност. И те обичаха посвоему живота, също така пламенно, както го обичаха Елен и Хети Толивър; разликата беше само в обстоятелството, че тяхната радост беше топло, лъчезарно, дълбоко възлнение без показност и външен плам.

* * *

Първата жертва на тоя чар бе Кларънс; защото Фергус пристигна, когато зет му беше сам в жилището, легнал в едно от зелените легла. Той се втурна в стаята с няколко вързопа багаж, пригответни грижливо и саморъчно от Хети, и отиде ненадейно до Кларънс, заспал под одеялото с полуотворена уста. Кларънс не беше прекрасна гледка. В това положение Фергус не го помнеше ясно, защото го бе виждал само два пъти, и то твърде отдавна, по времето, когато Кларънс ухажваше Мей Сетън. Оттогава бяха минали повече от три години и невъзмутимият, едър, рус Фергус, застанал откъм ниския край на леглото, гледаше като чужденец зет си. Кларънс спеше спокойно; острият му нос изглеждаше още по-тънък, кестенявите коси бяха оредели и на темето имаше съвсем плешиво петно. Нервните възлести ръце бяха над завивката, а под бледата им, прозрачна кожа личеше мрежа от тънки сини вени.

Ако Елен би влязла в тоя миг, брат ѝ би се обърнал сигурно към нея и би я запитал с наивната си искреност: „Какво си сторила на тоя човек?“. Но тя не влезе, а в минутата, когато се готвеше да напусне стаята, Кларънс се размърда и отвори очи. Той изплува мъчително от дълбочините на съня, като се облегна за миг на лакътя си и загледа мълчаливо Фергус, в отговор на веселото „здравей“.

— Аз съм... Фергус — каза момчето. — Току-що пристигнах.

Кларънс го погледна отново, след това прошепна бавно:

— О, да! Ти си, значи!... Не те познах отначало... Сънувах... лош сън. Седни!

Сковано и малко стеснително посрещане, не защото момчето бе нежелан гост, но защото Кларънс, който би посрещнал любезно и самия дявол, за да угоди на жена си, не се чувстваше добре. Смутен може би от лошия сън.

Фергус дръпна един стол до леглото и запита зетя си дали не е болен.

— Нищо ми няма — отговори Кларънс. — Имах само криза... Жлъчката ме тревожи от време на време... Но всичко ще ми мине след ден-два.

Той легна отново уморено и започна да разпитва Фергус за пътуването, за майка му и баща му, за хората в града — за всички, с изключение на Сетънови. Те разговаряха любезно и стеснителността на Кларънс започна да се стопява постепенно под дружелюбния поглед

на момчето, докато изчезна най-после съвсем. Но разговорът угасна скоро, поради липса на интерес и Фергус отиде до прозореца, за да се порадва на гледката на реката и големия град, дето бе избягал. Момчето беше щастливо, с една почти животинска радост, която личеше в самите очертания на високата му снага и в блясъка на сините му очи. И то се чувстваше вече свършено свободно, несвързано с нищо.

— Чудесен град — каза най-после то. След това се обърна и добави: — Мисля, че трябва да се настаня... Къде бих могъл да отида?

Той взе шапката си, но Кларънс каза:

— Почакай... искам да поговоря с теб... Почакай една минутка.
— След това добави смирено: — Няма да те задържам много.

* * *

Момчето седна отново и почака докато Кларънс седна в леглото, слаб и загрижен в моравата си пижама, поизкашля се неспокойно и каза:

— Касае се за Елен... Ти я познаваш по-добре от мен... От три години живея с нея, но тя прилича много повече на теб... на мен не прилича никак.

Фергус се раздвижи неспокойно на стола си и се поизчерви, подозирайки може би какво иска да му каже Кларънс.

— Касае се за Елен — повтори Кларънс като погледна юргана. — Мисля, че тя не е щастлива и се чудя просто какво да сторя.

Фергус се изсмя.

— О, тя си е била винаги такава... Това няма никакво значение. Когато беше въщи, тя беше почти винаги намръщена.

Той познаваше добре Елен. Тя беше винаги сърдита девойка, в лошо настроение, с която човек можеше да се справи, само ако знае как.

— Не искам да кажа това... Аз я познавах, когато беше такава... Но сега е съвсем друга — той замълча за миг и започна да чертае с тънкия си пръст фигури по юргана. Мислеше, мислеше и се стараше да обясни. — Не, нищо подобно — каза най-после той. — Сега е много по-лошо. Никога не се оплаква... Никога не казва нещо. Само че

недоволството ѝ не изчезва... Надвиснало е... като облак. Нямам намерение да се оплаквам от нея... Ако има някой виновен в случая, то сигурно съм аз... Но тя е тъжна... въпреки всичките ми старания. — Той добави най-после измъчено: — Нещастна е.

Фергус зачака. Той седеше с изражението на човек, който иска да избяга, като че би желал да прекрати тия излияния и да принуди Кларънс да млъкне. Защото мразеше изповедите, грижите, всички неприятности. Но Кларънс нямаше намерение да млъкне. Той стана дори малко възбуден.

— Виждаш ли, мъчнотията е много по-дълбока... Не мога да я обясня... Не зная как... Искам да кажа само, че никога не е била напълно моя. Винаги ми се изплъзва... И аз се опитвам напразно да я спечеля.

— Това се дължи на музиката — повтори Фергус. — Тя просто е луда по нея... Винаги е било така.

Застанал спокойно в стола си, той беше символ на младеж, който не може да повярва в нещастieto. Никога не би могъл да страда така, както би страдал Кларънс.

Без да обърне внимание на прекъсването, Кларънс продължи:

— Аз се ожених за нея и тя е моя жена... Добра съпруга, която се грижи отлично за мен... Никога не ми отказва нищо... — Той се поизкашля и добави, като наведе поглед: — И себе си дори.

Бузите на Фергус пламнаха. И той се почувства сега неловко.

— Не мисли — каза Кларънс, — че имам намерение да се оплача. Вината е моя. Мъжът трябва да е в състояние да направи жена си щастлива... Аз се постарях. Опитах се да печеля. Винаги съм добър с нея... Но... — Той помълча известно време, след това каза вече по-леко: — Но тя ми се изплъзва винаги... У нея има нещо, което не ми принадлежи. Не зная какво, защото не съм могъл никога да го открия... А човек не може да разговаря с нея за такива неща... Опитах се. Веднъж почти зачехнах този въпрос, но тя каза веднага: „Не се тревожи, Кларънс. Не трябва да гледаш толкова сериозно на нещата... Аз съм много добре. Не мисли за мен“. Но аз не мога да не мисля, защото, когато е нещастна тя, нещастен съм и аз... Толкова много я обичам. И съм готов да сторя всичко за нея.

Той легна отново и загледа тавана, Фергус го гледаше мълчаливо с израз на дълбоко любопитство. Той отгатваше може би какво е

сторила Елен с този човек. Съзнаваше може би, без да разбира това, че е започнал да гледа на Кларънс така, както гледаше и сестра му — като на приятен, любезен, добър човек, когото трябва да търпим. Той беше по-стар, по-блед и по-незначителен, отколкото бе бил по времето, когато ухажваше Мей Сетън. Този човек се нуждаеше може би от едно същество — от съпруга — която би се прекланяла пред него, би го смятала за чудно създание. А вместо това бе попаднал на Елен. Кларънс се облегна отново на лакътя си и каза бавно:

— Но не й казвай... Не казвай, че съм ти говорил за това.

Така приключи разговорът им. Те не зачекнаха вече никак този въпрос. Но разговорът им сякаш внесе някакво смъртно облекчение в душата на Кларънс.

Имаше, разбира се, неща, които Фергус не можеше да знае. Той, който се отнасяше така лекомислено към живота, не знаеше, че единственото любовно приключение на дребния Кларънс е любовта му към Елен. Не можеше да знае, че Кларънс е жертва на един чувствен нрав, свързан по някаква иронична игра на съдбата с тялото на педант. Не можеше да знае, че този човек е жертва на своята малка вена (така забавна за Лили), която туптеше все по-бавно и по-бавно с течение на годините. Не можеше да знае, че Кларънс бе открил за пръв път любовта в лицето на Елен и беше сега нейна жертва — че бе загубен, защото не знаеше никога, и сега дори, каква може да е истинската любов.

Фергус не спомена на Елен и дума от тоя разговор, може би защото Кларънс го бе помолил да мълчи, а може би и затова, защото бе разбрал през следващите дни, че може по този начин само да увеличи напрежението. Едва много години по-късно той й писа, че е знаел още от първия ден за истинското положение. Но засега се постара добродушно да отстрани това лошо настроение. До края на седмицата, докато Кларънс лежеше, братът и сестрата правеха заедно разходки из разни части на града, и Елен се почувства за известно време изпълнена с някогашната си неукротима енергия. Двамата се разбираха отлично, при все че бяха толкова различни в известни отношения. Те имаха еднакво отношение към света, гледайки на него като на огромна баница, от която трябва да отберат всички сливки. Изпитваха еднаква радост от самотата и свободата, странното доволство да са част от едно огромно зрелище, от което бяха в същото време съвсем отчуждени.

Миналото не съществуваше нито за единия, нито за другия. Те живееха само в бъдещето. Разликата беше само в това, че Фергус смяташе бъдещето за област, изпълнена само с безгрижни удоволствия; а за Елен бъдещето беше област, в която се криеше призракът на славата, богатството и отмъщението. Тя искаше да накара тия, които ѝ се бяха надсмивали, да коленичат пред нея. А Фергус и не помисляше дори за тях. Светът беше едно много привлекателно място за него.

* * *

Той тръгна най-после на училище. Кларънс оздравя и поднови работата си в електрическото дружество „Суперба“, а Елен, обмисляща тайно пътуването си до Париж и до Лили, се върна към пианото. Тя свиреше великолепно вечер, защото сега имаше прекрасна публика в лицето на Фергус, който лягаше на дивана със затворени очи и слушаше в чувствен унес. Понякога ѝ се струваше, че Колендър се е върнал и я слуша. Беглата, неуловима прилика се съживи отново в тия дълги вечери. Тя не можеше да я определи, но чувстваше, че и двамата притежават някаква сила, която не можеше да бъде покорена от амбиция, принуда или дори закон. И двамата бяха от тия хора, които се раждат свободни.

Но с напредването на октомври я обзе постепенно дълбоко униние. И Фергус дори забеляза тази промяна, а за Кларънс тя бе просто непоносима. Тя не се проявяваше в никаква мисъл или постъпка; беше много по-сложна и неуловима. Елен продължаваше външно досегашния си живот. През тия есенни вечери, докато братът и съпругът слушаха свиренето ѝ, Кларънс обръщаше към Фергус блелия си поглед, като че искаше да каже: „Разбираш ли сега какво исках да кажа? Какво да сторя?“. Тази сивота обгърна всички, дори и откровеното, безгрижно момче.

Когато оставаше сама, тя вършеше неща, които биха я издали, ако някой би могъл да ги види. Вместо да прекарва времето си край пианото, тя се разхождаше с часове, било покрай реката, било в парка. Тя проявяваше един съвсем нов интерес към вестниците, особено към колоните със светски новини. Оттам научаваше, че Терез Колендър и сина ѝ са се върнали от странство заедно със Сабин и чеиза ѝ, струващ

баснословни пари. Научи, че сватбата няма да се състои в дома на Сабин (който беше много малък), а в големия каменен дом на Колендърови. Венчавката нямаше да се състои в съвсем новия храм „Св. Юда“, на булеварда, а в храма „Св. Барт“, два блока по-надолу, една малка каменна черквица, може би малко бедна наглед, но действително изискана. В своето кратко общуване с висшето общество тя се бе научила да прави разлика между колосаното и изящното. Разбираше разликата между „Св. Юда“, най-богатата, и „Св. Барт“, най-изящната църква в града. Тия неща се подреждаха в кътчетата на наблюдателния ѝ мозък (напомнящи толкова много чекмеджетата в ореховото писалище на дядо Толивър).

Тя научи всичко това, без да се издаде нито веднъж, че знае или се интересува от нещо. Кларънс не би узнал за този брак нищо, ако Уик не бе му споменал за него при обедите им в нечистия ресторант в долния край на Ню Йорк, с лукавия намек, че жена му ще бъде сигурно поканена. Уик знаеше доста подробности за тая женитба, защото четеше усърдно светските колони в самотата на неугледната си стаичка, а освен това научаваше всички махленски клюки чрез лелите си в Йонкерс. При компота, изяден под погледа на касиерката с оксигенираната коса, той намекна дори, че Елен е може би много по-заинтересувана от този брак, отколкото съпругът ѝ предполага, но Кларънс, не разбрал от глупост или пък от вяроност към Елен, си даде вид, че не разбира тия намеци.

Но когато се върна вкъщи, той каза на Елен:

— Научавам, че синът на приятелката ти мисис Колендър щял да се жени. Предполагам, че ще те поканят на сватбата.

Елен го погледна остро и се върна към работата си.

— Не — каза спокойно тя. — Не мисля, че ще ме поканят. От къде на къде ще ме канят?

— Не зная — каза стеснително той. — Мислех, че сте приятели.

— Не. Аз просто работех у тях... А това не означава още нищо.

Той замълча и изглеждаше разочарован за известно време. Тя знаеше, разбира се, че той би се зарадвал, ако научи, че жена му е била поканена на тази светска сватба. Някогашните амбиции, не така буйни вече, го вълнуваха все по-рядко и по-рядко. Те пламнаха отново тази вечер само за миг, вдигайки за последен път опасните си глави. Кларънс зачете вестника си и не спомена вече за това събитие.

Но в деня на венчавката тя не можа да устои на изкушението. След дълга борба тя си сложи голяма шапка с гъст воал и слезе от „Ръцете на Вавилон“, за да отиде с трамвая до черквата „Св. Барт“. Пред черквата имаше голяма тълпа (обстоятелство, което я зарадва), която се притискаше до входа и гледаше пристигащите автомобили. Тя почувства, че тия мъже и жени, които се опитват да надзърнат отдалече в живота на светските личности, слизащи от автомобилите и влизащи по червения килим в черквата, са наистина смешни. Между пристигащите имаше важни вдовици, глупави девойки и възрастни ергени, облечени в корави колосани ризи, цели тълпи роднини и познати, които отиваха равнодушно към местата си, посрещани от фотографи, подскачащи по стъпалата и дори по фасадата на черквата, за да могат да видят по-добре знаменитости като „апостола на езичниците“, мисис Чемпиън и дъщерите ѝ, съмнителната мисис Сигурни (която беше вечно нова) и двойната гуша на мисис Мелинсън.

При пристигането на свекървата блъсканицата стана ужасна. Жените се изтикваха една друга, за да могат да зърнат пълната дребничка жена в моравя копринена рокля и шапка като птиче гнездо, от която се подаваха няколко безгрижно втъкнати виолетки. По-висока от повечето зрители, Елен можеше да види всичко, без да бъде забелязана. Тя зърна Терез в минутата на слизането ѝ от автомобила кабрио, за да я загуби отново в тълпата на любопитните зрители. Терез Колендър изглеждаше спокойна и самодоволна. Успяла бе най-послед да обедини две големи богатства. Снахата беше такава, каквато трябваше да бъде. Бъдещето беше осигурено.

Самият Ричард Колендър Елен зърна само за миг — по-блед от всеки друг път; след малко пристигна и булката; но нея не можа да види изобщо; защото лицето ѝ беше покрито с дантелено було. Тълпата демократични граждани се караха и блъскаха; зле облечени жени от крайните квартали си проправяха път с лакти между стенографите и продавачките; чиновници и дебели старци тъпчеха нозете на сърдити жени; и Сабин изчезна в черквата.

Елен се облегна на каменната стена на черквата, сякаш щеше да припадне. Звучите на органа стигнаха до нея, тържествени и далечни, ту буйни, ту глухи, докато заглъхнаха най-послед съвсем при започването на венчавката.

* * *

Тя видя всички едва когато сватбеното шествие, все още закривано от тълпата, излезе от черквата. Застанала на един камък, тя видя Колендър и Сабин, които отиваха към очакващия ги автомобил. Те се усмихваха така, сякаш хората очакваха от тях да се усмихнат; на Елен се стори по едно време, че младоженецът погледна към нея. Но не беше уверена; освен това беше сигурна, че не би я познал зад гъстата воалетка; но все пак скочи от камъка и се скри между тълпата. Тя се почувства изведнъж щастлива и силна, защото в това кратко зърване на двете лица бе открила своята победа. Въпреки неподвижната усмивка, лицето на Колендър беше бледо и почти скръбно, а в погледа на младоженката личеше ясно, че е нещастна. Умната и невероятно хитра Сабин знаеше сигурно това, което знаеше и Елен — че въпреки женитбата си с Колендър, няма да го завладее. Тя щеше да загуби може би най-после своята игра, защото тази игра не беше всъщност нещо много леко; в нея имаше елементи, неподатливи дори за властта на такава хитра двойка като самата Сабин и Терез Колендър.

* * *

На връщане към „Ръцете на Вавилон“ Елен бързаше с почти истерично победоносно изражение. Тя изпитваше може би дълбоко женско задоволство на удовлетворена суетност. Бързаше и затова че Кларънс я чакаше сигурно уморен, развълнуван и гладен. Той щеше да се зарадва като я види така възбудена и щастлива. В такова странно настроение тя мина покрай двата лъва пред входа на „Ръцете на Вавилон“ и тръгна към малкото си жилище. Всъщност не беше нито щастлива, нито нещастна; вълнението ѝ надхвърли и двете чувства, преплетено само с някогашното съзнание, че е победила.

Тъмният хол с червените стени беше все същият; стълбата с червените пътеки, извехтели и изтъркани вече, беше непроменена както винаги. Едва когато се изкачи до последното стъпало, тя забеляза нещо необичайно. Вратата на апартамента им беше полуотворена, така

че можеше да се надзърне до далечната ивица на реката, която се виждаше през прозорците на стаята. Тя се поспря и се огледа. Ключът беше в ключалката. На масичката имаше угарка от пурата, която Кларънс пушеше винаги на връщане от канцеларията до дома си. Сакото и жилетката, които имаше навик да закачва внимателно на закачалката, бяха сега захвърлени небрежно на дивана. Тъмночервеният залез над реката озаряваше с ярко сияние бедната стая.

Тя застана неподвижно сред стаята и почака да чуе познат звук; най-после, понеже нищо не нарушаваше тишината, тя извика:

— Кларънс! Кларънс! — с глас, който прозвуча чудновато и странно за собствения ѝ слух. Възбудата ѝ бе изчезнала вече, погълната от странна уплаха. В този тесен живот, където и най-дребната всекидневна постъпка следваше един и същи план, гледката на една безгрижно захвърлена дреха я ужаси.

Тя повика отново и като не получи отговор и тоя път, отвори вратата на спалнята. Тя беше празна. Стаята на Фергус беше също непокътната. В кухнята нямаше никой. Тогава тръгна полека към вратата на банята. Тя беше полуотворена, като че я канеше лукаво да влезе; не, не беше достатъчно отворена, за да може да се види какво има зад вратата. Тя я бутна леко, но вратата се блъсна в предмет, който попречи на по-нататъшното ѝ движение. Елен я бутна отново, този път по-силно, и предметът се отмести, като показа един крак. В единствен, сякаш недействителен миг тя разбра станалото. Бутна още по-силно и вратата се отвори съвсем. Зад нея, на килимчето, където правеше до вчера така търпеливо утринната си гимнастика, бе прострян по очи неподвижният Кларънс. Паднал бе напред и под трупа му се чернееше тъничка струя кръв, която бе зацапала бялата риза.

Несъмнено бе, че е мъртъв. Нямаше съмнение и в това как е последвала смъртта. Пистолетът, който беше винаги в чекмеджето на нотната масичка, лежеше до него на белия под. Тя коленичи до него в припадащия мрак и се разплака безумно, неудържимо, като дивачка. Мракът и тишината я погълнаха.

В това положение я намери Фергус, когато се прибра най-после.

* * *

Дойде лекар, след това полицаи, но всичко беше безполезно. Кларънс беше мъртъв и, как го обясниха на Фергус, ясно бе как е умрял. Трябваше да се пристъпи към едно твърде неприятно дознание. Вестта се разнесе веднага из сградата. Служителят при асансьора и бившата артистка с бялото кученце дойдоха до вратата, застанаха разплакани там и изказаха съчувствията си. Фергус, деен и спокоен в случая като самата Хети Толивър, се зае да уреди всичко.

Що се отнася до Елен, тя се затвори в стаята си, с подозрение, което пробуди у нея страдание, несравнимо по-страшно и дълбоко от първата мъка. Тя лежеше сега сама в тъмната спалня на едно от двете зелени легла, неподвижна и неспособна да заплаче. В едната си ръка държеше измачкана и измокрена от сълзите ѝ бележка, която бе чела и препрочитала безброй пъти досега.

Тази бележка беше кратка, при все че покойникът бе повторил във вълнението си по няколко пъти една и съща мисъл. Беше проста, смирена, безгласна, но по-жива и действителна от самия него в краткия му живот. Тайнствената му душа се бе изляла сякаш в тоя последен миг върху измачканата хартия. Писал бе много набързо; изглеждаше, че бе изпаднал в съдбоносно умопомрачение, пламнал за миг в някакъв жалък и завинаги угаснал героизъм. Писмото му бе почти поетично.

Прости, любима, за постъпката ми. Не ми оставаше нищо друго. По-добре е... всичко ще се подобри сега и ти ще бъдеш пак свободна, както някога.

Трябва да ти кажа това, което ще узнаеш скоро. Никой няма да може да го скрие от теб. Аз бях крадец. Откраднах пари, а нямам възможност да ги възстановя. Да избягам би било все едно да постъпя така, както постъпвам сега... би било край. Никога не бих дръзнал да те видя отново. Никога не бих ти казал къде се намирам. Затова сегашната ми постъпка е единственият изход.

(Той бе повторил във вълнението си това изречение, като че я молеше да не го мрази, защото ѝ създава толкова неприятности. Като че искаше да каже: „Прости ми, че ти създавам толкова грижи“.)

След това продължаваше:

Сгреших още отначало. Не би трябвало да те накара и да избягаш с мен, защото не те заслужавах. Опитах се да стана нещо повече, но не сполучих. Аз бях едно съвсем жалко създание. Сега, след смъртта ми, нищо няма да те задържа... от живота и от човека, когото обичаш в действителност..., ако вече не е много късно. Виждаш ли, аз зная истината. Открих я отдавна. Прости ми, мила. Обичам те завинаги.

През дългите часове на нескончаемата нощ цялата трагедия се изясни напълно. Докато лежеше в зеленото легло, в тишината, нарушавана само от слабия нощен шум на далечната улица, дребните незначителни сведения се сливаха постепенно... късчета от миналото и настоящето, внезапни мъчителни спомени и вълнуващи прозрения, искрици от отдавнашни, завинаги угаснали вълнения... Те се наместваха едни до други като частици от главоблъсканица, които се изясняват и допълват. Тя разбра изведнъж отговора на гатанката; разбра, че тя именно е погубила тоя човек, че тя го бе тикнала в пропастта. Трагедията беше там, че се бе старала само да го спаси и да го направи щастлив.

Ако бе откраднал, той бе сторил това само с една цел — да ѝ даде повече пари, отколкото можеше да ѝ даде всъщност, да ѝ докаже, че е по-богат, отколкото е бил. Тя разбираше, че той се е старал да създаде само за нея тази измама за богатство и великолепие, да се издигне в очите ѝ като мъж, способен и напредващ мъж, нямаш нищо общо с Кларънс, съществуващ само в неспокойния полет на едно въображение. Този именно образ, стромолясвайки се от пиедестала си, го бе смазал. А тя бе знаела, че този образ е недействителен. Защо не му бе казала това?

Неговото смирение я бе измъчвало. И накрая дори той бе избрал да умре в ъгъл, където да създаде най-малко неприятности.

Измъчваше я и смътното съзнание за историята с Колендър. Бележката казваше толкова малко по този въпрос, че страхът ѝ беше съвсем неопределен. „Нищо няма да те задържа от живота и от човека, когото обичаш в действителност.“ Той бе знаел сигурно, че не я освобождава със смъртта си, защото почти в същото време Колендър

преставаше да бъде свободен. Той бе загубил всичко завинаги, а до неотдавна беше толкова близък, толкова достижим. В желанието си да запази всичко, тя бе загубила всичко, с изключение на душата си и плама, който гореше в нея... *Ако не е вече много късно...*

Но това, което я измъчваше най-много, беше споменът за две употребени от него думи: думите „любима“ и „мила“. Той вече си беше отишъл завинаги; нямаше да стане смешен с тия думи, съзнавайки, че любовта му е попаднала на неплодна почва. Не бе дръзнал нито веднъж да ги употреби приживе. Те я пареха сега като неизцерими рани.

Тя не можеше да му заговори вече; не можеше да успокои безпокойството му с празни думи и целувка, която не ѝ струваше нищо. Той беше все още съвсем близо до нея, от другата страна на вратата, прострян до белия диван, но тя не можеше да го достигне вече. Не можеше да му каже нищо, нищо да му обясни. Той я бе завладял със смъртта си, защото тя беше унизената сега.

* * *

Тя не се скри от погледите на хората. На утрото се яви, странно студена и спокойна, за да помага на смутения Фергус във всички грижи около покойника. Погрижи се за телеграмите и дори написа сама с внимателно подбрани думи тази, която изпратиха на сестра му в Огденсбург. Във всички телеграми съобщаваше само, че Кларънс се е поминал ненадейно, като премълча истината. (А слабото му сърце можеше да обясни лесно внезапната смърт.) Във вестниците се появиха един-два реда, които съобщаваха за още едно самоубийство в големия град, но тази колона не се четеше, разбира се, никога в родния ѝ град или от хората, познавали Кларънс като момче. Така че накрая майка му бе единственият човек, който узна истината, и то не цялата истина; защото и тя дори не научи никога, че синът ѝ е бил крадец.

Само едно нещо в цялата трагедия учудваше Елен: как Кларънс бе успял да научи за Ричард Колендър. Отговорът, който не се изясни никога напълно, дойде от един източник, към който не бе имала никога особено внимание, от човек, към когото, когато благоволяваше да мисли за него, не изпитваше и презрение дори.

Към средата на първото сиво утро вратата се отвори и в жилището влезе бедно облеченият, унил господин Уик, който идваше да изкаже съболезнованията си. Той влизаше сега отново в жилището, където щастието му се бе усмихнало за пръв и последен път в живота, но влизаше очевидно при обстоятелства, които не би могъл да предвиди и при най-мрачно настроение. Пред гледката на студената и все пак енергична Елен, която смогваше да се справи с всичко, въпреки мъката си (защото скърбеше повече, отколкото би скърбяла за човек, когото би обичала), той сведе зелените си очи към върха на обувките си и промълви:

— Ужасно... ужасно... — както би казал някой собственик на погребално бюро.

Той мислеше може би в душата си: „Вие го погубихте, вие дойдохте в това жилище... една никаквица, за да го използвате... и да ме изгоните на пътя“. Но мълчеше; може би затова че се бе страхувал винаги от нея, че бе изпитвал винаги в нейно присъствие чувството, че се намира пред ръба на вулкан. Господин Уик се боеше от сцени, затова омразата му си проправяше път през потайни изходи. Той нямаше смелост дори да погледне към Елен.

Те постояха известно време мълчаливо пред дивана — олицетворение на странна фигура, на която Кларънс беше третият ъгъл — восьнобял и неподвижен, непостижим сега и за единия, и за другия.

Господин Уик започна да мърмори любезни и несвързани съчувствия.

— Много тежък удар... но човек трябва да намери смелост... Той беше много добър...

Отдавна познати приказки, които придобиваха сега особено горчива насмешливост. Най-после се изсекна и изтри очите си, съжалявайки толкова простряния неподвижно на дивана, колкото и себе си, загубил единствения си приятел.

Елен го наблюдаваше с бавно кипващ, жесток гняв. Искаше ѝ се да го смаже, както бе изпитвала някога желание да смаже Мей Сетън, защото бе сантиментална, глупава и слаба. И каза ненадейно:

— Това не е самоубийство. Кларънс не се уби сам... Убиха го други.

Тя каза това в минута на неочаквано смирение, признавайки собствената си вина; а тия толкова резки и неочаквани думи произведоха странно въздействие върху Уик. Той я погледна за пръв път и побърза да отвърне поглед; но в този кратък миг тя откри отговора на загадката. Уик именно бе издал тайната ѝ. Уик бе разказал историята с Колендър, сигурно преиначена и преувеличена от злобата му. Тя разбра това от изплашения поглед в тесните му очи. Той бе използвал тази тайна като свой последен коз... и бе загубил завинаги и напълно.

Той се отдалечи почти веднага от зловещата гледка на дивана, сбогува се с нея и побърза да си отиде; наблюдавайки тесния му гръб със слаби, отпуснати рамене Елен разбра, че няма да го види никога вече. Тя беше убедена сега, че това именно жалко, плахо създание бе бутнало със странната си, извратена любов покойника към бездната на вечността. Защото и кражбата дори не би могла да отдели Кларънс от нея; това можеше да стане само поради съзнанието, че я е загубил завинаги.

Този именно перверзен човек, който я мразеше, когото тя презираше и пренебрегваше, ѝ бе възвърнал свободата с несръчната си намеса.

Тя отиде в родния град на Кларънс за погребението и видя там за пръв път майка му — тъжна, страдаща жена с остър, пронизателен поглед и гладки черни коси, прибрани в стегнат кок на тила. С тази именно жена тя сподели тайната; не я каза никому другиму, нито дори на сестрата (за която той бе казвал, че свирила на пиано), кротка и уморена майка на пет деца, която беше през цялото време на гостуването със зачервени от плач очи. Съседките, главно възрастни жени и моми, облечени в черно и витаещи с вида на хищни птици, изпълваха къщата. Те влизаха и излизаха, разговаряйки шепнешком, повтаряйки все едно и също, с еднакво тъжно изражение, разказвайки собствените си загуби и нещастия. Всяка тяхна мисъл свършваше с един тъжен припев:

— Друго би било, ако беше стар човек. Но той беше толкова млад и умен! Такъв способен, блестящ момък, с такива успехи в големия град. Сигурно би станал един ден голям, много богат човек. Всички се гордеехме с него в Огденсбург.

Прекрасна в своята бледност и жалейно облекло, Елен седеше спокойно, докато те я наблюдаваха с едва уловимо неодобрение. Тя мълчеше. За тия бедни женици Кларънс беше може би наистина блестящ и силен човек.

В „Ръцете на Вавилон“ нямаше какво особено да се прави. Елен направи за пръв път посещение в канцеларията на електрическото дружество „Суперба“, където научи, че Кларънс е откраднал пари, които събрал от абонати, но не внесъл в касата. Сумата възлизаше на малко повече от хиляда и петстотин долара. Когато чу това, тя промълви:

— Толкова малко! Ами че аз бих могла да ги платя, ако ми беше казал това. Да се самоубие за такава дреболия.

Тя знаеше, разбира се, че такава изповед би унищожила величественото създание, което той си въобразяваше, че е в нейните очи. И бе предпочел да изчезне. След смъртта му нямаше значение, че

тя ще открие измамата. Защото той няма да бъде вече длъжен да я погледне в очите.

Тя плати тази сума от собствените си спестявания и от сумата, получена след продажбата на мебелите. Продаде дори и пианото, което той бе й купил като сватбен подарък. След като уреди всичко, остана само със стотина долара. Още в деня, когато мебелите бяха изнесени от жилището, тя каза на Фергус истинските си намерения. Братът и сестрата бяха седнали един до друг сред отломките от крушението, чувствайки може би за пръв път, че пред тях се изправя нов въпрос, именно Хети Толивър. И двамата знаеха, че майка им е решила да дойде при тях, а след като бяха вкусили свободата, и двамата не желаеха да се върнат към някогашния живот.

— Остава мама — каза Елен. — Не зная какво ще правим с нея. Тя ще дойде не след много да живее в Ню Йорк, а аз няма да бъда вече тук. Толкова години работи, за да дойде по-близо до нас, и ето че аз трябва да замина. Ще отида в Париж... не ми остава нищо друго.

— Но ти не знаеш френски — каза Фергус, като я погледна тъжно, — а нямаш и пари.

— Не мога да се върна вече. Свършено е с мен, ако отида отново при мама. Зная това. Не мога... не мога дори да започна отново. Имам пари да стигна до там... А след това ще се оправя... Там е и Лили, впрочем... тя обеща да ми помогне, когато дойде време. Това време дойде... Не мога да се върна.

Фергус слушаше мълчаливо, развълнуван може би от новото достойнство, което тя бе придобила и в което звучеше дълбоко огорчение. И в красотата й имаше нещо ново, по-спокойно и по-ясно.

— Трябва да бъдеш добър към мама — продължи Елен. — Тя ще е недоволна от заминаването ми, но трябва да замина. Мама е чудесна жена. Тя е пожертвала всичко. Винаги се е жертвала... за нас. Не бих могла да замина, ако не знаех, че те обича повече от всички ни. Просто те обожава. Толкова много те обича, че те пусна да заминеш сам. Аз трябва да избягам, Фергус. Ти знаеш това толкова добре, колкото и аз. Ти трябва да си добър към нея. Ако ти се случи нещастие, то би я погубило. Не трябва да я разочароваш. Тя трябва да се гордее един ден с нас. Това е намерението ми, и когато забогатеея, когато се прочуя, ще мога да я възнаградя. — Тя помълча за миг, после добави: — Виждат

ли, тя обича най-много теб, защото приличаш на татко. Ти си такъв, какъвто е бил той, когато се е влюбила в него.

Лицето на Фергус прие необичайно сериозно изражение. Той стана и погледна през прозореца към вълшебния любим град.

— Ще направя всичко, каквото мога — каза най-после той. — Всичко, което е по силите ми... Мама е наистина чудесна жена.

(И все пак нито един от тях не искаше да се върне при нея.)

В стаята се чуваше сега само тик-такът на опакования часовник. Фергус се обърна най-после и каза:

— Но мама ще е много недоволна, че отиваш при Лили.

— Зная... Тя се страхуваше винаги от Лили. При все че няма защо да се тревожи. Аз мога да се пазя.

Пак Лили, винаги Лили, която се намесваше в нейната съдба. Но Елен не знаеше все пак какъв голям дял се падаше и досега на Лили, защото не узна никога, разбира се, че ако случайността не бе поставила блестящата ѝ братовчедка по пътя на Кларънс в една зимна нощ преди много години, той би бил сега жив и щастлив съпруг на глупава жена, която би смятала, че е чудесен, че е такъв, за какъвто той бе желал да мине и не бе успял. Той бе зърнал за миг слънцето и бе ослепял.

Така че скъперникът Сетън се бе оказал в края на краищата прав. Такива жени могат да погубят мъжете... само като ги погледнат.

Светът на Лили бе съсредоточен в една къща, която се намираше в парижкия квартал между Трокадеро и Боа дьо Булон. Тя живееше от години тук, още от времето, когато бе открила приятната необходимост да остане в странство. Тази къща я задоволяваше напълно; тя приличаше странно на манастирите от деветнадесети век, където светските дами се оттегляха, когато пожелаят самота и почивка, без да се отделят напълно от светските развлечения. Както бе казал веднъж баронът, самата Лили принадлежеше към деветнадесети век; тя възпяваше неговия разкош и безгрижие, неговия чар и безнравственост.

Къщата се намираше на улица Реноар, недалече от мястото, където тази улица се спуска от един хълм, за да се присъедини към още пет-шест други улици, които свършват на площад Паси, заобиколен отвред с магазини, кафенета и тютюнопродавници. Къщата беше построена отначало като замък в парижките покрайнини, между самия град и версайския дворец Гран Трианон. Тук именно грозната, умна и своенравна маркиза Дьо Севийак бе поддържала свой собствен двор, чийто блясък бе надминавал в известни отношения тоя на Версай. В нейния дом се бяха срещали най-известните поети и философи на времето. Тя бе поддържала кореспонденция с Волтер и енциклопедистите бяха идвали често да работят в стаите, отдето се виждаше малкият парк и просторните пасбища зад него. При тържественото си завръщане в Париж мъдрецът от Ферне бе възнамерявал да погостува у маркизата и само съдбоносната болест, която бе отнесла така бързо мършавото старческо тяло, му бе попречила да изпълни това свое намерение.

Маркизата бе последната представителка на своя род. И днес има един маркиз Дьо Севийак, но тази титла е от времето на Бонапарт и няма нищо общо с някогашния блясък на истинското семейство. Вече остаряла, маркизата не бе напуснала своя дом дори и при приближаването на революцията. През тази катастрофа, която бе

наблюдавала дръзко и цинично, тя бе могла да остане жива, защото всички си припомняха, че е била приятелка на крайните и философите, които бяха осмивали глупавия крал. Тя се бе присъединила към жирондистите, бе приютила без страх мадам Ролан и щеше да бъде повлечена може би с нея към гилотината, ако Дантон и Терез Талиен не я бяха спасили, понеже беше вече много стара. Така че тя умря най-после в леглото си, а замъкът стана собственост на Директорията.

След смъртта ѝ той бе имал много обитатели. Отначало бе превърнат в музей; след това бе обитаван от американския посланик Бенжамин Франклин, който даде името си на една съседна улица; прекара известен период на изоставане и пустота, докато попадна най-после на богат фабрикант на сапуни и шоколад. По негово време и по времето на сина му замъкът бе заобиколен от други постройки и жилища в германски стил, докато най-после от цялото имение остана само сградата и малкия парк, рисуван от Дьо Нотр, най-голямата частна градина днес в целия Париж.

Къщата бе обърнала към света една измамническа фасада, защото към улица Реноар е едноетажна, с най-обикновена врата и само един ред затворени прозорци. По времето на маркизата тази фасада е била обърната към оборите и гълъбарниците; затова къщата е обърната сега гърбом към света и запазва само за приятелите си разкоша на триетажната фасада от кански камък. Тази фасада, пресечена от редици високи прозорци, е обърната към висока тераса с полуразрушени гръцки вази и градина със сложна мрежа от пътеки, които водят към прекрасния павилион, носещ името на бога на любовта. Зад високите зидове, които запазват парка от шума и праха на улица Дьо Паси, има високи платани с напукани като гущеров гръб кори и абаноси, които се притискат до храма на Ерос.

Човек би могъл да живее вечно затворен в тази старинна къща и градина, заобиколен от красота и разкош, приемащ и излизащ наредко в света. Възхитителна къща за скромен, почти потаен живот, възхитителна за човек с безгрижието и небрежността на Лили. Защото Лили бе наследила фабриканта на шоколад и замъкът на маркиза Дьо Севийак, с призраците на Волтер и енциклопедистите, лекомислената Терез Талиен и умната мадам Ролан, се обитаваше сега от една богата американка, дошла от области, които бяха по времето на маркизата само една ветровита пустиня — една американка, позната в

обществото като вдовица, красива, очарователна, сдържана и безгрижна, покровителствана от една почтена и сурова бонапартистка, известната мадам Жигон.

* * *

В една влажна декемврийска вечер, когато Париж е един безкрайно неприятен град, пред вратата на този дом спря файтон, от който слезе Елен Толивър, малко уморена от пътуването, но все пак необикновено хубава в черните жалейни дрехи. С нея слезе и една дребна млада жена, облечена изискано в обичайния стил на професионалните пътници, с червени коси и хубавички светли очи, които наблюдаваха внимателно всяка срещната дреболия. Тя плати на файтонджията, след като се поскара с него за цената, поразмисли и му каза да я чака. После дръпна бързо звънеца.

— Скромна къща — каза тя кратко и насмешливо на Елен с едно неопределено произношение. — Скромна къща за една богата американка. Те обичат обикновено повече блясък.

Тя дръпна повторно нетърпеливо звънеца и обикновената врата бе отворена от прислужница бретонка с бяла шапчица, която ги помоли да влязат. Вътре, далече от мокрия паваж на улица Реноар, чужденката бе покорена веднага от магията на тоя дом. Тя загледа мълчаливо и смаяно дългите стълби и кристалните огледала. След това изръмжа нещо и се обърна на френски към прислужницата:

— Тук ли е... мадам Шейн?

— Не — отговори девойката. — В Ница е... замина преди две седмици.

Чужденката преведе думите ѝ и за миг настъпи мълчание, в което красивото лице на Елен се помрачи от внезапна уплаха. Но това изражение изчезна бързо и тя каза на другарката си:

— Запитайте тук ли е мадам Жигон.

Мадам Жигон беше вкъщи. Тя не излизаше никога вече. Сега била в гостната. Би ли запитала дали мадам Жигон ще ги приеме?

— Госпожата — добави светлооката чужденка, — е братовчедка на мадам Шейн. Тя ѝ идва на гости.

Стълбата пред тях се спускаше най-неочаквано надолу. Между скъпите ламперии, украсени с позлата и кристали, покрай които се редуваха безброй свещници, тя се спускаше два етажа по-долу покрай една галерия, разкриваща от двете ѝ страни безкрайна гледка от полиран паркет, в чието дъно имаше висок прозорец с малки четвъртити стъкла, който гледаше към градината. Страните на Елен заруменияха от тази гледка, и погледът ѝ светна. Всичко беше много по-величествено, отколкото си го бе представяла, много по-великолепно, отколкото се бе надявала. Тя би могла да живее спокойно в тоя дом, без да се среща с някого. Можеше да остане по цели седмици наред скрита от всички.

— Трябвам ли ви още? — запита спътничката ѝ.

— Ще мога да се оправя... Няма защо да се тревожите повече. Много ви благодаря за всичко.

— Но как ще се справите с френския?

— Мадам Жигон говори английски. Тя е имала някога училище за англичанки и американки... Лелята на майка ми е била в това училище.

Прислужницата се връщаше откъм дългата стълба.

— Мадам Жигон ще ви приеме — каза тя.

— Довиждане — каза на френски чужденката. — Ако имате нужда от мен, ще бъда в Риц до края на месеца... Госпожица Ребека Шьонберг... Ето картичката ми...

Тя изчезна през дъжда в чакащия я файтон.

* * *

В подножието на големите стълби Елен се озова неочаквано пред обширната гостна. Зад високия прозорец със завеси от син брокат се виждаха отцеждащи се дървета и мокра градина, в която се издигаше бял павилион, приличен на скъпоценен накит. Стаята беше правоъгълна, напомняща гостната в замъка Шейн, само че и в тоя влажен зимен ден дори тази стая не беше мрачна. В нея имаше премного багри; и ламперията дори изглеждаше топла и мека. В дъното, пред огъня в камината, тя зърна фигурите на дребна старица и малко, хубавичко, червенокосо, пълно момче. То седеше в нозете на

старицата и четеше на английски, а до тях лежаха две стари затлъстели кучета, едното абърдинска, а другото западно шотландска порода. Едва когато се приближи към тях те забелязаха присъствието ѝ. Момчето стана, а старицата обърна към нея странния си унесен поглед.

Тя погледна, без да вижда, по посока към Елен и заговори първа.
— Вие ли сте мис Толивър?

Момчето я погледна право в лицето с приятна дружелюбност.

— Да — отговори Елен, — аз съм братовчедката на мадам Шейн.

В същия миг, докато наблюдаваше момчето и рязката старица, тя го позна. Позна го веднага, като откровение, което изникна от тайните на миналото. Тя познаваше, разбира се, добре по описание мадам Жигон, но не бе подготвена да види момчето. Не можеше да има никакво съмнение, че то е синът на Лили и че някогашните клюки са верни. Тя почувства бързо и необяснимо облекчение, като че бе излязла след толкова години на открито, узнавайки най-последната истина. Тази истина не я възмути, може би затова че бе подготвена толкова отдавна да я научи. Затова тя каза без колебание „мадам Шейн“, както и преди малко, за да не изложи Лили, я бе нарекла „мадам Шейн“ пред госпожица Ребека Шьонберг.

Старата жена се поизкашля и каза бавно:

— Аз не говоря вече добре английски. Остарях... и почти го забравих... Говорите ли френски? — добави на френски тя и продължи пак на френски: — Седнете.

Елен я гледаше без да разбира, но учтивото и усърдно дете побърза да ѝ каже с пискливото си гласче:

— Пита ви дали говорите френски... и ви кани да седнете.

Неговият английски имаше леко чуждо произношение, което пробуди странно чувство у Елен. Детето на Лили, собственият ѝ братовчед, говореше английски като чужденец!

— Не говоря френски — каза Елен. — Ще бъдете ли така добър да ѝ преведете това?

Но старицата отговори сама на бавно съчинен английски:

— О, разбирам... Разбирам какво казвате... не мога само да говоря вече на английски. Седнете — каза тя на френски, а след това повтори на английски: — Седнете.

Едва сега Елен разбра втренчения поглед на старицата, която не мръдна от мястото си през цялото време. Тази жена, която я гледаше

така втречено, беше сляпа.

— Знаеше ли мадам Шейн за пристигането ви? — запита мадам Жигон.

— Не, нямах време да ѝ съобщя... Напуснах Америка много набързо.

Тя не каза истината, не каза, че е тръгнала умишлено без да предупреди, защото не искаше да се изложи на опасността да не бъде приета. В този дом, само с няколко франка в джоба си, тя се чувстваше съвсем сигурна. Тя беше сега в Париж, в голям и великолепен дом. Останалото щеше да се нареди.

— Тя не ми каза... Иначе би била тук — продължи мадам Жигон. След това, сякаш уморена от напрежението да говори английски, старицата се обърна към момчето с порой френски думи. Когато свърши, то пристъпи стеснително към Елен и ѝ подаде ръка.

— Мадам Жигон каза — повтори то със същия писклив гласец, — че аз трябва да ви посрещна като стопанин на тази къща. Каза, че сте моя братовчедка. — То се усмихна сериозно. — Аз не съм имал досега нито братовчед, нито братовчедка. Освен това — продължи то, — тя ми каза, че мама би останала тук, ако е знаела, че ще дойдете.

То застана пред нея и я гледаше като омагьосано, сякаш не можеше да разбере още какво значи това странно и чуждо понятие братовчедка. Трогната от неговото чистосърдечие, Елен го прегърна и каза, като се обръщаше едновременно към него и мадам Жигон:

— Отде знаете, че аз съм наистина братовчедка на мадам Шейн?

Мадам Жигон се усмихна хитро. Тя беше набръчкана и имаше черни мустачки. Момчето започна да превежда отново думите ѝ.

— Тя казва — започна то, — че имате... — То се поколеба, като не можеше да намери съответния английски израз и каза отначало на френски, а след това на английски, — че имате... честен глас... който познала, защото учила майка ми, а преди нея и баба ми. Казва, че вашият глас прилича на гласа на баба ми.

Докато детето говореше, старицата се усмихна отново и поклати необикновено живо глава, като каза на френски:

— Познавам гласа... много добре го познавам.

След това се обърна отново към момчето, което преведе думите ѝ:

— Казва, че е сляпа и ви моли да отидете по-близо до нея, за да може да опипа лицето ви.

Елен премести стола си, като развали спокойствието на подебелото от двете кучета, и позволи на мадам Жигон да се докосне със слабите си ръце до великолепната ѝ шия и красиво очертания нос.

— О — каза победоносно старицата на френски, — имате носа на леля си... Съвсем същия нос. Горд и благороден.

— Горд нос — повтори като ехо сериозният преводач. — Благороден нос... като носа на леля ви.

Старицата заклати глава и се унесе неочаквано в отдавнашни спомени.

— Аз се казвам Жан — каза свенливо момчето. — На десет години съм. Искате ли да видите книжката ми? Тя е английска. Мога да чета и на английски така добре, както и на френски.

Той ѝ донесе „Ученичеството на Том Браун“ и ѝ показва картинката с момчетата, които се катерят по едно дърво, за да откраднат едно птиче гнездо. Елен се наведе над рамото му и погледна с умиление и възторг картинките. След това изслуша дългия му разказ за Том Браун.

Мадам Жигон се присъедини най-после към тях и те поведоха отново продължителен разговор, превездан от детето, оживен и озарен от топла дружелюбност. Това чувство именно пробуди у Елен неудържимо желание да се разплаче. Тя свали шапката си и седна на пода при Жан и кучетата, докато мадам Жигон и момчето я разпитваха за Америка и за старата Джулия Шейн, която Жан наричаше „баба ми“ и която не бе виждал никога. Най-после се появи прислужницата бретонка с чая (защото, макар и францужойка, мадам Жигон бе свикнала с английските привички), и Елен бе обзета бавно от странното чувство, че се е върнала най-после у дома си след дълго отсъствие. Тя принадлежеше към тоя голям, прекрасен и дружелюбен дом, където щеше да бъде щастлива.

Жан получи една паста, всяко от дебелите кучета изяде също по една.

— Тя казва — превеждаше Жан, — как мама разправяла, че ще дойдете някой ден..., както и дойдохте. Казва, че не е изненадана... защото вашата леля, баба ми, би постъпила по същия начин.

* * *

След чая бретонката я заведе в горния стаж по една галерия, в която имаше безкрайна редица врати, докато стигна най-послед до края, където отвори вратата на четвъртита стая с голямо легло с брокатов балдахин. Високите прозорци гледаха към тайнствения парк, потънал сега в мъгла, последвала дъжда. Белият павилион се очертаваше смътно в мъглата, а зад него, зад градинския зид се съзираха жълтеникавите сияния от лампите на улица Дьо Паси, очертаващи като тъмни сенки огромните стебла на старите платани.

След излизането на прислужницата, Елен седна пред веселия огън и започна да разглежда внимателно и подробно стаята. Тя беше просторна, топла и красива, но това, което я трогна най-много, беше изяществото й... Същото изящество, което личеше и в голямата гостна на долния етаж. Тя не бе мечтала никога, че може да съществува такава топла, старинна красота. Тук нямаше нищо напомнящо голия, меко осветен блясък на трапезарията у мисис Колендър, в стил от втората империя, нито от просторната Колендърова гостна, с мрачните холандски прадеди и позлатени витрини с шишенца за сълзи и статуйки на Буда... Тази стая... тази прекрасна къща... са били винаги тук. Те са били такива и в дните на грозната маркиза Дьо Севийак. Лежачият стол, на който бе седнала, позлатеният стол пред писалището, самото огледало с правоъгълно стъкло я изпълваха за известно време със смътна неловкост; дълбоко в подсъзнанието си тя изпитваше смешния страх, че ако се поддаде веднъж на блясъка на това голямо легло, няма да може вече да стане от него, че то ще я отслаби със своя разкош. Тя го гледаше почти подозрително, буквално изплашена, както я плашеше всичко, което беше прекалено красиво и блестящо. И тя можеше да стане безгрижна, нехайна и очарователна като Лили. Обзе я бавно съзнанието, че се е променила вече. Почувства, че е вече жена и не искаше да бъде като Лили. Чувстваше се по-силна от всеки друг път, така силна, както Лили нямаше да бъде никога. Тя не се стремете към разкош, безделие и чар. Стремеше се към нещо по-силно, по-високо, по-вълнуващо.

Тя разбра смътно зова на тази стая, на тъмната, потънала в мъгла градина с белия павилион. Всичко това беше изпълнено с вероломен

покой, като омагьосан дворец, плуващ миражно в синкавата мъгла. Тя почувства отново, че се е върнала у дома си след дълго отсъствие. Белите парижки булеварди, които бе видяла от файтона, докато идваше насам откъм северната гара, я бяха развълнували дълбоко; изпълнили я бяха с дълбоко чувство за свобода и бягство. Но сегашното ѝ чувство беше съвсем друго, по-дълбоко, по-вълнуващо. Тя чувстваше, че е била родена за този живот, че за него именно се е борила досега. А той беше в другото полукълбо, далече от черните фабрики и грозните къщи на родния ѝ град.

След това я обзе постепенно дълбоко желание да би могла да покаже на Кларънс, както бе мечтала някога, тоя старинен блясък... блясъка, който и той би мечтал да види „някой ден, когато забогатеем“. Ставаше дума за бялата вила в Ница.

* * *

Докато бе седяла на палубата на Ла Вил дьо Пари, изморена и зъзнеца от мъглата, тя бе разбрала много добре, че Кларънс не е изчезнал от живота ѝ със смъртта си. Тя разбираше... (и всъщност мислеше постоянно за това, дори в часовете, когато слушаше в унес приказките на Ребека Шьонберг), че след смъртта си той е много по-близо до нея, отколкото бе приживе. Докато беше жив, тя не бе имала никога време да се замисли за него. Това време бе дошло едва сега, когато той бе изчезнал. Нежната обич, която изпитваше към него приживе, беше нищо в сравнение със сегашната ѝ любов, в която нямаше състрадание, защото това чувство бе заличено от самоосъждането ѝ. Единственото чувство, което не я напускаше сега, бе желание да го види, да му обясни, да се оправдае... да се оправдае Елен, която не бе си давала никога труд да оправдае някое свое хрумване. Властта на слабия над силния не бе изчезнала още.

С тези мисли се сливаше и съзнанието, че в този едновременно чужд и свойски град живеят Колендър и Сабин. Те са сигурно наблизо; тя беше уверена в това. Те се движат из тия места, посещават вечери, театри и опери, без да знаят какво е станало с нея, без да подозират и присъствието ѝ дори. Тя беше убедена, че са я забравили; но нещо по-силно от разума, една вяра, основаваща се без съмнение на спомена за

изражението на Колендър в деня на женитбата му ѝ казваше, че не е забравена. Че споменът за нея ги е придружавал винаги... Може би дори, мислеше тържествуващо тя, и през брачната им нощ. В тази мисъл нямаше и най-малкото желание да причини страдание на Сабин. Тя не изпитваше изобщо никакво чувство към нея. Желаете да измъчи само Колендър, да чувства, че го владее. Тази мисъл би могла да задоволи суетата ѝ, но тя знаеше, че няма да научи никога истината; това беше невъзможно, защото по времето откакто не бе го виждала, тя бе разбрала отново, че не е познавала никога Колендър, че у него има нещо, което не може да се разбере и което е било винаги непостижимо за нея. Тя се страхуваше от него.

* * *

Тя се облече под пригласянето на дъжда, който се стичаше от високия покрив над бялата тераса в градината, и най-последно, под увлечението на тази физическа дейност, забрави и Кларънс, и Ричард Колендър. Мисълта ѝ се насочи към госпожица Шьонберг, дребничкото добродушно, пъргаво създание, което беше толкова любезно към нея. Те се бяха срещнали случайно на парахода Ла Вил дьо Пари, дете, наблюдавайки Елен, която се разхождаше неспокойно по палубата в мъглата и дъжда, чужденката ѝ предложи най-последно една книга. Елен не прочете нищо, както винаги, но прие книгата с признателност, повече заради вниманието на тази непозната жена, отколкото заради самата книга. Тя не можеше да си припомни вече каква е била тази книга, не можеше да си припомни нищо друго, освен зелената подвързия и името на автора — някой си Морган. По това време тя беше погълната от размишления за своята съдба, не по-малко интересна от това, което би могъл да измисли който и да е романист. Защото съзнанието за собственото ѝ значение като драматична личност се бе засилило дотолкова, че бе придало известна значимост на ролята, която ѝ бе отредена. Тя не беше обикновено същество; макар и едва двадесет и четири годишна, тя бе преживяла страхотни събития... романтични и трагични, които я изпълваха същевременно със странно задоволство. Тя бе желала винаги, доколкото можеше да си припомни, да има изпълнен със събития живот. Не искаше да умре преди да

изживее своя дял от живота; а тя не търсеше в него, като Лили, само щастие и доволство. Тя се стремеше към опитност, и в това отношение приличаше на стария дядо Толивър.

Това именно бе привлякло може би към нея чужденката; защото, въпреки прекрасните си дрехи и навик да скита от едно място на друго, госпожица Шьонберг живееше много скучно. И търсеше неуморно нови възбуди. На тридесетгодишна възраст тя беше една твърда и лишена от всякакви страсти девица, която живееше винаги по ръба на живота, вечно възбудена от неговата гледка. Тя нямаше нито родина, нито определена народност, освен ако може да се нарече народност тази тълпа от неспокойни пътешественици, които обикалят цяла Европа. Най-добрите ѝ приятели, или поне тия, които тя познаваше най-добре, бяха собствениците на хотел Негреско и Бо Риваж, Роял Сплендид, Клеридж, Кавендиш, Адлон, Риц, а понякога, само за промяна на обстановката, и места като Франс Шоазьол. Тя беше богато сираче. Имаше леля във Виена и цяла тълпа братовчедки в Триест; в Ню Йорк имаше чичо, който търгуваше с диаманти. Беше еврейка, с много свободни разбирания и гледана подозрително от правоверните представители на своя род. Свободомислието ѝ беше рязко, като свободомислието на всички еврейски девойки, решени да запазят на всяка цена свободата си. Това свободомислие беше просто агресивно. Тя не би се поддала на любовта и не можеше да я разбере; малко вероятно бе ясната ѝ, светла мисъл да се помрачи някога от толкова сантиментално вълнение.

Елен бе разбрала всичко това отчасти по свой вътрешен усет, отчасти от изповедта ѝ. Защото госпожица Шьонберг беше много склонна към този род разговори. От Елен тя узна само това, което девойката намери за уместно да ѝ каже, частици от истината, свързани по начин, който ги представяше общо взето като искрен, но малко неясен разказ. И все пак тя знаеше за Елен повече, отколкото младата вдовица би предположила; защото, ако Елен беше неясна и безинтересна като разказа си, госпожица Шьонберг не би си дала труд да ѝ заговори повторно.

* * *

Докато се обличаше за вечерята със сляпата старица, Елен се питате защо Ребека Шьонберг се бе заинтересувала изобщо от нея. Тя вярваше наистина в своята звезда; знаеше, че един ден ще се прослави. Но ѝ се струваше съвсем невероятно някой друг, освен нея да допуска такова нещо.

Когато слезе в гостната, тя видя, че Жан си е легнал вече и мадам Жигон бе останала само с двете кучета — Крикет и Мишу — които не мръдваха от мястото си, където се припичаха на огъня от камината. В отсъствието на усърдния преводач мадам Жигон се видя принудена да напрегне старата си памет, за да заговори на един сравнително добър английски. През време на вечерята тя каза на Елен, че Лили е в бялата си вила в Ница. (Не точно в Ница, а в Симиез, на хълма край развалините на Римската арена, отдето имаше великолепна гледка към Вилфранш и залива Анжел. Точно над статуята на кралица Виктория, изваяна с много реалистична чантичка и слънчобран.) Каза също, че телеграфирала вече на Лили да дойде да посрещне братовчедка си както подобава.

След вечерята отидоха отново, последвани от кучетата, в гостната, в разкошните кресла край камината; малко по-късно Елен отиде да посвири, по молба на старицата, нещо от Брамс, една ария от „Хубавата Елена“ и най-послед един-два валса от Шопен. Пианото беше прекрасно, защото Лили ценеше музиката, и дълбоките му, меки звуци караха Елен да свири с все по-голямо и по-голямо увлечение. Когато отпусна най-послед ръце в скута си и се заслуша в далечния звук на параходните сирени откъм Сена, мадам Жигон заговори отново.

Тя виждала някога — преди много години — Жорж Санд, когато съпругът ѝ господин Жигон, пазител на музея Клюни и покойник отпреди повече от половин век, я завел веднъж на вечеря у Маньи, където можел да ѝ покаже всички знаменитости. Жорж Санд дошла, придружена от жълтия, прегърбен Флобер, и от изискания Теофил Готие, за да вечерят в едно сепаре преди генералната репетиция на пиесата ѝ „Незаконороденият“ в Одеон. Писателката била вече възрастна жена, пристигнала в Париж от имението си, нагиздена с евтини накити, но всеки се обръщал да я види. Тя била необикновено жизнена. Истинска сензация...

Припомни си погребението на Жюл Гонкур, което наблюдавала в дъжда, до самия Флобер...

Но Елен не бе чувала никога името на Жорж Санд и знаеше много малко за Шопен, като се изключи музиката му, затова не можеше да разбере защо мадам Жигон нарича мъж като Жорж Санд „тя“. Тя мълчеше, за да не издаде невежеството си, а понякога и не слушаше никак, защото тия стари спомени не я интересуваха, при все че те бяха като че самата същност на сляпата старица.

Мадам Жигон говори до късно през нощта, с увлечението на човек, който е бил дълго време самотен; и колкото повече говореше, толкова повече английският ѝ ставаше ясен и разбран. Тя започна до говори почти със същата лекота, с която го бе говорила някога, преди половин век, когато бе водила майката на Лили и другите си ученички на разходка из горичките покрай Сена и Севр. След известно време, въодушевена от спомените си, тя заговори за самата Джулия Шейн. За една Джулия Шейн, която беше още девойка, а не за болната старица, останала съвсем сама в своя дом сред фабриките, последно звено, което задържаше Хети Толивър далече от децата ѝ.

Докато мадам Жигон говореше, под пригласа на далечните звуци откъм мъгливата река, Елен бе обзета от ново, непогрешимо ясно съзнание за нежно единство, което минаваше в целия ѝ живот. Той беше свързан някак в сложна мрежа, съставена от любов и спомени, надежди и грижи, тревоги и чувства. Своеобразна, безсмислена, безумна и прекрасна мрежа. Тя видя сега, че не може да съществува никога отделно от другите; незначителни нишки я свързваха и с това далечно и почти безплатно създание като тази сляпа старица. Тази именно мрежа я караше да се чувства неудобно. Трябваше да се освободи някога... някак от нея...

Крикът започна да скимти в съня си и мадам Жигон го бутна с крака си, като каза:

— Хайде!... Трябва да спим... И кучетата дори започнаха да хъркат.

Към края на седмицата Лили се върна от юг, загърната в кожи и трепереща от парижката влага. Тя беше топло, чувствено създание, което обичаше слънцето и пътуваше на север или на юг в зависимост от промените на времето. Често биваше недоволна и в Ривиерата дори, когато задухаше мистрал; в такива случаи си вземаше куфара и заминаваше за Капри или Таормина в Италия, където слънцето беше по-топло и цветята по-уханни...

Тя пристигна рано сутринта, придружена от барона, племенник на мадам Жигон; те влязоха заедно при Елен, която закусваше в трапезарията с Жан, седнал срещу нея и обсипващ новата си братовчедка с въпроси за баба си, за Америка, за родния град на майка си. Тя му описваше всичко...

— Градът не е никак хубав... Пълен е с големи фабрики и пещи, всичко е покрито със сажди... В целия град няма нищо, което да има и половината красота на вашата градина... Баба ти имаше едно време хубава градинка, съвсем запустяла сега. Пушекът я развали...

— Зная... зная... Мама има един приятел... някой си господин Шнайдерман, който има такива фабрики. Когато пътувахме веднъж на север, спряхме в един град, който се нарича Саарбрюкен, и видяхме пещите... Това беше отдавна, аз бях седемгодишен..., но още помня... — Той помълча замислено известно време, след това я погледна и добави: — Бих желал да отида в този град... Бих желал да видя баба... Но мама казва, че мога да отида..., когато порасна... А баба може да умре дотогава... Тя била много, много стара...

— Не е по-стара от мадам Жигон... Не забравяй, че мадам Жигон е учила баба ти, още когато баба ти е била госпожица... — Тя искаше да се измъкне по някакъв начин от въпроса за града. Не можеше, разбира се, да каже на момчето, че то не може да види никога града; не можеше да му каже, че там има десетки старици, които чакат от години с нетърпение да узнаят с положителност съществуването му.

Можеше да му разправя за пушека и дима, но не можеше да му обясни противния характер на тия жени.

— Наесен ще отида да се уча в Англия — каза момчето. — Мама е уредила всичко... Аз предпочитам да се уча там, а не тук... Баба ми може би ще дойде някога там да ни види.

— Би могла... — отговори Елен, — само че е много болна... За нея се грижи сега моята майка. Защото майка ми живее в същия град. Тя е братовчедка на майка ти... истинска първа братовчедка. Затова ние с тебе сме втори братовчеди.

— А майка ти каква е? — попита момчето.

Елен го погледна замислено за миг.

— Тя не прилича никак на майка ти... и все пак има много общо с нея.

* * *

Тя не можа да довърши описанието, защото зърна в същия миг през дългата редица стаи, че към нея идва Лили и един мъж с чанта и метната на ръка шуба. При влизането им в гостната Жан скочи, изтича към тях, прегърна майка си през кръста и я целуна щом тя се наведе към него.

— Мама се върна, мама се върна! — повтаряше той, а след това добави: — Аз си имам нова братовчедка! Имам си нова братовчедка!

Мъжът се изсмя, а Лили се усмихна, каза на детето да мирува и се обърна в същото време към Елен, като я прегърна с думите:

— Пристигна, значи, най-после! Надявам се, че ще останеш за дълго.

Пред Елен беше все същата Лили, мъничко по-стара, мъничко по-напълняла, но със същата топлота и обезоръжаваща сърдечност. Докато се прегръщаха, лекият лъх на мимоза напомни отново на Елен гостната в замъка Шейн и целия род, събран там на Коледа... последната Коледа, която бяха прекарвали заедно. Старият Джакоб Бар беше вече мъртъв. Елен и Лили бяха в Париж, Фергус — в Ню Йорк. Гостната беше затворена, а над нея в просторната спалня лежеше старата Джулия Шейн, за която се грижеше сръчната Хети. След

няколко години в града нямаше да остане никой от тоя род. Всички щяха да се пръснат по широкия свят, чакаха само смъртта на бащата.

Всичко това мина в съзнанието на Елен, докато казваше:

— Да, дойдох за дълго... ако ме искаш — след това отвърна глава и добави: — Трябваше да дойда. Не ми оставаше нищо друго..., но съжалявам, че те накарах да напуснеш почивката си на юг.

— Да ти представя господин Кариер — каза Лили. — Господин Сезар Кариер. Той е племенник на мадам Жигон и голям приятел на Жан и на мен.

Непознатият мъж се поклони и промълви на френски:

— Очарован — като добави веднага на английски: — Вие сте сигурно пианистката. Мадам Шейн е уверена, че ще станете някой ден знаменитост.

Той беше слаб човек, хубавичък, с резки черти и предизвикателни мустачки, кирасирски полковник, почти винаги свободен. Усмиваше се любезно, но зад усмивката му се долавяше лека враждебност; мигновена искрица, която успя все пак да запали съответен плам в гърдите на Елен. Това бе може би недоволство от нахалството и самоувереността, с която се държеше тоя човек. Като че я посрещаше в собствения си дом. А той имаше може би основание да е недоволен от присъствието ѝ. И тя беше нахална и самоуверена, при все че каза доста скромно: „Ако ме искаш“. Зад това неискрено смирение се долавяше властнически нрав, сила, която всеки друг, не така добродушен и нехаен като Лили, би съзрял веднага. Освен това Лили му бе казала отдавна, че той едва ли ще хареса братовчедка ѝ... Лили и баронът бяха великолепна двойка, тя руса и сладострастна, той — тъмнокос и рязък, като къс твърда стомана. В лицето му имаше нещо познато, което измъчваше най-потайните кътчета на Еленината памет.

— Сега — каза той, като остави палтата и чантите, — да закусим.

Със същия израз на собственик той отиде да позвъни за прислужницата, като ѝ поръча да донесе шоколад и кифли за Лили и за него.

Когато влязоха най-после в гостната, където дойде и мадам Жигон, като вървеше покрай стените, следвана от двете кучета, Елен разбра какво бе доловила веднага в слабия и строен господин Кариер.

Тази прилика не бе само външността; тя беше много по-сложна и неуловима. Таеше се в държанието му, в самата интонация на гласа, когато заговорваше на нея или на Лили. Въпреки безукорната си учтивост, той се отнасяше към тях като към създания, които биха били безкрайно щастливи да изпълнят всяко негово хрумване. Той беше прав може би що се отнася до добродушната и щедра Лили; но братовчедка ѝ беше, както се изразяваше мисис Колендър „друго нещо“. Елен кипеше от сдържан гняв; докато пушеха пред приятния огън в камината, тя разбра, че им е отредено да се ненавиждат.

Това именно поведение, така непоносимо свойско, ѝ напомняше Ричард Колендър. Той не бе я попитал дори дали го обича; защото смяташе за безспорно, че тя ще постъпи така, както той желае. Този спомен беше въпреки всичко мъчителен. Тя чу отново гласа му, много по-приятен и мек от този на барона, видя пак замайващите, убедителни ръце.

И той беше нейде в същия бял и влажен град, на сватбено пътешествие със Сабин.

* * *

Баронът каза най-после, неочаквано и важно, че трябва да излезе; мадам Жигон повика Жан в занимателната, и двете братовчедки останаха сами. Те бяха водили досега един престорен разговор, подходящ за слуха на чужди хора, и нито една от тях не бе говорила искрено и подробно. Докато мадам Жигон, водена от Жан, следвана от затлъстелите кучета, изчезваше зад завоя на стълбите, Лили свали шапката си и каза:

— Сега можем да си поприказваме надълго... Ела да отидем в моята стая, където ще бъдем сами.

Роднинството се прояви отново, след толкова време.

Стаята беше просторна, твърде сходна с тази, в която мадам Жигон бе настанила Елен, само че още по-луксозна и ухаеща на парфюми и пудри. Тук имаше легло с балдахин, а по стените бяха окачени репродукции на четири картини от Вато. Едва след като Лили свали корсета си, облече дантелен пеньоар и се простря на леглото, напрегнатостта изчезна напълно.

— Легни на шезлонга — каза тя на Елен, — за да си поприказваме. Толкова много неща има да си кажем.

Малко скована и строга в своите жалейни дрехи, Елен седна до сияещата си братовчедка, а Лили, легнала сред куп възглавници, изглеждаше сега още по-хубава отколкото преди един час. Братовчедка ѝ, така променена от времето на последната им среща, така равнодушна към тия неща, долавяше особена чувственост и безнравственост в тази стая.

— Ти знаеш вече за Жан — забеляза небрежно Лили. — И разбираш защо не настоях навремето да дойдеш при мен. Постъпвах глупаво може би... но винаги, когато решавах да те повикам, нещо не ми позволяваше да издам тайната... — Тя запали цигара и се отпусна отново на възглавниците. — Предполагам, че това е било наистина тайна — добави самодоволно тя.

— Хората приказваха, но никой не знаеше нищо определено.

— Никой не знае и тук..., освен мадам Жигон. Не знаят, защото нямат време да се занимават с чуждите работи — по лицето ѝ, от розовите устни до виолетовите очи, пропълзя бавна усмивка. — Как биха желали сигурно да узнаят в града! — В гласа ѝ прозвуча горчивина.

Елен се усмихна отново.

— Но това няма значение. Защото те разправят това, в което желаят да вярват... Разправят, че съм избягала с Кларънс, защото съм щяла да имам дете... каквото изобщо не съм имала... То не бързаше да се появи.

— Аз исках винаги да дойдеш при мен... винаги, но бях толкова ленива, че не вземах решение. Можеш да останеш тук, докогато желаеш и да живееш както ти е угодно. Къщата е много голяма... Можеш да не ни виждаш, ако желаеш.

Тя говореше с безгрижието на баснословно богат човек; в щедростта ѝ имаше почти средновековен блясък. Елен се усмихна отново.

— Защо се усмихваш? — попита братовчедка ѝ.

— Припомних си, че тия пари идват тук от града... от нечистия стар град.

— Има известно удоволствие в това... да помислиш, че хора като съдията Вайсман ни плащат наем.

Родният град се появи ненадейно пред тях със странна яснота. Хилядите мили, които ги разделяха от него нямаха значение. Те бяха все още свързани с хиляди връзки към своя град. И двете бяха американки, всяка посвоему. Годишите, прекарани от Лили в Париж, не можеха да променят този факт. Тя беше своеобразна като американка, радостна, че живее завинаги в чужбина, както американките живеят с радост далеко от родния си край. И все пак богатството ѝ идваше от Америка, от фабриките в мръсния град, презиран и от двете. обстоятелството, че се чувстваха като у дома си, където и да им хрумнеше да се настанят, се дължеше може би на шотландската им кръв. Те не се опитваха, като англичаните, да отнасят със себе си своята родина, а чисто и просто си създаваха свой нов, особен мир. Техните сънародници постъпваха винаги и навред така — в Санкт Петербург, в Цариград, в Париж, в Аржентина или по границите на Африка.

— Разкажи ми нещо за съпруга си — започна Лили. — Аз го видях веднъж, когато пристигнах с влака от Изток. Той отиваше тогава на гости у някоя девойка... — Тя сви леко вежди. — Забравих ѝ името.

— Сетън — промълви Елен. — Мей Сетън. — Лили пробуждаше сега спомени, които изглеждаха много далечни, но все пак мъчителни.

— Сетън, да, така беше... Аз не ги познавах, а това сякаш го огорчи. Писах ти, щом научих за смъртта му. Трябва да сте се разминали с писмото ми.

— Не съм го получила... Ще ми го препратят може би.

— Дълго ли боледува?

Тя се изненада сигурно от погледа в очите на Елен. Той не изразяваше страдание или скръб, а по-скоро безгласна мъка.

— Никак не боледува — Елен сви вежди ненадейно и погледна през прозореца. — Би могло да се каже всъщност, че е боледувал отдавна. — Тя стана и загледа през малките четвъртити стъкла към мократа градина. — Трябва да кажа все пак някому — промълви отчаяно тя. — Виждаш ли... — Гласът ѝ стана едва чул. — Той... той се самоуби...

* * *

Булото бе разкъсано вече. Никаква преграда не ги разделяше сега. И двете бяха направили своята изповед. Лили за детето. Елен за съпруга си. И в буйното вълнение, което ги обзе, Лили стана, за да привлече братовчедка си на леглото. И двете се разплакаха, защото всяка от тях (с твърде малко основания) изпитваше съжаление към себе си.

Прекъсвана от ридания, Елен разказа историята си от самото начало. Призна, че не е изпитвала никога любов към Кларънс. Разказа много неща, които не бяха ясни и за самата нея по времето на трагедията и които бе разбрала по-късно, през самотните часове, прекарани на ветровитата палуба. При сегашното вълнение тя разбра още по-ясно цялата случка. Каза на Лили, че се е постарала храбро да направи Кларънс щастлив. Направила е всичко възможно, за да запази едновременно и неговото, и своето собствено щастие. Но дошло време, когато това било вече невъзможно.

— Може би — каза тя, когато риданията ѝ стихнаха, — не е възможно никога двама души да са напълно щастливи заедно.

Ако би изказала напълно мисълта си, би трябвало да добави: „Когато единият от тях е амбициозен и гениален“. Но това би било смешно, защото нямаше никакви доказателства за подобно нещо. Тя предпочете да не споменава и друга глава от цялата история. През време на тоя порой от ридания и приказки тя не спомена нито веднъж името на Колендър.

Когато се поуспокоиха, Лили я целуна и каза:

— И ти си била нещастна. Можеш да останеш сега с мен... завинаги, ако желаш. Трябва да работиш, да станеш голяма пианистка. Аз съм богата. Мога да ти помогна... Ако не искаш да вземеш пари от мен, мога да ти ги дам в заем и да ми ги върнеш, когато забогатееш и се прославиш...

Лили стана лениво, донесе стъкло с одеколон, и двете измиха лицата си. Всичката отчужденост бе изчезнала вече. Както става винаги с жените, сълзите ги бяха сблизили. Слънцето бе изгряло и малкият парк бе осветен от косите му лъчи. Един от високите прозорци на долния етаж се отвори и те чуха по пясъка на терасата бавните стъпки на сляпата мадам Жигон, излязла да се поразходи в неочакваното затопляне, загъната в старо кожено палто и последвана от кучетата. В този звук имаше нещо, което запълни стаята с чувството

за заговор. Роднинската близост се засили ненадейно както едно време, когато целият род се събираше за годишното празненство в замъка Шейн.

— Тя е вече много слаба — забеляза Лили. — Не забравяй, че е осемдесет и пет годишна.

Животът беше много кратък. Толкова неотдавна мадам Жигон бе постъпила като млада вдовица в училището на госпожица Виолет дьо Фо, за да преподава, между другото, и на една стеснителна млада американка, именувана Джулия Шейн.

Когато се прибра в стаята си, Елен седя дълго пред огъня, и лицето, чието отражение виждаше в неясното старинно огледало, започна да ѝ се усмихва постепенно. Изпитанието не бе минало много тежко. И бе свършено вече. Бъдещето беше сигурно. Тя бе получила това, което ѝ беше необходимо, без да го иска; то бе станало само по себе си, необяснимо как. Не бе дори принудена да каже, че цялото ѝ богатство се състои от седемте франка, огрени от слънцето на Консолата, в стил Людовик XV.

В този кратък, мимолетен миг животът бе нещо безукорно и прекрасно. В този голям дом, където бе заобиколена от красота, топлина и дружелюбност, миналото, а за миг дори и бъдещето, не съществуваха за нея. Този миг не можеше да продължи; чудно беше изобщо, че бе настъпил за личност като Елен. С течение на месеците окръжаващият я разкош почти избледня. Лили се върна скоро в своя любим юг, и в къщата останаха само Елен, мадам Жигон и Жан. Непрекъснатите разговори на Лилината пазителка, които отначало изглеждаха забавни, се превърнаха постепенно в брътвеж на вдетинена старица. Но това не беше най-лошото.

Елен откри скоро, че равнодушната Лили бе предала фактически цялото домакинство на мадам Жигон, която бе живяла твърде бедно, докато Лили се бе появила в живота ѝ, търсейки пазителка и компаньонка, и се стараяше сега да се възмезди за всички години, прекарани в самотната стая на един версайски пансион. Нейните приятелки влизаха и излизаха непрестанно в най-неудобни часове — едно безкрайно шествие от раздърпани и зле облечени вдовици и стари моми. Те имаха навика да се закрепостяват в голямата гостна точно по времето, когато Елен смяташе да се упражнява на пианото. И вършеха това най-самоуверено, като че напредналата им възраст им даваше предимство пред всичко друго в света. Те седяха тук с часове, разговаряха словоохотливо на език, от който Елен разбираше толкова, колкото от гръцки или латински. Но когато започна да разбира постепенно по някоя дума, тайнствеността изчезна и от мъгливостта изникна прозрачното обстоятелство, че вълнението им беше съвсем безпочвено. Те се вълнуваха за цената на сиренето или здравето на Крикет, така че водеха борба за прослава на родината си. А всички бяха богати; пръстите, които се движеха така неспокойно в ръкомаханията, придружаващи възбудения разговор, блестяха от елмази и изумруди. Най-последно, с напредване на познанията ѝ по френски, Елен стигна до смущаващото откритие, че същността на

разговора им се състои от клюки. Събрани около сляпата старица, те разкъсваха доброто име на хората, както биха могли да разкъсат обвивката на сирене. Думите „любовница“ и „любовна връзка“ се чуваха по двадесетина пъти на ден в разговора им. Главите се клатеха и траурните крепове се люлееха (защото всички бяха толкова стари, че носеха непрестанно жалейка за съпруг, брат или сестра; а обикновено отиваха и по-нататък, като носеха креп и за смъртта на най-далечни братовчедки). Мадам Дьо Сион, най-младата от всички, същата, която мисис Колендър бе споменала толкова отдавна пред Елен, имаше навика да свива зелените си очи и да казва: „Я гледай! Я гледай!“ при някой по-особен случай, като че е подушила неприятна миризма. На Елен ѝ се струваше, че може да я удуши, ако я чуе да казва пак „Я гледай! Я гледай!“. Мадам Дьо Сион беше рускиня, но не беше по-добра от другите. Елен разбра с време, че те приличат на жените от родния ѝ град; посещаваха мадам Жигон, защото беше сляпа и не излизаше, а през останалото време сякаш събираха само клюки, за да развличат старицата.

Само едно можеше да ги отклони от потока на клюките и това бе споменаването на свещеното име на Бонапарт. Елен разбра след известно време, че съществува някакъв принц Бонапарт, който беше цел на техния живот. Тя разбра, за най-голяма своя изненада, че тия жени просто не признаваха съществуването на републиката. Едно залитащо старче, син на дъщерята на водопроводчик и на един съмнителен княз, който бил в действителност убиец (тя отгатна всичко това от разговорите им), бе за тия жени сияен образ, надарен с всичката слава на златните пчели на Корсиканеца.

Най-после, когато разбра, че няма да може да понася всичко това, Елен поиска да ѝ поставят пианото в една от големите празни стаи над гостната, където свиреше с часове, без да иска да знае „принца“ и неговия двор от старици. Музиката (особено композициите на някой от омразните нови композитори) ставаше понякога така бурна, че заплашваше да заглуши приказките на гостенките при мадам Жигон. В такива минути старицата вдигаше към тавана незрящите си очи и обясняваше на приятелките си:

— Това е братовчедката на мадам Шейн. Много буйна жена. Страда от прекалено увлечение.

А мадам Дьо Сион поклащаше глава и забелязваше:

— Я гледай! Я гледай! Един любовник би я пооправил може би. Такава млада вдовица...

* * *

Само две неща я поддържаха през тия дълги месеци.

Едното бе, разбира се, старата ѝ страст към музиката. Другото бе Жан. Когато се опознаха, между тях се установи сърдечна, трогателна обич, защото въпреки добрите обноски и спокойния чар, създаден от дългото му дружение с по-стари хора, в душата на момчето се таеше искра, която пламна при появата на братовчедка му. То водеше безспорно чудноват живот... почти изключително в красивия стар дом, с мадам Жигон, затлъстелите ѝ кучета и смешния учител по пиано, който идваше да му дава урок два пъти седмично. Мрачен и спокоен живот, променян само през летните месеци, когато отиваше с майка си и мадам Жигон да летува в Жермини л'Евек, в павилиона, който се намираще в парка на барона. Там можеше да язди малко конче, понякога сам, понякога с майка си и барона, при дългите им разходки на кон в ранно утро из влажната гора край отсрещния бряг на Марна. А можеше да си играе и с децата на чифликчията.

Но зиме беше съвсем друго. До пристигането на братовчедка му от Америка той си играеше винаги сам в малкия парк, където се издигаше белият павилион. Замайващата радост да има братовчедка... истинска братовчедка... изглеждаше, че ще продължи завинаги. Силата на новостта беше толкова голяма, че той избягваше понякога хитро от старата мадам Жигон, минаваше тайно по дългите стълби и през галерията, сядаше на пода до вратата на Елен и слушаше със затаен дъх музиката, която изпълваше като неудържим порой цялата къща.

Когато го извеждаше в Боа дьо Булон, Елен не се движеше като майка му с безгрижна, царствена походка. Тя вървеше бързо, както трябва да се върви, говореше за хората, които срещаша, или се спираше край езерото и хвърляше камъчета във водата.

Момчето беше по това време единственият ѝ другар, защото, затворена в незнанието на френския език и неизмеримата неприязън към американските студенти, които се опитваха понякога да се запознаят с нея, тя нямаше възможност да завърже приятелства. И бе

доволна от самотата, защото бе винаги сама, с изключение на два кратки мига — когато бе замаяна от присъствието на Колендър и покъсно, когато Лили бе заплакала и я бе прегърнала. Жан я боготвореше безусловно. Той приличаше в това отношение на майка си, защото мъдрата и безгрижна Лили оставяше Елен да върши каквото желае. В тази именно мъдрост се таеше може би тайната на нейния чар и власт над всички, дори над стариците, които се събираха да клюкарстват около стола на мадам Жигон. И те бяха покорени като всички останали, като самия барон, от нейния чар...

Присъствието на Сезар смущаваше понякога Елен. Първото неприятно чувство, което бе изпитала към него, не намаля с течение на времето; тя свикна да го понася, може би защото разбра, че това е необходимо, както Уик и семейство Бънс. Тя допускаше, че той действа против нея. И все пак, по странен и отвлечен път можеше да разбере очарованието на суровата му мъжественост. Самата тя не би я търпяла нито за миг, разбира се, не можеше да разбере, че тя е необходимост за Лили. Но прозорливият ѝ ум не проникваше подалече; невъзможно ѝ беше да определи отношенията на тази двойка. Лили говореше съвсем небрежно за него. Елен, която не можеше никога да разпитва, не знаеше дали баронът е бил в Ница с братовчедка ѝ, или е отишъл просто да я посрещне на гарата. Мадам Жигон го наричаше винаги „моя предан племенник“. Тя хвалеше достойнствата му и обясняваше постоянното му присъствие тук с интереса му към самата нея. Елен изпитваше понякога желание да каже: „Глупости! Не е племенникът ви, който ви издържа и ни създава удобства. А Лили. И той идва тук не за вас, а за Лили“.

Но не казваше нищо. Най-странно бе това, че тя не се интересуваше изобщо от отношенията им. Те биха могли да я смуцават някога, но тя смяташе сега това за нещо съвсем безинтересно, което няма нищо общо със самата нея. И все пак, когато седеше вечер с тях в гостната, тя изпитваше понякога смътна, едва уловима завист към братовчедка си. Тя забелязваше понякога ненадейно, в продължителните мълчания, че щастливата, сияеща и прекрасна Лили, в дългата черна кадифена рокля, каквато носеше обикновено вечер, наблюдава скрито барона, който пушеше лулата си, прострял нозе към камината. Кучетата го обожаваха. Той беше единственият човек, за когото можеха да изоставят мадам Жигон.

В такива случаи именно Елен чувстваше самотата си като дълбока, почти физическа болка. Но тя свикна да я заглушава. Обикновено ставаше, запалваше цигара, сядаше пред пианото и засвирваше шумните весели шлагери от някой мюзикхол.

* * *

Госпожица Ребека Шьонберг не я напусна. Тя дойде веднъж-дваж в къщата, където любопитните ѝ светли очи разгледаха всеки ъгъл. Изучи и погълна мадам Жигон и след като откри всичките ѝ възможности, я изгони завинаги от съзнанието си. Би намерила сигурно чудесен материал за наблюдение в лицето на Лили и барона, но не се случи да ги намери вкъщи. Тя заведе Елен веднъж на театър и два пъти на опера, единия път, за да чуят неизбежната Луиз, а втория път на „Залеза на боговете“, с гърлената мощ на германското либрето, изкована наново в гладък и изящен френски. Това наименование — „Залезът на боговете“ — забавляваше безкрайно много Елен. Към края на втория месец неуморната еврейка остави Елен с една отлична учителка по френски и напусна Риц, за да отиде на гости у една своя леля, омъжена за богат търговец — неверник.

Но преди да замине, тя каза на Елен:

— Когато се върна ще уредим няколко забави. Вие трябва да се запознаете с подходящи личности. Това е много важно. Трябва да бъдете модерна, защото през следващите десет години да си елегантен, ще значи да си модерен.

На Елен се стори, че госпожица Шьонберг бе поела със забележителна бързина ролята на ръководител и покровител по пътя към успеха. Тя приличаше на укротител, който е открил ново животно и иска да го научи на всички фокуси. Но не негодуваше, защото Ребека Шьонберг не ѝ беше неприятна; напротив, забавляваше я. В неуморната ѝ енергия имаше нещо много близко до жизнеността на самата Елен. Те ходеха навред; виждаха всичко; поглъщаха хората наоколо си и се връщаха късно през нощта бодри и свежи както бяха тръгнали.

— Жизнеността — забеляза Ребека на обед в Риц, един ден преди заминаването си за Рига, — е девет десети от успеха. С една

искрица гений и девет десети жизненост всеки може да преуспее.

Докато правеше тия заключения, тя наблюдаваше Елен с дълбоко и замислено любопитство. Девојката гледаше наоколо с наивен интерес. Изглеждаше дълбоко учудена, като че си казваше: „Аз, Елен Толивър, обядвам в Риц, в Париж! Невъзможно е да съм будна!“. Госпожица Шьонберг виждаше сигурно, че Елен беше все още малко недодялана, малко стеснителна, но в държанието ѝ имаше безспорно благородство и изисканост, което се дължеше на величественото спокойствие на главата, леката извивка на носа и прекрасното очертание на шията. Това държание се бе изтънчило и усъвършенствало през тия няколко месеца, прекарани в Париж. Облеклото ѝ беше напълно подходящо за нея — скромно, почти строго, прилягащо безукорно на високата, стройна, енергична снага. Тия дрехи бяха от шивач, който разбира от занаята си, помисли госпожица Шьонберг. Мадам Шейн трябва да има безукорен вкус, за да може да даде такива съвети на братовчедка си. Още някои дребни поправки и тя ще бъде безукорна. Липсваше ѝ усет към чудноватото, което обществото очаква да види у хората на изкуството. Имаше време и за това...

— Както казах вече — продължи госпожица Шьонберг, — жизнеността е всичко. Видях веднъж Мери Гарден на репетиция на сцената, омотана в неясната сценировка на Пелей и Мелисанда. На сцената имаше десетки хора... дърводелци, музиканти, директорът, вестникари... които се движеха нагоре-надолу, но никой не ги забелязваше. Всички виждаха само Мери, която сновеше между тях. Никой друг не съществуваше. Това се дължеше само на жизнеността ѝ... На нищо друго. Тя е съставена от деветдесет и девет процента жизненост. И хипнотизира публиката. Тя успя дори да пригоди френския език към изказването на собствените ѝ разбирания.

Посетителите от съседните маси ги смятаха сигурно за интересна двойка; и двете бяха толкова спретнати, изискани, фини. Ненапразно мнозина наричаха в следвоенните години Елен прекрасна млада хрътка. Ясно бе, че едната от тия две жени е еврейка, и то, ако се съди по погледа ѝ, много хитра и прозорлива. Другата можеше да е рускиня, францужойка, американка, унгарка — не можеше да се определи. Но беше млада и хубава.

— Трябва да правите гимнастика — продължи госпожица Шьонберг, — за да не загубите линията или жизнеността си.

* * *

След заминаването на госпожица Шьонберг, Елен започна да язди — един спорт, който не бе практикувала от времето, когато препускаше без седло с конете на дядо си през огради и канавки. В Булонския лес, както и в Риц, хората я забелязваха, защото яздеше великолепно и беше облечена от най-добрите парижки шивачи. Най-после, Пол Шнайдерман, приятелят на Лили, който идваше понякога на улица Реноар, за да види Жан, започна да излиза на езда с нея. Той беше безволен младеж, отдаден на изкуството и удоволствията; но за да може да отива на езда с нея в росния парк, той си развали спокойствието и започна да става много рано.

Тя не забравяше майка си през това време; напротив, пишеше ѝ много по-често от всеки друг път, и то истински писма, изпълнени с подробности за напредъка ѝ. Писа ѝ, че Сансон ѝ е намерил най-подходящ учител, че е била у великия Филип и е било вече уговорено да започне да учи при него. Описа ѝ Ребека Шьонберг.

В писмата, които идваха от града, Елен откриваше понякога нотка от заглушавана, пламенна ревност, която бе заместила някогашното недоверие на майка ѝ към Лили. Тя разбираше много добре това чувство; Хети Толивър мразеше Лили за това, че е в състояние да даде на дъщеря ѝ всичко, което тя би желала да ѝ създаде сама. Но в писмата на Хети нямаше никаква отчужденост, никакъв намек дори за отстъпване правата, които имаше върху дъщеря си. Тя продължаваше да се отнася към Елен като към малко девойче. Виждаше я и досега такава, каквато я бе видяла в последния следобед — рязка, горда и същевременно стеснителна девойка, която излизаше с кънки в ръка от Толивъровия дом, за да отиде в слънчевия зимен ден на пързалката в Уокърс Понд.

Следващото значително събитие в живота на Толивърови бе предизвикано от смъртта на старата Джулия Шейн. Така ставаше винаги в техния род. Работите вървяха известно време напред, както спокойна вълна приближава рифов бряг, докато ненадейно събитие променяше посоката на живота им и всичко трябваше да започне отново. Странната Джулия Шейн беше може би центърът на техния живот. Тя именно като че държеше всички нишки в костеливите си сбръчкани ръце. Тя реши най-после да умре, като доведе по този начин Лили в града и освободи племенницата си, вярната Хети.

Двете братовчедки се грижиха заедно за старата Джулия в последните ѝ дни; докато стояха край смъртния ѝ одър, те почувстваха, че в сърцата им се заражда нова, неочаквана любов. Само ден-два преди смъртта на майка си Лили каза сама на братовчедка си, че старата мълва за детето ѝ е вярна. Съществуването на Жан възмути мисис Толивър по-малко, отколкото би могло да се очаква, по-малко, отколкото и самата тя би очаквала дори, може би затова че в дъното на душата си тя остана винаги дълбоко убедена, че детето на Лили е извънбрачно. Тя бе отричала винаги яростно тази мълва, макар и да знаеше, че е вярна. А беше уверена в истинността ѝ така, както знаеше кога ще вали или ще е ветровито. Не можеше да обясни това свое чувство с нищо друго, освен с недоверието, което ѝ бе вдъхвал винаги чарът на Лили. Една жена не може да е като Лили и да е същевременно честна...

От уважение към нравствеността, тя изрази с рязка откровеност неодобрението си към подобно поведение и, след като изпълни добросъвестно това задължение, заговори по въпроса, който беше по-близо до сърцето ѝ и я интересуваше сега повече от всичко друго на света.

Това се случи ден-два преди погребението, когато старата Джулия, облечена за последен път в роклята от морава тафта, бе откарана из равнината, покрай фабриките, занемели от отдавна

очакваната стачка, до черния хълм, където я погребяха редом със зетя й Джакоб Бар, неуморимият ранен заселник.

Двете братовчедки, Лили и Хети, седяха в мрачната гостна пред огъня от канелено дърво, заобиколени с куп портрети и картини по стените и с мебели от розово дърво, покрити с прашни калъфи. И двете съзнаваха тъжно, че замъкът Шейн няма да бъде вече източник за разговори и клюки в града. Харви Сетън нямаше да го гледа вече отдалече със студения ужас на всеки калвинист. Историята му беше свършена; никога вече родът нямаше да се събере в неговите зали.

Скръбната самота, която изпълваше този дом, изпълни като че и двете жени. Облечена в широка роба от черно кадифе, Лили наблюдаваше със странна замисленост братовчедка си. Тя беше мила, както винаги, толкова мила, нежна и приятна, щото спартанката Хети не можеше да не повярва в дъното на душата си, че Лили е променила сигурно възмутителния си живот. По-възрастната от двете братовчедки беше както винаги заета с работа; неуморните й пръсти почиваха навярно само насън. Тя кърпеше сега парче стара дантела, която бяха намерили, докато се ровеха из просторните тавански стаи на замъка Шейн.

— Ще я закърпя, за да я изпратя на Елен — каза тя. — Дантелата е много хубава, по-хубава от всичко, което би могла да намери в Париж.

Лили се усмихна, може би заради жалкото мнение на Хети за Париж и дантелите му, може би затова че смяташе дантелата съвсем неподходяща за Елен. Какво значение можеше да има една дантела за толкова надменно, студено и безсърдечно същество? Защото тя бе открила това, което другите не знаеха и което Хети не би признала и тогава дори, когато се чувстваше най-жестоко оскърбена от дъщеря си — че Елен е безсърдечна.

— Поверявам ти Елен — промълви тя, наведена върху дантелата. — Тя е млада и при все че е вече вдовица, не познава света.

Лили се усмихна пак. „Сякаш би било възможно за някой мъж да прелъсти Елен, помисли си тя, ако Елен не пожелае сама да бъде прелъстена. Тя се е родила, познавайки света.“

— Мислиш ли, че ще може да се справя сега без теб?

Лили се наведе напред и докосна силните, сръчни пръсти на братовчедка си.

— Не се тревожи за Елен — каза тя. — Тя се чувства в Париж по-сигурно, отколкото се чувствам и самата аз дори. Никога няма да ѝ се случи нещо... — Тя наведе глава. Страните ѝ заруменяха. — Искам да кажа, че няма да ѝ се случи никога толкова нещо, каквото се случи на мен. Ти нямаш понятие колко независима е Елен... Тя може да отиде посред Африка и да бъде винаги на нозете си! Няма нужда от никакви приятели и пазачи. Та тя не съжалява дори за родината си.

Пръстите на Хети престанаха да работят.

— Никога ли? — запита тихо тя. — Никога?

Разбирайки, че е оскърбила гордата жена, Лили побърза да добави:

— О, не искам да кажа, че не желае да ви види. Тя говори постоянно за всички ви... мечтае да бъдете някой ден завинаги при нея... Но виждаш ли, тя трябва да работи сега... Аз не зная дали разбираш колко е амбициозна.

Докато Лили говореше, лицето на мисис Толивър просветна малко. Когато братовчедка ѝ привърши, тя вдигна глава и каза тихо:

— Зная всичко това. Мислех напоследък за него... много мислих. Не можах да разбера само едно: защо не дойде да ни види преди да замине при теб.

— Имала е причини — каза Лили. — Основателни причини... Една от тях е, че е нямала пари и не е желала да ги поиска от вас. Тя не знае, че съм узнала това..., но аз го открих случайно... Зная точно колко пари е имала, когато дойде при мен. Останали са ѝ били само седем франка... Знаеш ли колко е това? Малко повече от един долар. Само това ѝ бе останало. Жена, която е готова да се изложи на подобна опасност, едва ли ще пропадне. Тя ще се прочуе един ден, Хети. Може да си сигурна в това. Ще се гордееш с нея.

Пръстите на Хети продължаваха да кърпят дантелата и Лили разбра ненадейно, че е оскърбила отново мисис Толивър, но този път по свършено друг повод. Тя бе засегнала старата ѝ гордост, която се оскърбяваше винаги щом се заговореше за парични въпроси. Странна, сурова гордост, неразбираема за Лили, която не мислеше никога за парите по друг начин, освен като за средство, което облекчава хода на живота.

— Като си помисля само — промълви мисис Толивър, — че не е имала достатъчно средства да си дойде вкъщи...

Една сълза се търкулна по повехналите ѝ страни и падна върху мрежата на старата дантела. Лили побърза да заговори отново.

— Но не се е касало само за това — каза тя. — Парите не са единствената причина. Тя не би могла да се върне вкъщи... Не би дръзнала, защото беше съвсем обезкуражена по онова време... Сигурно се питаш отде зная? Тя ми разказа всичко. Каза, че ако би се върнала тук, би била загубена завинаги. Би заприличала на жалка стара мома като Ева Бар. Не би могла да се омъжи повторно в града. Не би се намерил тук достатъчно самостоятелен човек да я вземе. Самостоятелните са напуснали отдавна нашия град. — Тя помълча и продължи. — Освен това, тя бе дълбоко засегната от трагичната смърт на съпруга си.

Мисис Толивър вдигна за миг глава и погледна право в лицето хубавата си братовчедка.

— Но аз зная, че не го е обичала...

Лили помълча изплашено. Тя едва не издаде страхотната тайна.

— Не — каза най-после тя. — И аз мисля, че не го е обичала, той беше съвсем безволев човек... добър човечец, но неподходящ за съпруг на орлица.

— Познаваше ли го? — попита Хети. — Отде? Ти не си ми казвала никога това.

— Срецнах го във влака... при последното си идване насам. Струва ми се — добави тя с едва уловима усмивка, — че му замаях главата, без да искам... Отгатнах това. Но той се изплаши ужасно от тази възможност... Беше плах като заек.

Мисис Толивър се върна отново към старата си мисъл.

— Аз казвах винаги, че той не е подходящ за нея. И не можех да разбера защо се омъжи изобщо за него.

— О — каза Лили, — ти не познаваш още дъщеря си, Хети... Ами че той ѝ помогна да избяга.

Но тя знаеше, че Хети няма да повярва никога в това.

* * *

Странно бе, че Лили — същата Лили, от която Хети се бе страхувала винаги, на която не се доверяваше — бе сега единственото

същество, в чието лице силната жена търсеше утеха и другарство. Безгрижната Лили, така добре познаваща и разбираща света, служеше като че за връзка между майката и дъщерята, останала в далечния Париж. Тя успя да смекчи болката на всички рани, нанесени от Елен с кратките писъмца, изпращани с делова редовност; защото Лили притежаваше особено изкуство в това отношение; то се дължеше повече на топлотата в гласа ѝ, отколкото на логиката в доводите ѝ. Тия доводи не бяха много логични, нито дълбоки; те бяха обикновено само забележки за стеснителността на Елен във всички прояви на чувствата ѝ и за амбициите, които я измъчваха.

— Ще разбереш един ден — каза тя, — че тя върши всичко повече за теб, отколкото за себе си. Защото иска да се гордееш с нея.

— Не искам и да зная това... — повтаряше Хети. — Не ме интересува. Не желая да ми се изплъзне завинаги. Не мога да се помирят с тая мисъл. Тя се различава напълно от Фергус. Той е сърдечен и проявява любовта си. А понякога ми се струва, че Елен е загубена завинаги за мен.

Дълбоко нейде в невъзмутимата си, тайнствена душа Лили разбираше, че тук става въпрос само за обладание... същото обладание, което баронът щеше да има винаги над нея и което Елен имаше, без да го желае, върху нещастния Кларънс. Хети не можеше да ѝ каже, без да я оскърби, че дъщеря ѝ е създание, което никой не е обладал и няма да овладее, дори тайно и безшумно, както Лили чувстваше, че владее барона, въпреки привидното му шумно господство.

В един сив зимен ден семейство Толивър се бе събрало на перона на гарата, нечиста и опушена постройка, почти позорна за такава цветуща община. Градът нямаше нова гара, защото не можеше да си я построи, докато замъкът Шейн заема единствената площ, където можеше да се издигне величествената постройка, планирана от градските архитекти. Старицата бе починала, но Лили отказваше да продаде къщата. И Хети Толивър, застанала сега на перона с вида на фелдмаршал, заобиколен с войските си, изпитваше особено удоволствие от решението на своята братовчедка. Нейният род беше сега в отстъпление пред нападението на фабриките, а самата тя беше нещо като командващ слабия ариергард.

— Те биха дали голяма сума за това място — забеляза тя на съпруга си. — Но аз се надявам, че Лили ще го задържи. Тя няма нужда от пари.

Това беше последният ѝ удар към града. Тя бе застанала сега тук, освободена завинаги от него, заобиколена от съпруга си, сина си Робърт и Вечния дядо Толивър. В джоба ѝ бяха парите, получени по завещанието на леля Джулия, така че занапред не я очакваха никакви опасности, поне за известно време. А сърцето ѝ не изпитваше никакъв трепет при мисълта, че ще напусне родния си град, където бе прекарала живот, изпълнен с дребни грижи и тревоги. Този град бе за нея злотворна пустиня, от която двете ѝ деца бяха избягали при първия удобен случай, едно чумаво свърталище, изпълнено с фабрики и пещи, разорило съпруга ѝ и принудило цялото семейство да живее в бедност. Тя не оставяше зад себе си нищо, към което би изпитвала и най-лека обич; защото кучето ѝ бе умряло отдавна от старост. От рода, чийто основател се бе заселил някога в тая пустиня, оставаше само суровата и благочестива Ева Бар. Всички други го бяха напуснали: вуйчовци и чичовци, братя, сестри и братовчедки... Всички бяха вече мъртви или пръснати по широкия свят.

Представата ѝ за този свят беше все още неясна, защото тя не бе напускала досега границите на щата; този свят бе може би шумен и необятен, изпълнен със странни приключения, или може би приличен на родния ѝ край. Всъщност това нямаше особено значение за нея; тя беше сега свободна, с пари в джоба си, тръгнала най-после да търси своите деца.

Малко по-настрана, загънат в шал и в изядената от молците шуба, дядо Толивър гледаше равнодушно мъглата, която се разстиляше над равнините. Той уважаваше в душата си своята противница. Тя бе застанала като командващ цялата група, между сина и съпруга си, самоуверена, без страх пред бъдещето. „Би могла да бъде пророчица, помисли той, водач в старозаветните преселения“... Само преди една седмица между тях бе имало схватка по въпроса за неговите имоти. Хети настояваше да ги оставят заедно с голямата част от семейния багаж; настояваше да изоставят безгрижно всичките му книги, любимия стол-люлка и тежкото старинно писалище. Казваше, че той ще може да намери всички книги, от които се нуждае, в библиотеките на Ню Йорк (като че библиотечните книги можеха да се сравнят с неговите собствени, по чиито бели полета бе правил забележки: „Отлично“, „проникновено“, „глупости!“).

Дядо Толивър знаеше отдавна каква сила се таи в обикновената инертност; като се въздържа от каквото и да е действие, човек може да се превърне в собственост на другите. Той знаеше, че те не могат да го изоставят като вехта мебел. Той беше сродник, баща; а баща не може да се изостави. Затова чакаше мълчаливо; и когато Хети го заплаши, че няма да вземе заедно с него книгите, стола люлка и писалището му, той каза, че изобщо няма да замине с тях и заплаши с някогашното си възмутително желание да остане в града и да се прибере в приют за изоставени старци. Той излъга, че познавал много добре управителя на приюта и ще може да отиде там с всичките си книги.

Най-после победи. Писалището, столът люлка и десет сандъка книги бяха изпратени предварително. Той се задоволи с това. С тия вещи щеше да може да възстанови своето светилище нейде в нюйоркските сгради.

— Влакът закъсня — забеляза раздражено Хети. — Защо не идва навреме?

Тя говореше като опитен пътешественик, при все че не бе напускала никога родния си щат. Но сега проклинаше всеки миг, който трябваше да прекара в града, като миг, отделящ я от желаното бъдеще.

Като я помоли да не се тревожи, защото влакът ще пристигне най-после като всички влакове, съпругът ѝ се обърна и започна да се разхожда мълчаливо по изтърканите тухли на перона — същите тухли, по които се бе разхождал през нощта, когато бе заминал да настигне дъщеря си.

Настъпил бе един от ония мигове, които настъпват понякога между влюбени, между съпрузи, между хора, които са се обичали с години — когато е невъзможно да си кажат какво изпитват, защото чувствата им надхвърлят възможностите на човешкото разбиране. Той не можеше да каже на жена си, че скърби, защото се разделя с толкова неща, които е обичал; жена му мразеше тия неща и би помислила, че е полудял. Не можеше да ѝ каже, че скърби, защото няма да види никога вече приятните стопанства в околията, няма да разговаря с връстниците си в кафенето и няма да може да спори за последните състезания. Нямахше да води дълги спорове за качествата на конете през цялата седмица на състезанията, да разговаря със стария Бейлис и съдията Уилкинс за техните Гернси и Шортхорни. Той напускате един свят, който обичаше, въпреки всички разочарования. В тоя свят имаше приятели и страдаше от мисълта, че няма да ги види вече.

Той се чувстваше по-самотен от всеки друг път.

Когато стигна до най-далечния край на перона, този кротък човек се спря за миг и погледна съпругата си и баща си със странно, отчуждено изражение, като че те бяха съвършено чужди хора. Единият от тях беше така неспокоен, другият така равнодушен! Единият обичаше само децата си, другият не обичаше никого и нищо. Не, не биха могли да го разберат. За тях бе съвсем леко...

Отдалече нейде се дочу свирка, и той видя как жена му избърза за пети път, за да постави в ред багажа и да помоли дядото да слезе от престола на безразличието си върху багажната количка. Той се обърна и докато вървеше бавно към тях по изтърканите тухли, разбра изведнъж, че всички са тръгнали да търсят Елен, повличайки и него със себе си.

Той разбра сега това, което бе разбрал и в нощта на бягството ѝ — че няма да си я възвърнат никога. Тя бе избягала завинаги от тях.

* * *

От престола си върху багажната количка дядо Толивър размишляваше за егоизма на Джулия Шейн. Тя бе завещала на племенницата си Хети голяма сума, достатъчна, за да ѝ позволи да напусне града, но я бе задържала до смъртта си, като оставяше Хети да живее дълги години почти в нищета. Бедната Хети! Тя не бе разбрала никога истинската причина; тя не бе разбрала, че старицата бе сторила това, за да я запази за себе си, когато остарее и се разболе. Старата Джулия Шейн можеше да владее племенницата си и тя бе запазила това владение до деня, когато прочетоха завещанието ѝ, много време след като я бяха погребали на черния хълм над града. Тя нямаше нужда вече от Хети и затова я бе освободила най-после. Влакът изsvири на завоя и мина с грохот покрай фабриките, за да влезе в гарата, където развълнуваната и разтревожена Хети пробуди стареца от унеса му и го повлече към вагона.

Минаха още пет минути, след което тежкия локомотив повлече с адско пухтене влака към неизвестността. Повлече стареца, възрастната жена, кроткия ѝ съпруг и малкото момче. Те виняха сега за последен път града, който носеше името на Хетиния дядо.

Парижката къща, където Сабин и Ричард Колендър се върнаха след сватбеното си пътешествие, се намираше на булевард Боа дьо Булон. Този дом принадлежеше всъщност на самата Терез и беше огромна сграда от бял камък в германски барок, който преобладаваше в новите парижки квартали. По право трябваше да се каже, че Терез не беше отговорна нито за архитектурата, нито за украсата му; този дом бе минал в нейно притежание като частично заплащане за заемите, дадени от нея преди една-две години на тайнствено фалиралата международна банка „Волф и Симон“. Този дом бе собственост на Волф и след като го разгледа наскоро след прехвърляне собствеността на нейно име, Терез реши, че ѝ подхожда напълно за парижки подслон. Затова, вместо да го продаде, тя го запази и го използваше при престоите си тук, без да внесе каквато и да е промяна в него.

В щастливите дни на своето благополучие (преди да се самоубие, след като бе бягал из половината Европа от великодушните кредитори от рода на Терез), Волф си бе въобразил, че е колекционер на художествени предмети. Къщата бе останала като паметник на лошия му вкус в това отношение. Той бе заграбил по германски безброй сантиментални картини и бронзови статуи в стил рококо, окачени по стените или сложени на мраморни подставки между огромни второкачествени гоблени. Всички по-ценни предмети бяха изчезнали отдавна, още по времето, когато Волф, в отчаяно усилие да спаси фирмата си от банкрут, бе повикал търговец, който задигна всички творби на Дега, Роден и дори Съора и Русо, които Волф бе купил против волята си по настояване на една своя любовница, която смяташе, че е модерно да се купуват творби на модернисти. Сега се виждаха само огромни, просташки и сантиментални остатъци, между които Терез Колендър живееше с такова безразличие, каквото проявяваше и към солидния си дом на Мъррей Хил. Огромното количество мрамор и килими задоволяваше, както изглежда, ориенталския ѝ копнеж за великолепиe и блясък. Гръцкото и френското

в нейната душа ликуваха от това изобилие на мрамор, червено кадифе и огледала.

Тази къща угнети Сабин още щом пристъпи прага и погледна с тръпка мозаечния под, червената кадифена пътека и гостната с модерна позлатена мебел, наредена върху истински килим Савонри, под сантименталните германски картини от Дрезденската школа. Противно на свекърва си, тя имаше англосаксонското чувство, че домашното огнище е място, където човек трябва да бъде заобиколен от топли и красиви предмети. За Терез Колендър къщата си беше само къща. Тя притежаваше къщи в Лондон, Ню Йорк, Париж и Цариград. Къщата беше за нея просто четири стени, където човек намира добра храна и удобно легло при краткия престой между пътуванията от една столица в друга, затова и къщите, които притежаваше на авеню Дьо Боа, или на Мъррей Хил, приличаха на кервансарай. Единствените стаи, които заслужаваха може би наименованието „дом“, бяха тия на портиерите и прислугата.

* * *

В този именно дом, след шума и вълненията на сватбеното пътешествие, Сабин намери възможност да анализира с увлечението си към подобна дейност, своето истинско положение. Това започна още през първата седмица, когато съпругът ѝ, малко недоволен от това, че тя не харесва жилището, я оставяше обикновено сама. Тя откри, че той очаква от жена си да се забавлява сама през деня; вечер беше доста предан, но дните си смяташе, че трябва да прекара сам, с приятели в Жокей клуб, и другаде. Тя прекарваше следобедите сама във всекидневната, съседна на спалнята им, служила някога за будоар на любовницата, която бе накарала Волф да купи една творба на Съора.

Сабин разбираше отлично особеностите на тази стая; тя се забавляваше да възстанови, по данните, представени от отвратителния дом, характера и живота на самоубилия се банкер; и без да подозира, бе съвсем близо до истината.

Бившият будоар имаше мраморен под, постлан с тигрова кожа от Индия и кожа на сибирска бяла мечка. Стените бяха огледални; дамата, живяла някога в тази стая, не би могла да обърне глава, без да види

десетина отражения на румената си сладострастна снага. (Понеже беше германски еврейин, Волф не бе могъл да избере друга любовница.) Стените бяха тапицирани с черен сатен, по който бе нарисувана представата на парижки декоратор за Токио по времето, когато цъфтят черешите. Лежачият стол, изработен като египетско легло, с изваяни лъвски глави на двата края, бе почти скрит под куп възглавници в най-разнообразни форми и цветове — морави, жълти, тъмnochервени и черни, украсени със скъпи ресни и златни дантели. Легнала на него, Сабин наблюдаваше безбройните си отражения. Мислеше, че е много по-добре да си светска дама, отколкото манекенка; но се изсмя почти веднага, като си представи свежърва си в черна копринена рокля да се движи самодоволно сред тоя просташки позлатен разкош.

Но не всичките ѝ мисли бяха така забавни. Те бяха изпълнени с цинизъм и разочарование, твърде странни за една младоженка. Тя се безпокоеше от промяната, настъпила у Колендър след женитбата им... промяна, която бе забелязала почти в същия миг, когато се върна от църквата „Сен Барт“. Тя разбираше, че да си съпруга на Ричард Колендър не е все едно да си негова приятелка. Новите им отношения бяха съвсем променени. Като приятел, той би я задоволявал до последния ѝ час; като съпруг... не знаеше. Тя бе изненадана. Струваше ѝ се, че бе спечелила съпруг, но бе загубила приятеля си.

Тя разбираше сега равнодушно и без самомнение, че е много поумна от повечето жени на нейната възраст. Не беше и романтична може би... при все че не бе сигурна в това отношение. Тя се изненадваше от факта, че като съпруга на Ричард Колендър бе загубила така бързо някогашното разбирателство, навика да се шегува с другите като с немирни ученици. Опитала се бе отначало да възстанови тази близост, но след като съпругът ѝ бе проявил неотзивчивост и дори неодобрение към тия опити, тя бе почувствала странно униние. Новата близост бе погубила като че старата; като съпруга на Колендър тя заемаше положение съвършено различно от това на приятелка.

Дали ще се отнася по същия начин и към любовниците си, питаше се тя, като че ли са някаква институция напълно подчинена на него?

* * *

Тя не смяташе, разбира се, че той е влюбен в нея. Разсъждавайки сега огорчено, тя не разбираше защо се е оженил. Решил, че е дошло време да се ожени, той бе сметнал, че тя е подходяща съпруга, защото такава спокойна жена няма да му създава мъчнотии, сцени, неприятности. Майка му желаше този брак, защото харесваше Сабин и защото щеше да увеличи още повече по този начин огромното си богатство, за което се грижете толкова много. Напоследък, когато вечеряха заедно навън, тя разбра и още нещо — че той бе я избрал може би заради умението ѝ да се облича, и защото беше интересна жена, която прави впечатление, когато влезе нейде. У Колендър имаше странна суетност, която беше проява на майчината му страст за господство. Той не би могъл да се ожени за хубавичка жена, ако е простичка, мила и невзрачна. Искаше съпругата му да прави непременно впечатление. Привързал се бе някога към червенокосата Лорна Вал, към чернокосата, блестяща мисис Сигурни, към странната некултурна пианистка от западните щати. Всички те привличаха вниманието, притежаваха дълбока, скрита жизненост и се различаваха от тълпата, а това именно го омагьосваше.

Тя не се ласкаеше, че се е оженил за нея по чувство; и все пак бе проявил още от началото на брака им страст, която я възмущаваше. Странно бе да открие, че един толкова учтив и равнодушен мъж, лишен от дребнава нежност, каквато всъщност и не очакваше от него, може да проявява понякога такава дълбока и ненадейна пламенност. Като че любовта, пламенността, чувствата — тя не би могла да определи какво бе всъщност това — бе у него нещо съвсем отделно от личността му.

* * *

Тя имаше достатъчно основания да се омъжи за него. Той беше блестящ съпруг; безброй жени биха желали да се омъжат за него, дори да не бе толкова богат. Тя намираще със странна студенина, че победата ѝ над толкова много съперници заслужава да се заплати с цената на толкова нещастие. Нанесена бе победа над жени, които я мразеха и се стараеха да я победят, използвайки всичките си женски хитрости. Омъжила се бе за него и затова, защото бе почти убедена, че

няма да се влюби никога в никого и следователно е по-добре да избере един интересен съпруг, вместо някой глупак. Тя смяташе, че никоя любов няма да може да устои на нейната страст към анализи и преценки; любовта не е пеперуда, която може да се забодее с карфица и да се изучава късче по късче. Тя не очакваше, че може да изпита голяма любов; вън от това чувство Колендър ѝ вдъхваше повече интерес от всеки друг мъж, защото ѝ се бе изплъзвал винаги, както ѝ се изплъзваше и сега, когато ѝ бе станал съпруг. Той представляваше в известен смисъл интерес, който можеше да трае цял живот.

Неведнъж при такива разсъждения тя си припомняше вечерта, когато недодяланата млада жена, именувана винаги от нея мислено „пианистката“, бе припаднала. Припомняше си ясно как бе наблюдавала Колендър, сложил ръце на облегалото на един стол и втренчил поглед в голата яванска танцьорка, която се огъваше под плавния, сладострастен ритъм на циганския оркестър. Припомняше си как танцьорката и варварската музика я бяха възмутили като нещо неподходящо за голямата, задушна гостна. Тази музика беше за нея безсмислена и имаше само едно качество — че бе възбуждаща. Но тя бе оказала най-необикновено въздействие върху Колендър и майка му. Дали в това именно не се криеше загадката на неговия чар и на неспособността ѝ да проникне в тъмната тайна, считана от хората за негова душа? При все че беше неин съпруг и приятел дълги години преди това, тя не го познаваше сега по-добре, отколкото го бе познавала в деня на онази паметна и глупава вечеринка, уредена от майка му.

Полулегнала в този смешен будоар, принадлежал някога на любовницата на Волф, тя трябваше да признае, че той завладява бавно и сигурно съзнанието ѝ. Това я смущаваше, защото тя ценеше независимостта си повече от всичко друго на света; докато не загуби чувството, че е обикновен зрител, нищо не можеше да я разтревожи — нито дори собственият ѝ съпруг. Смущаваше я и това, че не можеше да разбере дали този нов интерес не се дължи на любов, или има в основата си само извратено привличане, към което се бе добавил напълно чуждият досега чувствен елемент. Тя се усмихваше често на мисълта, че това чувствено привличане би трябвало да ѝ се стори малко възмутително, а не ѝ се струваше такава. Той я бе завладял в известно отношение. Беше жесток, пламенен любовник. Ако би била

не така умна, по-непорочна и по-сентиментална, той би могъл да нарани душата ѝ; но проклятието, което не ѝ позволяваше да изпита романтична любов, я спасяваше от него. Той не бе сполучил никога да замае страхотното ѝ съзнание за повече от миг.

Той се бе върнал все пак най-после към нея, след Лорна Вал, след мисис Сигурни, може би дори и след онази американка (при все че не беше сигурна в това), след безброй други жени. Такава опитност го правеше опасен за всяка любопитна жена; тя разбираше отлично това.

* * *

През тия първи седмици в Париж Сабин откри с изненада, че съпругът ѝ познава съвсем малко свои сънародници; той ѝ каза, че повечето американци, които живеят в Париж, са или глупави, или извратени, като ѝ разкри по този начин за пръв път факта, че не се смята за американец. И се разсърди, когато тя го помоли да вечерят с една нейна съученичка, чийто съпруг си бе избрал за местожителство Париж.

— Познавам съпруга ѝ — отвърна презрително той. — Едно магаре, което се стареа да живее като французин. Но не е французин. Парите му идват от една обуцарска фабрика в Ню Ингленд.

И все пак отиде на вечерята, може би защото тя успя да го накара да почувства, без да му каже това, че я пренебрегва. Тя прекарваше обикновено времето си следобед с приятели и познати, главно жени, омъжени за чужденци от една или друга народност. Обикаляше с тях магазините, купувайки си безброй рокли. Същият вкус, който я караше да изтръпва пред вида на къщата на авеню Дьо Боа, ѝ вдъхваше дълбока любов към хубавите дрехи. Тя знаеше, освен това, че хубавите дрехи задоволяват суетността на съпруга ѝ, който желаше да има жена, облечена с изисканост и вкус. Започнала бе вече да обмисля как може да го привлече и задържи.

Една вечер, докато се обличаха, за да отидат на опера, той ѝ каза, когато я видя да излиза от будоара:

— Това, което Жак каза днес в клуба, е съвсем вярно: дрехите трябва да се шият от парижанки, а да се носят от американки.

Американките са най-добре облечените жени.

Той я погледна така, че тя изпита неочаквана топлина от съзнанието, че има прекрасна фигура и красиви бели рамене, както и безукорна рокля. Тя се обличаше доскоро като повечето жени — само заради жените; сега разбираше, че — без да подозира това — се е обличала напоследък за един мъж; защото бе намерила човек, който разбираше красотата и значението на облеклото. Въпреки всичките ѝ съмнения, в тази констатация се криеше дълбоко задоволство.

Тя откри, освен това, че приятелите на съпруга ѝ не са нито американци, нито англичани, а французи и руси. Тя го наблюдаваше вечери подред на приемите да разговаря, застанал съвършено прав, мургав и красив, с леко набръчкани от смях сиви очи, с някой чужденец; в такива минути съзнаваше напълно голямата разлика между него и сънародниците ѝ. Той беше свързан неизвестно как със смешния будоар и цветистите му украси. Може би наистина харесваше тайно ужасната къща, както я харесваше и майка му.

Тя видя също, че жените се интересуват необикновено много от него, и разбра, че е едновременно и щастлива, и ужасно нещастна. Толкова леко би било за него... мъж с такъв ум и с красота на прекрасно животно...

* * *

Към края на първата зима, ден-два след като се увери, че ще има дете, тя прекрати разходката си из магазините, за да отиде да обядва в Риц. Настани се на една маса в ъгъла, съвсем сама, и понеже нямаше с кого да разговаря, започна да наблюдава посетителите на другите маси, като размисляше за просташкия и самомнителен блясък, който отличаваше постоянните гости на такива хотели по целия свят. Затова се смяя, когато откри, че една влизаща дама може да отвлече вниманието ѝ. В ресторанта влязоха едновременно две жени и се спряха пред входа, оглеждайки залата. Едната (която смути Сабин) беше висока, стройна и красива, облечена изискано в черен костюм и с черна кожа. Другата (очевидно еврейка, която умееше да се справи отлично с оберкелнерите) беше дребна, с подвижно, добродушно лице и енергично, бърливо държание. Те заеха една съседна маса, така че

Сабин можеше да ги наблюдава. Още отначало, съзнавайки, че има известно основание да обърне внимание на двете жени, тя почувства, че в по-високата от двете жени има нещо, което ѝ е познато. След известно време разбра съвсем ясно, че пред нея е американката... пианистката! В Париж, и то в Риц! Не вече небрежно, а напротив — великолепно облечена!

По едно отдавна установено правило, Сабин не мръдна, за да поздрави новодошлата. Тя имаше навика да отбягва много запознанства; те внасяха досада и умора в живота. Тя познаваше достатъчно добре тази жена, но сега нямаше никакъв смисъл да подновява това познанство; глупаво бе дори и да се помисли такова нещо. Най-добре беше, мислеше смътно тя, човек да изостави завинаги това, което е вече забравено.

Но някогашното ѝ ненаситно любопитство се пробуди отново; тя бе изненадана от присъствието на Елен... (Толивър, да, така се именуваше тя!)... в Париж. Защото знаеше, че девойката е бедна. Тя бе казала сама на Сабин по време на разговорите им в Мърей Хил, че хиляди пречки стоят по пътя ѝ. А ето че бе дошла в Париж, облечена великолепно в дрехи, които вещото око на Сабин прецени веднага; те бяха от най-добрите магазини, вероятно от Уорт или Шанел. Сабин се интересуваше да знае какво е станало със съпруга, когото бе сметнала някога така глупаво за любовник на тази млада жена, и постепенно сред шума на тази зала, изпълнена с невероятно разнообразни посетители, в съзнанието ѝ изникна споменът за бедното жилище в „Ръцете на Вавилон“ и зърнатия кротък човечец по ръкави, застанал сред стаята на апартаментчето на най-горния етаж. Какво бе станало с него?

Припомни си и поверителните разговори със своята свекърва по времето, когато младата пианистка едва не бе провалила грижливо приготвения им план. Мисис Колендър бе споменала за кроткия човечец с думите: „Убедена съм, че тя не иска и да го знае. Тя се чувства свързана с него само от състрадание. И нищо повече. Но ние трябва да сме му признателни. Защото той стои между нея и Ричард“.

Къде беше дребното човече, към което бе привързана само от състрадание?

* * *

Всеки, който би погледнал Сабин, когато се готвеше да напусне ресторанта, би я взел за авантюристка. Тя спусна воалетката и вдигна кожата почти до очите си, като побърза да се измъкне така, че да бъде гърбом към високата млада жена и приказливата дребна еврейка. В борбата между любопитството и смътното чувство на страх надделя най-неочаквано страхът.

Докато бързата ѝ скъпа кола летеше по Шанз-Елизе, Сабин изпадна в необяснимо униние. Мина ѝ през ума, че тя не знае изобщо дали тази девойка не е била любовница на съпруга ѝ. Не беше уверена дали Колендър не е предложил да Елен Толивър да се омъжи за него. Терез Колендър бе получила уверение от девойката, че не е имало нищо подобно; но човек не можеше да е сигурен в нищо с личност като Ричард Колендър. Ако ѝ е направил предложение да се омъжи за него, то е било може би само първа стъпка, за да я прелъсти и отнеме кроткия ѝ съпруг. На Сабин не можеше да мине и през ум, че един мъж може да бъде съвършено различен към различните жени.

Автомобилът се носеше леко по асфалта покрай Елисейския дворец и Триумфалната арка, към огромната къща на авеню Дьо Боа.

Колендър знаеше може би, помисли си тя, че девойката е в Париж. Възможно е дори да е уредил идването ѝ тук.

И Сабин си каза отново, че в щастието ѝ има трагичен примес от злочестина.

Колендър закъсна за чая. Тя чу, че лакеят говори с него, докато той минаваше през хола. И го зачака, седнала пред сребърните прибори в малката всекидневна в задното крило на къщата; когато го видя, че влиза, тя бе обзета отново от странно чувство, че ще загуби самообладание. Той я целуна небрежно и каза:

— Добре ли прекара деня?

— Нищо особено... Ходих по покупки с Мадлен и обядвах сама в Риц.

Би могла да добави: „И кого мислиш, че видях там?“. Но не го стори. Напротив, каза само:

— Риц е странна изложба... Ами ти?... Какво прави?

Тя не чу отговора му, защото вниманието ѝ бе погълнато от острото съзнание за присъствието му... от живото чувство за мургавото лице и красивата, мускулеста ръка, която той вдигна с привично движение, за да изтрие мустаците си с копринената кърпичка. А някакъв глас повтаряше в подсъзнанието ѝ, че такива вълнения са опасни.

Тя му сипа чай, който Ричард не изпи.

— Ще изпия чашка порто — каза той. После добави: — Днес имах щастие. Спечелих единадесет хиляди франка на бакара... с Анри и русина Посел.

— Добре — каза тя; но и този път не каза това, което би могла да каже. Тази игра на комар я тревожеше. Тя не се страхуваше, че може да се разорят; това беше почти невъзможно. Но съзнанието ѝ се отвращаваше от представата за мъже, които играят по пет часа през деня на комар. Тя се стараеше да се укори с мисълта, че това разбиране е американско и провинциално. Но разбираше защо майка му го укорява понякога, че не мисли достатъчно за търговските си сделки. (На което той отговаряше винаги, че тя обича търговията, а той не я обича.)

Настъпи мълчание, след което Сабин каза:

— Питам се, Ричард, дали не можем да направим нещо с тази къща... Да си вземем друга, или да премахнем някои от тия вехтории.

— Тук е много удобно... и разкошно.

— Прекалено разкошно дори — изсмя се тя. — Понякога се чувствам като държанка. Волф е наредил този дом за своята любовница... Уверена съм в това.

— Вярно е — усмихна се Колендър. — Някои от тия мебели са много лоши, но не можем ли да ги изтърпим до напролет? Тогава ще отидем нейде из провинцията, или може би в Англия.

Тя бе говорила и друг път по тоя въпрос, получавайки все същия отговор. Сега поднови тоя спор, без да се надява, че ще стигнат до някакво разрешение; просто искаше да разбере дали той харесва наистина тази къща, дали е привързан някак към своеобразната наредба на ужасния будоар. Наблюдавайки го по време на разговора, тя реши, че наистина е привързан.

Те пушиха известно време мълчаливо, след това Сабин загаси цигарата си и забеляза с величествено равнодушие:

— Питам се понякога какво ли е станало с онази американка... пианистката. Спомняш ли си я? Именуваше се госпожица Толивър.

Тя видя, че той я поглежда пронизателно, след това, успокоен от равнодушието ѝ, заговори с тон, напълно съответстващ на нейния:

— Не зная. Предполагам, че е в Ню Йорк. Беше много даровита.

— Тя имаше намерение да дойде някой ден в Париж. Ако дойде наистина, ще е много приятно да я открием.

Съпругът ѝ се усмихна преди да отговори, със спокойната, лукава усмивка, с каквата поглеждаше майка си, когато откриеше, че е замислила някоя сложна женска хитрост.

— Не виждам защо би трябвало да я откриваме. Самата тя сигурно не би била доволна да ни види. Нещата се промениха, нали?

Тя не можа да открие нищо в тия думи. Струваше ѝ се, че колкото повече говори, толкова по-объркано и неясно става всичко.

— Чудесна пианистка — каза кротко тя. — Сигурно ще чуем някой ден да се говори за нея.

Тя разбра навярно, че хитростта ѝ е безполезна, че подобни похвати няма да я отведат доникъде, защото замълча след тия думи, докато Ричард стана и каза:

— Да ставаме ли вече? Нервите ми са ужасно изморени от цял ден игра. Бих желал да поспя малко.

Докато го наблюдаваше отдалеко, нейде в съзнанието ѝ изникна мисълта, че това държание едва ли подобава на младоженец в медения му месец; напротив, той се държеше така, като че са женени от години.

Когато стана, за да излезе с него, в съзнанието ѝ светна внезапно решение. Без дори да мисли защо го употребява, тя използва единствения си коз, който имаше в ръка.

— Ричард — каза ненадейно тя, — ще имам дете.

Той се обърна и по лицето му светна радост, каквато не бе виждала досега. Той се усмихна, пристъпи към нея и я прегърна нежно.

— Прекрасно! — каза тихо той. — Чудесно!

Тя почувства, че я целуна нежно, необикновено мило и покоряващо. Това не беше нито равнодушна, нито пламенна целувка; тя познаваше много добре тези две настроения. Сегашното беше нещо ново. Почувства, че е някакво любимо животинче, което той обича и желае да закриля.

— Майка ти ще се радва — каза тя, изплашена отново от някогашния си ужас да не се самозабрави. (Срамуваше се и от това, че той може да забележи треперенето ѝ.)

— Ще бъде възхитена. Защото иска наследник. Според нея аз не се грижа достатъчно за парите ѝ.

Той я целуна отново все така нежно.

— Но бебето може да е момиче.

Той се позасмя.

— Не, аз съм щастлив човек... Помисли за единадесетте хиляди франка!

Но тя разбра, че той желае отчаяно син, че не се интересува никак от момиче. Това желание да има кой да продължи името, да наследи богатството му, бе също черта на чужденец.

* * *

Като се изкачиха по стълбата с червената плюшена пътека, той отиде отново във всекидневната, целуна я нежно и я запитва дали се чувства добре; след излизането му, полулегнала в тъмнината между възглавниците на лежащия стол, Сабин разбра за пръв път ясно и горчиво промяната, настъпила след женитбата им. Той беше внимателен и любещ към нея, не защото беше жена, или защото я обичаше, а защото, по силата на обстоятелствата, беше една институция, съпруга, и вероятно майка. Беше нежен не към нея, а към едно отвлечено понятие. Бе я поставил малко настрана, така че някогашното чувство за другарство беше вече невъзможно. Тя беше сега само един символ... съпруга и майка, която беше скала и основа, предопределена да създаде синове, които ще продължат името и богатството, но в никакъв случай не и любима жена.

От всички събития, вълнения и трагедии през неспокойните години, прекарани в „Ръцете на Вавилон“, нищо не бе огорчило Елен така, както внезапното и пълно изчезване на мисис Колендър от живота ѝ след проявата на такова приятелство и интерес. Дори случката със сина ѝ и смъртта на Кларънс имаха елементи, които не бяха съвсем неприятни за нейното женско съзнание; имаше известна романтичност в съзнанието, че Колендър желаше в действителност нея, а не Сабин; имаше дори още по-дълбока, макар и малко горчива романтичност в съзнанието, че един човек се е лишил от живот, защото я е обичал толкова много, че не бе желал да провали нейния живот. Тя съзнаваше, че тези събития допринасят за изтъкването на собствената ѝ личност; те очертаваха по-ярко образа ѝ с вълшебните сенки на романтизма и трагичността. Обстоятелството, че тия събития бяха познати на малцина и оставаха почти в тайна, само засилваше обаянието им. Понякога, докато се движеше по булевардите или яздеше с Шнайдерман в Булонския лес, отдавайки твърде малко внимание на забавните му приказки за хората, картините или музиката, тя изпитваше победоносно чувство от тайното си съзнание и мислеше: „Хората, които ме виждат и разговарят с мен, знаят съвсем малко за станалото. Те не знаят, че разговарят с една могъща личност. Не знаят тайната и трагедията“.

Тя започна да мисли дори, че е обмислила съзнателно всяка стъпка от своя напредък и забрави постепенно, че станалото се дължеше на необмислен импулс или на безсмислено съчетание на обстоятелствата.

При все това тя се чувстваше понякога смутена от чувство на несигурност. Мисис Колендър я бе изоставила без нито дума. Ребека би могла да стори същото. Можеше да има истинско доверие само в Лили; защото с нея имаше семейни и кръвни връзки.

Смутена бе и защото знаеше, че се нуждае още от еврейката. Въпреки нахалството, което проличаваше все по-ясно в нейния нрав,

въпреки самоувереността и тайното тържествуване, с което гледаше минаващите чужденци по булевардите и в Булонския лес, тя разбираше, че не е подготвена още да бъде сама. Нуждаеше се от ръководството на хора като любезния Шнайдерман и пъргавата Ребека. Те познаваха обществото; знаеха фокусите, чрез които човек може да се прочуе, познаваха хората, които трябва да се познават. Тя не можеше да се опита да лети със собствени крила, преди да е сигурна в силата им.

Но трябваше да приема подкрепата на хора като Шнайдерман и Ребека, без да признае това. Някогашната гордост не ѝ позволяваше да търси опора у тях. А това беше тежка задача.

Тя подръпваше в такива случаи поводите на коня, за да може безволният Шнайдерман да се изравни с нея и да не е принуден да вика зад гърба ѝ. Усмиваше му се равнодушно и казваше:

— Прекрасна сутрин... Погледнете росата и паяжините, които приличат на сребърни мрежи.

Шнайдерман яздеше понякога мълчаливо редом с нея, поглеждайки крадешком поруменелите страни и синьо-черните ѝ коси, докато тя яздеше изправена, гордо и небрежно, подръпвайки поводите на коня или препускайки лудо през дългите тунели под влажните липи. Шнайдерман беше висок, слаб мъж с орлов нос и отпуснати мустаци, бледен и мекушав и не спореше никога с нея по избора на пътеките или часа за връщането им. Тя разбираше, че го интересува; той поправяше произношението ѝ, при все че правеха малък напредък в това отношение; защото тя държеше упорито и безгрижно на своето произношение и никога не отвикна напълно да казва: „дауг“ вместо „дог“ (куче) и „уатър“ вместо „уотър“ (вода), като упорстваше в тия грешки, дължими на шотландския ѝ произход и детинството в Средноамериканския запад. Тя подозираше понякога, че той би могъл дори да се влюби в нея; при подобна мисъл свиваше вежди и го поглеждаше бегло и намръщено. Тя не го желаше, въпреки богатството му. Имала бе вече съпруг, който беше кротък, безволев и малко глупав. Шнайдерман беше сигурно по-умен от Кларънс и познаваше много по-добре света; тя се забавляваше от разговорите с него за музика, изкуство и политика, но не можеше да си представи по-близки отношения. Като се изключи светската му опитност, той приличаше напълно на Кларънс — имаше същото смирение, същата

бледност. Неприятно ѝ бе да мисли, че привлича само мъже, които са създадени да се покоряват.

Но трябваше да направи изключение за Колендър; тя започна да сравнява покорството на Шнайдерман и Кларънс с котешката жизненост на Колендър. Като че ли отстраняваше всички други мъже със съзнанието, че ако има търпение, ще го завладее най-после. Но когато мислеше за него (а мислеше често, след като се бе настанила в разкошната стая, която гледаше към белия павилион), тя се ядосваше при спомена за последното му посещение в „Ръцете на Вавилон“. Той я бе наблюдавал като дебнеща котка, докато най-после, обладан от някакво тъмно желание, не бе в състояние да продължи своята игра.

Започвайки да опознава и разбира света, тя разбра постепенно, че той се е отнасял към нея като към наивно и безпомощно създание, стеснително и дори малко смешно. И изпитваше неспокойно и тъжно задоволство, че се е оказала по-силна.

* * *

Не беше странно, че не е срещнала Колендъррови в Париж. Обществото, в което се движеха, беше много по-далечно от нейното, отколкото „Ръцете на Вавилон“ бяха някога от дома на Мъррей Хил. Вярно бе, че забулената в креп мадам Дьо Сион беше позната на Терез, но Елен внимаваше тази дебела и глупава клюкарка да не научи никога за познанството ѝ с Колендъррови; затова на „Я гледай! Я гледай!“ не мина и през ум дори да ги спомене. Елен научаваше понякога нещо за живота им от някоя вест в Дейли Мейл или Ню Йорк Хералд; че са заминали за Ню Йорк или за Англия, че са се завърнали в къщата си на авеню Дьо Боа. Тя не познаваше и най-малко неспокойното космополитно общество, в което се движеха, не познаваше обеднелите роялисти, роднини на Терез, обитаващи прекрасни влажни полурухващи къщи и далечните провинциални области, придържащи се така строго към блясъка на миналото, защото не им е останало вече нищо друго; не познаваше и никоя от богатите американки, които се бяха омъжили за благородни титли.

В красивия старинен дом на улица Реноар продължаваха да идват приятелките на Лили и мадам Жигон, небрежно облечени, простички

буржоазки, сред които Елен се движеше напълно безопасно, като единствена американка, проникнала в най-близките кръгове на клатушкация се принц Бонапарт. Те недоволстваха дълбоко и понякога съвсем явно от присъствието на буйната и нахална Елен, която трябваше най-после да потърси приятелство, от каквото изпитваше изобщо твърде малко нужда, само у Ребека Шьонберг, Шнайдерман и тяхната банда музиканти, артисти, писатели и покровители на изкуствата.

С течение на времето Ребека посвещаваше по-голяма част от дните си на жилището на улица Реноар. Щом се върнеше от Данциг, Рим, Виена или другаде, тя посещаваше всеки ден дома на номер десет, където седеше спокойно в просторната стая с пианото и слушаше с необикновено внимание това, което Елен ѝ свиреше по цели часове. Тя наблюдаваше напредъка с такъв интерес, щото Елен се чувстваше понякога неловко и желаше от сърце тази светлокоса жена да изчезне завинаги. Тя би могла сигурно да прекрати рязко това познанство, ако не чувстваше в подсъзнанието си, че еврейката може да ѝ бъде много ценна.

В действителност тя се дразнеше само от чувството на господство, което еврейката имаше над нея; иначе я обичаше. Ребека именно определи по колко часа на ден трябва да свири; Ребека я караше да се движи в общество; Ребека ѝ помагаше в избора на дрехи; Ребека довеждаше на улица Реноар хора, които принуждаваха мадам Жигон да бяга в най-отдалечените кътчета на къщата, за да се спаси от бурната им съвременна музика; Ребека заплашваше понякога да предизвика открито скарване между Елен и барона.

Враждата между тях с течение на времето ставаше все по-явна. Лили бе отгатнала сигурно скритата борба, но бе предпочела да се преструва, че не я съзира. Смешно бе наистина, че една жена, която търси само покой и възможност да живее както иска, можеше да служи като повод за борба между две толкова буйни същества. Лили не изпитваше никога затруднение да се справи с нахалството или желанието за господство; тя вървеше винаги спокойно по своя път, като успяваше накрая да наложи без борба волята си. Когато пожелаеше да се наложи, и тъмнокосият, непокорен Сезар дори изпълняваше волята ѝ като послушно галено кученце. Тя успяваше да се справи и с Елен (при все че го правеше много нарядко) и при най-

голямото ѝ упорство. Но когато настъпи борба между братовчедка ѝ и Сезар, тя се почувства безпомощна; струваше ѝ се, че се намира на ръба на вулкан. Разбираше може би по вътрешен усет на какво се дължи тази вражда... предизвикана безспорно от желанието на всеки от двамата противници да ръководи нейния дом.

Така че покоят бе изчезнал вече от красивия старинен дом. От една страна беше Сезар и леля му, сляпата мадам Жигон, подкрепяна от цял полк старици в траур, които посещаваха салоните ѝ и засилваха още повече у нея чувството, че е оскърбена. От другата страна беше Елен и съюзницата ѝ, прозорливата Ребека. Между двете воюващи страни се намираше Лили, която желаше само покой, безгрижие и разкош.

Една вечер в началото на май, преди заминаването на цялото семейство за Жермини, Ребека не дойде за един концерт, на който бяха решили да отидат. Тя бе имала сериозен повод да постъпи така, защото една много богата нейна леля бе пристигнала неочаквано от Виена. Но Елен бе неблагоприятна и сметна, че Ребека не е устояла умишлено на обещанието си. Тя излезе да се поразходи сърдито покрай Сена, а когато се върна, отиде безшумно в стаята си и се заключи. Разочарованието, приятната вечер, плуващите по реката светлини... всичко я изпълни с непобедима, ужасна мъка.

Щом влезе в стаята си, тя се хвърли на балдахиненото легло с разчорлени тъмни коси, разплака се и започна да се укорява. Реши, че трябва да е ужасно създание. Отнесла се бе жестоко към майка си; забравила бе и съществуването дори на брат си — на Фергус с насмешливите сини очи, със странното съчувствено разбиране за това, което я плаши, огорчава и лишава от мир и покой. Представи си и баща си, кроткия човек, който я обичаше без да предявява каквито и да са права и без да говори за любов. Тя бе обърнала безсърдечно гръб на тия хора.

А Кларънс... нещастният Кларънс беше винаги с нея в тия ужасни самотни минути. Тя го разбираше сега така, както не бе го разбирала никога приживе; представяше си го съвсем ясно как се движи покорно, с умолителен израз в късогледите очи. Той не беше такъв отначало. Променил се бе от живота с нея, променил се бе просто пред очите ѝ. Виждаше го такъв, какъвто го бе видяла за последен път на дивана в малкото жилище в „Ръцете на Вавилон“, успокоен най-послед, неизмъчван вече от жената, която му се бе изплъзвала винаги и която обичаше толкова, че бе решил да изчезне, за да не ѝ пречи по-нататък. Тя не можеше да му се отплати; невъзможно бе и да му обясни или да го помоли за прошка, при все че той би казал без съмнение, че няма какво да ѝ прости.

След това, успокоена малко, тя се запита в един от редките мигове на размишление, какво я бе накарало да постъпи така. Но не можеше да отговори на тоя въпрос. Той надхвърляше силите ѝ. Тя разбираше, както бе разбирала винаги, че трябва да продължава самотна и безсърдечна своя път, да осъществи призрачната си амбиция — смътното желание за мъст и жаждата да види света в нозете си.

Нямаше смисъл вече да се връща, защото такава постъпка би означавала само разруха. Като седна между възглавниците на балдахиненото легло, тя се загледа безпомощно в тъмнината. И седя дълго така, бледа и разчорлена, с разпилени коси над тъмночервената домашна роба. Открила бе нещо ужасно. Тя, Елен Толивър, която желаше само едно — да бъде свободна, беше сега безнадеждно свързана и окована. Не можеше да се върне вече. Можеше да върви само напред по пътя, който е и бе избрала, един толкова самотен път, че пустотата му я накара отново да се разплаче.

* * *

Навън имаше луна, която озаряваше цялата градина с бледозеленикаво сияние; белият павилион изглеждаше посребрен, а листата на старите платани, които шумоляха в мекия пролетен въздух, хвърляха черни сенки върху бялата тераса. Подмамена от сребристия лъч, проникнал в тъмнината през високия прозорец, Елен стана най-после, настани се на лежащия стол и погледна към градината. Познатите далечни звуци на параходните сирени откъм Сена изглеждаха съвсем близки тази вечер. Тропотът на конски ход по паважа на улица Дьо Паси прескочи градинската ограда и стигна до самия прозорец. Чужд кон, който минаваше по чужда улица; градината изглеждаше сега далечна и тъжна, със свършено нова красота. Тя беше като омагьосана, като че целият ѝ живот, от минутата, когато бе отишла да се пързала сама на Уокърс Понд, беше някаква халюцинация, нямаща нищо общо с действителността. Щеше да се пробуди може би отново в бедната, но удобна всекидневна в Толивъровия дом на Сикамор стрийт. И все пак това не беше сън, защото ако се върнеше в бедната всекидневна, щеше да я намери заета от чужди хора, които не бе виждала никога. Майка ѝ нямаше да е вече

там, седнала да кърпи край камината, нито баща ѝ щеше да спи на големия диван, нито Фергус, нито Робърт. Всички бяха заминали вече... заминали, колкото и странно да звучеше това, да я търсят. Те ще дойдат може би някой ден и дотук, в прекрасната градина. Майка ѝ би я харесала, само защото децата ѝ са тук, но Фергус би я оценил, би разбрал неизразимата старинна красота на сребристия павилион, на старите платани с напукана кора, на дантелата от черни сенки по бялата тераса. Тя не би се чувствала така самотна, ако Фергус би бил тук...

Тя почувства за пръв път в живота си летенето на времето. Чуваше го просто как шумоли край нея. Разбра, че годините се промъкват постепенно и я дебнат като прилив, който се издига от пясъчен бряг заедно с отчайващата самота, от която беше невъзможно да избяга.

* * *

Докато седеше така в лунната вечер, цялото ѝ минало мина пред нея в странно, замъглено шествие. Никакъв ред и смисъл не личеше в преживяваните събития. Съдба, би казал някой, но съдбата е глупаво име. То не значи нищо; не може да обясни защо Кларънс се бе обърнал към нея и бе променил по тоя начин целия ѝ живот; не можеше да обясни неочакваното пламенно интермецо с Ричард Колендър. Всичко това беше безсмислено и неясно.

Хората можеше да я смятат за сурова, студена, пресметлива, но тя смяташе, че това би било несправедливо. Тя бе принудена да си проправя път сама, и то както може. Старала се бе винаги да го върши, без да пакости на другите. Тя не бе родена, като Сабин Кейн, с всичко, от което човек се нуждае на този свят. Ако би била родена така, би била по-щастлива, не така самотна и отчуждена. Сабин, мислеше горчиво тя, има пари, което означава всичко... Париж, приятели, щастие. Получила бе и съпруг, който нямаше да бъде неин, ако случаят не беше толкова жесток. Тя завиждаше на Сабин.

Мисълта ѝ се спря по този начин на Колендър. Какво би станало, ако бе решила да нарани съзнателно Кларънс и бе избягала с

Колендър? Той щеше да се ожени за нея. Щеше да е сега богата и свободна. Нямаше да продължава тая борба.

Но не беше сигурна. За пръв път, мислейки равнодушно за него в самотата си, тя се усъмни в намерението му. Възможно бе и да не се ожени за нея. Защо би го сторил? А дори и да би се оженил, не би успял може би да надделее над това, което я тласкаше напред, над страхотната ѝ амбиция, напомняща вроден недъг.

Какво ли би била любовта с мъж като Колендър? Тя потрепери малко при спомена за него, избледнял с течение на времето. Любовта на Кларънс беше нещо плахо, безсловесно и почти срамно. Колендър не беше такъв. Любовта с него би била сигурно дълбока страст, която би погълнала всичко друго, и ужасната ѝ независимост дори.

Тя въздъхна и прибра косите си. Всичко това бе отдавна минало и свършено. Щеше да умре може би, без да узнае някога нещо по-прекрасно от стеснителните и плахи прегръдки на Кларънс.

Най-после, неизвестно как и защо, в съзнанието ѝ изникна споменът за старата Джулия Шейн. Случката бе от времето, когато Елен беше още момиченце и не можеше да разбере защо си я припомня, но все пак я виждаше ясно, като случайно намерена след години снимка. Виждаше старата Джулия, седнала в просторната гостна на замъка Шейн, да разговаря една Коледа с дядо Бар. Тя беше слаба, прилична на ястреб и се навеждаше от време на време напред, за да поразрови сърдито с абаносовия си бастун жарта в камината. Тя спореше с едрият старик и извика най-после рязко, като ровеше за по-голям ефект огъня:

— Съдба! Уф, Робърт! Съдбата не е огромен прилив, който отнася всичко. Тя е една лъкатушна река, която криволичи насам-натам; изкусен е този, който може да я прескочи, когато е приближила към него.

Лея Джулия беше права. Съдбата беше такава и Елен я бе прескочила, щом я бе зърнала, че приближава към нея; но за нещастие, бе попаднала в течението и бе повлечена от него.

* * *

Унесена в този неочакван спомен, тя чу изведнъж шепот на гласове откъм градината. Ослушвайки се без да мръдне, тя разпозна гласовете на Лили и барона, но не напусна мястото си. В миналото, в началото на идването си в Париж, би се отдръпнала или би им дала по някакъв начин възможност да разберат присъствието ѝ, но това време бе отдавна отминало. Сега слушаше, защото беше вече без срам, или пък защото не я интересуваше какво ще чуе. Освен това двата силуета, които се движеха по бялата тераса, нарушаваха ужасната ѝ самота.

Двойката знаеше, разбира се, че мадам Жигон трябва да хърка отдавна в спалнята си, а за Елен предполагаша, че е на концерт с Ребека. Прислугата нямаше значение, както е прието във френските домове; тя познаваше сигурно живота на Лили по-добре от всички други обитатели на тоя дом.

Дълбокият плътен глас на барона достигна до прозореца:

— Жан ще се върне, значи, през юни?

Той беше във военна униформа, която подчертаваше още повече изисканата мъжествена суровост на стройната му снага. Лили беше безкрайно мила и нежна до него в своята черна рокля и метнат на раменете зибелинен ешарп. Гласът му като че я милваше.

— Той порасна вече... помисли само: четиринадесетгодишен... Просто невероятно, че имаш четиринадесетгодишен син — засмя се той.

Лили каза нещо, което не можеше да се чуе тук, а след това добави:

— Да. Трябва да бъдем внимателни. Защото той започна да разбира.

— Момчетата в Англия не са толкова прозорливи... поне що се отнася до отношенията между мъжете и жените.

Те се разхождаха известно време мълчаливо по терасата. Листата на платаните шумоляха; нейде откъм Сена свирна параход. Двойката мина отново под прозореца.

— До юни има повече от месец — каза баронът. — Можем да прекараме цели три седмици в Ница дотогава.

Лили не се съгласяваше, както изглежда, защото той започна да спори с нея, с глас, който би могъл да стопи и стомана:

— Помисли си само... от месеци не сме били сами. Помисли си... да се събуждаме сутрин... да гледаме залива... свършено сами.

Той млъкна изведнъж, прегърна я и я целуна. Те останаха дълго прегърнати. Елен ги виждаше съвсем ясно, застанали в сянката на една от големите бели вази; Лили бе сложила глава на рамото му и той продължаваше да я целува.

Бавно, като че се пробуждаше от дълбок сън, Лили вдигна глава, потърка очи и прошепна:

— Не бих желала Елен да разбере.

Той се изсмя при тия думи със съвършено различен глас, в който прозвуча гневна нотка:

— Трябва да е разбрала досега, ако не е глупачка.

Лили се отдръпна веднага и се облегна на една от белите вази.

— Сигурна съм, че не знае — каза тя. — Не е казвала нищо.

Той се засмя със същия презрителен смях.

— Тя не е толкова глупава. И разбира, че това може да създаде повече неприятности за самата нея, отколкото за теб. Тя се нуждае от дом... и пари. Затова няма да си отвори очите, докато чувства, че това може да ѝ напакости.

Седнала в полумрака, Елен почувства, че пламва постепенно в неударим гняв. Тя бе подозирала винаги, че този човек говори против нея; сега се увери в това. И изпита дълбока ненавист към него затова че дръзваше да каже такова нещо на братовчедка ѝ. Толкова самоуверено беше това влюбено животно!

Чувстваше се и обидена, като че някой ѝ бе ударил плесница, защото казаното от Сезар беше толкова близо до истината.

Но Лили се отстрани от него.

— Не желая да говориш така — каза тя. — То е смешно и несправедливо.

Той не се опита да се защити, може би защото смяташе думите за слабо и несигурно оръжие. Само прегърна отново Лили, и Елен видя, че всичката ѝ съпротива и гняв се разтопиха под целувките му като кубче восък, засегнато внезапно от огън... Странна гледка, която озари сякаш с яркия си блясък целия живот на Лили.

Той я прегърна след малко през кръста и те заслизаха по стъпалата в сянката на платаните. Спряха се само веднъж, когато той я целуна отново, после продължиха пътя си в същия унес, като изчезнаха през дантелата на черните сенки, в посребрения от луната бял павилион.

А в стаята над терасата Елен се смъкна от лежащия стол на пода и заплака безутешно. Самотата я обгърна по-безнадеждно от всеки друг път.

На следното утро, като изпи още в леглото си чаша кафе и бренди, Елен стана призори, за да отиде на езда в Булонския лес. Тя излезе умишлено без Шнайдерман, като го остави да я търси напразно; защото искаше да бъде сама. Когато се върна, видя, че Лили е станала вече и е слязла да закуси на терасата. Майското слънце бе огряло градината и каменната фасада на къщата, като обгръщаше с отразената си топлина Лили, седнала пред маса с чаша топло какао, чиния банички и два купа писма. Едните бяха отворени и листовете им бяха пръснати по масата и по плочите. Докато Елен влизаше през високата стъклена врата, стройна и изящна в костюма за езда, Лили остави едно писмо и каза:

— Донесох пощата ти тук. Тази сутрин няма нищо интересно... само сметки.

Елен захвърли камшичето и шапката си, приглади леко черните си коси и седна от другата страна на масата; Лили поръча да донесат още какао и банички.

— Изглеждаш уморена — забеляла Лили. — До късно ли стоя снощи?

— Не. Ребека не дойде да ме вземе, а аз се чувствах изморена и не отидох сама. Но спях лошо.

Лили обърна страницата на бележката, която четеше.

— Работиш прекалено усилено — каза тя. — Постарай се да си починеш малко. Ела да летуваш с мен през юни.

— Не... не мога. По това време ще отида да свиря в Лондон. Ребека и Шнайдерман уредиха това. Ще дебютирам там.

Тя съобщи новината рязко, без каквато и да е проява на вълнение.

Лили остави писмото и се наведе към нея.

— Не си ми казвала досега, че ще е толкова скоро.

— И аз самата узнах това едва снощи. Аз съм суеверна и не обичам да говоря, докато не съм уверена в нещо. На трети юни ще свиря на Уигмор стрийт.

Братовчедка ѝ се превърна само в слух. Тя приближи стола си и бутна небрежно писмата към края на масата.

— Избра ли си вече подходяща рокля? Ще кажа да приготвят колата, за да отидем да я изберем заедно. Това е много важно... особено в Англия, където разбират от хубаво облекло, при все че не го носят.

— Не мога да изляза тази сутрин..., защото отивам у Филип.

— Тогава утре — каза Лили. — Аз ще дойда с теб за концерта, а на връщане ще доведе Жан... Възможно е да дойде и Сезар.

— Не — каза намръщено Елен. — Не го искам. Той ще провали всичко.

Двете братовчедки се гледаха известно време мълчаливо. В лицето на Елен се съзираше огорчение, което се появяваше напоследък все по-често и по-често, като учудваше и смущаваше Лили. Те не бяха признавали никога досега този разрив... поне явно.

— Защото зная, че ме мрази.

Лили се опита да налее масло във водата.

— Това не е вярно. Вие се държите и двамата недружелюбно един към друг... Защо? Няма смисъл да постъпвате така. Той не те мрази всъщност.

Елен едва устоя на изкушението да не каже всичко, което бе чула и видяла през прозореца в осветената от луната градина. Споменът за думите на Сезар звънтеше още в ушите ѝ; обида, в която имаше премного истина. Но тя не можеше да каже, че мрази Сезар, защото не ѝ дава и минута душевен покой. Нито да каже, че не може да го види, без да помисли за Колендър.

— Нищо особено... глупости от двете страни, предполагам — сърдечната дружелюбност на Лили завладя и нея. — Съжалявам — добави тя, — че съм неприятна понякога..., но имам много грижи напоследък. Зная, че тия лоши отношения са донейде и по моя вина. — Тя отвори едно от писмата, после пребледня и добави: — Доведи го, ако иска да дойде... все ми е едно.

Лили не узна никога какво е укротило така неочаквано братовчедка ѝ. Не знаеше, разбира се, че Елен мисли за Колендър с отчаяната надежда да чуе музиката ѝ, както я бе слушал толкова пъти досега — с дълбок пламенен унес. Нуждаеше се и от Фергус, защото се страхуваше, че ѝ се представя най-последна очаквания случай. Присъствието на Сезар щеше да ѝ напомня Колендър. Той или Фергус щяха да бъдат все пак ободрение между студената чужда публика.

* * *

Най-отгоре върху малката купчинка писма имаше писмо от майка ѝ, от което тя прочете някои откъслеци и на Лили.

Настанихме се сега в седем стаи на Седемнадесета източна улица. Фергус, Робърт, татко и аз си имаме по една стая; както и дядо ти, заедно с книгите му, от които не пожела да се раздели. Остава ни още една стая, която дадох под наем на един чиновник от някакво електрическо дружество. Има много добри обноси и изглежда да е от много добро семейство, което трябва да е било някога богато. Той се е чувствал много нещастен в един пансион и е доволен, че е у нас...

Лили, която слушаше внимателно писмото, вдигна глава, когато Елен спря ненадейно да чете и пусна писмото на земята. Но се наведе бързо да го прибере, сякаш не искаше вълнението ѝ да бъде забелязано от братовчедка ѝ.

— Лоши новини ли? — попита Лили.

— Не. Просто се изненадах от едно известие в това писмо. Струва ми се... че познавам човека, когото описва. А не мога да разбера каква случайност го е събрала с мама... Ужасно глупав свят... в него няма нито капчица разум — тя запали цигара и добави след замислено мълчание: — Мама е забележителна жена. Да изтръгне цяло семейство от родната земя и да го настани наново, без да ѝ мигне окото.

След това продължи четенето. Научи, че семейството се чувствало много добре в новия си дом. Фергус щял да замине за странство след една-две години... като журналист. Хети го бе намерила, за да го изгуби пак почти веднага. Робърт си бил все същият — мълчалив и невзрачен, нещо като скала, като основа, какъвто бе преди него старият Джакоб Бар. Надявали се да видят скоро Елен. Трябвало да се върне да ги види в Ню Йорк. Писмото свършваше с

вечния припев: „Очаквам деня, когато ще мога да събера отново всичките си деца“.

Когато Елен привърши четенето, двете братовчедки помълчаха, докато Лили каза най-последно:

— Няма да се признае никога за победена, нали?

* * *

В същия куп писма имаше и една бележка от Ребека, донесена лично от Регина, която изпълняваше службата на личен хоп. Бележката гласеше:

Съжалявам за снощи, но не бе възможно да постъпя другояче. Отде да зная, че леля Лина ще пристигне от Виена, след като не е идвала цели двадесет и пет година в Париж? Трябва да се грижа за нея, тя ще отнема голяма част от времето ми през месеца, който възнамерява да прекара тук, ако не успее да я отпратя по-рано. Тя е много важна, защото е извънредно богата и няма деца. Чичо Ото има мина за сапфири в Камбоджа, а аз съм нейна кръщелница. (Истинското ѝ име е Ребека, но я наричат Лина, защото в рода ни има премного Ребеки.) Освен това тя може да ни бъде полезна някой ден във Виена, особено когато дойде ред да свириш там. Самата тя е богата, както казах, а има и безброй приятели, които покровителстват изкуствата.

Няма да допусна да попречи на плановете ни за Лондон. Аз говорих с Шнайдерман и ако не ми бъде възможно да замина веднага, той ще отиде отрано да уреди всичко. Той познава всички трикове. Не позволявай на Лили да ти избере рокля без мен. Тя има прекрасен вкус, но премного сдържан за артистка. Публиката, особено в Англия и Америка, очаква да види нещо необикновено у една пианистка. Ще се постарая да изтичам до теб днес, ако успея да се отскубна от леля Лина. Може би ще ми се

удаде да я убедя, че е уморена от пътуването и ѝ се налага да си почива цял ден. Да мислим за успеха в Лондон!

* * *

Това писмо я развълнува, така че когато Лили стана и влезе да се облече, като измърмори тихичко нещо, Елен не я забеляза дори, а стана и тръгна с прибрана дълга пола за езда (тя не яздеше в панталон, защото намираше, че това е грозно) по стъпалата към градината.

Ако Ребека я напуснеше сега, заради леля Лина или по каквото и да е друг повод, тя чувстваше, че няма да има сили да продължи. Ще се самоубие. Защото не ѝ оставаше нищо друго. Тя си представяше унижението да свири пред редици празни столове. Ако съдбата ѝ изиграе такава шега, то тя ще се махне от пътя ѝ. Дотегнало ѝ бе да бъде отхвърляна насам-нататък без щастие и успех.

Тя удари гневно полата си с камшичето за езда. Ако Шнайдерман отиде в Лондон, би се чувствала безнадеждно задължена към него. Може да бъде принудена да се омъжи за него от признателност, а тя не искаше вече някой слабоволен съпруг да проваля живота ѝ.

Ами този Уик, който се бе оказал неизвестно как наемател на майка ѝ! Не можеше да бъде никой друг: описанието, дадено от майка ѝ отговаряше напълно на неговата личност... Изглежда е от много добро семейство, което трябва да е било някога богато... Чиновник от някакво електрическо дружество, разправящ често за минало величие. Той се бе появил отново, въоръжен с тайната ѝ. Можеше да си представи как майка ѝ ще се грижи за него, ще го огражда с всичкото внимание, за каквото господин Уик копнееше от години и не получаваше никога в едно общество, което го отхвърляше. Тя можеше да има вяра във Фергус; но господин Уик беше дребнав, с женски недостатъци. Явно бе все пак, че не е издал още познанството си с нея или с нещастния Кларънс. Ако го е сторил, майка ѝ не би премълчала това обстоятелство в писмото си... Приятел на някое от децата ѝ би бил за Хети заместник на самото дете. Възможно бе господин Уик да се чувства виновен като самата нея; в такъв случай нямаше опасност да я издаде. Тя си припомни зеленикавите му приближени очи,

предвзетите му обноси и навика да говори винаги за миналото. Беше същински червей... какъвто човек би могъл да открие под всеки камък!

Тя обиколи два пъти градината, съвършено равнодушна вече, сред толкова лични грижи, към близостта на греховния павилион, когато забеляза, че прислужницата Августин тича към нея с картичка. Неизвестно защо я обзе веднага подозрение, че тази хартийка, която румената бретонка държеше в ръка, беше извънредно важна. Тя избърза почти несъзнателно да я пресрещне. Прочете името ѝ, вдигайки поглед, видя в рамките на една от стъклените врати на терасата фигурата на Сабин Кейн... Сабин Колендър, застанала на огряната от слънцето площадка, във великолепен сив костюм и сива воалетка... Същата спокойна, равнодушна, поразителна Сабин. Не бе се променила никак, но изглеждаше странно състарена, въпреки старателния си грим.

Посещението ѝ трябва да бе наистина важно, щом бе последвала Августин в градината.

* * *

Седнаха в просторната гостна, откъдето можеха да гледат огряната от слънцето градина със сини перуники, които съживяваха сивите камъни.

— Какъв прекрасен дом! — забеляза Сабин, като си сваляше ръкавиците. — Предполагам, че е на братовчедка ви.

Думите ѝ бяха малко сковани, засенчени от леката враждебност, която ги бе обгърнала почти веднага — една почти неосезаема враждебност, която и двете чувстваха сигурно, без да могат да я разберат; защото всяка от тях се смяташе достатъчно умна, за да не може да бъде жертва на ревност.

— Да. Той е собственост на мадам Шейн.

— Точно такава къща бих желала да имам! — изсмя се Сабин. — Ние живеем тук в нещо като всемирно изложение, на авеню Дьо Боа.

Елен се изненада, че една-единствена думичка — „ние“ — може да пробуди някакво чувство у нея. Тя почувства още нещо — че присъствието на Сабин върна миналото. Наблюдаваше я така, както би

наблюдала неприятелка, както я бе наблюдавала по времето, когато бе отишла като млада, неопитна дама, в големия дом на Мъррей Хил. Отдавна вече не бе наблюдавала никого по този начин.

Но чувстваше и още нещо — че е равна на светската жена, която седеше внимателно гърбом към слънцето; гостенката нямаше вече предимство пред нея.

— Странно — каза Елен, — че не сме се срещали досега.

Ярко начервените устни на Сабин се изкривиха в жестока усмивка.

— Аз ви видях веднъж отдалече в Риц. Преди четири години приблизително. Но вие излязохте преди да успея да ви се обадя — тя се поизкашля нервно. — По този начин загубих дирите ви. И съжалявах, защото се интересувах да зная как сте дошли толкова скоро в Париж.

— В това няма нищо странно. Просто дойдох.

— Мислех, че има много пречки.

— Те изчезнаха твърде скоро... по редица случайности.

Някогашната Сабин, която Елен познаваше така добре, Сабин, свикнала да се интересува от чуждите работи, се прояви отново, с една мъчноопределима разлика; интересът ѝ беше може би сега по личен и по-дълбок, не така студен и отвлечен.

— Виждате ли — продължи тя, — мисис Колендър научи адреса ви чрез мадам Дьо Сион.

(Мисис Колендър знаеше отдавна, следователно, че тя е в Париж.)

— Не съм я виждала откакто напуснах Ню Йорк — каза Елен.

Едва уловима, подигравателна и горчива усмивка сви за миг устните на Сабин.

— Не се е променила... все си е така силна и решителна.

— Бих се радвала да я видя... Тя ще се заинтересува може би от вестта, че ще дебютирам през юни в Лондон.

И равнодушната маска на Сабин дори издаде съдържана изненада при тия думи:

— Вие се занимавате значи още с музиката си?

— Разбира се — засмя се Елен. — Какво мислите вие?

— Много време ви е отнела.

— Разбира се. Трябваше да работя. Не исках да се изложа на никакъв риск.

Те продължаваха своя глупав разговор, без какъвто и да е напредък. Явно бе, че Сабин не е дошла по това време просто от учтивост, нито само от желание да поднови едно отдавнашно познанство. И двете жени бяха достатъчно умни, та не можеха да се разберат погрешно. Елен се чувстваше възбудена от съзнанието за тази скрита борба. Тя изпитваше сатанинско задоволство от съзнанието, че има предимство над една толкова опитна жена като Сабин. Гостенката имаше някаква цел; тя беше явно възбудена и неспокойна, въпреки привидното си равнодушие. Елен забеляза дори по едно време, че дърпаше едно копче на сивите си ръкавици.

И реши внезапно да прояви смелост, като засегне същността на посещението.

— Как е господин Колендър? — попита тя, изпитвайки странно, почти забавно чувство при тоя въпрос.

— Добре е — отговори с невъзмутимо спокойствие Сабин. И добави след кратко мълчание: — Виждате ли го често?

Елен бе в състояние да загуби за миг самообладание — нещо, което можеше да стори много лесно сега, когато се чувстваше равна на Сабин. Но не го стори; напротив, само помълча и каза:

— Какво искате да кажете? Как бих могла да го видя? Не съм го виждала нито веднъж откакто съм в Париж.

Отговорът ѝ беше толкова искрен, истинността му беше така очевидна, че и Сабин дори се смути. Тя погледна пода и промълви:

— Не знаех. И допусках, че го виждате може би.

— Защо не сте го питали? — каза Елен.

— Би било безполезно. Освен това той би помислил, че го ревнувам — имаше нещо наистина жалко в усилията на тази жена да запази самообладание. И Елен дори забрави странното чувство на неприязненост към нея. Тя замълча, така че Сабин заговори пак: — Освен това — каза тя, — вие не сте споменавали нито веднъж пред мадам Дьо Сион за него или за мисис Колендър. А това ме караше да допускам, че го виждате.

— Не го споменах, защото това би създавало излишни усложнения — отговори Елен. — Ще ме разберете, ако познавате мадам Дьо Сион.

— Гласът ѝ стана изведнъж студен. — Да не мислите — продължи тя, — че той ме е довел в Париж? Че имам някаква тайна връзка с него?

Колкото повече разговаряха, толкова повече проличаваше разликата между тях. И двете бяха еднакво сдържани, дебнещи се една друга, еднакво решени да не позволят никому да ги оскърби.

Когато погледна отново гостенката си, Елен забеляза, че Сабин плаче безгласно; тя изтриваше в този миг крадешком очите си, явно засрамена, че е издала по този начин нещастията си.

— Бях безкрайно нещастна още от сутринта — каза тя. — Вчера намерих с малката Терез... с тригодишната ми дъщеря... едно умиращо от глад котенце. Понеже имаше бълхички, изкъпахме го с карболов сапун. Но то се разболя и се страхувам да не умре. А малката Терез го обикна много.

Сълзите започнаха да се лоят обилно по страните ѝ. Тя не ридаеше. Ръцете ѝ не трепереха. Просто плачеше безгласно.

Ужасна гледка, защото Елен разбираше ясно, че котенцето няма нищо общо с този плач.

* * *

Най-после, след като изпи чашка порто, Сабин взе ръката на Елен и промълви:

— Трябва да ми простите. Бях жалка, груба... и несправедлива. Но имам толкова много основания за това. Вие познавахте малко съпруга ми и можете да отгатнете нещичко от живота ми.

Тя притисна с ръка челото си и продължи след кратко мълчание:

— Аз имам дете... дъщеря..., но няма да мога да имам никога вече второ. А зная, че мисис Колендър и Ричард желаят син... Старицата иска наследник, който да се грижи един ден за богатството ѝ. Защото синът ѝ не е годен за правене на пари. Не са споменавали никога този въпрос пред мен, обаче аз съм убедена, че искат да се разведем, за да може той да се ожени отново. Чувствам как цялата им воля е насочена против мен... А това е ужасно. Зловещо. Те прикриват винаги желанието си с усмивки и любезни думи. Не мога да сторя това... не мога... поне засега... По-късно може би — сълзите започнаха да се лоят отново, защото и Сабин дори не можеше да

изпита съжаление към себе си. — Аз зная, че в живота му има и други жени... Струва ми се, че е безумие от моя страна да се държа така... да идвам при вас по такъв начин. — Тя се поизкашля нервно. — Вие бяхте винаги толкова силна и независима. Както бях и аз... някога.

Тя стана, изтри очите си и се понапудри.

— Сега имам пак приличен вид — каза тя. После взе ръката на Елен и промълви: — Прощавате ми, нали? Бях глупачка... И няма да споменете нищо?

Елен тръгна с нея към дългата стълба, която водеше за входа откъм улицата. Те се изкачиха дотам най-приятелски и Елен видя от прага как гостенката влезе, спокойна, изискана и приятна светска дама, в малката си кола, която тръгна веднага.

Когато тръгна надолу по същата стълба, тя си каза изведнъж, че само по една случайност не е на мястото на нещастната жена в колата. Странно как Колендър бе успял да промени Сабин. Тя й завиждаше снощи, а ето че тази сутрин Сабин бе дошла почти да търси помощ при нея... Студената, високомерна и недостъпна Сабин.

Въпреки всичко, въпреки обидата дори, тя изпитваше сега състрадание към нея. Те бяха станали сякаш мълчаливи съюзници в борбата против тоя човек.

Леля Лина не промени плановете, защото остана само две седмици в Париж и си замина, като заяви, че градът е станал много по-жалък през последните двадесет и пет години, изминали от последното ѝ идване тук. Новите къщи приличали напълно на виенските. Приятелките ѝ били починали или напуснали града; тя не виждала дори никакъв смисъл в посещението си. Така че Ребека замина да се погрижи за приготовленията в Лондон, а Шнайдерман остана да направи каквото може в Париж.

Те раздвижиха невидимите пружини на мълвата, която стигна до Берлин, Мюнхен, Лондон, Рим и Ню Йорк. Новината за тази нова (и толкова забележителна) пианистка се разнасяше понякога устно, а понякога се съобщаваше писмено на членове от рода на Ребека, пръснат из цяла Европа. След едно съвещание на улица Реноар между Лили, Шнайдерман, Ребека, Елен и Сезар (който участваше намръщено в тия приготовления, докато се сети най-после, че щом се прочуе Елен ще го освободи завинаги от присъствието си) бе решено, че Елен трябва да си избере ново име — Елен Толивър беше много обикновено, с еснафска почтеност. Името, избрано след тричасови бурни разисквания, бе Лили Бар — съставено от собственото име на Лили Шейн и презимето на стария Джакоб Бар... едно име, което можеше да мине за унгарско и за какво ли още не. Една пианистка, именувана Лили Бар, не можеше да няма блестящо, романтично минало; Ребека и Шнайдерман се заеха да го създадат, измисляйки най-невероятни събития.

Сред това суетене и подготовки Сабин бе забравена, но споменът за Колендър не напускаше Елен, понастоящем Лили Бар, която се молеше да го види отново, поне за една вечер.

Успехът на концерта на Уигмор стрийт е вече част от историята на музиката. Ребека използва в Лондон услугите на широките си роднински връзки; половината места бяха заети от разни Бетелхаймовци, Раконицовци, Шеловаровци, Шьонберговци и

Абрамсоновци; в една ложа имаше дори един-двама Ротшилдовци. Шнайдерман доведе друга, по-малобройна, но по-неприятна и нахална група от музикалния свят. Снимки на Лили Бар (която беше винаги великолепа на снимки) се появиха във всички илюстрирани вестници и музикалните критици се явиха лично, вместо да изпратят свои второ- и третостепенни помощници.

Всичко бе уредено отлично. Съобразителната Ребека не бе забравила нищо. В тия решителни дни приятелски настроената, дребничка, червеночоса еврейка с остър поглед се прояви за пръв път във всичкия си блясък в ролята на импресарио; и след концерта, когато прочетоха отзивите, стана ясно, че тя е имала верен усет, когато бе заговорила преди пет години на бледата, неприветлива дама в черно, която се разхождаше по палубата на Ла Вил дьо Пари. Ребека бе обичала винаги музиката; тя бе желала пламенно цял живот да се посвети на едно или друго изкуство; скиташе от години от една столица в друга, търсейки занимание или развлечение и намери най-после призванието си. Намерила си бе мястото като импресарио на Лили Бар, новата звезда на музикалния кръгосор.

Имаше все пак нещо, което Ребека не подозираше, защото Елен не го съобщаваше никому, убедена, че то засяга само нея. След като изсвири първата част на програмата и излезе на сцената в отговор на нестихващите ръкопляскания, тя зърна в дъното на залата сянката на едно познато мургаво лице. Тя се изненада, че бе могла изобщо да го забележи; но след като го зърна, останалата публика не я интересуваше; просто бе престанала да съществува за нея. Отсега нататък в музиката ѝ прозвуча безумен екстаз, който повлече всички. Тя свиреше вече само за един човек. В сянката, в дъното на залата, Колендър слушаше с наведена глава. Беше сам.

През следващите месеци Ребека се грижеше Елен да се явява навред, където трябва да я видят, облечена с едва уловимо кокетство, само за да привлече внимание, без да бъде сметната за манекенка. Ребека се погрижи красотата на тъмнооката Елен (така самоуверена и безочлива след своята победа) да бъде запазена за потомството в портрет на най-модния английски художник, един човек с много романтична слава, чието име лекомисленото общество щеше да свърже един ден в някаква несъществуваща любовна връзка с Лили Бар. Ребека се грижеше Елен да бъде фотографирана с този или онзи

композитор и снимките, приготвени изкусно с оглед да привлекат вниманието на обществото, попадаха в съответни ръце, за да стигнат до Америка, където поглеждаха от страниците на списанията и неделните притурки на вестниците към учудените и горди лица на Чарлс и Хети Толивър, на Фергус и Робърт. Тези вестници и списания се озоваваха дори след като цялото семейство им се бе нарадвало и в стаята на дядо Толивър, който се усмихваше с лукаво задоволство на непоколебимата си внучка, успяла най-после да избяга.

Те стигнаха и до града, където мисис Херман Бигс (родена Сетън и майка на три деца) ги изрязваше и показваше на съседите и на брат си Джими, слаб и нервен деветнадесетгодишен момък, удостояван навсякъде като дете с плесници от ръцете на Лили Бар, застраховани (както казваха вестниците) за сто хиляди долара.

Братовчедката на Ева Бар, останала сама в града, оживяваше цяла седмица трапезата на евтиния пансион, където живееше с разкази от детинството на Лили Бар. Под очарованието на тази отразена слава тя забрави всичко — и благотворителните дела, които ръководеше мрачно — за да прекарва по-голямата част от времето си в събрания и разходки по улиците, където се надяваше да срещне хора, които биха я разпитвали за братовчедка ѝ. Защото сред това вълнение ѝ се струваше, че самата тя е успяла да се спаси от традицията, която превръщаше всяка силна неомъжена жена в някакво мрачно противно страшилище.

Мис Оджилви споделяше също радостта, макар и по съвършено различен начин. Защото тя именно бе открила най-напред Лили Бар; но сърцето ѝ се вълнуваше не толкова от тази мисъл, колкото от и досега несподелената тайна за петте часа при бягството на Елен. Мис Оджилви именно — бедната, плаха мис Оджилви — окована безвъзвратно като Ева Бар в традициите на миналото поколение, бе помогнала на Лили Бар да избяга. За тази сантиментална жена (която не бе узнала никога истината) гостната ѝ имаше сега ново, романтично сияние. Понякога, когато ѝ се струваше почти непоносимо да пази повече тайната, тя си представяше, че някой ден, много години след смъртта ѝ може би, на фасадата на малкия ѝ дом ще се появи плоча с надпис за деня и годината на бягството на Лили Бар (именувана по онова време Елен Толивър) и така нататък...

* * *

В първите години на славата си Елен се чувстваше малко замаяна. Винаги изплашена в навечерието на своите концерти, тя продължаваше да води между тях своя прилежен и потаен живот, така че, независимо от всички чудни измислици на Ребека, животът ѝ се превърна постепенно в тайнствена легенда. Малцина я познаваха или знаеха нещо действително вярно за живота ѝ. Хората вярваха и същевременно не вярваха в забавните разкази на Ребека, защото те бяха прекалено много и твърде често противоречиви. Вместо студенината и сдържаността, които се разтапяха само когато пръстите на Елен докосваха клавишите на някой роял Бахщейн или Щайнвей, Ребека успя да създаде такава картина от блясък и безнравственост, че и вестниците започнаха най-после, както бе сторил някога старият Сансон, да я наричат „втора Тереза Кареньо“.

Тя придоби донейде и заразителната склонност на Ребека към показност, разбирайки най-после, че ако иска да има сензационни успехи, не е достатъчно да бъде съвършена пианистка, трябва да бъде същевременно и шарлатанка. Тя се научи не да излиза, а да се появява на сцената. В Париж, където Ребека бе успяла да подкупи повечето вестници, тя имаше винаги многобройна публика. Жените идваха на концертите ѝ само за да видят дрехите ѝ и да проучат младежкото съвършенство на фигурата ѝ.

Където и да се обърнеш сега, тя виждаше по пътя си само пари, успех и тържество; и все пак настъпваха минути, когато я обземаха отново някогашните съмнения и горчиви самоукорявания.

Една вечер, когато чакаше с Ребека автомобила на Шнайдерман пред зала Гаво, тя видя афиш с името Лили Бар, напечатано с огромни букви, и се ужаси. Тя го погледна мълчаливо, без да може да откъсне поглед от името и програмата, напечатани със ситни букви под него... Бах, Шуман, Мусоргски, Дебюси... всички велики имена се бяха смалили пред исполинското име Лили Бар. Тя знаеше, че съвсем близо до входа стоят гладни и дрипави студенти, с надежда да я зърнат на излизане от залата. Знаеше, че тази Лили Бар, чието име бе напечатано с такива едри букви, имаше всички основания да е доволна. Лили Бар... Лили Бар... Тя гледаше това име със странно чувство на

равнодушие и отчужденост. Тя самата сега беше Лили Бар; Елен Толивър беше мъртва, погълната от измисленото създание, сътворено от Ребека и Шнайдерман. Елен Толивър не съществуваше за света; тя не беше съществувала никога; и Лили Бар трябваше сега да играе роля — да се представя пред хората за такава, каквата не е — за да не открият, че са били измамани. Тя беше сега и циркаджийка, която забавлява срещу заплащане хората, както бе и в онази паметна вечер в дома на Мърей Хил, когато чакаше реда си зад рисувания параван, заедно с руския тенор и яванската танцьорка. Тя почувства за миг дълбока ненавист към Лили Бар. Загубила бе винаги Елен Толивър. В сегашния ѝ блясък имаше зрънце унижение, грижливо скрито от света, който я бе направил въпреки всичко артистка.

Гласът на Ребека, възхитена от успеха си като импресарио, прозвуча в ушите ѝ:

— Ето и колата... ще закъснеем, и другите ще стигнат без вас.

(Тази Ребека бързаше винаги... винаги я тласкаше от едно място на друго.)

Въпреки всичките си надежди, Сезар не бе се отървал още от нея. И в този миг дори домът на улица Реноар беше пълен с гости, поканени от Ребека и Шнайдерман — артистки, писатели, богати банкери, меценати, музикантки, може би дори и една-две манекенки... цяла паплач, довлечена от всички европейски градове. Какво търсеше между тях хора? Тя, Елен Толивър? Загубила ли бе властта над себе си — над тази скъпоценна личност, която пазеше винаги така грижливо?

Но на тоя шумен прием щеше да присъства не Елен Толивър, а Лили Бар, една измислена личност. Елен Толивър би отишла сега в стаята си и би поплакала там от самотата си.

Ребека се обади пак:

— Тази вечер пристига Равел. Той иска да поговори с теб за новата си сюита... а това е много важно. Бъди любезна към него.

Много път бе изминат от Уокърс Понд до тук.

* * *

Тя живя така цели две години, почти винаги заобиколена с хора, поддържана само от жизнеността, наследена от Хети Толивър и

ръководена от Ребека, която не ѝ позволяваше да изпусне нито един изгоден случай. Тя беше неуморна. Явяваше се навред. И все пак беше далечна и чужда, с отчужденост, която никой не отгатваше може би, с изключение на Колендър, чието мургаво лице се мяркаше от време на време в дъното на концертните зали в Париж, Лондон или Рим, когато пътят му се пресичаше с този на Лили Бар. Тя го зърваше понякога от сцената да я наблюдава както бе я наблюдавал в първата вечер на Уигмор стрийт. Беше винаги сам.

През второто лято тя уреди с Ребека едно посещение във Виена, където трябваше да използват леля Лина и връзките ѝ, както и в Залцбург; но не можаха да отидат, защото в деня на заминаването им от Париж в Сараево бе убит ерцхерцогът Франц Фердинанд.

В същия ден Фергус замина за Лондон.

Фергус беше първият, който нарече дядо Толивър Вечния. Това име не беше негово изобретение; той го бе намерил в един от каталозите, които баща му бе донесъл в жилището; защото Чарлс Толивър, затворен по цял ден в една държавна канцелария и по цяла нощ в един градски дом, водеше мислено живот, който бе действителност в по-щастливи дни. Всекидневната беше пълна с каталози за летни къщи с градини и със земеделски и скотовъдни списания. Външният живот на този кротък човек беше нещо призрачно; един човек с името и дрехите на Чарлс Толивър живееше в някакъв дом на източния Седемнадесети булевард в Ню Йорк; същият човек работеше в митницата и се хранеше на обед в един от скромните ресторанти, където някога бяха обядвали тъжно Кларънс и господин Уик. Но истинският Чарлс Толивър не беше никога по тия места. Той си живееше постоянно между стопанствата в средните щати, в градските кафенета, където разговаряше до безконечност за големите състезания. Понякога се намираше с мрежа в ръка на брега на едно бистро поточе, почти хиляда мили далече от мазните води на Северната река. Когато не беше по тия места, той се намираше сред каталози, представящи снимки на исполински жита или великолепни премирани крави и многобройни стада добитък, на паша във висока до коленете трева. Понякога срещаше снимки за премирания породист бик на стария му приятел съдията Уилкинс; той ставаше в такива случаи сантиментален и говореше за родния си край както някой старец разказва любовните си приключения от младини. Човек би допуснал, че всяка нова синя панделка, спечелена от бика на съдията Уилкинс, беше лична победа за Чарлс Толивър. Големият град почти не съществуваше за него; той беше само един ужасен епизод, нещо като кошмар, от който щеше да се пробуди с време, както се пробуждаше неохотно от сладката дрямка, когато, завит грижливо на дивана от ръката на Хети, се измъкваше за миг от грозотата на този суров, недействителен Ню Йорк. Откакто бе напуснал родния град,

сънливостта му се засилваше; тя беше като упойка... нещо като опиум или хашиш...

В един от бащините си градински каталози именно Фергус откри това име за дядо си. Като грабна весело и победоносно книжката, той я отнесе на майка си, отвори я на една страница и показа цветната картина на някаква огромна малина, която давала плод през целия сезон. Под нея се четеше странно съвпадение в името Вечния Толивър. Това име подходеше много добре на дядото, и цялото семейство започна да го назовава отсега нататък с него. Старецът го дочу най-после, но не се разсърди. Той реши да дочака стотния си рожден ден. Чувстваше се невероятно млад и бодър в самотната си стая. Времето летеше покрай него; страхотни събития се случваха със семейството, но той си беше все така невъзмутим и непроменен, защото нищо не можеше да го развълнува вече.

* * *

Войната, която завари Елен и Ребека Шьонберг в Триест, се стори на Толивъррови най-обикновено събитие. Те я сметнаха отначало за невъзможна и дядо Толивър напусна за пръв път от години самотата си, за да разисква с Робърт (към когото изпитваше особена антипатия) за някогашната Парижка обсада, която бе преживял на младини. Неговата заинтересованост стигна дори дотам, че едва не издаде тайната си надежда да отиде някой ден, увиснал като воденичен камък на шията на снаха си, в града, където бе прекарал една бурна младост. Но не се осмели да спомене това свое бурно желание, за да не би Хети, която бе претърпяла толкова много поражения през последните години, да направи всичко по силите си за осуетяването му. Деветдесетгодишен вече, той мечтаеше да види отново Париж. И се пристрасти към картите на военните действия, обнародвани във вестниците, като използва всички карфици вкъщи, за да отбелязва напредването на немците към Париж.

Що се отнася до Хети, тя обръщаше малко внимание на тия своеобразни хрумвания на старика, защото бе заета с други грижи. Най-любимото от всичките ѝ деца, синът ѝ Фергус, беше в Англия; а тя не му вярваше много. Страхуваше се да не отиде доброволец. Тя го

познаваше достатъчно добре, за да знае, че опасностите няма да го спрат; напротив, щяха да го привлекат. Тя знаеше също, че дъщеря ѝ, придружавана от една фантастична личност, някоя си Ребека Шьонберг (която беше в съзнанието на Хети нещо като сводница), скиташе нейде из Австрия. Тя чужди държави и имена нямаха досега никакво значение за нея; те бяха само родина на цели тълпи чужденци, които срещаше по улиците на големия град. Но сега всичко се бе променило; войната не беше вече далечно събитие, към което можем да се отнесем равнодушно. Тя засягаше децата ѝ. Хети си представяше вече Фергус ранен или болен; представяше си Елен, сметната за шпионка и затворена в някаква тъмница, каквито имаше в ужасните илюстрации на неделните притурки на вестниците.

Известията, които получи най-после сред тия тревоги, не я успокоиха. Двете писма пристигнаха с една и съща поща. Писмото на Фергус съобщаваше доста неясно, че е заминал за Франция, където търсел възможност да види войната. Пишеше, че бил добре. Трябвало да помнят щастливата му звезда. Войната била нещо ужасно, трагично и невероятно... според това, което бил видял и чул досега. Но имала и своето величие; между редовете на едно писмо, написано с явното желание да я успокои, Хети успя да долови неговия буен възторг. Тя разбра, че за сина ѝ войната е едно рядко зрелище. Припомни си го като малко момче, възбудено от разкоша и шума на един цирков парад, опиянен от блясъка и пленен от романтизма му.

Тя разбираше, че не може да го спре. Знаеше, че всичкото мастило и всичките думи, които би написала, няма да могат да го задържат. Това личеше явно и от писмото му. Споменът се връщаше постоянно в паметта ѝ... споменът за едно палаво момченце, което тича неспокойно към блестящия цирков парад... Само че този път парадът беше трагичен и обхващаше почти половината Европа. А това го правеше още по-привлекателен и могъщ. Какво би могла да стори тя срещу него?

Тя проклинаше понякога Вечния дядо Толивър за неспокойния дух, който бе предал на децата ѝ, а понякога укоряваше своя собствен ход за силата и енергията му. Ако децата ѝ бяха жалки, слаби същества, не би ги загубила никога; би могла да ги задържи завинаги при себе си. Понякога, когато грижите и тревогите ѝ ставаха

непоносими, тя изпитваше ужасното предчувствие, че ще остане най-после съвсем сама със саркастичния си стар свекър.

* * *

Но Елен се връщаше! Елен се връщаше! Тя пишете от някакъв град, наречен Генуа, че заминава след два дни за Америка, заедно с Ребека Шьонберг, която Хети си представяше като бледа, мургава, зловеща жена. Елен бе избягала от Австрия посред войната! Арестувана била заедно с опасната международна скитница госпожица Шьонберг, но най-после, благодарение застъпничеството на роднините на госпожица Шьонберг, леля Лина и чичо Ото, всичко се уредило и ги пуснали да заминат от Пола с параход за Италия. Неприятно преживяване. Полицията, войниците... всички били глупави и малко обезумели. Елен пишеше, че ще се радва да се махне от тази лудница — Европа! „Какво нещастие, пишеше тя, да започнат тази война точно когато подготвих една обиколка из Австрия и Германия!“

В тези редове имаше една нова, поразителна суровост.

Благодарение съобразителността на Ребека, пристигането в Ню Йорк се превърна в истинско събитие. Две жени, които пристигнаха направо от военната линия (както писаха вестникарите), две жени, които били задържани като шпионки! Две жени, които заслужаваха да заемат поне две колони, платени по толкова и толкова на ред. Без да споменаваме за голямата снимка от борда на „Джузепе Верди“, заедно с голямото швейцарско куче на Лили Бар! Две жени, които не бяха се отърсили — така да се каже — от праха на окопите. Вестниците бяха пълни с подробности за Лили Бар и нейното импресарио, госпожица Ребека Шьонберг. Всеки спечели от това. Лили Бар спечели необикновено внимание. Ребека Шьонберг се видя също предмет на вестникарско внимание и значението ѝ порасна твърде много в очите на многобройните ѝ роднини и познати (и в Ню Йорк, както в Лондон, Париж и Виена, имаше безброй Бетелхаймовци, Шеловаровци и Шьонберговци), които я познаваха като своеобразна племенница на Раул Шьонберг. Вестникарите спечелиха повече пари от тая сделка, а читателите прочетоха разкази за войната от очевидци. Всичко бе уредено великолепно. Лили Бар мина първа пред стотици други

музиканти, които проклинаха по същия начин войната и се обръщаха към Новия свят, придобил неочаквано огромно значение.

Облечена в извехтели черни дрехи и разплакана от радост, Хети Толивър беше на кея заедно с Робърт, който наблюдаваше учудено и малко цинично важността, с която сестра му слизаше от мостчето на парахода. Митничарите трябваше да прегледат седем куфара. Хети Толивър откри, че госпожица Шьонберг не е мургава, зловеща сводница, а напротив, една добродушна, червенокоса, невероятно възбудена и тържествуваща девойка. На Робърт бе казано, за най-голямо негово неудоволствие, че е станал вече мъж, а на Хети казаха, че не е остаряла нито с един ден, че трябва да си купи нова шапка... половин дузина нови шапки... и то още сега. Най-после, под погледите на смаяните спътници, малката група тръгна с невероятно оживление.

Това не приличаше никак на влажния декемврийски ден, когато една самотна млада вдовица, малко изплашена в душата си, бе махала с ръка на Фергус, докато Ла Вил дьо Пари се бе отдалечавал полека от кея. Но сега не се връщаше Елен Толивър. Тя бе останала някъде в Европа, тук бе дошла Лили Бар.

* * *

Седемте куфара не отидоха в жилището на Седемдесета улица; те бяха изпратени направо в Риц, в стаите, запазени от търговеца на диаманти Раул Шьонберг по поръка на племенницата му. Госпожица Шьонберг отиде там с куфарите и с кучето вълк, а Елен, стиснала с една ръка двете ръце на майка си и усмихната победоносно под просълзения ѝ поглед, отиде направо в бащиния дом! Робърт мълчеше глупаво през цялото време. Той беше еснафът в семейството. За него нямаше изблик на радост и грижи, нямаше безумни удоволствия, нито весели лудувания, нямаше бурни страсти и дълбоки униния, нямаше пламенен стремеж да обиколи широкия свят. Той се бе изплъзнал, неизвестно как, от наследството на Вечния. И смяташе, че приключенията на сестра му и госпожица Шьонберг не са така интересни, както Ребека искаше да ги представи с великолепно украсените от нея подробности.

Той не разбираше нищо от професията им. Такава глупост беше може би необходима.

Най-после късно след полунощ Елен се върна в Риц при своето импресарио. Облечена в изящния костюм, в който слезе от парахода, тя стоеше сред семейството си, разговаряше, смееше се и дори поплака малко, когато буйното вълнение на майката зарази всички, с изключение на Робърт и Вечния дядо Толивър, и ги отнесе в някакво сантиментално опиянение. Дядото беше при тях, защото в едно градско жилище не можеше да го държат затворен, както по времето, когато заемаше стаичката над кухнята.

Само едно нещо помрачаваше тържеството — отсъствието на Фергус. Едва сега, когато запита за него, Елен узна, че е заминал за Европа. Това беше истинско нещастие, защото тя желаше да види именно него. Той би могъл да прецени най-добре величественото тържество на завръщането ѝ; би се изсмял на тази тържественост, но би разбрал значението на зрелището. Би преценил колко добре е подготвено то. Тя се нуждаеше от насмешливия му хумор, от пълното му съчувствие... А ето че бе заминал. Възможно бе дори да не го види никога повече.

Другите членове на семейството не се интересуваха от показността. Майка ѝ се радваше, разбира се, от прославянето на дъщерята. Но не се интересуваха никак за Лили Бар. Всички бяха погълнати само от Елен Толивър, да я задържат завинаги при себе си. А това не можеше да стане, защото Елен почти не съществуваше, изместена от Лили Бар.

Когато разговаряха веднъж оживено, тя зърна ненадейно намигване в погледа на Вечния, седнал мълчалив и подигравателен малко настрана от семейството. Мигновено намигване, което изчезна така неочаквано, както се бе появило, но то ѝ подсказа, че той разбираше като Фергус. Разбираше, че тя е понесла войната в земята на противника и е победила. Не бяха успели да я повалят и да ѝ отрежат крилата.

През краткото мълчание сред непрекъснатия разговор в стаята прозвуча познатият отзвук на неговия сатанински кикот. Спомняше си може би за зимната вечер, когато се бе престорил, че е получил удар и бе позволил по този начин на Елен да избяга.

В този тържествен ден дядото бе оставен да вечеря с цялото семейство, едно благоволение, каквото не му бе оказвано от петнадесет години насам; защото в първата вечер след пристигането на Елен Хети бе посрещнала и настанила до себе си и самия сатана, седнал на трапезата със замъглени очила, капнали на върха на тънкия му орлов нос; той ги наблюдаваше, без да участва в тържеството. Слушаше Елен, която разказваше за къщата на Лили на улица Реноар, и разбра това, което другите не разбраха — че баронът е любовник на Лили. Разбра също почти веднага, че Елен си затваря очите пред всичко, което става в красивия старинен дом. Разбра и още нещо, което другите не разбраха — че Елен не се е върнала всъщност при тях, че е усвоила мъдростта да върви по своя път, като позволява и на другите да постъпят по същия начин. Тя бе открила, с една дума, свободата; успяла бе да се справя в чуждите земи и бе научила да побеждава. Той се гордееше, че е толкова изкусна и е научила така бързо всичко това.

Пред него не беше вече буйната, нещастна Елен, която бе избягала с един търговски пътник без пари. Пред него беше Лили Бар, една светска дама, сурова, тържествуваща, изискана. Почти блестяща. И толкова хлъзгава, че бе мъчно да я задържат. Тя седеше пред тях в скъпите си изящни дрехи, сдържана, далечна, усмихната и малко неспокойна, като че желаше вече да се върне час по-скоро в нервния повърхностен вихър на живота, който я бе погълнал.

И другите щяха да открият с времето всичко това, но много по-късно. Вечния го откри веднага.

* * *

Към един часа през нощта Робърт повика такси и я придружи до Риц. Странно, мълчаливо пътуване, при което братът и сестрата почти не си продумаха. Бяха уморени и разделени от почти десетгодишна разлика във възрастта. (Робърт беше едва десетгодишен при бягството на Елен.) Сестрата беше артистка, унесена засега в опиянението от успеха си. Братът продаваше акции и работеше с отчаяна, упорита настойчивост сам да натрупа пари. Бяха почти чужди един за друг.

Наблюдавайки мълчаливо на прозореца на автомобила сянката на братовия си чип нос и червеникави коси, Елен започна да разбира с

прозорливостта на своя дядо какво се е случило. Мисълта, че Ребека може да си е легнала вече, я натъжи и почти изплаши. Защото напоследък се страхуваше все повече и повече да остава сама.

Остава ми все пак Ханси, помисли тя... Ханси, голямото куче вълк, което ѝ бе изумително вярно.

Споменът за Ханси насочи мислите ѝ към Париж, който не беше още заплашен от немците; защото Ханси ѝ напомняше винаги Колендър и деня, когато едно дебеличко старче доведе кучето в дома на улица Реноар, в навечерието на заминаването им за Виена, със следната бележка:

Изпращам ви Ханси, защото прилича на вас. Той ще ви подхожда и ще ви е предан. Ще ви напомня може би понякога за мен и сред най-бурните ръкопляскания. Лесно би било сега да забравите човек, разбрал още от самото начало, че сте голяма артистка.

К.

Това бе всичко... Само един-два реда, достатъчни, за да ѝ припомнят това, което тя бе забравила — невероятното му търпение, подсказващо сякаш винаги, с небрежно свиване на рамене, че целият живот е всъщност въпрос на търпение.

Гръмкият глас на Робърт я пробуди.

— Стигнахме — каза той; когато излезе от колата, тя бе обляна за миг от ослепителната електрическа светлина пред входа на Риц и изчезна в хотела през въртящите се врати.

* * *

Сред всичкия шум на тия презаети дни имаше промеждутъци, когато тя можеше да намери време за размишления... Странни минути между чая и вечерта или след полунощ, когато градският тътнеж и познатите, тихи хотелски звуци заглъхваха постепенно; или когато жизнерадостната, тържествуваща и изпълнена със съзнание за дълга си

Ребека разговаряше в приемната на хотела с вестникари от музикалната преса, предлагащи нещо като учтив шантаж. Ребека се справяше великолепно с тях, защото в жилите ѝ течеше кръвта на стотици поколения, живели само от търговски сделки. Така че Елен можеше да се занимава с тях хора само в случаите, когато трябваше да даде интервю. Ребека уреждаше даването на концертите. Беше заета, доволна, щастлива, че владее Лили Бар, че парите прииждат. Елен се сети след известно време, че не е видяла господин Уик. Никой не се сети в първоначалното смущение да спомене за квартиранта на майка ѝ. Той не се виждаше нийде. Така че, когато майка ѝ дойде да обядва на другия ден в Риц, тя попита, още след първите нежни целувки, за този тайнствен наемател.

— Той си отиде една седмица преди пристигането ти — каза Хети. — Не можах да разбера защо. Изглеждаше толкова доволен.

Елен успя да прикрие задоволството си от това изчезване.

— Може би е напуснал града — каза тя.

— Не — намръщи се Хети. — Каза ми, че искал да си намери стая по-близо до канцеларията си. Глупав предлог.

Елен повика Ханси, който легна до нея и сложи глава на коляното ѝ, втренчил омагьосания си поглед в нея. Тя погали красивата му черна глава и промълви:

— Ти не ми каза името му.

— Казваше се Уик — отвърна Хети. — Много го обикнахме всички. Не ни създаваше никакви неприятности, при все че обичаше да говори понякога твърде много за семейството си. Нямахме за какво друго да говори сигурно. Нямахме никакви други приятели, освен нас. Само Фергус не го обичаше.

Елен вдигна внезапно глава. Тя бе забравила Фергус. Забравила бе, че Уик го бе видял на утрото, когато Кларънс лежеше прострян на дивана ѝ в „Ръцете на Вавилон“. Те не се бяха познали може би. Явно бе, че Хети не знае нищо. Фергус може и да го е познал, но нямайки вяра в дребнавото, противно човече, не бе издал тайната си. Странен свят!

На обед пиха шампанско, защото Ребека бе поканила чичо си Раул и дъщеря му, красива мургава еврейка. Седнаха около трапеза, отрупана според преценката на Хети Толивър, с богата и обилна храна. Слънцето блестеше в прозорците, келнерите сновяха насам-натам,

прислужвайки на дъщеря ѝ. Тя отказа да пие шампанско, а когато търговецът на диаманти наля чашата на дъщеря ѝ, се намръщи и каза:

— Бих искала да не пиеш, Елен. Човек не знае никога какво може да му стане от това вино.

А когато господин Шьонберг, след като разказа една-две волни приказки, поднесе кибрит за Еленината цигара, Хети се намръщи пак и някогашният мнителен поглед се появи отново в очите ѝ. Лили Шейн бе изучила дъщеря ѝ да се държи като покварена жена. Тя бе уверена в това.

* * *

Едва след като първата възбуда от пристигането на Елен заглъхна, Хети започна да чувства тъпа болка от едно нещастие, което не можеше нито да разбере, нито да определи. Със своя безграничен оптимизъм тя си бе представяла връщането на Елен съвсем различно от това, което беше в действителност. Стотина пъти през дългите години, когато дъщеря ѝ беше в чужбина, тя преживяваше във въображението си това връщане; представяше си Елен, заела отново мястото си сред семейството си, спорейки приятелски с Робърт, помагайки на майка си в домакинството, излизайки и влизайки според настроението си. Представяше си, че Елен ще бъде както някога намусена и нещастна, но все пак послушна и заета със свирене по цели часове, докато майката ще се грижи нищо да не я смущава.

А ето че стана нещо съвсем друго. Тя виждаше Елен почти само в часовете, когато отиваше да обядва с нея в Риц заедно с веселата госпожица Шьонберг. Старото пиано вкъщи се отваряше само когато самата Хети пожелае да изсвири някоя старинна мелодия в часове на дълбоко униние. Елен ѝ бе свирила вече пет-шест пъти, но винаги на големия роял в приемната на Риц; това нямаше нищо общо със сантименталните дни, когато тя свиреше, а Хети кърпеше чорапи край огнището. Сега нямаше време за нищо. Елен изглеждаше щастлива, но неуловима, далечна, независима и „завършена“, както казваше Лили. Не се нуждаеше от никого.

Хети чувстваше понякога и отсъствието на господин Уик. От всички, за които ѝ се бе случвало да се грижи понякога — старата

Джулия, Фергус, Елен, Уик или някой друг — й бе останал сега само съпругът й. Изгубила бе впрочем донейде и него. Сам в големия град, унесен в своите градински списания и спомени, той й се беше изплъзнал, без да може да разбере как и защо. Той спеше все повече и повече, така че тя започна да се безпокои, най-после, дали не е болен. Робърт и Вечния бяха далечни и независими; те не можеха да й бъдат утеха. Господин Уик се бе явил ненадейно, жадуващ за дребните грижи и внимание, с които тя бе готова да обсипе така щедро всички. А ето че и той бе изчезнал тайнствено и неблагодарно. Това я огорчаваше, защото не можеше да си обясни причината за изчезването му.

Понякога й се струваше, че останала сама, без да бъде опора за някого, чувства как рухват самите основи на живота й. Имаше моменти, когато се страхуваше, за пръв път в своя неспокоен и бурен живот, че светът, в който е попаднала, може да я победи.

Не бе минало и седмица от пристигането на Елен и Ребека, когато и Терез Колендър дойде в Ню Йорк, изпитвайки странно чувство на облекчение. Обичайната тълпа чистачки пристигна в дома на Мърей Хил, за да го приготви за пристигането ѝ; но тя затвори повечето стаи и прекарваше само в спалнята и библиотеката си. Изглеждаше обезпокоена и уморена. Тя бе успявала през целия си живот да се справя и с най-хитрите мъже; изигравала бе банкери, борсови играчи и дори мошеници; но сега се бе озовала пред крушение, което не можеше да овладее. Почти една трета от огромното ѝ богатство бе изложено на опасност... всичко, което не бе успяла да спаси при избухването на войната. За щастие, тя бе успяла все пак да прехвърли известна част от него. Чрез сведения и съвети, които бе успяла да събере по време на скитанията си нагоре-надолу, тя бе разбрала, че ще има положително война, и бе намерила за благоразумно да изтегли всичките си пари от Германия, за да ги прехвърли в Англия, да продаде руските си ценни книжа и да вложи сумата в американски, да прехвърли влоговете си и от Париж. Но все пак бе оставила огромна сума, загубена засега сред общата бъркотия... част от богатството, което бе пазила през целия си живот, както някой градинар пази ценните си орхидеи.

Сред тая вихрушка тя бе прекарвала по цели часове в бюрото на своя адвокат в Париж, като пращаше телеграми ту в Лондон, ту в Триест, ту в Ню Йорк, съвещавайки се с него — съобразителен мъж с брада — и с банкери, борсови агенти и изобщо с хора, които трупаха само пари при парите. И тя дори, Терез Колендър, видя, че не ще успее да се справи с войната. Една сутрин се събуди и узна, че немците са пред вратите на Париж, а френското правителство е избягало в Бордо. Тя беше съвсем сама — Ричард, Сабин и малката Терез бяха в Англия. Тя ходеше нагоре-надолу по мозайката на чудовищния си дом на авеню Дьо Боа, докато успее да привърши това, което можеше още да се стори. Доволна най-после, че ще може да напусне Европа, наречена от

Елен лудница, тя замина за пръв път в живота си с облекчение и радост за спокойния си каменен дом на Мърей Хил.

В Ню Йорк пристигна, както се казва за важните особи, инкогнито. Само банкерът и адвокатът ѝ знаеха, че е в града — нещо необичайно за нея, живяла винаги шумно, скитайки от една столица в друга и виждайки най-малко по двадесет души на ден.

Тя не се тревожеше само за парите. Тревожеше я и въпросът за Сабин, който изглеждаше неразрешим. Седнала сама в полутъмната библиотека, три дни след пристигането си, тя го обмисляше отново.

Мислеше за разговора с Ричард, един-два дни преди убийството на ерцхерцога в Сараево... разговор, воден след обета на авеню Дьо Боа, преди Ричард да замине с Булонския експрес, за да отиде при Сабин в Хертфордшайр. Тя пиеше кафето си и си го представи пак... красив, мургав мъж, с когото майката би могла да се гордее, ако би се грижил малко повече за това, което беше същност на живота ѝ. Тя изпитваше горчиво разочарование от неговото равнодушие към стопанската дейност и към парите. Един тридесет и пет годишен мъж, който не вършеше нищо и се задоволяваше само да се забавлява. Играеше понякога на комар, купуваше от време на време по някоя картина, имаше истинска страст към музиката, фехтуваше, плуваше и яздеше великолепно. Но в живота му нямаше никакъв смисъл, някаква основа, освен ако сметнем, че задоволяването на жаждата за развлечения може да се нарече основна черта в характера му. Той задоволяваше наистина, но никога не насищаше това свое желание. Ако беше слаб, разсеян или разсипник, би могло да бъде укорен; но той нямаше нито едно от тия качества. В това отношение приличаше, за щастие, на нейния род. Не бе се самозабравил като мнозина млади американци. Той се пазеше. Нямаше привички, които биха могли да се превърнат в порок. Имаше всичката странна сила, която се наследява от един старинен род.

Докато си пиеше кафето тя си го представи отново как слуша приказките ѝ с вечната насмешлива усмивка над прекалено червените устни. Застанал пред нея, полюлявайки се леко на петите си с леката грациозност на своята силна снага, той я гледаше отвисоко с насмешливия поглед на сините си очи.

— Но аз не желая да се оженя изобщо за никоя жена, дори ако Сабин би се съгласила да се разведем.

— Жените те интересуват достатъчно и ще е много лесно да направиш избор — възрази ядосано майка му.

— Противна и неприятна история. Сабин не е лоша съпруга. Бих могъл да налетя на нещо много по-лошо. Жалко, че не може да има вече деца, но няма какво да се прави. Аз не искам да я огорча. А може и да не намеря друга толкова подходяща съпруга.

— Но тя е нещастна — отвърна Терез. — Зная, че е нещастна. Тя не може да понася завинаги равнодушието ти, дори да е природно студена жена. А тя е влюбена в теб. Не може да продължава вечно така... да живее и да не живее с теб. Би била по-щастлива да си възвърне свободата... и да се омъжи за другиго.

Той ѝ се надсмя, защитен от своята недостъпност към подобно чувство:

— Да не мислиш, че любовта е нещо, което може да се разлива, накъдето пожелаеш, като вода от кранче?

(Тя знаеше, че за него любовта е именно такава... нещо, което може да се разлива, накъдето пожелаеш — като вода от кранче.)

— Освен това ти именно ме накара да се ожения за нея. Аз имах други намерения.

— Имаш предвид Елен Толивър ли? — попита тя и добави: — Ти не би се оженил за нея, ако би могло да мине и без това..., ако би могъл да я обладаваш другояче.

Тя забеляза, че насмешката бе изчезнала от погледа му при споменаването на тази жена (която беше вече прочута и тридесетгодишна).

— Не зная... — каза той. Не зная какво бих сторил. Предполагам само, че ако се бях оженил за нея, сега щяха да тичат около теб доста голям брой наследници.

Тя се бе предала сама в ръцете му. Знаеше много добре, като всяка умна жена, че е безсмислено да се спори за това, което би могло да стане; а за станалото беше наистина виновна самата тя. Той беше прав в това отношение.

— Би ли се оженил сега за нея?

— Как бих могъл да отговоря на такъв въпрос? Тя не би се съгласила навярно. И защо би се омъжила за мен наистина? И двамата сме свършено променени... Години минаха оттогава... Тя е сега богата... известна... Положението не е същото.

— Хората не се променят толкова много... особено, ако не са се виждали. Такива спомени остават винаги свежи. И обикновено се засилват, вместо да отслабнат.

— Аз съм я виждал неведнъж оттогава... на концертите ѝ.

Тя видя с проникателния си поглед, че е открила слабо място в бронята му... единствена възможност да закрепил всичките си надежди.

— Разговаряли ли сте?

— Не.

Тя знаеше, че той е в известен смисъл непобедим. Сабин беше наистина отлична съпруга. Беше изискана, умна, светска жена. Не му създаваше никакви неприятности. Не му правеше сцени, не проявяваше никаква наклонност към ревниви избухвания. Не говореше дори за любовта, която той търсеше извън брака... за постоянните връзки, срещу които тя беше сега съвсем безсилна. Тя се държеше в сянка и чакаше, както винаги. Само че някога бе очаквала брак и бе спечелила борбата. Сега очакваше любов, а това беше съвсем друго.

— Ако желаеш да имаш наследник, мога да ти кажа, че имам син — той се усмихна. — Трябва да е дванадесетгодишен вече. Внук на някакъв портиер, разбира се, и син на една певица от мюзикхол... но е все пак наследник. Бихме могли да го признаем.

Той спечели борбата с този удар, защото успя да я ядоса — нещо, към което се стремеше откакто бяха заговорили.

— Получавам вест за него два пъти в годината... когато адвокатът ми изпраща пари на майка му.

— Би направил по-добре да забравиш съществуването му! — извика гневно тя.

Продължиха да разговарят, без да стигнат до нийде.

Ричард бе победил, както винаги. Заминал бе при Сабин, сякаш че не се е случило нищо.

* * *

Терез доизпи кафето си и легна на дивана в полутъмната библиотека. За пръв път в живота си се чувстваше изморена, като че нямаше сили да продължи борбата. Оставаха ѝ може би само няколко години живот. Трябваше да бърза с уреждането на този въпрос.

Трябваше да има наследник, комуто да остави богатството си... не някакво копеле или някакво болнаво девойче като малката Терез, а мъж, който би могъл да се справи с такава огромна отговорност.

При все че бе изморена тялом, духом беше съвсем бодра. Тя разбра в припадащия мрак, че има още две възможности за победа... надеждата, че Елен Толивър обича все още Ричард така, както го бе обичала преди години, когато бяха разговаряли в същата тази стая; и надеждата, че Лили Бар е все така почтена, искрена и скромна, както Елен Толивър.

Тя стана и отиде в тъмнината до звънеца. Когато домоуправителят се яви и завъртя електрическия ключ, тя каза:

— Вземете ми една ложка за концерта на Лили Бар, който ще бъде след една седмица — като добави при излизането му: — След концерта ще дам вечеря. Погрижете се и останалата част на къщата да се приготви за тази вечер.

Това беше първата стъпка.

Същата вечер в своя остарял дом, заобиколен с люляци и бръшлян, трепереща и чуруликаща като пуснато на свобода канарче, мис Оджилви си приготви един куфар, за да замине на изток. Ако не обърнеше внимание на набръчканите румени страни и прекалено мършавата фигура, всеки би я сметнал за момиче в навечерието на първия бал. Това беше събитие, разбира се... първото пътуване, което предприемаше на изток, след седемдесетте години, когато бе заминала като млада девойка за Мюнхен. Сега отиваше на изток, за да чуе концерта на Елен Толивър... Елен, плахата девойка, когато я бе видяла за последен път, станала сега Лили Бар, чието име и снимки се срещаха по всички вестници, Елен, която се бе скрила преди бягството си в топличката и приятна като гнездо гостна в дома на мис Оджилви.

Докато прибираше най-хубавата си тафтена рокля, кораловата огърлица и накитите с изваяни скъпоценни камъни, с които смяташе да отиде на концерта, мис Оджилви потъна в порой от спомени... още от времето на елениното раждане, от престоя си в Мюнхен, когато в продължение на една безумна седмица, преди да се намеси тежката ръка на баща ѝ, тя бе мечтала, че ще стане прочута музикантка и ще дава публични концерти. Тя се поспря пред извехтеля куфар и си каза: „Не, аз не бих могла да сторя никога това. Бях прекалено страхлива. Но Елен го стори... стори го... А като си помисля, че аз именно я посъветвах да го стори, да върви напред!“.

Тази случка помрачаваше всичко в дългата върволица спокойни дни, в които не бе имало никакви възвисявания и никакви падения... всичко, дори и деня, когато бе отплавала с огромния параход за Европа.

„Така става винаги... в най-неочаквани места, в села, в грозни паланки... дори в нечист фабричен град като нашия...“

Тя си припомни сега всичко, целия разговор, който бе водила с Елен, когато се бе разплакала от умиление и бе казала на девойката:

„Аз нямам вече никакво значение. Ти ме надмина. Коя съм аз, за да те уча?“

Припомни си с известна топлина и някогашната връзка между тях, ненавистта към ужасния задимен град... една пустиня, от която Елен бе избягала смело, а мис Оджилви бе приела, скривайки завинаги в душата си омразата към тоя град.

„А като си помисля, че си е припомнила за мен... за мен, бедната, незначителна старица! Та дори е платила и пътните ми разноски!“

Защото мис Оджилви не би могла да отиде иначе до Ню Йорк. Тя обедняваше все повече и повече с течение на времето в своя засенчен от високи люляци дом.

Старата госпожица започна да се измъчва от угризения. „Чудя се, мислеше тя, седнала на крайчеца на стола си пред вехтия куфар, чудя се, дали да кажа на Хети Толивър, че аз именно помогнах на Елен да избяга. Това ще е по-почтено, струва ми се, щом ще гостувам у нея.“

След това се разтревожи да не би Елен да се почувства засрамена от старомодната ѝ тафтена рокля и коралова огърлица. Елен бе живяла в Париж с Лили Шейн; и сигурно познаваше отлично последната мода. За да се убеди, че роклята не е чак толкова лоша, тя я облече, сложи огърлицата и брошките си и застана пред огледалото, като поправяше косите и подръпваше насам-натам роклята си.

В това време се чу далечен звънец, който я накара да се изчерви и да трепне, като че някой неочакван натрапник я бе уловил да кокетничи пред огледалото.

Тя знаеше кой идва. Идваха Ева Бар и Мей Бигс, за да изпратят поздравления за Елен; защото и те бяха завладени от възбудата на мис Оджилви. Трите жени разговаряха до след полунощ за Елен; и се надяваха, че тя ще дойде може би да даде концерт в града, особено сега, когато имаше толкова интересна нова публика. И те смятаха, че имат права над нея — дължими на приятелство, роднинство и отдавнашно познанство.

Елен беше облечена за концерта си в тъмночервена кадифена рокля по настояване на Ребека, която смяташе, че този концерт трябва да остане незабравим. Салонът беше препълнен, и когато Лили Бар излезе на сцената, из залата се разнесе глух шепот с внезапно притаен дъх, предизвикан не толкова от красотата ѝ (защото тя не беше така красива, както беше Лили, например), но от съвършенството на гледката. Тъмночервената рокля беше тясна, без ръкави и с дълбоко деколте, което показваше красотата на великолепните ѝ рамене. Косите ѝ бяха черни, толкова черни, че ярката светлина, която се разливаше от тавана (едно хрумване на Ребека), им придаваше син отблясък, като на истинско гарваново крило. Тя ги бе прибрала гладко назад, в малко кокче на тила. Имаше старинни португалски сребърни обици. Беше величествена, блестяща, стройна, властна, с някогашната си мощ да разсейва мисълта и приковава вниманието.

Борбата бе почти спечелена още отсега. Някои слушатели смятаха, че е достатъчно само да я видят.

Мис Колендър се поизправи в ложата си на първия ред, вдигна лорнета си и каза:

— Я гледай! Какво изящество!

— Великолепно създание! — пошепна до нея романистката мисис Мелинсън, а нейно благородие Ема Хауксби (дошла отново да живее за сметка на американците в качеството си на племенница на прочутия херцог Мидълботъм) помисли отново, че големите нозе на англичанката са една сериозна пречка за успех и че сънародничките ѝ ходят може би прекалено много. Старият негодник Уикхъм Чейз въздъхна дълбоко пред трагедията на старостта и немощта. Епископ Смолууд (комуто Сабин бе извадила някога прякора „езически апостол“) мислеше: „Прилича на приятелката ми мисис Сигурни“, но имайки предвид общото впечатление, реши, че е по-добре да не казва нищо, защото мисис Сигурни бе проиграла отдавна възможностите си и беше декласирана жена. Третият господин, един възрастен ерген, се

опитваше да надникне между високата яка на мисис Мелинсън и кокалестия гръб на Ема Хауксби. Мислите му — ако мислеше изобщо нещо — не бяха много интересни; от тридесет години насам той седеше в сянка в ложите при всяка драма, концерт или опера, надничайки зад пълнички или мършави гърбове.

Публиката в залата беше наредена в прави, но малко неясни редици, напомнящи напредващи войнишки колони, гледани през мъгла.

„Великолепна е! — мислеше мисис Колендър. — Това преобразяване е просто невероятно... и все пак, тази девойка криеше отдавна в себе си тия качества.“ А един вътрешен глас повтаряше: „Ще победиш. Тя е отлична стръв. Ще сполучиш. Ще постигнеш това, което желаш, ако упорстваш и бъдеш разумна.“

В неясните редици долу седеше Хети Толивър в нова рокля, избрана от Елен. Едра, властна, напомняща своенравна херцогиня, тя седеше редом с мис Оджилви в моравата тафтена рокля с корали и скъпоценни камъни, прибрала редките си коси в своята някогашна моминска прическа. Те седяха една до друга като орел и врабче, почти треперещи и готови да се разплачат от вълнение.

Най-после, когато Елен зае мястото си пред пианото и удари първите акорди, Хети не можа да издържи повече. Тя се наведе към непознатата дама от другата ѝ страна, жена с подстригани коси и слънчобран в ръка, и ѝ каза победоносно:

— Пианистката е моя дъщеря.

— Нима?

Концертът започна.

Хети искаше да каже това на всички — на редиците непознати, потънали сега в полумрака.

В края на редицата Чарлс Толивър притвори очи и се плъзна неусетно до границата на съня и съзнанието — една несвойствена област, където всичко е обвито в розова мъгла, през която музиката долиташе глухо до него. Той си представяше, че е все още в бедната всекидневна, където Елен свиреше намръщено на рояла. И се почувства щастлив.

Робърт, който не беше никак музикален, се чувстваше неудобно и не одобряваше голямото деколте на сестра си. Робърт беше „пуритан“; приличаше на дядо си Бар — „Гражданина“.

Дядо Толивър Вечния не се виждаше нийде. Оставили го бяха вкъщи, защото не можеше да се предвиди как ще се държи в такъв случай. И никой не дръзваше да се изложи на подобна опасност.

* * *

В съзнанието на Хети, седнала в полумрака на голямата зала, не можеше да мине и мисъл дори за неуспех. Нима не свиреше нейната Елен, момиченцето ѝ, което бе държала някога на коленете си, застанала сега на престол пред множеството, заслушано с притаен дъх в нейната музика? Тия хора, насядали около нея, биха могли да станат и да си отидат; за Хети вечерта би била все пак неоспорим успех, непризнато от хората тържество. Обаче публиката не си отиде; напротив, всички седяха, леко наведени напред или облеgnати с притворени очи на столовете си, омагьосани както от съвършенството и изискаността на новата музикантка, така и от самата музика.

Застанала в дъното на голямата зала, Ребека разбра това. Тя знаеше, че този успех е отчасти неин; защото тя именно ги бе хипнотизирала. Вечерта щеше да остане наистина незабравима. И тя чувстваше, както Хети, с всяка своя фибра вълненията на омагьосаните слушатели — хора от богати домове, слушали за Лили Бар от своите близки в Европа, или жители на предградията, които щяха да се втурнат неистово към последния влак за дома си, бедно облечени младежи, като онзи, седнал до Хети, борещи се може би отчаяно сега да се издигнат, както се бе борила някога и самата Елен, до същата обляна в светлина сцена. Те слушаха, омагьосани от звуците, от гения на едната и от хитростта на другата. И двете ги бяха завладели, поне засега.

Сълзите започнаха да се леят най-после по бузите на Хети, капнаха на зачервените похабени от работа ръце, скрити в скъпи и неудобно тесни ръкавици.

Ръкоплясканията се понесоха в мощни вълни, отвличайки я с грохота на буен прилив, в който се чу тихият глас на мис Оджилви:

— Кой би повярвал в това?

Най-после, когато заглъхна и последният акорд на последния номер, гръмнаха нестихващи овации, които не се прекратиха и след

многократната поява на жената в тъмночервената рокля върху обляната в светлина сцена. Лили Бар бе принудена да седне отново пред пианото и тълпата, застанала права до самата сцена, стихна и зачака... всички — жителите на големите домове и на тези из предградията, младежите с извехтели дрехи и обуца. А във въздуха се разнесе шепот от весели звуци, съчетани в ритъм, който беше по-стар от всички тук. Защото Лили Бар (или може би Елен Толивър) им свиреше сега „Прекрасния син Дунав“. Това не беше простикият валс, който Хети свиреше понякога на органа в бащината гостна, а чудновата, великолепа мелодия, неизказано прекрасна и фантастична под силните бели пръсти на нейната Елен.

Хети Толивър заплака, защото разбра. Сякаш Елен — надменната, мълчалива Елен — бе захвърлила ненадейно своята някогашна безмълвна гордост, станала бе красноречива и всички прегради се бяха сгромолясали като йерихонските стени. Хети Толивър разбра. Дъщеря ѝ говореше сега на нея, пред бездната на изминалите години, през стотиците стени, които се издигаха между тях. Това беше наградата ѝ. Тя разбра и се разплака пред внезапното откриване на тайнствената нишка, която минаваше през целия ѝ живот. Това тържество, тази красота и величие водеше началото си много отдавна, от органа в гостната на стария Джакоб Бар.

Когато залата светна и Хети, изтривайки очи и оставяйки ръката си в тая на мис Оджилви, можа да погледне наоколо си, тя видя с ужас сред навалищата пред сцената една поизядена от молците шуба и едно познато лице. Вечния дядо Толивър! Той бе дошъл най-после съвършено сам, както бе живял винаги. Застанал пред сцената с малко наклонена, костелива глава, той надничаше през очилата със стоманени рамки към своята блестяща внучка.

Хети помисли сега победоносно: „Тоя мръсник ще види най-после, че дъщеря ми е велика. Че се е прочула. Ще разбере колко добра майка съм била“.

Но радостта ѝ беше малко помрачена от чувството, че Елен принадлежеше малко и на него... с тия свои черти, които майката не бе успяла никога да разбере. Днешното тържество беше толкова тържество на дядото, колкото и на майката.

— Браво! Браво! — извика той със слабия си глас, сякаш беше още младеж, който слуша концерта на Лист пред една публика от

чужденци.

* * *

Загледана към залата от своята ложа, Терез Колендър дочака края. Тя изпрати с колата си мисис Мелинсън, нейно благородие Ема Хауксби, Езическия апостол, Уикъм Чейз и невзрачния стар ерген, като поръча на шофьора да се върне след това за нея. И поглеждаше надолу с лорнета си, пълничка и самоуверена в своите зибелини и потъмнели бисери, малко замаяна като всички присъстващи, но запазила все пак достатъчно самообладание, за да може да се интересува от лицата в салона. И тя забеляза между тях необикновената фигура на един мършав старик в шуба, който стоеше малко настрана от другите, с победоносна усмивка, набръчкала още повече съсухреното му лице.

Терез Колендър беше в добро настроение, защото по време на концерта се бе случило нещо, което бе изтълкувала като добро знамение със своето непобедимо суеверие. По средата на програмата, когато сцената бе обсипана с десетки букети (повечето поръчани от Ребека Шьонберг), Терез видя, че Лили Бар се наведе и избра един голям букет от жълти рози, изпратен от самата нея. Това беше знамение. Дори ако би имало някакво съмнение в самото съзнание на Терез, то изчезна веднага. Елен не можеше да не избере този букет. И Терез бе сигурна сега, че ще сполучи.

Зад сцената, където отиде след заглъхването на шума в залата, тя намери Елен, заобиколена от шумно множество, в което беше и старият Сансон, много отслабнал и пребледнял откакто не бе го виждала. Тук беше и една необикновена и властна жена, едра и красива, със съвсем нови бели ръкавици, които ѝ бяха сякаш неудобни; до нея — една дребна стара мома със смешна рокля от морава тафта, украсена с коралови накити. Тия две жени бяха застанали до пианистката, едната горда и усмихната, другата малко изплашена, като безпомощно птиче.

Всичко това беше крайно трогателно. Терез остана в края на множеството, докато всички се пръснаха постепенно, с изключение на

едрата, красива жена и дребничката стара мома в моравата рокля. Тогава пристъпи напред и разбра веднага, че Елен я позна.

— О, мисис Колендър! — каза студено тя. — И вие ли сте тук?

Терез не каза, че концертът е бил великолепен. Тя знаеше, че е неуместно да добавя нова похвала към получените досега. Каза само:

— За пръв път ми се удава случай да ви чуя. Знаех, че това ще стане някой ден... Помните ли, че ви казах това?

Погледът на Елен казваше: „Вие ме забравихте с години. Но сега, след като се прочух и направих пари, всичко се промени, както изглежда“. После загъна черното си палто над тъмночервената рокля, сложи ръка на рамото на едрата красива жена и каза:

— Това е майка ми, мисис Колендър..., а това е мис Оджилви, първата ми учителка по музика.

Мисис Толивър погледна подозрително Терез, а мис Оджилви се поклони.

— Дойдох да ви поканя на вечеря — каза мисис Колендър на Елен. — Ще изпием по чашка шери, ще хапнем по някой сандвич и ще си поприказваме. Аз се прибрах вече тук.

Във въздуха се почувства за миг приближаването на буря. Виждайки, че дъщеря ѝ се изплъзва от нея, Хети погледна с явна враждебност новодошлата. Но загуби борбата, защото Елен каза най-после:

— Да, ще дойда за малко — после се обърна към майка си и добави: — А вие с мис Оджилви идете в Риц. Аз ще ви намеря там. Ребека е поръчала вечеря.

Но борбата бе спечелена не от Терез Колендър, а от човек, който не беше тук. От един мургав мъж, чието съществуване Хети Толивър и не подозираше дори.

През това време едно дребно човече се бе измъкнало още преди светването на лампите от салона, в покровителствения мрак на улицата. То бе дошло късно и се бе спотаило в сянката на балкона. Ребека го бе забелязала, защото беше близо до нея и се държеше много странно; но понеже не бе го виждала никога, не му обърна особено внимание. Това човече се бе разплакало ненадейно посред концерта, като подсмърчаше и си изтриваше засрамено очите. Дребно човече, с бледо лице и приближени очи, които гледаха с почти треперещ, умолителен поглед (едно държание, усвоено от него с течение на времето, след като бе прогонено от удобното жилище на най-горния етаж в „Ръцете на Вавилон“). Ребека не бе чувала никога, разбира се, за господин Уик, но го забеляза, защото той си играеше с връзка ключове и защото ръцете му трепереха неудържимо, когато вдигна кърпичка, за да изтрие очите си. Изглеждаше дълбоко развълнуван от музиката.

Той излезе бързо, между първите, като се оглеждаше наоколо, сякаш се страхуваше да не го забележат, познаят и обвинят пред всички. Щом излезе на улицата, той се загърна плътно в палтото си и тръгна в южна посока с такава бързина, че минувачите се обръщаха понякога да го изгледат, когато се сблъскаше с тях при пресечките. Някои долавяха може би отражение на лудост във втренчените му очи. Той потъна в сиянието, което пронизваше като огнен стълб тъмнината над Бродуей.

Видял я бе отново... жената, която мразеше повече от всичко на света. Би могъл да я убие. Би я гледал с радост как умира, но докато тичаше по улицата, разбра, че няма да има никога смелост за такава постъпка. „Не бих могъл да я погледна нито за миг, за да мога да ѝ нанеса последния удар. Не мога да понасям погледа ѝ...“ (Някогашният презрителен и обвинителен поглед, като че тя знаеше какво е казал на Кларънс.)

Кларънс бе изчезнал вече... Ще го срещнат може би на онзи свят.

Той бързаше все по-напред и напред, покрай блестящи, червени и морави, зелени и жълти светлини; покрай примамливи афиши пред кината, представящи мъже в затворнически килии и жени, отнасяни на ръце през пламъци; покрай обяви, по които красиви жени вдигаха във въздуха голите си нозе (те не бяха за него, за човека, който познаваше любовта само чрез слабата искрица обич, изпитвана към Кларънс); покрай красиви автомобили, изпълнени с кожи и гримирани жени; покрай потънали в светлина ресторанти и хотели, отдето долиташе слабият отзвук на джаз, докато се измъкна най-послед от този омагьосан свят на парите, в който не вземаше никакво участие, в покровителствената дрезгавина на една улица, отиваща на запад към Северната река..., започваща с магазини, за да се изроди постепенно в редица бели и изоставени каменни къщи с обяви на педикюристики, акушерки и институти за разхубавяване, поставени зад прашни дантелени пердета.

Той вървеше сега по-бързо, с изражението на изплашено животно, което търси леговицето си, за да се скрие от богатия, преуспяващ и силен свят, останал зад него.

Тя бе дошла без пари (мислеше той) нейде от Средния запад, без да знае или да донесе нещо. Дошла бе да погуби Кларънс и да спечели всичко, което бе видял тази вечер. Стъпкала бе всички под нозете си. А какво имаше сега той, почитеният господин Уик? Нищо! Нищо! Само безобразието на един семеен пансион, в който се бе върнал отново. И тя беше като всички жени. Издебваха мъжете и ги погубваха. А тя беше при това простичка, глупава и жалка...

Той стигна най-послед до една къща с надпис „Стаи под наем“, отключи и побърза по слабо осветена стълба, последван от огромната си сянка.

Стаята му се намираше в дъното на най-горния етаж, зад старата баня с тенекиения душ. Щом влезе в стаята си, той се заключи и се хвърли разплакан върху покритото с одеяло легло. Блестяща далечна светлина рисуваше по избелелите мазни тапети на стаята обезобразените очертания на някакво огромно тропическо дърво. Една мършава котка мина по стрехата, а друга — петдесет пъти по голяма — мина същевременно по стената в подножието на леглото. Господин Уик плачеше безгласно и безутешно сред миризма на кромид и прах. Той лежа дълго така, измъчван от спомени за видяното... за

ръкопляскащата тълпа, за жената в тъмночервената рокля и скъпоценни камъни (зло същество, олицетворение на всички жестокости, които го измъчваха). Имаше спомени и от времето в „Ръцете на Вавилон“, преди идването на тази жена, която бе унищожила всичко, от времето, когато Кларънс, омагьосан от блясъка на името му, се бе отнасял с него като с личност... Дни на върховно щастие, последвани от упадък, от постепенно принизяване към суровия свят, където не му беше мястото...

Той се успокои след известно време, легнал неподвижно като смъртник, загледан втренчено в сенките на стената; най-после стана, седна на ръба на леглото и скри глава в слабите си ръце. Полунощ... (Някакъв часовник в далечината, между безброя светлини, удари бавно дванадесет пъти...) Той трепна отново. Взе един стар вестник от леглото и започна да го къса. Вършеше това като хипнотизиран, докато изкъса целия вестник. После отиде до прозореца и запуши най-старателно всеки процеп на разсъхнатата рамка. По същия начин запуши процепите и около изметнатата врата. След това отиде до кранчето със светилния газ, където топлеше млякото си, което пиеше, за да може да заспи. Но бутилката с млякото остана тази вечер непокътната в ъгъла си. Той погледна кранчето и го завъртя бавно, докато светилният газ започна да свисти в стаичката. После се върна в леглото, загърна се в горното си палто и легна спокойно. Не плачеше вече. Беше съвсем спокоен. Почти величествен. И зачака...

Котаракът на покрива запя любовната си песен. Сенките започнаха да играят във фантастично шествие по стената, докато бяха заместени като по чудо от едно съвършено различно шествие — на дами в кринолини, от портретите в един величествен дом в долния край на Пето авеню, мъже с вмъкнати в ботушите панталони и дори една-две каляски, теглени от светли, кокетно пристъпващи коне... неясно шествие от минали дни. Второто шествие угасна най-после като първото. Стените изчезнаха. Всичко потъна в забрава и покой, в безкрайност, където човек се възправя самотен и велик... Някаква ослепителна светлина и любовната песен на котарака, достигаща бог знае откъде, се сляха в общ любовен филм, за да придружат издъхването на господин Уик, за когото нямаше място в този свят.

Звукът на същия часовник, който отмери с дванадесетте си удара настъпването на полунощ, не можа да проникне през дебелиите старинни завеси на библиотеката в Мъррей Хил. Елен и Терез разговаряха тук така, като че нищо не бе се случило от деня, когато Елен бе минала за последен път през бронзовата врата, за да отиде в „Ръцете на Вавилон“. Раздразнението ѝ се бе изпарило постепенно под приятния поток от приказки, с който я посрещна Терез; Терез изглеждаше остаряла, уморена, малко по-небрежна, но все същата — съобразителна, приказлива, с остра мисъл, която се опитваше да проникне зад лъскавата повърхност, представяна от хората за техен нрав. Тя откри, без съмнение, че Елен е открила тази хитрост; разбираше, че не е лесно вече да се проникне до съкровенията ѝ мисли. Елен се бе научила да се пази; нищо не би могло да я засегне, ако не прояви сама някое слабо място в бронята си. Терез разбра веднага, че за да успее, планът ѝ трябва да се насочи направо към волята на Елен; девойката (тя не беше вече девойка, но в очите на Терез продължаваше да е младо момиче) не можеше да бъде изиграна. Сигурно съзнаваше, че Ричард е опасен, че може да ѝ причини страдание.

Докато разговаряха късно през нощта, на Терез ѝ се стори, че Елен — седнала срещу нея в дългата тъмночервена рокля, недостижима зад лъскавата повърхност, която показваше пред света — обмисляше може би въпроса дали ще го види отново. Те не споменаха този въпрос направо; Терез разправяше надълго, по измамническия си навик, хиляди неща, които нямаха нищо общо с целта ѝ.

— Вие сте виждали понякога Сабин — каза предпазливо тя.

— Два-три пъти. Тя идва при мен.

Терез се засмя тихо.

— Сигурно се възхищава от вас. Защото тя няма навика да прави посещения.

Тази забележка предизвика очаквания отговор, който Елен не закъсна да даде, смятайки може би, че ще е най-добре всичко да се

изясни веднага.

— Не беше само възхищение — каза тя. — А по-скоро страх. Тя си бе съчинила чудна история..., че синът ви ме е довел в Париж, че съм негова любовница.

Елен почувства за миг угризение, че издава тайната на Сабин. Но трябваше да използва оръжието, което имаше под ръка. Тя разбираше много добре, че тия хора искат нещо от нея. Разбираше, че всички (с изключение на самия Колендър може би) са готови да я пожертват за целите си. Той би я пожертвал само за себе си.

— Струва ми се, че тя не беше съвсем с ума си... доста време след раждането на Терез. Страдаше от мисълта, че няма да може вече да има второ дете. А искаше да даде наследник на Ричард... Тя беше наистина влюбена в него... тогава.

Мисис Колендър прибави последната дума като послепис.

Елен ѝ отговори с нов коз, научен пак от Сабин.

— Той я е изоставил съвсем, нали?

Терез сви устни и се намръщи, сякаш играта се бе изплъзнала за миг от ръцете ѝ.

— Не предполагам, че я изоставя..., но те са просто нещастни. Защото, виждате ли?... — Тя се усмихна виновно. — Да бъда ли съвсем откровена? Защото бракът им беше още отначало брак не по любов... а по разум.

— Да. Той самият ми каза това... преди женитбата.

В погледа на Елен имаше някакво лукаво пламъче, като че тази игра я забавляваше безкрайно, като че изпитваше вероломна радост да напада тази прозорлива старица с новини, които ѝ показаха колко малко е знаела изобщо какво става около нея.

— Разбира се — продължи Терез, — тя се влюби след известно време в него... Но за Ричард бе невъзможно да се влюби..., защото той е бил влюбен в действителност само в една-единствена жена. Като омагьосан...

Елен не запита коя е тази жена, защото знаеше с положителност това. Тя изпитваше странно чувство, че е преживяла вече тази случка, че предимството ѝ се дължи на усета ѝ за драматизъм; то я бе спасило някога, когато спасителната ѝ воля едва-що не бе сразена. Това бе много отдавна... в смешното жилище в „Ръцете на Вавилон“, толкова величествено за Кларънс, крадеца...

— Той ми подари едно куче — каза тя така, че да подсказе на мисис Колендър, че знае коя е тази тайнствена жена. — Точно преди заминаването ми за Виена... То е с мен тук, в Риц. Прилича на Ричард...

Мисис Колендър наля още шери. Чувстваше нужда от подкрепа. След това нападна открито, по отдавнашната си тактика:

— Трябва да ви кажа, мила, че вие сте именно жената, която го е омагьосала.

— Той не изглежда много пламенно влюбен — усмихна се студено Елен.

— Но е верен.

Усмивката на Елен се превърна в тих смях.

— Това може да се нарече, струва ми се, духовна вярност... душевна... възвишена вярност.

В гласа ѝ прозвуча едва неуловима насмешка, пробудена може би от спомена за признанията на Сабин.

Терез вдигна пълните си рамене и потъмнелите елмази на гърдите ѝ блеснаха наведнъж от това движение.

— Именно — каза тя. — Вие го познавате така добре, както го зная и аз.

„Познавам го много по-добре, помисли си Елен, защото зная колко е опасен.“ Но предпочете да замълчи.

— Мисля, че той би бил готов да се ожени още утре за вас... ако пожелаете.

Елен едва не се издаде. Почувства, че всичката кръв нахлува в главата ѝ. Почувства, че я обзема внезапна слабост при спомена за очарователния, изискан, мургав мъж, пробудил някога такава дълбока страст у нея.

— Той ли ви изпрати да ми съобщите това? — попита тихо тя.

— Не... Но зная все пак. Говорих с него; не явно, разбира се.

„Не, каза си Елен, не явно, а така, както разговаряш с мен.“ Това подсказване беше нещо много опасно.

— Забележително е, че това чувство е траяло толкова дълго... толкова години — продължи Терез. — Нищо подобно не се е случвало, с която и да е друга жена. Предполагам, че е омагьосан от вашата воля, сила и решителност.

— Вие създавате от мен една велика личност — забеляла насмешливо Елен, — но не много привлекателна.

— Има разни видове привлекателност. Това, което може да привлече един мъж, минава съвсем незабелязано за друг.

— Подобна привлекателност би била донейде извратена...

— Може би... като повечето привлекателности.

Терез бе забелязала внезапната промяна при споменаването името на сина ѝ, както бе забелязала и промяната у сина си при споменаване името на Елен. Тя помълча известно време и най-после забеляза:

— Изглеждате уморена тази вечер.

Под очите на Елен имаше тъмни кръгове, бледо доказателство за напрежението и възбудата, които не я напускаха още от времето, когато бе заминала за Виена.

— Уморена съм — каза тя, — много съм уморена.

— Трябва да си отпочинете — продължи Терез. — Можете да отидете в моя дом на Лонг Айленд. Там може да бъдете съвсем сама, ако желаете. Аз няма да ви безпокоя. Ще остана в града, докато се оправи бъркотията около парите ми.

— Не, невъзможно — каза Елен като се раздвижи и въздъхна. — Предложението ви е много мило, но не мога да го приема... Не мога да се спра вече. Видяхте, че публиката бе замаяна. Човек трябва да се възползва от успеха си докато го има. Да не пропуска никога удобния случай. Зная това... от опит. Госпожица Шьонберг, моето импресарио, е уредила вече няколко ангажимента.

— Обадете ми се все пак — продължи Терез, — когато ви е потребно място за почивка.

Вярно бе, че Елен е дълбоко изморена; но много по-обезпокоително и тежко от изтощението бе смътното съзнание, че е минала от един период от живота си към друг, че през тези три неспокойни години е сложила нейде камък, посочващ границата на отминалата младост, на първата свежа, буйна младост, която бе всъщност източникът на всичките ѝ успехи. Тя ѝ се бе изплъзнала неусетно. Елен знаеше, че е все още силна, изпълнена с енергия, но нещо бе изчезнало сега, може би някаква лека розова мъгла, която покриваше целия ѝ живот, и най-горчивите минути дори, със сияние, което обгръщаше всичко с лъчезарна недействителност и придаваше

на всеки нов завой вида на безумно приключение. Всичко това бе минало. Животът се плъзгаше край нея. Тя беше минала вече тридесетте, а какво бе спечелила в замяна? Слава може би? И богатство. Но нещо ѝ се бе изплъзнало; нещо, което съзнанието ѝ свързваше неясно с Лили и със спомена за посребрения от луната павилион.

Тя трепна ненадейно.

— Трябва да си вървя. Майка ми и мис Оджилви ме чакат в Риц.

Тя стана, а Терез се изтръгна с героично усилие от стола си. Те минаха през мрачния, слабо осветен хол, където мисис Колендър каза на раздяла:

— Ще дойдете да вечеряме някой ден заедно, нали? Ще ви позвъня утре — и добави, докато Елен слизаше по стълбите: — Помнете, че не трябва да се преуморявате... Трябва да се пазите. Не сте вече млада както някога.

Последните думи: „Не сте вече млада както някога“, се забиха като стрела в съзнанието ѝ и звънтяха там докато пътуваше с Колендъровия автомобил за Риц, където намери майка си и мис Оджилви, седнали сънливо и недоволно пред трапезата, докато Сансон, Ребека и чичо ѝ Раул пиеха шампанско и се стараеха да бъдат весели в чест на победата.

По същото време любовната песен на котарака заглъхна завинаги в ушите на господин Уик.

* * *

На другия ден вестниците напечатаха следната бележка в колоната, посветена на убийства, самоубийства и престъпления:

Херберт Уик, четиридесет и три годишен, неженен, се е самоубил миналата нощ в стаята си със светилен газ, в един семеен пансион на Тридесет и пета западна улица. Единствената му жива сродница е госпожица Софрония Уик, живуща на Йонкерс. Узнава се, че семейството на

покойника е вземало видно участие в живота на Ню Йорк през последните години на миналия век.

Но никой не прочете тази вест... нито Хети Толивър, нито съпругът ѝ, нито Робърт, нито Елен... Всички бяха улисани в четене на подробностите за концерта, който, пак по мнението на не един критик, беше същинска проява на нова Тереза Кареньо.

Така загина Уик, чието единствено щастие бе помрачено, защото Лили Шейн бе срещнала някога Кларънс Мърдок във вагон-ресторанта на трансконтиненталния влак. „Такива жени...“, бе казал Харви Сетън...

* * *

Елен отиде да вечеря неведнъж, а много пъти в грозната трапезария, копие от тая на херцог Дьо Морни, и срещаше там същите хора — мисис Мелинсън, нейно благородно Ема, Езическия апостол, Уикхъм Чеиз и десетки други — които бяха някога от другата страна на лакирания параван, очаквайки появата на руския тенор, яванската танцьорка и неизвестната млада американка. Тя седеше на трапезата между банкери и епископи; между модни младежи и възрастни милионери. Имаше невероятен успех, защото притежаваше граничецо със суровост равнодушие, което позволяваше на сътрапезниците ѝ да говорят колкото желаят за своите пари и изискваше от тях необикновени усилия, за да зърнат искрица интерес в светлите ѝ очи. Тя научи, че много нещо се е променило от времето на последната ѝ вечеря в дома на мисис Колендър. Научи, че мисис Сигурни не е вече модна дама, а може да дава материал само за вестниците; че мисис Чемпиън и целомъдрените ѝ дъщери бяха изпаднали в забрава в новото общество, което не ценеше особено високо целомъдрието; че никаква вечеря не можеше да се смята за успешна, ако на нея не са поканени артисти, музиканти и писатели. Странно бе все пак колко малко я интересуваха всичко това. Тя знаеше, че тия вечери се уреждат с определена цел; защото въпреки умората и грижите си, неуморната Терез подготвяше своята следваща стъпка. Тия вечери

осигуряваха на Лили Бар място в света на нейно благородие Ема и епископа на езичниците; те ѝ даваха ранг.

Първото писмо от Лили след заминаването на Елен от къщата на улица Реноар за Виена пристигна в навечерието на заминаването ѝ от Ню Йорк за Западните щати. Тъжно писмо, измъчено и странно примирено за една толкова жизнерадостна и щастлива личност като Лили. Но тя имаше основания да го напише... основания, които се трупаха едни след други в растяща грамада от грижи и мъчения. Като че самите основи в живота на Лили се бяха разлюлели.

Сезар бе изчезнал безследно.

Загубих вече всяка надежда, *пишеше Лили*, да го видя отново. Нещо ми подсказва, че трябва да е убит; ако е пленен, бих получила досега вест от него. Знам, че е завинаги загубен. Видях го, когато отиваше в сражение. Частта му мина през Мо, на път за фронта, и той остана пет минути... пет скъпоценни минути в Жермини. После изчезна в нощта... Сигурна съм, че е убит.

Но това не беше всичко. И мадам Жигон бе починала. Тя остана заедно с Лили в Жермини при пристигането на немците, защото била много болна и не можела да бяга. Германците влезли в парка и замъка, където прекарвали една нощ. Прогонили ги още на сутринта. През тази нощ именно починала мадам Жигон. Погребана била в семейната гробница в съседното селище Трилпор.

А Жан... осемнадесетгодишният Жан, приятелят на Елен, който препускаше някога с нея из Булонския лес и полетата в Жермини, бил в болница. Бил в частта на Сезар. Сезар се задължил да се грижи за момчето, но изчезнал още при първата схватка с немците. Жан го загубил и се намирал сега в една болница в Ньойи с ампутирани до коляното ляв крак.

Аз съм пак на улица Реноар, *пишеше Лили*, но можеш да си представиш колко тъжен е сега този дом. По цял ден съм сама, а когато изляза, не виждам никого, защото всички са улисани с войната, с грижи за своите приятели и роднини. Мнозина отидоха в провинцията, защото животът в Париж е много скъп. Ние сме отново в безопасност, но аз съм съвсем самотна. Тук няма никакви развлечения. И аз бях много болна; сега разбрах, че съм била винаги чужденка тук. Аз съм си американка, въпреки всичко. Те разбират това и ме оставят сама.

Когато Ребека излезе, мърмореща и почти жестока, Елен остана за дълго с Ханси, без да пуска тъжното писмо. Това бе сполетяло, значи, света на Лили, който изглеждаше така неразрушим и сигурен зад бронята на големите пари! Той бе изчезнал в една нощ, пометен като излишен отпадък през отворената врата. Останал бе само Жан; жизнерадостният, буен Жан, който щеше да бъде завинаги инвалид.

Развълнувана от непобедима мъка, Елен започна да се укорява, че е била понякога груба към мадам Жигон, че се е карала със Сезар. Тя беше нелюбезна към тях, защото (разглеждайки може би за пръв път искрено тези отношения) мадам Жигон ѝ беше безполезна, а Сезар можеше да се окаже пречка по пътя ѝ. Тя разбра за пръв път сега колко дълбоко Лили е обичала своя Сезар. В писмото ѝ нямаше никакви преструвки; тя беше съвсем откровена, убедена сякаш че би било смешна глупост да продължава да се преструва и сега, след станалото. Те бяха любовници; от години ги свързваше дълбока любов... почти дванадесет години може би, откакто любовта им бе препречена от болнавата жена на Сезар. В тази преданост имаше нещо възхитително, още повече като се има предвид, че никакви задължения не ги свързваха един към друг.

Тя стана най-после и започна да се разхожда из стаята, следвана от черното куче. Всичката умора и странна отпадналост, за която бе говорила на мисис Колендър, я обзеха отново. Въпреки своята победа, сред ръкопляскащата тълпа тя се чувстваше преизпълнена със страх от живота, който я смущаваше още от самото начало. Тя живееше в един враждебен свят, където човек трябва да се бори непрестанно, за да

бъде победен най-после по някакво зловещо стечение на обстоятелствата... като това, което бе разрушило спокойната безопасност на Лили. Добре беше наистина човек да е малко смирен.

Тя си припомни, че и Фергус е повлечен от пороя, отнесъл толкова скъпи за Лили хора... Фергус и (тя се спря изведнъж в неспокойното си разхождане и се замисли), Фергус и Колендър, двете същества, които обичаше най-много на тоя свят. Тя бе напълно искрена пред себе си в своята уплаха. Признаваше, че е влюбена в Колендър. Дори ако се бе съмнявала по-рано, всяко колебание бе изчезнало сега. Тя не се опитваше да прогони тази мисъл, за да се спаси от вълнение или да задоволи суетността си. Напротив, отдаде ѝ се доброволно.

Продължавайки да се разхожда неспокойно, тя реши, че трябва да предприеме нещо. Трябваше да ги спаси някак — да спаси Колендър и Фергус; но както Терез в грижите за богатството си, както Хети в отчаянието си, и тя се чувстваше предварително победена. Нищо не можеше да се направи. Зловещото зрелище, звънтящият цирков парад, който се разиграваше из цяла Европа, не можеше да бъде ограничен. Тя не можеше да ги спаси, защото те предпочитаха това зрелище пред всичко друго на света. Да, тя познаваше много добре и двамата... Разбираше какво ги привлича към зрелището. Знаеше, че ако би била мъж, и тя би останала при тях. Те трябваше да бъдат в центъра на събитията, където има най-голямо действие — единият странно отчужден, другият почти упоен от краските, чувството и шума на събитията. Жажда за живот, за поглъщане на блясъка му... Тя разбираше това вълнение, защото бе обзета от него. То нямаше нищо общо с родолюбието; такова чувство е достойно само за французите.

Тя беше безпомощна като Хети, като Терез, като милиони други жени и се ужасяваше от това чувство, защото никога досега не бе се чувствала безпомощна. Тази война, която ѝ се бе сторила отначало само като неприятна досада, прекъсваща собствения ѝ път, се бе превърнала в непобедимо чудовище, пред което беше съвсем безсилна. Едно съвсем ново чувство на човечност смекчи сърцето ѝ сред тоя ужас. Тя беше сега само една обикновена жена, която е изпратила на война близки хора и не може да стори нищо друго, освен да страда в ужас и съмнения.

* * *

Когато се върна в три часа, Ребека я намери, че продължава да се разхожда нагоре-надолу, следвана от черното куче. Не бе обядвала; не бе ѝ минало и през ум дори за ядене.

— Писмото на Лили ме съкруши — каза угнетено тя. — Не зная какво да правя. Искам да се върна в Париж. — Тия думи смаяха Ребека, която остави донесените романи и вестници, и я погледна изненадано.

— Какво? — извика тя. — Да се върнеш сега? Да пожертваш всичко, към което сме се стремили? Да провалиш всичко? Да се откажеш от толкова поети ангажменти? От славата и парите? Трябва да си полудяла.

Елен бе обмислила всичко това, борила се бе вече с всичко, което Ребека ѝ изтъкна. Тя знаеше какво жертва, ако се върне.

— Лили е сама и нещастна там. Някой трябва да отиде при нея.

Така значи! Малките очи на Ребека почервеняха от гняв.

— Лили! Лили! — каза тя. — Не се тревожи за Лили! Обзалагам се, че е намерила вече някой да я утеши.

Елен пристъпи към нея като буреносен облак, властна и заплашителна, с непознато досега достойнство, странно и почти страхотно за Ребека.

— Не можеш да говориш така за нея! Не ти позволявам! Как можеш да говориш така, когато Лили ми е помагала повече от всеки друг? Не ти позволявам! Коя си ти, за да говориш така за Лили... за братовчедка ми?

— Лили ти помогнала! — изпищя Ребека. — Ами аз? Ами аз? — Тя започна да удря яростно слабите си гърди. Носът ѝ заприлича на клон, малките очи почервеняха от ярост. — Нима аз не съм направила нищо? Ами моят труд, моето робуване?

Те застанаха за миг една срещу друга, мълчаливи и разярени, готови почти да се сбият. Бяха млъкнали, защото гневът им бе вече неизразим и всяка се стараеше да се овладее. Мълчанието бе нарушено от Елен, която се засмя тихо и горчиво.

— Може би си права — каза тихо тя. — Аз ти дължа наистина много... всъщност почти толкова, колкото дължа и на Лили. И това ти

дава известни права над мен.

(Разликата беше само в това, че Лили не би пожелала никога да упражнява това свое право.)

— Не можеш да отидеш — продължи Ребека, — особено сега. Помисли за толкова години труд и жертви, които биха отишли напразно! Не виждаш ли, че съдбата ти даде победата в ръцете. Ако ѝ обърнеш гръб сега, ще бъдеш просто глупачка. — Тя видя неочаквано нов довод и го използва в борбата: — Ти си се ползвала винаги от обстоятелствата... сама си ми казвала това... А сега, когато пред теб се изпречва най-благоприятният случай, искаш да му обърнеш гръб. Не мога да те разбера. Защо се грижиш толкова много и неочаквано за Лили?

Елен седна и се загледа през прозореца.

— Може би си права — каза тя. — Ще обмисля по-внимателно този въпрос.

Всъщност тя не можеше да стори нищо. Обзе я пак старото отчаяние, което измести песимистичния гняв. Не можеше да отиде при войниците на фронта, за да утеши Колендър. Самият той не би желал да я види там.

— Може би си права — повтори тя и добави: — Войната е нещо ужасно за жените.

Но Ребека чувстваше, че Елен се бори с чувство не към Лили, а към някого друго, без да може да отгатне кой е той. Тя не можеше да знае, разбира се, че Терез Колендър е писала вече на сина си за своята среща с Елен Толивър, по-красива, по-очарователна и студена от всеки друг път, добавяйки лукаво в послепис: „Струва ми се все пак, че тя е още влюбена в теб. Наблюдавах я просто от любопитство и съм сигурна в това“.

Никоя от тях не знаеше, разбира се, че когато четеше това писмо нейде в калта край Лоос, докато преградният огън ехтеше в ушите му, Колендър се бе усмихнал на женската хитрост, мислейки: „Само от любопитство, наистина!“.

Победи най-после Ребека с една победа, която може би беше всъщност само отлагане на поражението. Дребничката еврейка беше достатъчно прозорлива да разбере, че Елен не може да бъде покорена така лесно: тя разбираше, че временната ѝ победа се дължи само на желанието на самата Елен да я допусне, след като бе преценила всичко

и бе решила, че Ребека има право всъщност. Не можеше да отрече, че би било наистина лудост да обърне гръб на всичко това именно сега. Принадлежейки в известна степен на всички, тя не беше вече пълна господарка на своята съдба; подобна свобода беше предимство само на невзрачните създания. Тя мислеше с огорчение, че продължава да е циркаджийка, която чака зад паравана реда си да забавлява публиката. Сцената бе по-голяма и зрителите изпълваха не модната гостна на мисис Колендър, а просторни салони из целия свят. Разликата беше само в това.

Но по-силен от всяко чувство за дълг или задължение беше някогашният страх от бедността, от нямането на пари, която я бе принуждавала да се преструва пред хората. Тя бе вкусила сигурността на богатството и не можеше вече да се върне назад. Имаше спомени, които не можеха да изчезнат — спомени за дните, когато трябваше да минава дръзко през целия град, още по-лоши спомени за жалкия спестовен живот, воден в „Ръцете на Вавилон“. По-силен от всичко беше страхът ѝ от провала, който би могъл да я доведе при известни обстоятелства, дори и до самоубийство. Една жена, която бе толкова безсърдечна, нахална и горда, не можеше да си позволи да пропадне. И този изход бе затворен за нея.

Тя се озова ненадейно пред въпроса за родния ѝ град. Канеха я да отиде там; колкото и странно да изглежда, съгражданите ѝ се гордееха с нея. Получила бе писма от Ева Бар, мис Оджилви, та дори и от Мей Бигс, която тя се страхуваше да види отново. Тя бе оставила в тях съзнанието, че няма да се върне никога, че влизайки в бързия влак за Източните щати е обърнала завинаги гръб на едно селище, което презираше. Но не бе успяла да се спаси от него; невидими и здрави връзки продължаваха да я свързват с тоя град. Тя изпитваше дори понякога носталгия за пухтящите черни пещи, за празните тъмни стаи на замъка Шейн, завинаги затворени и запустели сега; за полурухващите опушени къщици, приютени далечно от улиците, между зелени морави и стари дървета.

„Още един знак, че смелостта и резкостта ме напускат. Станала съм по-мекушава“, мислеше тя.

Мей Бигс ѝ писа, че построили нова концертна зала и най-подходящо би било да бъде открита с концерт от дъщеря на града.

„Дъщеря на града“, помисли горчиво тя. „Да, аз съм наистина дъщеря на града. И той предявява правата си над мен.“

Това беше вярно. Тя беше дъщеря на града. Имаше неговата неуморна енергия, безсърдечие и гордост. Ако бе родена другаде, в някое не така сурово и дейно общежитие, самата тя би била по-мекушава, успехите ѝ не биха били така замайващи. Вярно бе, че е дъщеря на суровия, неотстъпчив град.

„Така става винаги... — бе казала някога мис Оджилви, — в най-неочаквани места... в села, в бедни фермички... дори в нечист фабричен град като нашия.“

Тя се върна най-последно, отведена там от гордостта си. Само затова че преди дванадесет години се бе зарекла с безумно отчаяние да победи, само затова че се бе хвалила какво ще стори един ден; трябваше да се върне сега, за да им докаже, че го е постигнала. Тази победа имаше за нея много по-голямо значение, отколкото завладяването на Лондон, Париж, Ню Йорк, целия свят. Защото тя не бе се отървала още от родния си град. Щеше да се отърве едва когато видеха и там баснословния ѝ успех.

* * *

Но Хети не можа да отиде с нея. Тържеството на Хети бе провалено. Когато Вечния се бе появил неочаквано на концерта в Ню Йорк, стана явно, че някой трябва да се погрижи за придружаването на стареца до вкъщи; тази задача бе поверена на Чарлс Толивър. Дядо Толивър можеше да се върне, разбира се, и сам у дома си; той познаваше света много по-добре от тях, но не се противопоставяше на каквато и да е проява на внимание от тяхна страна, за да не допуснат, че може изобщо да не се грижат за него. За да си осигури тия грижи, той им позволяваше да го смятат за слаб и почти вдетинен. Не бе забравил колко е удобно да си нечия собственост.

Невъзможно е да се отгатне какви мисли витаеха в будната му старческа глава, докато вървеше със сина си из тъмните улици. Те не разговаряха; бяха както винаги чужди един към друг, като че не ги свързваше никаква връзка. Старецът презираше може би сина си заради смирената му доброта, така неуместна в един свят, където беше

толкова безполезна. Той разбираше може би, че Елен прилича много повече на него, отколкото на баща си. Знаеше, че това тържество е огорчило Чарлс Толивър, защото запечатваше бягството на дъщеря му. Забеляза едва уловима умора в походката на сина си, тъмните кръгове под очите му, отпадналостта му, като че бе уморен от объркания, мъчителен живот, който водеше...

Старецът влезе вкъщи радостно, със светнал поглед. Старецът остана да чете, докато чу в три часа сутринта, че Хети и мис Оджилви се връщат от вечерята в Риц. Защото Чарлс Толивър се бе прибрал веднага в леглото си и в съня, който беше за него действителен мир.

На утрото Хети повика Елен, за да ѝ съобщи, че баща ѝ е болен. Бил в унес; невъзможно било просто да го пробудят. Повикали лекар.

— Той каза — обясни Хети, — че баща ти трябва да е бил отдавна болен, без да се обажда. Не се е оплаквал никога, наистина. Не мога да разбера нищо. Сега е унесен и не говори нищо. Докторът казва, че е много изтощен. И се тревожи, защото татко не оказва никаква съпротива на болестта.

Той не се поправи. Унесът му се засилваше с течение на времето и той започна да говори от време на време безразсъдно, сякаш не е напускал града. Водеше дълги, фантастични разговори със съдията Уилкинс, или разправяше за големите конни състезания.

Когато Елен замина за Западните щати, Хети остана да се грижи за съпруга си и за дядото, който бе станал пак неспокоен след концерта, като че надушваше някакво нещастие.

Новата концертна зала в града, за която братовчедката Ева Бар и Мей Бигс бяха писали с такива подробности и възторг, издигаше бялата си гръцка фасада на няколко ярда от главната улица. Издигната в чест на двете музи — на музиката и на драмата — тя бе заместила по-раншната опера, като я остави на незаконната сестра на музиката и театъра, простичкото дете, наречено кино. При все че новият храм беше току-що привършен и имената на Шекспир, Вагнер (чието име щеше да бъде сигурно изхвърлено сега, след като германците, съставящи гръбначния стълб на града, се бяха превърнали поради войната в руси говеда, професионални разбойници и така нататък), Бетовен (когото комитетът щеше да пропусне може би, защото е отдавна починал), Верди (чиято Аида беше за мнозина върха на оперното изкуство), Молиер (предложен от Ева Бар, но непознат за повечето членове на комитета), Расин (също), Вебер (който беше така непознат, че минаваше за някой екземпляр от естествената история и не можеше да ограби никого, дори в духовно отношение) Гьоте и Шилер (също, при все че бяха под известно подозрение) — не бяха още издълбани на варовиковата плоча над входа, сградата беше вече съвсем опушена от дима, който се сипеше непрестанно над града откъм далечната равнина, дето фабриките работеха сега денонощно, за да произвеждат гранати. И все пак този великолепен храм не би могъл да бъде построен, ако не бяха саждите; опушената му фасада беше доказателство за богатството, на което той дължеше съществуването си. Градът познаваше четири степени в своето развитие. Той беше отначало само един граничен пост в пустинята. Не след много около него изникнаха стопанства с добитък и тежко натоварени с жито коли. После дойде ред на селището, което се разстиляше с безсърдечен устрем, смазвайки всичко по пътя на своето разширяване и процъфтяване. А сега, крадешком и по мнението на много граждани, подозрително, в самото му сърце се промъкваше една изнеженост, която някои смятаха за израждане — любов към красиви звуци, форми

и багри. Тя сграбчваше изотзад, и то най-неочаквано, хора като самия съдия Вайсман. Съпругите на видни фабриканти и търговци на колониал на едро бяха допуснали предателски сказчици и музиканти в една крепост, посветена досега само на печелене на пари. Новите сили се втурнаха ненадейно от закритията си и наложиха на благородното гражданство концертния салон, един храм, издигнат в самото средище на неприятелската крепост.

Този салон се издигаше на няколкостотин ярда от градския клуб — символ на бавно настъпващата промяна, признак, че жените и помладото поколение започват да се отегчават от един свят, съставен само от шум, сажди и облаци от цифри. За хора като съдията Вайсман това беше началото на края. Съдията Вайсман (заселник от Виена) го смяташе за „признак, че някогашната спестовност на първите заселници изчезва. Защото досегашната опера беше достатъчно добра за всякакви концерти и представления“. И пресмяташе тайно колко данъци са били похарчени за белия варовик и резбата.

В този именно раздвоен град се върна Елен, която го знаеше като едно селище, обединено в своето възхищение към дима, разширението и процъфтяването. Всички бяха любезни към нея, въпреки приказките си за предвзетостта ѝ. Те смятаха кучето ѝ (Колендъровото куче) за смешна преструвка, не харесваха неотстъпчивата госпожица Шьонберг, която поиска паричната гаранция за концерта още щом слезе от влака. Някои невежествени кръгове (тоест тия, които нямаха нищо общо с блестящото общество на местния клуб) дори мълвяха, че тя пиела и пушела. Чудеха се как скромната мис Оджилви може да се помири с такова поведение; защото Елен и Ребека отседнаха у мис Оджилви, която виждаше как уютната ѝ малка гостна потъмнява от пушека на цигарите им, без да мигне дори. Нали бе поканила на гости една прочута артистка? Нима и тя не би пушила и не би пила шампанско, ако бе имала смелост? Нима не бе провалила живота си именно от страх пред хорските приказки? Никой не познаваше отдавна тлеещия бунтарски дух, който пламна сега под моравата тафтена рокля, носена от мис Оджилви всеки ден докато Елен гостуваше у нея.

Малката гостна с пампасовата трева, корали и старинни рядкости пробуди сигурно странни спомени в сърцето на Елен. Тя седеше и сега в стола, в който бе седнала една вечер, смутена и горда, свенлива и самоуверена, преди да избяга. Малката стая беше изпълнена със

спомена за Кларънс. Тя си го представяше сигурно такъв, какъвто бе в онази далечна вечер (избледнял вече сред вихрушката на преживяното оттогава насам)..., свит на стола си, изплашен от стария Харви Сетън, пламенен и възбуден, смутен и безгласен, изглеждащ още в тази първа вечер малко смешен и жалък.

Мис Оджилви го възкреси по едно време, като каза на Елен:

— Горкият господин Мърдок! Да бе поживял да види успеха ти!

Дребната старица каза това с най-добро намерение. Тия думи бяха казани само от съчувствие и доброта. Тя не можеше да допусне, че всяка дума нараняваше жестоко Елен. Горкият Кларънс! Той не би бил доволен да види всичко това. Би се почувствал още по-незначителен и жалък. Мис Оджилви не знаеше нищо и за Лили Бар, която се бе появила години след смъртта му... Лили Бар, която нямаше нищо общо с нещастния Кларънс, почти несъществуващ за хората.

Елен победи и тук. Посрещнаха я изработени от цветя приветствия: „Добре дошла в родния край“. Произнесено бе приветствено слово от господин Макговърн, председател на клуба (който води тежка борба с Ева Бар за тази чест). Ръкопляскаха ѝ. Тържество, което я зарадва донейде. Но не бе убедена дали си е струвало труда да дойде.

Тя не посети празните, кънтящи стаи на замъка Шейн. Видя го отдалеко, забулен в дима и пламъка от равнините, от задното прозорче в дома на мис Оджилви на хълма, като единствен паметник на рода ѝ в града. Не би могла да понесе да влезе сама през вратите, откъдето в продължение на толкова години бе влизало на Коледа цяло шествие.

Тя разбра сега, че е била принудена да избяга не само от града. Трябваше да избяга и от „Ръцете на Вавилон“, от Терез Колендър и нейното общество, от собственото си семейство дори, от всички, с изключение на Фергус — да скъса завинаги всяка връзка, която я свързваше или предаваше на другите.

* * *

В деня след концерта мис Оджилви уреди прием. Множество жени и неколцина стеснителни мъже изпълваха малката ѝ гостна. Те влизаха и излизаха в безкраен поток, докато най-последно, не можейки да

ги понася, Ребека нахлу в спалнята на мис Оджилви и се самозабрави от пушене, като четеше същевременно „Свят живот, свята смърт“, единствената книга, която намери под ръка. Затворен в съседната стая, Ханси виеше, недоволен от самотата си.

Отдавна вече се бе смрачило. Елен смяташе също, че няма да може да понася вече това изпитание, приемът започваше да стихва, и последният гост си отиде, когато по чистата пътечка между люляците се появи една пълничка, небрежно облечена жена, заобиколена от цял полк деца. Те бяха всъщност само четири, но броят им изглеждаше удвоен в полумрака. Когато тази жена се приближи, в лицето и фигурата ѝ се мярна нещо познато... особено в смешната кокетна походка, така неподходяща за една толкова пълна и небрежна жена. Елен позна изведнъж тази походка. Жената беше Мей Бигс. Мей вървеше така и преди години, като се кикотеше и подмяташе роклята си насам-нататък, докато се разхождаше под ръка с Елен. Само че сега (помисли си Елен) тя беше двойно по-дебела и гледката не беше същата.

Елен не я дочака да се приближи. В паметта ѝ блесна спомен, който тя не можеше нито да разбере, нито да овладее... Мей Бигс, която бе презирала винаги, идваше по пътечката у мис Оджилви, прегърнала едно дете и повела други три за ръка; една надебеляла и почти остаряла вече Мей Бигс, в смешни дрехи, покрита с дантелки и копчета. Обзе я странно чувство, съставено от радост и скръб, виновност и желание да догони нещо, което ѝ се бе изплъзнало безвъзвратно, може би първата неспокойна младост, потънала завинаги и неусетно във вечността.

Тя застана на прага и извика:

— Мей..., Мей Сетън!

След това разцелува Мей, която се изчерви, като продължаваше да стиска стеснително ръката на най-малката от четирите Бигсови деца.

Те останаха сами в малката гостна, защото, уморена от напрежението и неустойката на местния хлебар да изпрати макароните, мис Оджилви се бе прибрала в стаята си заедно с шишенце амоняк и разговаряше сега в задимената спалня с Ребека, докато кучето виеше в съседната стая.

Щом седнаха, Мей започна да представя децата си едно по едно, започвайки от най-голямото:

— Това е Херман младши... това е Маргарет... това — Мъртън..., а бебето е кръстено на мене.

(Съвсем редно, помисли Елен, две момчета и две момичета, и то последователно момче и момиче.) Двете момченца се ръкуваха стеснително, Маргарет направи реверанс и се усмихна с кокетство, наследено от майка ѝ, а бебето загука и си скри главата. И четирите бяха много спретнати и чистички. Бяха много добре възпитани. Представяха спокоен, добре подреден, удобен и може би еднообразен детски свят.

— Доведох децата — каза Мей, — защото исках да те видят. Ето — каза тя, като се обърна към трите деца, които можеха да ходят, — моята приятелка от младини. Сега е вече прочута. Когато пораснете, ще си припомняте, че сте я виждали. — След това добави рязко: — Оставете кейка Маргарет, докато госпожата ти позволи да си вземеш.

Тя не бе се променила много. Имаше добродушно, приятно лице, по което времето не оставяше големи следи, а тъй като на Мей не можеше да се случи нищо, лицето ѝ също можеше да се промени твърде малко. То беше пълничко и не така подвижно, защото тя бе сега доволна от своя солиден съпруг и личеше, че разполага с големи пари.

— Трябва да признаем — каза стеснително тя, — че много нещо се случи, Елен... Предполагам, че мога да те наричам все още с това име.

Свенливостта и страхопочитанието, които светнаха в погледа на Мей, затрогваха дълбоко Елен. Тя се почувства смешно, безсмислено и почти кошмарно.

— Господи — отговори тя, — та така се казвам! Ти имаш най-голямо право да ме наричаш по име. — После добави: — Разкажи ми сега новините. Аз бях толкова заета, че не съм чула нищо, а отсъствах цели десет години.

Тя почувства, че се изчервява, може би поради неволно изплъзналия ѝ се намек за единствената неприятност, която се бе случила някога между тях. Сякаш бе казала: „Откакто избягах с Кларънс“. Мей нямаше никакво желание да спомене името му. И побърза да отмине нататък.

— Исках да доведа и Херман, но той не обича да ходи там, където има много жени. Обаче желае да те види и ме помоли да те поканя на обед, като каза, че в такъв случай ще се върне във фабриката. Никога не би го познала. Той е вече баща — тя посочи с ръка неспокойната група, която я бе заобиколила, — и е с мустаци.

Елен отклони поканата с искрено съжаление. Защото изпитваше смътно желание да посети приятния, спокоен дом, откъдето бяха дошли четирите деца.

— Не мога да дойда, защото заминавам в осем часа. Виждаш ли, имам възможност вече да върша това, което искам. Имам поети задължения... за концерти, които трябва да изпълня. Но благодаря от мое име на съпруга си. Той би могъл да дойде довечера може би.

Мей не вярваше. Правили опис на инвентара във фабриката за корсети и Херман щял да остане там до полунощ. Хари Сетън (непримиримият враг на Лили) бе починал.

— Той почина през юни; намерихме го една сутрин изстинал в леглото си. След раждането на Джими не спеше вече в една стая с мама. Тя каза, че ако не бе постъпвал тъй, би бил жив и досега.

Херман бил сега шеф на фабриката и имал много пари, но и много грижи. Новата мода бе намалила продажбите на корсети, а освен това ластичните сентюри изоставяли на заден план баленираните корсети, измислени някога от Самуел Бар. Търговията с корсети не вървяла засега, но модата може да се промени, а биха могли да открият и отдел за ластични сентюри. Елен идваше направо от Париж. Предполага ли, че модата на тънките талии ще се върне?

— Разбира се — каза Мей със смях, който беше отзвук на някогашното ѝ кикотене, — жени като мене ще трябва да носят винаги баленирани корсети; ластичните сентюри не са за мене. А сега не мога изобщо да се стягам... — тя въздъхна. — Да бих имала твоята фигура!

Тя обгърна с възхитен и завистлив поглед стройното тяло на Елен с елегантната рокля.

— А дядо ти бил още жив, нали? — запита учудено Мей. — Той беше старец, когато ти замина. Трябва да приближава вече деветдесетте години.

— Сега е на деветдесет и една и е все още бодър — каза Елен. — Излиза сам из града. Никак не се е променил.

— Чудесно — каза Мей, след това настъпи стеснителна пауза, която нито една от двете приятелки не можеше да наруши. Като че нямаше вече за какво да говорят, след като бяха направили кратък преглед на миналото. Виенето на черното куче долиташе отдалеко в малката гостна. Положението бе спасено от третото дете.

— Колко пъти съм ти казвала, Мъртън — извика Мей, — да не пипаш нищо! Не пипай лицата със златните рибки... Ела при мама и си изтрий ръката с кърпичката ѝ.

През това време Елен мислеше тъжно, че е може би по-добре, дето не може да обядва у Мей. Ако темите за разговор между тях се изчерпаха сега за половин час, как можеше да се надява, че ще прекарат цял час. Сабин беше права може би, когато бе казала някога, че е лош признак да имаш много отдавнашни приятели. Това означаваше, че не си способен да вървиш напред.

Пред нея беше Мей такава, каквато е била винаги, като се изключи обстоятелството, че имаше съпруг и не беше вече кокетна и неспокойна. Елен беше права сигурно, като бе казала някога, че на Мей е потребен мъж, безразлично кой.

— Ела сега да седнеш — каза Мей. — Седни на стола и не си люлей краката, за да не издраскаш мебелите на мис Оджилви. — След това се обърна към Елен: — Маргарет взема уроци от мис Оджилви. И ти ще се прочуеш може би някой ден, Маргарет. Ела да посвириш нещо на госпожата! Хайде... бъди добро момиче... Изсвири новото си упражнение „Хубавата стопанка“.

Но Маргарет не мръдна. Тя наведе глава, готова да се разплаче. Майка ѝ започна да я увещава, да я заплашва, да я моли, но напразно. Маргарет не се съгласи да изсвири „Хубавата стопанка“... Положението бе спасено от влизането на Ребека.

— Господи! — извика тя още от прага; но продължението на мисълта ѝ не се узна никога, защото тя млъкна, виждайки Мей и челядта ѝ.

— Госпожица Шьонберг — каза Елен, — да ви представя мисис Бигс.

— Приятно ми е — каза Мей, като загледа втренчено чужденката и добави след стеснително мълчание: — Трябва да си ходя вече. Малката вечеря по това време.

Елен излезе и я изпрати до вратата; след като се сбогуваха и малкото шествие потегли, тя видя, че Мей изостана назад, докато трите деца изминаха половината пътечка. Останала сама с бебето, тя се обърна неочаквано към Елен и каза, като се изчерви:

— Исках да те питам нещо, но едва сега ми се удава случай. За Кларънс — тя се поколеба, след това каза с върховно усилие: — Разправят, че се е самоубил... Не е вярно, нали?

Елен не отговори веднага. После взе ръчичката на бебето в своите ръце и отговори тихо, като гледаше настрана:

— Не, не е вярно... Помниш, сигурно, че той имаше слабо сърце. От това и умря.

— Слава Богу — каза тихо Мей. — Аз имах винаги добро чувство към него и не исках да повярвам, че се е самоубил.

Елен остана на прага без да чувства студа, докато клатушкайки се и заобиколена от челядта си, Мей се загуби в сянката на улицата.

Ребека я чакаше в хола.

— Слава Богу, че се свърши! — каза тя със смях, но забеляза веднага, че Елен не ѝ отговори.

— Това беше моя приятелка от детинство — каза замислено тя. — Заедно сме израснали.

Ребека се засмя отново по същия жесток, светски начин.

— Трябва да се признае, че е била много по-творческа от теб.

Този път Елен изобщо не отговори. Изглеждаше хипнотизирана от изражението в погледа на Мей, когато спомена Кларънс. Стеснителен, свенлив поглед, но все пак с плам, какъвто не бе светвал никога за Херман Бигс. Елен разбра сега за пръв път, че е грешила, защото Кларънс... жалкият, невзрачен, мълчалив Кларънс, починал толкова отдавна вече, беше за Мей един романтичен образ, едно очарователно създание. Мей мислеше и досега за него... може би така, както самата тя мислеше за Колендър.

Всичко бе объркано още отначало. Нямаше съмнение сега, че той би трябвало да се ожени за Мей. И тя се запита за хиляден път какво го е накарало да се обърне към нея.

Затвореното куче продължаваше да вие. Тя отиде да му отвори и то скочи веднага върху нея в изблик на безгранична преданост.

— Милият Ханси! — прошепна тя, като притисна лице до гладката му черна глава.

Шест години бяха минали вече от деня, когато Фергус се бе разминал със сестра си в Атлантическия океан. Той наблюдаваше отдалеко, сред вихъра и вълненията на войната, нейния напредък, ту от писмата на майка си (на която не вярваше, защото знаеше на какви преувеличения е способна тя, що се отнася до децата ѝ), ту от писмата на Елен, а понякога и от вестниците, които се промъкваха с няколко седмици закъснение до неговата въздушна ескадрила на фронта. Той разбираше напълно този възход, както предполагаше и Елен; виждал я бе как работи упорито за постигането му. Възхищавал се бе отдалеко на борбата ѝ и желал пламенно да се запознае с тази Ребека Шьонберг, която бе уредила така сполучливо успеха. И тя беше гениална.

Нито голямото разстояние, което ги разделяше, нито годините, минали откакто я бе видял да заминава в зимната мъгла с нечистия и извехтял параход, който напускаше устието на Северната река, нищо не бе променило разбирателството им. Близостта им не изискваше, като любовта на Хети, постоянен, непосредствен допир. Тя бе по-малко чувство, отколкото съзнание. Всеки от тях знаеше какво точно може да очаква от другия, преди всичко една пълна и безусловна искреност. Те си приличаха твърде много, като се изключи обстоятелството, че Фергус (съзнаващ сам това) нямаше непоклатимата и неумолима воля на сестра си. Това качество именно ѝ даваше предимство пред него, както разбираше и той сам. То ѝ бе осигурило победата. Отсъствието му превръщаше момъка в един очарователен, щастлив и небрежен човек. Но то му даваше жизнерадост и наслади, които тя нямаше никога да разбере.

Войната беше едно напълно подходящо занимание за него. Тя беше едно голямо зрелище, нещо като маскарад, в който той беше едновременно участник и зрител; тя даваше простор на всички наследени подбуди, които не биха се проявили може би при други обстоятелства — любов към приключенията, наследена от дедите

планинари, скитащи на лов за диви зверове, любов към вълненията на въздушния бой, далеко във висините над една земя, жалко умалена и прилична на разгъната релефна карта. Той смогваше да предаде нещичко от тия чувства в набързо написаните писма до Елен, която можеше да разбере на какво се дължи щастието и задоволството му. Това задоволство приличаше на нейното; задоволство от победата над големи опасности, от печалбата в игра с големи залози, от пълното и дълбоко поглъщане в едно интересно занимание. Същата черта, която бе превърнала Сам Бар в бедняк, а старата Джулия Шейн в баснословно богата жена, и на която несръчно построената вечно движеща се машина, ръждясваща нейде из нивите на щатите в Средния запад, щеше да остане вечен паметник. Това беше треската, която разтърсваше целия живот, не някакво глупаво задоволство, а опасности, грижи и дори трагедия, странна, почти неземна жажда за изтръгване възможно най-голям дял от един живот, чиято горчива краткотрайност всеки от тях съзнаваше ясно, до мозъка на костите си почти.

От блестящите писма на Фергус личеше, че той е безумно щастлив в тези дни. Личеше, че някогашният неспокоен устрем бе намерил най-послед своята цел. Старата авантюристична кръв имаше възможност да се прояви.

Той наблюдаваше отдалеко тържеството на сестра си, но за разлика от другите, не изпитваше страхопочитание пред властническия ѝ навик да стъпка безсърдечно тия, които застават на пътя ѝ. Елен Толивър щеше да съществува винаги за него, прикрита може би в черупката на Лили Бар, но все още жива и готова да се прояви. Сърцето, същността ѝ бяха вечни. Те не можеха да се променят. В редките минути, когато можеше да размисли спокойно, той я виждаше такава, каквато я бе виждал винаги — волева, неприятна сестра с дълбоко тлеещ плам, която не можеше никога да покори, в каквото и настроение да я види. И през ум не му минаваше, че тя е сега по-възрастна, в известни отношения по-отстъпчива, а в други още по-сурова, отколкото я помнеше.

От Елен именно той научи за смъртта на баща си. Тя му писа, че този кротък човек изпаднал в унес след първия ѝ концерт в Америка и никога не се пробудил напълно. Имало минути, когато познавал за известно време съпругата си и разговарял с нея, при все че смесвал

странно и трогателно миналото и настоящето. Най-последно му бе писала, със смелия си и едър почерк: „Никой от лекарите не разбра какво го е погубило. Но аз зная. Той загина просто от мъка по родния си край. Ненавиждаше големия град. Такъв беше по рождение. Не бива да казваш никога това на мама, защото тя именно го накара да напуснат града. Виновни сме и ние всъщност... ти и аз, защото тя искаше да дойде при нас. И няма да се спре. Тя е една необикновена жена. Времето не може да я промени, както не променя и Вечния ни дядо. Той е на деветдесет и четири години и, макар да изглежда стар като Матусалем, е все още пъргав и с будна младежка мисъл. Умее да се пази от живота. Пази се така възхитително, щото мисля понякога, че ще преживее всички нас... седнал на стола люлка в стаята си, откъдето ни се надсмива. Открил е тайна, която ние не знаем. И няма да ни я каже никога“.

Чарлз Толивър бе издъхнал тихо и без огорчение, равнодушен към успехите на своите деца, след като ги бе загубил; защото той бе признал отдавна пред себе си, че ги е загубил, нещо, което жена му нямаше да признае никога. Загубил бе не само децата си, но и живота, който обичаше. Преминал бе сега от един изпълнен със сънища сън, прекъсван всяка сутрин от шума на омразния град, в дълъг, несмуцаван сън. Живял бе кротко и спокойно, дружелюбен към всички, оставил своя дял в света почти само като баща на децата на Хети, предавайки им качествата на стария си баща, които бяха се слели с качествата на Хети, за да създадат потомство като Елен и Фергус. Тия деца не бяха нито за миг негови... те бяха винаги деца на Хети и на стария си дядо...

Минаха още три години преди Елен да може, прибавила вече Австралия и Южна Америка към списъка на своите победи, да се върне в Париж, който не бе виждала от деня, в който замина с Ребека за Виена, където не бяха стигнали и никога вече нямаше да отидат; защото, както казваше Ребека, някогашната Виена бе изчезнала завинаги. Елен нямаше да узнае никога този град като такъв, какъвто бе по времето, когато Ребека бе посещавала чичо си Ото, собственик на сапфирени мини в Камбоджа.

Тя се върна най-после в Париж против желанието на майка си и съвета на Ребека, за която това връщане означаваше само хвърлени на вятъра пари. Но Елен не можеше да постъпи другояче. Трябваше да се върне. Тя не можеше да обясни своя вътрешен усет, но му вярваше напълно, както му вярват изобщо всички умни хора, смятайки го за натрупана опитност, струваща повече от всякакви логически умозаклучения. Трябваше да види отново Лили и прекрасния (толкова тъжен и променен) дом на улица Реноар. Понякога я обземаше необясним страх, че може да закъснее, ако не замине веднага... За какво? Не би могла да отговори на този въпрос, макар и да допускаше смътно, че в случая се касае за Фергус и Колендър. Лили не беше в опасност; тя живееше спокойно на улица Реноар или в бялата си вила в Ница.

Цели две години Елен бе ръководена от случая или от Ребека Шьонберг, поклонница на изгодната случайност. Но сега не искаше вече да чака. Затова, след ужасно скарване с Ребека, при което и двете се смъкнаха до равнището на улични продавачки, тя замина за един град, който нямаше никакво значение за успеха ѝ, един запустял и всяка вечер затъмняван град.

Някогашният страх не я напускаше сега по цели дни. Животът отлиташе край нея... И тя щеше може би да закъснее.

В една влажна пролетна вечер Фергус излезе от метрото в Паси, за да отиде на улица Реноар. Той бе ходил там неведнъж досега, защото Лили му бе дала с радост една от стаите на горния етаж на запустялата и празна къща. Но неговите посещения не бяха весели. Той намираще Лили сама вкъщи, в жалейка за мадам Жигон и племенника ѝ, барона. Старинната красота на жилището не беше изчезнала; и Лили дори не бе много променена. Тя изглеждаше поразително млада, но беше тъжна и много по-мълчалива, отколкото бе по времето, когато бе седял като омагьосан до нея на семейните вечери в замъка Шейн. От любимите кучета на мадам Жигон бе останала само Крикет, своеобразното затлъстяло старо абърдийнско куче, което вървеше винаги по петите на прислужницата Августин и душеше постоянно креслото на мадам Жигон пред камината.

Той се бе запознал с братовчеда си Жан, сина на Лили, когото не бе виждал досега — висок червенкос младеж, недоволен от недъга, който го задържаше в Париж, в канцелариите на военното министерство. Странно бе да видиш своя братовчед (Жан приличаше поразително на Фергус в много отношения) да се чувства французин и да говори английски като чужденец. Той бе срещнал тук на чай някой си господин Дьо Сион, който изглеждаше много предан на Лили и имаше някакви връзки с правителството — изискан беловлас мъж, овдовял неотдавна. Всичко това беше странно и чуждо, но след известно размишление не се различаваше особено от замъка Шейн, който бе изглеждал винаги сред фабриките като чудновата отломка от стария свят. Обяснението на тази загадка беше Лили, грешницата в рода, която се бе заобиколила с тайнственост и разкош. Познавайки нея, човек можеше да разбере как може да съществува връзка между задимения град в Западните щати и спокойния, прекрасен дом на улица Реноар. Тя принадлежеше и към двете места, а същевременно и нито на едното... жена от онези, които са съществували вечно. Фергус познаваше жените по-добре, отколкото ги познават мъжете на неговата

възраст, защото те го заобикаляха винаги с готовност, но не бе виждал нито една, която би могла да се сравни по съвършенство с Лили. Той я разбираше сега... не беше вече малко момче, седнало като омагьосано в малката трапезария на замъка Шейн. Той разбираше вече света. Опитността не бе го отминала.

Той си припомняше за стотен път това, когато излезе от метрото в мъглата, закрила високите бели сгради на площад Албони. Той се бе променил сега в известно отношение. Беше вече мъж, при все че изглеждаше почти непроменен от деня, когато бе изпратил Елен за Европа. Чертите му бяха по-твърди и по-ярко очертани; станал бе по-красив. Но беше все още млад; младостта му именно правеше впечатление — една буйна, упорита младост, която няма никаква особена ценност, но радва всеки чувствителен към нейната лъчезарност. Той вървеше със самоуверена походка, не от самомнение, а само от прекалена жизненост.

Щом излезе от тъмнината, забеляза сянката на старата цветопродавачка, седнала под дъждобрана си сред дъжда и мимозите. Той се спря в слабата синкава светлина на затъмнените улични лампи и купи цял сноп златисти цветя. (Мимозите цъфтяха сега в Ница и обсипваха бялата вила на Лили с уханния си прашец.)

Старицата се засмя, трогната и стоплена от младостта му.

— За кръстницата ли? — попита тя на френски. (Продавала му бе и друг път цветя.)

— Не — отвърна той. — Този път за сестра ми.

Защото той отиваше сега на улица Реноар, за да види Елен... Елен, която не бе виждал от години... Елен, прославената велика пианистка.

Когато отмина, той си каза, че е било истинско щастие да попадне на старицата. За една музикантка, за жена на изкуството цветята... огромният сноп цветя са най-подходящ дар. Елен щеше да оцени постъпката му. Може би я очакваше.

В тази синя тъмнина (прекрасно време за нощно нападение) Фергус мина покрай Кафе Дьо Турел и магазините със спуснатите рулетки. Къщите се издигаха заплашителни и черни. Улица Реноар зееше като паст между магазина и тютюнопродавницата. Мъчно щеше да намери къщата, обърнала към света най-незначителната си фасада и почти незабележима между еднообразните съседи. Отдалече, откъм

склона, който се спускаше към Сена, долиташе шум от заглушени от влагата стъпки. Но самотният минувач зави в друга посока и звукът от стъпките заглъхна.

На стотина стъпки от площада той се спря пред един дом, за да открие номера, невидим в тъмнината. Не можеше да го отгатне и опипом. Той застана замислено и започна да оглежда улицата, когато дочу изведнъж в плътния мрак откъслечна, далечна музика. Той се послуша и позна най-последно мелодията: Соната „Апасионата“. Във влажния нощен въздух към него долиташе само кресчендото, когато музиката се надигаше в безумна волност... Не можеше да има никакво съмнение... свиреше Елен, по-величествено от всеки друг път.

Застанал в мъглата пред входа, докато музиката долиташе до него през дългите, украсени с ламперия коридори и стълби, той бе обзет от странно чувство, граничещо почти с ясновидство. Не беше вече на мокрия паваж пред тежката врата, стъпил на земята. Струваше му се, че се намира нейде във висините, свършено сам; или по-точно, че е мъртъв. Това чувство беше почти ужас пред окръжаващата го безкрайност — едно чувство, каквото бе изпитал само веднъж-дваж досега, когато бе излитал в нощен полет и не виждаше за известно време никаква земя долу, никаква твърдина в цялата вселена — ако съществуваше изобщо, той съществуваше само като загубен във времето и пространството атом. Той чувстваше смътно, че това състояние наподобява сигурно смъртта... едно чувство, изпълнено със страхопочитание и смирение.

А ето че животът придоби ненадейно поразителна яснота. Той се осъзна внезапно и искрено такъв, какъвто е — човек, който не е сторил никому зло, не е постигнал нищо и е търсил само радост в живота. А другите... той видя и тях със същата страхотна яснота... Елен, толкова по-ценна от него, въпреки всичките си недостатъци, надарена с такова вродено благородство; майка му, изпълнена с такава пламенна жизненост, малко мрачна и трагична, все още не признаваща никога трагедията, когато бъде сполетяна от нея; Лили, водила живота си по план, който не бе разкрила никому, предпочитайки да го крие така, както криеше и останалите тайни в съществуването си; Жан, когото почти не познаваше досега, Жан, който не беше нито французин, нито американец, нито дори законно дете. Видя живота и на Жан, с неговата странна, безгласна трагедия; видя стария дядо Толивър, застанал

настрана от всички, чужд и студен, непостижим за мрежата, която оплиташе всички... Дядо Толивър, който пазеше ревниво своята тайна. Най-ясно виждаше Елен, която се бореше със странна, неуморна смелост, използвайки всяко оръжие, което има под ръка и което може да не бъде винаги почтено. Тя ще избере някой ден само почтените. Тогава...

Далеко нейде, зад плътния покров на тъмнината, музиката заглъхна най-после и той се озова отново на паважа пред входа, като изтриваше лице с ръкава на синия си шинел, с вида на човек, който се пробужда от дълбок сън. Големият сноп мимози бяха в нозете му. Странно! Той бе наистина мъртъв за миг, напуснал напълно този свят. В улицата настъпи отново синя, влажна тишина. Под всяка лампа имаше локвичка синя светлина, която не беше всъщност никаква светлина, а само друг вид мрак.

Той събра мокрите цветя и потропа. Не можеше да намери звънеца в тъмнината. Мина доста време преди появата на Августин, която си бе легнала вече, както изглежда, уверена, че никой не би дръзнал да излезе в такава нощ. Тя беше в някаква утринна роба, украсена с весели амурчета, и държеше с една ръка косите си. Той видя с поразителна яснота всяка подробност, включително и вените на големите ѝ зачервени нозе, полузакрити от огромни тъмночервени пантофи.

— О, вие ли сте, господин Толивър! — каза тя. — Мадам Шейн не е тук... В Ница е.

Отново го обзе чувството, че се връща от онзи свят. Августин бе изненадана, като че бе отворила на призрак. А всъщност нямаше нищо необикновено в това да се направи посещение в десет часа вечерта, дори и в подобна нощ.

— Аз дойдох да видя сестра си... госпожица Толивър.

— Тя е тук... в салона. Каза ми, че мога да си легна. При нея има един господин.

За Августин бе невъзможно, разбира се, да отиде да съобщи за идването му в облеклото, с което бе излязла да отвори. Той свали шинела си, докато бретонката държеше мимозите със светнал от възхищение поглед пред младия пилот. Той беше строен и прекрасен в синята си униформа, със сребърните крилца, които блестяха на гърдите

му. И замая Августин... със сините си очи, с русите къдри и разглезена усмивка.

— Аз ще отида сам — каза той, като взе цветята от ръцете ѝ. — Не се безпокой. Ще се оправя.

Той тръгна по дългите стълби, където свещите блестяха слабо край гладката ламперия. На половината път, където галерията се раздвояваше, до слуха му стигнаха отново звуците на музиката. Но този път съвсем различни; нямаше дълбоко кресчендо, нито извисяващи се пламенни звуци. Музиката беше тиха, нежна, трогателна. Той чу най-послед един глас — гласа на Елен, — която запя с неподозирано красивия си контраалт. Фергус пристъпваше бавно по стълбите, почти докосвайки с рамо ламперията под слабата светлина на свещите. Откъм далечината на топлата старинна стая звукът достигаше до него със същата поразителна яснота, която засягаше сякаш всичките му чувства...

*Ние нямаме вече дом,
врагът взе всичко, всичко, всичко,
и мъничкото ни легло дори.*

*Той изгори училището и учителя ни дори,
и църквата, и Исус Христос,
и просяка в нея, не смогнал да се спаси.*

Тя пееше тихо, с неизразима скръб... Елен, която проклинаше войната, Елен, която се мъчеше да я забрави, която ѝ бе обърнала гръб и не бе взела никакво участие в огромния, зловещ цирков парад. Какво ли знаеше тя за нея? Какво знаеше за Коледата и за „Малките дечица, които нямат вече дом“?

*Врагът взе всичко, всичко, всичко...
Ой, Коледо, и обувчици нямаме вече.
Ой, Коледо, Коледо... не ни донасяй само играчки!*

И все пак, докато я слушаше, Фергус разбра, че тя познава войната. Новата Елен, артистката, познаваше войната, както познаваше всичко, защото — независимо от Ребека Шьонберг, независимо от ослепителната светлина и от изпратените от импресариото букети, независимо от всички ръкопляскания — тя беше артистка. Застанал в полумрака на стълбите, той разбра, без да я види, че се е променила. Нещо бе станало с нея.

*Врагът взе всичко, всичко, всичко...
и мъничкото ни легло дори...*

Простичкият припев отекваше из просторните стаи. Като че го пееше дете — простичко, чистосърдечно дете. Фергус почувства за миг колко чудновато, безнадеждно глупаво и жалко явление е войната. Не бе го разбрал досега.

Но дари с победа френските деца!...

Фергус пристъпи и последното стъпало на дългата стълба. Тихата музика на Дебюси заглъхна. Още щом влезе в стаята, той видя, че Елен не е сама. Тя беше пред пианото в дъното на стаята, край веселия огън, дете бе седяла и в първия ден, когато бе влязла в тази стая, за да открие мадам Жигон, малкия Жан и двете кучета. Сега бе останала само Крикет, която лежеше самотна и затлъстяла пред камината, и Ханси, голямото черно куче вълк. Редом с нея, гърбом към вратата, седеше чернокос мъж в синя униформа, като униформата на самия Фергус; докато момъкът беше още до вратата, заглушавайки изненадата си, непознатият се наведе, прегърна Елен и я целуна. Той забеляза, че и тя е прегърнала този човек; но това, което го изненада, не бе прегръдката им, а силната и бяла ръка на Елен, свита като че в страдание и съпротива. И все пак тя не се бореше. Съпротивата се чувстваше само в бялата ѝ ръка, като че всичката ѝ воля се бе съсредоточила там.

Фергус трепна, обърна се внезапно и се скри зад стълбата, сякаш бе видял нещо отвратително. Всичко бе провалено вече — провалена бе появата, която си бе начертал, надеждата да я намери сама, насмешливата, шеговитата реч, която възнамеряваше да ѝ каже. Непознатият мъж я бе отнел, застанал бе помежду им като непреодолима преграда. Смешно...

Чувствайки се като малко момче, което е било заловено в подслушване, той се поизкашля, потътри нозете си и след това влезе повторно. Този път двойката се обърна. Елен трепна, погледна го за миг втренчено, после се втурна към него с думите:

— Фергус! Фергус! Трябваше да ми кажеш, че имаш отпуск!

Той разбра веднага, че тя допускаше да ги е видял. Лицето ѝ пламна от срам и накърнено самолюбие. Брат ѝ познаваше надменната ѝ свенливост, дължима на нейното диво нежелание да разкрие каквато и да е частица от личността си.

Красотата ѝ го смая. Той бе виждал нейни снимки, но в тях не личеше гордото господство, което поваляше като че ли всекиго по пътя си. Стори му се, че старата Джулия Шейн, майката на Лили, трябва да е изглеждала така на младини. Само че тя е носила кринолини, а Елен беше в тясна черна рокля, която ѝ придаваше вид на (неизбежната някогашна усмивка се появи отново на устните му), на хрътка. Беше невероятно променена. Стеснителността ѝ бе изчезнала. Към него пристъпваше сега не плаха девойка, а величествена, блестяща, пламенна жена.

— Фергус! — извика отново тя и без да обръща внимание на мимозите, смачка светлозлатистите цветчета о синята му куртка, така че жълтият пращец помрачи сребърните крила. Тя го целуна пламенно и го задържа продължително в обятията си. Беше възбудена както никога досега. Свенливостта и сдържаността ѝ бяха изчезнали поне засега. Той почувства суетно задоволство, като че ѝ беше съпруг, а не брат. Тя беше наистина същество, с което човек можеше да се гордее. Не бе никак чудно, че този непознат...

Мургавият мъж бе станал и ги чакаше неспокойно да отидат при него край камината. Той беше красив човек на тридесет и пет години приблизително, при все че можеше да е по-възрастен, доста слаб — вероятно от тежестите на войната. Мургавото лице се озаряваше най-неочаквано от две сиви очи, които гледаха сега с дружелюбно

учудване. Тия очи омагьосваха и като че виждаха неща, които другите не можеха да видят.

— Ричард — каза Елен, — това е брат ми Фергус... А това е господин Колендър.

Гласът ѝ трепереше от вълнение. Тя бе се върнала в Париж за тази именно минута. И двамата бяха сега при нея, двамата, които обичаше най-много в света. Не бе закъсняла, въпреки всичко.

* * *

За Фергус бе ясно, и сред минутното разочарование дори, че е попаднал несръчно в едно твърде странно положение. Той разбираше сега защо Елен бе изпратила Августин да спи. То обясняваше както възбудата, така и внезапното изчезване на сдържаността, която тя носеше винаги със себе си, както войник държи своя щит. Тя беше все още смутена и запали цигара със смешното намерение да скрие това смущение. Странно бе да се види тази така самоуверена и свикнала да се владее жена да проявява едно чисто ученическо кокетство. Това беше нова Елен, каквато брат ѝ не бе виждал никога, каквато никой може би не бе виждал досега.

А непознатият? Той продължаваше да стои малко разкрячен, като доизпи чашката си с шартръоз и се полюляваше леко на петите си, спокоен и леко усмихнат, с усмивка, в която би имало топлота и дружелюбност, ако не бе изражението на сивите очи. В тяхната тъмна, невзрачна дълбочина имаше нещо злокобно... напомнящо котешко лукавство. Един наистина котешки поглед, горд, чувствен, равнодушен, отчужден и неспособен да отрази някаква усмивка.

Седнаха; Фергус изпита за миг изкушение да заяви направо, че ги е видял неволно, че знае много добре в какво положение е попаднал без да иска. Това би разсеяло може би напрегнатостта и би прояснило атмосферата, като им даде възможност да застанат на едно и също равнище, да заговорят и да се посмеят като стари приятели. Не му мина и през ума, че Колендър може да е любовник на сестра му, защото въпреки всичкото ѝ смущение и изчервяване, той знаеше, че такова нещо е невъзможно. Освен това държанието им не беше държание на любовници; липсваше скритата близост, която изхожда

само от едно определено отношение. Те се държаха с известна официалност и отчужденост. Пламъкът между тях не беше още съвсем ясен и волен; съществуваха явни пречки и недоразумения. Още от пръв поглед личеше, че отношенията им са сложни и донейде смешни. И Колендър дори, опитен светски човек, който не беше нито девственик, нито дръвник, се чувстваше неловко.

— Господин Колендър — каза Елен, — е мой отдавнашен приятел. А едва онзи ден го видях след дългогодишно отсъствие.

Но това не беше никакво обяснение за Фергус. То не съобщаваше нищо за станалото през тия години, за интригите на старата Терез, за тлеещата страст, подхранвана и, както Терез разбираше много добре, засилена от отсъствието и спомените, вместо да угасне. Не разкриваше нищо за съзнателните или несъзнателни сили, изтъкали бавно вече привършената мрежа. Само Фергус подозираше сега, че тя е привършена вече. Разбра го с нов проблясък на ясновидството, което го бе обзело, докато чакаше на улицата пред входната врата. Той разбираше с една почти неземна положителност, че този именно мъж беше човекът, когото съдбата (тази безсмислена сила) е предопредила за сестра му. На този човек бе съдено да понесе бурния замах на нейната сурова енергия и безгранична преданост, на всички сили, останали досега скрити и спящи у нея. Този опасен мъж... (Странно как силните жени са нещастни в любовта, как правят често избор, който всеки, и най-големият глупак дори, ще намери за погрешен.)

Такъв поток от мисли протичаше под повърхността на учтивия им разговор, воден с такова добросъвестно усилие въпреки напрегнатостта, която никой от тях — и Колендър дори — не успяваше да разсее. Възбудата на Елен бе изчезнала бързо, както минават изобщо такива дългоочаквани минути. Само един миг радост от присъствието и на двамата, последван от смътно разочарование и неловкост, които помрачиха всичко.

Напрегнатостта изчезна малко, когато Фергус, опитвайки най-различни теми за разговор, за да разсее равнодушието на госта, заговори за Лоос и Амиен, които Колендър познаваше така добре от земята, както Фергус — от въздуха. Но и това не помогна за повеждане на общ разговор, защото сега пък Елен остана извън него и започна

дори да се муси, докато ги слушаше да разговарят за един или друг сектор от фронта, откривайки, че са участвали в едни и същи боеве.

— Моята батарея — каза Колендър, — е точно зад кота 408, в завоя на шосето за Жун...

— При Жун — прекъсна го Фергус с пламнало от въодушевление добродушно лице, — разбихме едно германско ято, като свалихме четири апарата.

— Виждали ли сте Реймон? — попита Колендър. — Дивизионният генерал? Едно знаменито магаре!

Той беше в Сен Пол, когато бях там. Направи преглед на дивизията при връщането ѝ от изток... Видях го на един балкон...

И така нататък, разговаряйки за едно зрелище, което Елен ненавиждаше толкова затова че не можеше да участва в него, колкото и по други причини. Тя би го предпочела сега пред всичките си успехи и победи; но това беше съвсем безполезно. Въпреки всичката си сила и власт, тя беше все пак само жена, за която бяха недостъпни преживяванията, въодушевили сега Колендър и брат ѝ. Те ѝ се изплъзваха в един съвсем чужд за нея свят.

* * *

Най-после, оставяйки ги да разговарят, тя излезе да им донесе уиски и сода, а след като прекъсна за известно време разговора им, докато налее по една чаша всекиму, отиде до пианото и започна да свири тихо, сякаш искаше да ги върне неусетно към себе си. Този план се оказа сполучлив, защото разговорът им заляна и най-после стихна съвсем; войната бе изоставена и Елен зае отново центъра на вниманието. Двамата мъже се облегнаха на столовете си, в добросъвестно мълчание, заслушани в музиката ѝ; Елен свиреше наистина така, както не бе свирила от години. И си възвърна за миг нещичко от радостта, която ѝ се бе изплъзнала така бързо.

Тя свиреше неща, които щяха да се харесат на Фергус, които бе харесвал, когато му свиреше в бащиния дом на Сикамор стрийт и в жилището в „Ръцете на Вавилон“, неща, свирени само за него в часове, когато не беше вкъщи, за да я смуцава с умолителния поглед в мътните си очи. Изсвири простия старинен танц от Атинските

развалини, един-два валса и погребалния марш от Шопен, който бе за Хети „Погребален марш на Мак Кинли“, а за Фергус пробуди спомени от замъка Шейн и Елен в шемизетка и пола, с окачена на колана чанта. Тя ги омагьоса дотолкова с музиката си, щото нито един от тях не чу първия писък на сирените, долитащ от далечните улици, нито тътнежа на оръдията от височините на Монмартър.

* * *

Едва когато тя престана да свири и сложи замислено ръце на белите клавиши, Колендър трепна и промълви на френски:

— Швабите са дошли... Чувате ли? Сирени!

От съседната улица, може би от площад Паси, се чу писъкът на пожарникарска тръба, който проникна в стаята въпреки тежките брокатови завеси, затъмняващи прозорците. Писъкът се повтори и потрети, а след това се чу слабият, далечен тътнеж на оръдията, като гърмеж на слаби фойерверки, Фергус стана и погледна часовника си.

— Трябва да вървя — каза той. — Закъснял съм вече.

— Не — възрази Елен, — не те пускам сега, посред въздушното нападение. Можеш да пренощуваш тук... има място за всички.

Тя трепереше, сякаш се боеше да не го изгуби толкова скоро. Фергус се усмихна.

— Не — каза той. — Имам среща с човек от моето ято... Той ме чака вече.

— Не може да те чака сега... именно сега.

— Невъзможно, Елен, той ще ме чака. Господи! Аз съм прекарал стотици въздушни нападения! Всяка нощ се опитват да ни свалят...

Тя го бе уловила за ръката и го молеше тревожно:

— Но това е съвсем друго нещо...

— Друго е — изсмя се Фергус. — Опасността тук е едно на милион...

Колендър се усмихна, сякаш искаше да подкрепи твърдението на Фергус, че няма никаква опасност. Той нямаше основание, разбира се, да настоява за оставането му. Накрая победи Фергус — с постоянството си; нещо необичайно, защото обикновено побеждаваше по-силната Елен. Но тази вечер той беше твърд и уверен в дълга си. Тя

си каза, че сигурно войната и годините, изминали откакто го бе видяла за последен път, са го направили толкова твърд и със силна воля.

Тя отиде да го изпрати до вратата; когато излязоха от просторната стая и тръгнаха по стълбите, тя каза:

— Няма да се върнеш още утре на фронта, нали?

— Не. Ще дойда да те видя пак. Може да прекарам една-две вечери при теб.

В държането им се забелязваше някаква отчужденост и официалност, като че Колендър ги бе последвал и вървеше между тях по лъскавите стълби. Тя му помогна да си облече шинела и го целуна нежно.

— Утре ще бъде по-добре — каза тя. — Ще бъдем сами. — И добави тихо, като обяснение: — Неговата отпуска изтича утре.

Фергус загаси свещите, отвори вратата и се огледа. Дъждът бе спрял и далеко над тях, зад покривите на отсрещните къщи, прожекторите осветяваха едно синьо и светло като уличните лампи небе, по което плуваха бавно едно-две бели облачета.

— Погледни — каза тихо Фергус, — открили са един.

И двамата застанаха пред отворената врата като омагьосани от гледката на един самолет Гота, превърнат в сребърна пеперуда от дългата светлинна ивица. Далечно нейде в другия край на града се чу внезапен трясък, последван от втори, трети. Сирените продължаваха да реват, ту от един, ту от друг край на града.

— Величествено! — каза задъхано Елен.

— Не нападат нашия квартал. Опитват се да засегнат мостовете и правителствените здания. А аз трябва да свия само до другия ъгъл... до булевард Клебер.

Те говореха шепнешком, обзети отново от съзнанието за своето собствено нищожество. Сякаш невидими фигури ги подслушваха из тъмнината. В погледа на Фергус светеше възбуда... птичка, пленена от студена лъскава змия.

— Трябва да вървя — прошепна Фергус, без да снема поглед от сребърната пеперуда. — И без това съм закъснял.

Елен остана на прага, докато мракът го погълна; после затвори бавно вратата и тръгна замислено по стълбите. Грохотът на оръдията, писъкът на сирените и екотът на далечните, отекващи трясъци ставаше все по-глух и по-глух.

* * *

Колендър я чакаше в продълговатата гостна, застанал пред камината с чаша в ръка.

— Гордея се с брат си — каза тя, като се приближи към него с известна предизвикателност, сякаш искаше да го укори за равнодушието му.

— Слушал съм за него — каза спокойно Колендър. — Той е известен в дивизията на Реймон.

Тя не отговори. Само дръпна стола си по-близо до огъня и се загледа мълчаливо в светлия пламък. Не се чуваше нищо друго, освен запъхтяното дишане на Крикет, доволното глухо ръмжене на Ханси, който се бе прострял до нея, и далечните отзвуци нейде откъм Шан дьо Марс.

— Би било по-добре може би да слезем в зимника — промълви най-после Колендър. — Последното попадение беше по-близо.

Но тя отказа.

— Не. Защо да сляза? — Разбираше, че за Колендър това е съвсем безразлично. Тя знаеше, че цялата му философия можеше да се изрази в едно изречение: „Ако ще се мре — ще се мре“. Важното беше да живееш, докато си жив. — Не — повтори тя. — Защо ще се страхувам, когато вие с Фергус не се боите?

— Не е все едно — каза тихо той.

— Няма защо да не е.

За миг й се стори, че и тя като че взема участие в зрелището. Можеше да поеме част от опасностите, на които се излагаха те — единият с безразличие, другият с пламенна възбуда.

— Много по-леко е да съм с двамата — прошепна тя, — отколкото да стоя тук сама, без да зная какво става с вас.

Под тежките, чувствени клепки, полузакрили сивите очи, блесна внезапна искра от възхищение пред храброто и недоволно настроение. Той почувства може би, че и тя може да излезе безгрижно на улицата, както бе излязъл самият Фергус, че би могла да влезе със спокойно и ведро равнодушие в атака; защото я беше яд на войната, яд я беше така, че можеше да презре целия безсмислен живот. Беше сърдита и

предизвикателна, с някакъв олимпийски гняв, без да се интересува от последиците или цената, която ще заплати за него.

Чу се нов, по-близък трясък, по посока към Трокадеро, и под клепките на Колендър светна пак сдържано възхищение. Елен не мръдна. Тя продължаваше да седи, сложила ръка на главата на Ханси и загледана в огъня.

— Не мисля за себе си — каза ненадейно тя, сякаш отговаряше на незададен въпрос, — а за брат си.

— Той трябва да е стигнал вече до мястото на срещата си. Булевард Клебер не е далече.

* * *

Тя мислеше смътно и за това, което се бе случило преди внезапната поява на Фергус. Колендър ѝ бе казал, че Сабин се развежда най-после с него. Не бил поискал това от нея. Тя му казала, че не може да понася повече положението си. Не можеше да каже какво участие има майка му в това решение.

— Не зная — бе казал усмихнато той. — Сабин не каза нищо, а мама отрича да е разговаряла с нея по този въпрос. Но тя не би се поколебала да излъже съзнателно, ако смята, че това е целесъобразно. Понякога ми се струва, че не е много хитра, а след това виждам, че е била глупава, само защото това ѝ е било по-изгодно, че глупостта ѝ е била продиктувана от една дяволска съобразителност.

След това ѝ бе разказал всички хитрувания на Терез, за да го накара да се ожени повторно, всички блестящи подробности, които му бе писала за Елен.

— Всичко това е вярно, разбира се — добави той. — В това няма никакво съмнение. И все пак не би трябвало да постъпи по този начин.

Елен се бе засмяла и му бе разказала за срещата си с Терез в библиотеката в дома на Мърей Хил след концерта и го бе запитала ненадейно:

— Трябва ли да тълкувам това като предложение за женитба?

— Майка ми знаеше, че не бих и помислил да се ожения за друга жена. Нямахме смисъл да се женя изобщо.

Тя бе помълчала известно време след тия думи и бе вдигнала най-последна глава, за да го запита:

— И вие искате да се ожените за мен само защото това е единственият начин да ме притежавате?

— Не.

Мисълта ѝ се върна към топлия следобед в жилището в „Ръцете на Вавилон“, когато бе почти победил самообладанието ѝ. Той бе съвсем друг тогава, много по-пламенен, по-властен и опасен; но тя съзнаваше все пак, че опасността не бе така голяма някога, когато той седеше до нея в тази просторна гостна, спокоен и замислен, наблюдаващ я с дълбока съсредоточеност.

— Но имаше едно време, когато вие бихте ме взели по какъвто и да е начин — каза бавно тя, — дори и без да се ожените за мен.

Той седеше наведен напред, опрял лакти о колената си и сключил ръце. Те бяха така изпънати, че ставите се виждаха през обгорената от слънцето мургава кожа.

— Не — отговори той. — Това не е вярно. Аз щях да се ожения за вас и тогава. Искях да се ожения за вас; но бях млад и мислех, че мога да получа всичко, което пожелаая.

Желанието ми беше все така именно да се ожения за вас. Аз съм получавал винаги всичко... Ще бъда искрен и ще призная, че съм вземал всяка жена, която съм пожелавал... с изключение на вас... Но вие сте единствената, за която съм пожелал да се ожения. Кълна се, казвам истината.

Тя го наблюдаваше и не можеше да допусне, че я лъже. Видя сключените му ръце. Видя, че насмешливото изражение бе изчезнало от лицето му. Видя с внезапен трагичен спомен малката жила да тупти на шията му, както туптеше и на шията на Кларънс. Но сега всичко бе съвсем различно. Нямахме вече упорита надменност, нито внезапен, буен изблик на страст. Той не я прегърна и не се опита да я измъчи с ласки, отслабващи съпротивата ѝ. Те разговаряха спокойно, с почти насмешливо равнодушие, под което бушуваше чувство, много по-дълбоко и властно от всички вълнения, изпитани от тях в задушния следобед в „Ръцете на Вавилон“. Всичко бе променено. Те бяха по-възрастни, по-мъдри, а в известно отношение и по-добре разбиращи. Променен бе и светът около тях... Бедното малко жилище бе отстъпило мястото си на старинния, прекрасен, блестящ дом. Този

замислен, спокоен Ричард беше много по-опасен, отколкото младия и пламенен Ричард, когото бе познавала тогава. По-опасно беше сега, защото вълнението засягаше всичките ѝ чувства, а времето летеше неумолимо край нея...

Тя не му отговори и той продължи най-послед със същия тих глас:

— Вие сте сега светска жена и едва ли ще повярвате това, което сте вярвали тогава. Няма да се извинявам. Аз не обичах Сабин. Никога не съм я обичал. Този брак беше предварително уреден... както хиляди други, само че се оказа нещастен... Не можах да се влюбя насила. Никой не може да стори това — той помълча. — А тя не можеше да се спаси...

Той изказа последните думи с такова скръбно смирение, щото не можеше да се допусне, че има каквото и да е притворство в тях. Освен това Елен знаеше истината, тя бе видяла Сабин със собствените си очи да плаче и да страда така, както самата Елен не би допуснала за възможно да се страда, като се преструваше, че всичките ѝ страдания са причинени от скръб по някакво болно котенце. Това именно я плашеше; тя се страхуваше да не се види един ден в същото унизително положение.

— Мама е гъркиня, както знаете — каза той, — и у мен има много гръцки черти. Понякога ми се струва, че съм изцяло ориенталец... Ориенталецът се възхищава от красивите и умни жени. Той желае такава именно жена за майка на децата си. — Той разтвори ръцете си и взе нейната. — Но не смятайте, че ви обичам само заради това. Сабин беше прекрасна съпруга от светско гледище. Беше богата. Модна. Но и аз притежавам тия неща. Какво значение могат да имат те за мен? Аз търсех нещо повече. И го търся и сега. Затова желая да се омъжите за мен колкото е възможно по-скоро.

Тя не освободи ръката си, при все че допирът я караше да премалява, както преди толкова години. Почувства внезапно, че някогашното чувство на борба, на скрита враждебност е изчезнало помежду им. Дали затова че той беше сега толкова смирен, като я молеше да се съгласи, вместо да дойде да изложи дръзко желанието си?

— И все пак — чу тя като през преграда собствения си глас, — не съм убедена, че това би било целесъобразно. Не зная... трябва да ми дадете време.

Той целуна ръката ѝ и прошепна:

— Сега нямаме вече толкова време, колкото имахме някога... Аз имам може би още по-малко време пред себе си, отколкото предполагам.

Тя предпочете да не отговори на тия думи. Вместо да отговори, седна да му посвири. Тогава именно Фергус бе влязъл ненадейно.

* * *

Унесена в тия мисли, тя чу Колендър, който каза, като се люлееше ту на единия, ту на другия си крак пред огъня: — Утре можем да заминем на юг, ако искате. Аз мога да помоля за продължаване на отпуска ми. Дьо Сион ще уреди това. Можем да прекараме цяла седмица там.

Той би трябвало да разбере, че сега е вече много късно за такова искане. Един час по-рано, преди влизането на Фергус, би успял може би. Но сега всичко се бе променило.

Докато Фергус беше тук, тя бе зърнала за миг някогашния насмешлив Ричард; и чувството за борба помежду им се бе пробудило отново.

— Как бих могла да сторя такова нещо? — запита тя и добави след кратко мълчание: — Не мога. Това е невъзможно за мен...

Той се усмихна.

— Но хората имат вече това мнение за вас. И не искат и да знаят. Те дори очакват такова държание от ваша страна. Това няма никакво значение..., а след развода ще се оженим.

В отговора ѝ прозвуча горчивина.

— Не бихте ми казали такова нещо някога.

Това бе вярно. Сега имаше разлика, каквато тя не забелязваше. Разлика, настъпила с възрастта и с бавното задебеляване на чувствата им през годините, изминали от деня на последната им среща в „Ръцете на Вавилон“. Нещо бе изчезнало и от двамата... топлотата, рицарството, светлото чувство, което му вдъхваше тогава желанието да се ожени за нея, непознатата бедна пианистка... Нещо бе изчезнало и от нея... Тя разбираше сега много добре какво. Това именно, което бе почувствала, че се смъква от нея като дреха, в онази вечер, когато бе

разговаряла с Терез в полутъмната библиотека на Мърей Хил. Те не бяха вече млади. Претегляха сега възможностите си, преценяваха цинично задачата си, без да се грижат за почтеност. Трагедията беше в това, че не можеха да се върнат вече назад. Изчезналото бе изчезнало завинаги. Пред спомена за дълбокото младежко увлечение, така свежо и буйно едновременно, сегашната любов ѝ се стори отвратително чувство.

— Не — отговори тя. — Не мога. Това няма значение за мен... а мнението на хората не ме интересува.

* * *

Късно след полунощ Колендър се размърда най-последно и ѝ пожела лека нощ. Те разговаряха продължително по същите въпроси, като ги разглеждаха ту в една, ту в друга светлина и не стигаха накрая до никъде; но през всичкото време Елен забелязваше невероятното му търпение. Той можеше да чака; защото щеше да получи най-последно това, което желаше. Тя разбра това с усет, който се таеше дълбоко в съзнанието ѝ.

Само че сега всичко се бе променило, включително и значението на това търпение; защото времето летеше все по-бързо и по-бързо. Тя не беше вече младо момиче. Беше, както бе казал Колендър, една светска жена, още по-желана поради несломимия си и непреклонен дух.

— Много е късно вече — каза мило Колендър, докато черното куче се размърда, прозина се и потърка глава о ръката на Елен. — А утре...

Но тя не го остави да довърши: „А утре ще бъда пак на фронта“. Страхуваше се от тия думи, защото през цялата вечер се бореше именно с тази мисъл. Знаеше, че това е най-силното му оръжие, единственото, което би могло да събори цялата крепост на съпротивата ѝ. Не особено почтено оръжие, но той не би се поколебал да си послужи с него, щом трябва да задоволи някое свое желание.

— Не е късно — каза тя, — поне за мен...

И все пак желаше да го изпрати, защото се страхуваше. Искаше да остане сама, да почувства как някогашната ѝ сила се възвръща.

Кучето тръгна след тях из просторната стая и по стълбите. И последният зловец писък на сирените бе заглъхнал вече заедно с тътнежа на оръдията и злокобния трясък на падащите бомби. Къщата и градът потънаха отново в тишина и мрак, пронизван само от синкавата светлина на уличните лампи.

В горния край на стълбата, която беше също съвсем тъмна, той облече шинела си, взе фуражката и се обърна към нея. Не продума; само я погледна. Тя прошепна след миг едва доловимо:

— Не, не мога да го сторя. Това, което ни разделя, е много по-силно от нас. — После наведе глава като обвиняема и добави: — Ще ви пиша.

Той не продума. Само я прегърна и целуна мълчаливо. Бялата ѝ ръка се сви пак така, както се бе свила, когато Фергус бе влязъл неочаквано, за да разбере в един миг всичко.

Той излезе на улицата, а тя остана на прага, докато мракът към Кафе Дьо Турел го погълна. Тя остана пак сама и, когато затвори вратата, не се върна в гостната, а седна безпомощно на най-горното стъпало на стълбата, обзета от непреодолимо чувство на самота, и заплака безгласно, казвайки си, че въпреки всичко, е само една нещастна, слаба жена.

Ханси сложи нежно в скута ѝ с тихо скимтене черната си глава.

* * *

Тя седеше още така, когато кучето скочи и започна да лае яростно при звука на внезапно силно потропване на вратата. Потропване на човек, който бърза. Нарушавайки мъртвата тишина, това тропане стана страхотно, като че тропацият искаше да предаде своята уплаха и на тия, които са вътре.

Елен скочи и извика на френски:

— Идвам! Идвам! — След това се обърна пак на френски към кучето: — Мълчи, Ханси!

Тя извика: „Идвам!“, като че желаше, с прекратяване тропането на непознатия, да отстрани и предчувствията, които притиснаха сърцето ѝ.

Когато отвори вратата, тя забеляза смътно в тъмнината фигурата на едно пълничко дребно старче с бели мустаци, осветено от слабия лъч светлина откъм стълбите.

— Какво обичате? — попита тя на френски.

Отговори ѝ треперещ от възмущение глас с произношение от Южна Франция:

— Вие сте мис Толивър, нали? Праца ме брат ви. Дойдох да ви заведа при него.

Тя остана за миг вцепенена, без да отговори на дребното, прегърбено човече, и гледаше недоверчиво. Той беше може би някакво видение... това джудже с огромни бели мустаци. В паметта ѝ прелетя ненадейно откъс от писмото на Лили, получено толкова отдавна: „После изчезна в нощта... Сигурна съм, че е убит“.

— Сигурно е ранен — каза тя. — Трябва да му се е случило нещо.

— Да — отвърна откровено старчето. — Някакъв нещастен случай. Ранен е.

Тя облече кожено палто, без да разпитва повече, взе Ханси за огърлието му, заключи вратата отвън и излезе, за да последва стареца.

Чувстваше, че минават от площад Паси в улица Франклин.

— Кой сте вие, дядо? — попита тя.

Старецът се поизкашля. Той вървеше много бързо за годините си, но Елен предполагаше, че бърза от страх да не се върнат немските самолети.

— Аз съм портиер на сградата, дето живее мадам Нозиер. Тя ме изпрати. Съвсем близо сме... на булевард Клебер.

Грозните улички на Трокадеро се очертаха неясно в тъмнината вдясно от тях.

— Какво се е случило? Ранен ли е брат ми?... Сериозно ли? Опасно ли?

— Не зная — измърмори старчето. — Нищо не зная. На булевард Клебер падна бомба. — Той вдигна глава и започна да души като настръхнало старо псе. — Може да усетите миризмата ѝ — добави той.

Вярно бе. Във влажния въздух се носеше мирис на пикринова киселина, която се засилваше, колкото повече напредваха. Водачът на Елен посочи в тъмнината вляво.

— Бомбата падна ей там — обясни той, — наред улицата.

— Коя е тази мадам Нозиер? — запита Елен.

— Не зная — отговори спътникът ѝ. — Нищо не зная. Тя има апартамент в нашата сграда. Идва понякога там. Богата е. Щедра е. Но не живее винаги тук. Идва от време на време..., когато господинът идва в отпуск от фронта.

— Господин Нозиер ли?

Старчето помълча в тъмнината. Беше запъхтяно от бързането. Най-после отговори:

— Не. Господин... брат ви.

За тази среща, значи, Фергус беше напуснал дома на улица Реноар. Имаше, значи, някой — някоя жена, — която можеше да го отдели от нея още в деня, когато се бяха видели за пръв път от толкова години! Тази власт беше сигурно много силна, по-силна от властта на Колендър над самата нея. Тя разбра сега настойчивостта му. Беше съвсем безпомощна пред тази сила.

— Пристигнахме — каза неочаквано водачът ѝ. — Вървете след мен.

Той я преведе през един коридор в открит двор, изпълнен с летни мебели, събрани в ъглите до празните каменни вази. В неясната светлина, която се процеждаше през капациите на затворените прозорци, тя можа да различи очертанията на безразборно натрупани маси и столове, захвърлени тук сякаш от сътресението на бомбата.

Старецът потропа на входа на жилището, одето се промъкваше светлината. Отвътре се чу далечен шепот. Най-после вратата се отвори.

Елен видя в неясното осветление дребничка жена в изискан тъмен костюм. Тя беше без шапка и ниско подстриганите ѝ коси обкръжаваха като сияние малката ѝ глава със златистите си къдри, отразили светлината откъм хола. Тя плачеше. Въпреки вълнението си, Елен забеляза веднага, че дамата е много елегантна, а щом заговориха, отгатна, че „мадам Нозиер“ не е някоя кокотка, а дама от доброто общество. Тя плачеше и гласът ѝ бе сподавян от дълбока скръб.

— Вие сте мис Толивър, нали? — каза тя. — Аз съм мадам Нозиер. Неведнъж съм ви чувала... на концерти, но до тази вечер не знаех, че сте негова сестра. Вие не ме познавате, разбира се.

Имаше нещо почти смешно в официалността, с която непознатата се представи и прие гостенката. Тя продължи да говори

тихо в хола:

— Отдавна познавам брат ви. Ние сме много добри приятели.

След това се разплака отново. Точно както Лили бе постъпила в писмото след смъртта на Сезар, и мадам Нозиер не се преструваше, като смяташе сигурно, че в такива минути трябва да се говори само истината.

Всичко това изглеждаше недействително за Елен. Застанала в полутъмния хол с тази непозната жена, която плачеше край нея — една жена, която ѝ беше близка, защото обичаше Фергус — Елен се облегна за миг о стената, като се опитваше отчаяно да се опомни. Всичко това беше невъзможно... беше недействително, фантастично...

Вратата се отвори и тя видя с яснота, която запечата завинаги тази гледка в съзнанието ѝ: една просторна и разкошно мебелирана стая и сред тях женствени удобства — възглавнички, позлатени столове, огледала и коприни — Фергус, легнал блед и неподвижен в едно бяло легло с позлатени украси и лебеди на четирите му колони. До леглото бе застанал висок, замислен мъж с черна брада и униформа на военен лекар. Той ѝ се поклони, а мадам Нозиер прошепна:

— Доктор Шосон.

Това име пробуди някакъв смътен спомен в паметта на Елен, но преди да може да отгатне източника му, Фергус отвори очи, поусмихна се и каза съвсем тихо:

— Хубава каша, нали?

(Някогашният Фергус, когото тя позна веднага. Всичкото стеснение изчезна изведнъж...)

Тя не зададе никакви въпроси, защото разбра от изражението на лекаря и сълзите на мадам Нозиер, че отговорът може да бъде само един. Испита непреодолимо желание да се разплаче, да блъска главата си в стената, да вика. Но не заплака и не извика. Само се приближи към леглото и стисна ръката му.

Съблекли бяха синята куртка със сребърните крила и той лежеше сега по бяла риза и сини панталони със сребърни кантове по ръбовете. На кръста имаше светложълт вълнен колан. Ризата беше разкопчана и на гърдите, точно под сребърните крила на куртката, имаше малко червено петно... съвсем мъничко, не по-голямо от ягода.

— Много съжалявам — прошепна той, — но виждаш, че няма да мога да дойда утре... както ти обещах.

Тя не можа да каже нищо. Само притискаше все по-силно и по-силно ръката му.

— Радвам се, че си довела кучето — каза той. — Ще се чувстваш по-малко самотна. — След това кимна към доктора и го помоли да излязат за малко с мадам Нозиер. Когато излязоха, той дръпна Елен поблизо до себе си и каза:

— Не трябва да бъдеш строга към нея. Тя е дама от доброто общество. Мадам Нозиер не е истинското ѝ име. Ако някой заслужава укор в случая, заслужавам го само аз. Аз исках да се ожения за нея... Не говоря глупости. Бяхме решили това.

Той млъкна, като че нямаше сили да продължи.

Тя стисна още по-крепко ръката му и прошепна:

— Как бих могла да бъда строга? Само едно нещо има значение сега...

Той се поизкашля и продължи:

— Тя направи всичко, за да ме спаси; Шосон е прочутият Шосон... от военната болница и Ньойи. Тя го познава, а той познава съпруга ѝ. Те са отдавнашни приятели. И само затова Шосон се съгласи да дойде. Той е много зает. Виждаш ли... тя постави на карта всичко... името, бъдещето си... всичко. Не се поколеба нито за миг да изпрати за него.

Тя разбра сега отде ѝ е познато името на лекаря. Срещала го бе из всички вестници, чула го бе от парижките си приятели. Ако великият Шосон смяташе, че няма надежда...

— Тя е много добра... прекрасна жена, Елен. Мадам Нозиер не е истинското ѝ име. Ако намери за добре да ти каже коя е, бъди добра към нея, моля те. Защото аз я обичах от все сърце.

— Ще изпълня желанието ти.

Той се усмихна неочаквано:

— Представи си!... Да ме улучат след три години... на асфалта, на няколкостотин метра от Трокадеро... — Лицето му се помрачи изведнъж. — Лоша шега!... Трябва да бързае! Да бързае! — добави той след миг унесено и неясно.

Неподвижна и мълчалива, Елен почувства, че се моли глупаво за нещо невъзможно. Тя разбра сега ясно и жестоко какво е войната, величественото зрелище! Фергус, който обичаше така пламенно живота, който виждаше навред радост и възторг! Любимият Фергус,

когото всички у дома го бяха разглеждали! Фергус лежеше сега тук по риза, в бялото легло с позлатени лебеди. Чувствени, сладострастни птици! Би трябвало да бъдат орли!

Тя не можеше да стори нищо друго, освен да чака. Минутите отлитаха неумолимо край нея. (Трябва да бърза, бе казал той.) Една от свещите на позлатената тоалетна масичка бе започнала да догаря.

— Повикай ги да влязат — каза едва чуто той. Елен стана и отвори вратата. Доктор Шосон бе взел и двете ръце на мадам Нозиер и ѝ говореше тихо, с топло съчувствие, което трогна странно Елен. Те бяха така унесени, че не я чува, когато отвори вратата.

— Мадам Нозиер — повика тя тихо, францужойката се обърна веднага към нея. Тя беше хубава, много по-хубава, отколкото Елен предполагаше, въпреки сълзите в сините ѝ очи. Беше дребничка, красива и изящна като статуйка от дрезденски порцелан. Елен разбра сега всичко — може би дори и любовта на мадам Нозиер към Фергус.

Доктор Шосон отказа да влезе с тях.

— Ще остана тук... не мога да помогна с нищо.

Блед, с хлътнали от умора и безсъние очи, той остана да чака в тъмния хол.

Едната свещ бе угаснала вече в стаята и единствената светлина идваше от втората свещ пред високото огледало. Фергус бе затворил очи. Двете жени седнаха от двете страни на позлатеното легло и зачакаха мълчаливо. Той отвори най-последно очи, погледна Елен и прошепна на английски:

— Онзи господин... — беше още по-слаб сега и говореше с мъка. — Онзи господин Колендър... ще се омъжиш ли за него?

— Не зная.

Той се усмихна.

— Аз ви видях, когато влизах... затова зная. Видях ръката ти. — Той помълча и добави: — Смешно..., но аз предчувствах това... още докато стоях пред вратата.

Той затвори отново очи. Най-последно заговори с усилие:

— Трябва да кажеш на мама... Ще бъде тежко... И не трябва... не трябва да ѝ казваш истината... Тя не бива да я узнае никога. Както не я е виждала никога.

Той протегна немощно ръце, за да улови от едната страна тази на Елен, а от другата тази на мадам Нозиер. След това се привдигна,

усмихна се отново и каза на френски:

— Моят живот... бяга... вътре в мен. Можете да го чуετε... аз го чувам... сега — след това се дочу победният отзвук, напомнящ така ярко дядо Толивър, когото Фергус бе нарекъл Вечния: — Прекрасен живот... нищо не пропуснах от него... нищо... — и пак бавният спомен: — Онзи господин Колендър... онзи господин...

Мисълта остана недовършена. Той въздъхна и се отпусна на възглавницата, заобиколен от четирите позлатени лебеда. Мадам Нозиер се разплака безутешно и се хвърли върху него, обсипвайки с целувки бледото лице. За Елен не съществуваше и тази утеха дори. Тя стоеше права в стола си, скована от дългогодишния навик да показва пред хората надменно и презрително лице. Да, за нея не съществуваше тази утеха. Тя знаеше това. Можеше само да седи неподвижна, пребледняла, с безумно желание да плаче, да пици, да блъска главата си о каменния под на хола, дето Шосон ги чакаше замислено и тъжно. Можеше само да седи и да наблюдава мадам Нозиер, която плачеше безутешно.

* * *

Този безумен, безутешен плач доведе в стаята доктор Шосон. Двете жени го бяха забравили, но той разбра какво означават тези ридания. Той отвори тихичко вратата и влезе в разкошната стая. От едната страна на леглото видя сестрата, странна, неподвижна, безгласна, красива жена в черна рокля и паднало до нозете ѝ кожено палто; истинска англичанка, помисли си той, неспособна да плаче. Той разбираше, че тя страда повече от другата, от Колет, която се бе хвърлила на леглото и плачеше неудържимо, очарователна, красива, изискана Колет, която се бе самозабравила и хълцаше със зачервени, подути от плач очи и разчорлени руси къдри... Колет, която бе видял само преди две вечери свежа и сияеща у княгиня Дьо Германт. Сега разбираше защо е била толкова прекрасна и щастлива. Но младежът не можеше да я види вече, затова нищо нямаше значение за нея.

Той постоя известно време мълчаливо, от уважение към мъката на двете жени. Виждал бе неведнъж досега такива сцени... Момък, почти момче, обичащ живота, както го обичаше този млад американец,

шегуваше се като него до последния си час. Момък, когото жените обичат, както тези две жени обичаха този младеж, едната буйно и страстно, другата с дълбок, таен плам. Жестоко... отвратително...

Той пристъпи напред и побутна леко слабото рамо на мадам Нозиер. А през всичкото време чувстваше, че погледът на другата го следи, вкаменен, студен и трагичен.

— Колет — каза тихо той. — Колет... не бива... трябва да се успокоиш. — Той я отдели нежно от покойника. — Наближава да се съмне, Колет... трябва да бъдеш по-сдържана. Иначе хората ще започнат да се питат...

Но тя не му обръщаше никакво внимание. Продължаваше да ридае горчиво и без свян.

— Трябва да бъдеш внимателна — повтори той.

— Какво значение има сега?... Никакво... абсолютно никакво...

И се разплака още по-силно.

Докторът ѝ приготви някакво лекарство и я накара да го изпие, като каза:

— Необходимо е. Не бива да те видят тук... в такъв вид.

Но тя не искаше да си иде. Най-после Елен се опомни и успя да успокои мадам Нозиер.

— Аз ще го взема у нас — каза спокойно тя. — Можете да дойдете с мен... може и да останете там за известно време, ако желаете... Живея в един голям дом на улица Реноар... Никой няма да узнае нищо там.

Тя дръпна настрана доктор Шосон и му каза адреса си.

— Аз ще се погрижа за всичко — каза тя. — Ще остана тук, ако бъдете добър да наредите за пренасянето. Бих желала да остана малко... сама. Вие бяхте много добър... Не мога да кажа нищо друго.

Придружена от великия доктор Шосон, бледа, с подути очи и разчорлени коси, мадам Нозиер напусна най-после стаята през постлания с плочки двор, дето бе започнало да се развиделява, и влезе в голяма сива кола, която го бе довела от Ньойи до булевард Клебер. Елен ги наблюдаваше, докато минаха през двора между празните каменни вази и натрупаните в ъгъла летни столове.

* * *

Когато се върна в стаята, тя заключи вратата, седна и зачака. Най-после успя да заплаче. Плака безгласно, разбирайки страха си да не закъснее — смътния, безименен страх, който не бе могла да си обясни досега. Едва-що не бе закъсняла... Въпрос на няколко часа само, на една-единствена нощ. Защото той бе избягал сега завинаги, от всички. Никога вече нямаше да си го възвърнат...

Тя го погледна, прострян неподвижен и блед във веселите сини панталони със сребърни кантове и жълт колан и разбра защо изглеждаше толкова млад. То бе, защото не бе принадлежал никога истински комуто и да е. Той нямаше дори своя родина. Отишъл бе да вземе участие в една война, която не го засягаше. Нищо не го свързваше, нито дори глупостите, които хората наричат „слава“ и „родина“. Защото това бяха глупости за нея, напълно отчуждена от всички, както и за него, така дружелюбен и любящ всички. Тя си припомни какво ѝ бе писал някога: „... Ако човек от нашето поколение пропусне войната, все едно че не е живял... Той ще бъде твърде жалък в сравнение с другите. Всеки трябва да вземе участие в тази игра. По-добре е да умреш, отколкото да не участваш в нея“.

Той бе убеден в това до последния си час. Такава беше може би тайната на дядо Толивър, който бе обиколил света и бе живял в същия Париж по време на Втората империя. Той бе живял. Вкусил бе всичко и имаше на старини запас от спомени, които щяха да го съпътстват вечно и които никой друг не знаеше. Той знаеше, че се живее само веднъж, и бе използвал напълно живота, затова беше готов да се раздели с него, когато му дойде времето, да умре доволен и да опита и това, което е на онзи свят.

Докато седеше тук с черното си куче в дрезгавината на бавно настъпващото утро, тя си каза, че краят на Фергус не е бил може би толкова трагичен. Той бе загинал в разцвета на живота си, до любимата жена. Ако би живял... кой би могъл да каже какво го чака? Светът не е създаден за хора като него. Той нямаше силата, суровата надменност на дядо си, нито дръзкото му презрение към търтеите или към негодниците в света.

Всичко това беше странно, разбира се. Странно, объркано и безсмислено. Отначало, когато влезе в тази глупава стая (така студена и мъртвешка сега в сивата утринна светлина), тя беше ядосана от измамата му и сърдита на мадам Нозиер, която бе причинила смъртта

му. „Ако не беше излязъл да дойде при нея, не би бил убит“, мислеше тя.

Но сега не мислеше вече тъй. Тя беше глупачка. Безсмислено и чудовищно би било някой, който и да е — и самата тя дори — да си въобразява, че може да преклони съдбата към своите цели. Това би било прекалено глупаво и безсмислено. Тя беше по-разумна сега; не беше вече упорита глупачка като някога. Изпитваше безусловно смирение пред това, което я бе сполетяло в тази нощ. С какво право можеше да държи сметка за поведението на брат си, който лежеше сега мъртъв под крилата на позлатените лебеди? С какво тя — студената, сурова жена — би държала сметка за една любов, която не разбираше? И какво значение имаше сега всичко това? Тя изпита едно неочаквано, странно, безумно щастие, че се е запознала с мадам Нозиер. Нейната руса коса, прекрасни дрехи и ум са му доставяли радост и щастие... кой знае при колко отпуски в Париж?

Какво значение имаше сега всичко това? Човек живееше само един миг, в безумно увлечение, докато времето отлита край него...

Но той беше прав. Майка им не трябваше да узнае никога истината.

* * *

Тя помисли и за Колендър, защото той беше през всичкото време с нея, като че не бе си отишъл. Припомни си отново някогашното предчувствие, израза от писмото на Лили: „И той изчезна в нощта. Сигурна съм, че е убит“. Той бе заминал неизвестно къде. Сгрешила бе може би, като му отказа щастието, което мадам Нозиер бе дала на Фергус. Всичко това имаше толкова малко значение сега. Струваше й се, че се намира на някой висок пиедестал и гледа зрелището долу... едно жалко зрелище, преизпълнено с „безсмислен шум и бяс“. Странният цитат изплува бавно в паметта й от смътните спомени от миналото, от времето, когато бе ненавиждала пламенно Шекспир. „Безсмислен шум и бяс.“ Това е то. Много по-добре би било да е като майка си, като непобедимата Хети, която не се издигаше никога във висините и не отделяше поглед от земята, погълната пламенно от хиляди дреболии, без да иска някога, както бе казал Фергус, да

погледне истината. Какво ще прави тя сега, когато любимецът ѝ бе изчезнал? Не ѝ оставаше вече нищо друго, освен единствената истина, от която никой не можеше да избяга.

Съмна се вече съвсем; противната миризма на пикринова киселина се бе разнесла още преди Елен да се бе опомнила. Слънцето надникна през прозореца, като че искаше да каже: „Започва нов ден. Трябва да продължим пътя си. Не всичко е свършено още“.

(Слънцето, което Фергус бе обичал винаги — помисли горчиво тя, — още като бебе...)

Тя се раздвижи най-после уморено и отиде до малкото писалище в единия ъгъл на стаята. Там, с писалката от злато и седеф на мадам Нозиер, написа две писма — едно на Колендър, едно на майка си. На Колендър писа, че ще се омъжи за него щом бъде възможно. На майка си съобщи една лъжа. Писа ѝ, че Фергус е починал в дома на улица Реноар, дето била само тя и доктор Шосон, прочут хирург, който се съгласил да дойде само защото ѝ бил приятел. Направено било всичко възможно. Нямало да го погребат нито на фронта, нито в самотните парижки гробища, а в Трилпор, в приятното гробище, дето почивала мадам Жигон, недалече от Жермини л'Евек, летовището на Лили.

Накрая добави още една лъжа, защото знаеше, че това именно Хети Толивър би желала да узнае повече от всичко друго. Съчини дори хитро и сантиментално изречението, при все че то бе противно на нрава ѝ и писа на майка си: „Той почина с мисъл за теб. Твоето име бе последната му дума“.

Защото Хети трябваше да узнае най-после истината, а това трябваше да стане колкото е възможно по-леко за нея.

Последната му дума беше всъщност „Колендър... този господин Колендър...“ Тя нямаше да узнае никога какво бе искал да ѝ каже.

Някой почука на вратата. Тя знаеше кой е... хората, изпратени от доктор Шосон.

Без да обръща внимание на почукването, тя коленичи край леглото и притисна лице до студеното лице на брат си. Беше сама. Много по-самотна от когато и да е в живота си, и никой не можеше да я види. Докато стоеше така, загледана в него, тя си каза, че тази смърт беше в известен смисъл свършена... Той бе напуснал живота в разцвета му, по-щастлив от всеки друг път... Имаше много по-ужасни неща от смъртта. Смъртта е жестока само за тия, които остават...

Жестоко бе да се съзнае в тази глупава стая, че е успяла да го разбере едва след като бе умрял. Никога досега не бе имала време за това...

Когато отвори най-последно, хората, изпратени от доктора, видяха пред себе си една красива, сурова и студена жена, без какъвто и да е признак на страдание, уловила огърлието на голямо черно куче, което лаеше яростно към тях.

* * *

В следващите дни мадам Нозиер дойде два пъти на улица Реноар, веднъж пеша и веднъж с такси, макар и да личеше, че е свикнала повече да се движи със собствена кола — малка, луксозна кола, като тая на Сабин. Тя запали свещи в стаята, дето бе положен Фергус, и поиска да се прочетат заупокойни молитви за него. Елен не оказа никаква съпротива срещу тия желаниа, които старият Джакоб Бар би нарекъл глупости, защото, като не знаеше сама дали вярва в нещо, не виждаше нищо лошо в една вяра, която даваше утеха на другите. Тя знаеше, че самият Фергус би се усмихнал и би позволил да постъпят с него, както намерят за добре.

Мадам Нозиер плачеше, благодареше на Елен, караше я да се чувства неудобно, но не каза коя е и отде идва. Елен не узна за самоличността ѝ нищо повече от това, което бе научила от самия Фергус в предсмъртния му час. Тя беше светска дама, очарователно, весело същество (въпреки скръбта си). Появила се бе из неизвестността и потъна отново в нея. „Мадам Нозиер“ бе етикет, не по-лош от всеки друг. На Елен се стори на два пъти по-късно, че я зърна — първия път в Булонския лес, дето говореше оживено с доктор Шосон, а втория път у Ребу; но не беше сигурна, защото и двата пъти бе побързала да се обърне, от страх да не бъде позната от мадам Нозиер. Тя уважаваше тайната ѝ; и не искаше да се предположи, че се опитва да я открие. В известно отношение бе може би по-добре трагедията да се остави с настъпилия вече край в глупавата, осветена със свещи стая на булевард Клебер. Този край беше в известен смисъл съвършен. Продължението му би било само опошляване и разочарование. Тя нямаше особено желание да научи нещо повече за мадам Нозиер.

Тази тайнственост я очароваше и променяше всичките ѝ мисли в самотните дни, които прекара на улица Реноар. Тя разбираше сега, че и тайнствеността има своя дял в общия план на битието, че има своя собствена прелест, която придава обаяние на целия живот. Разбра, че има и други хора, освен Колендър, които не могат да бъдат никога разбрани напълно, нито поставени в определена категория. Тя бе смятала някога, в своята бързина, че животът е такъв и такъв, а хората могат лесно да бъдат изучени и разбрани. Сега се съмняваше дали ще може изобщо да опознае някого напълно — дори Лили или Ребека. Нещо се изплъзваше винаги от познанието ни, нещо скрито дълбоко, дълбоко, под пластове предпазливост, свян, потайност, насмешливост, хиляди неща... нещо, което е в края на краищата истинското аз, същото аз, което тя пазеше така ревниво в продължение на толкова години.

Каквото и да казваха или мислеха хората, тя разбираше, че този Фергус, когото бе видяла в осветената от свещи стая на булевард Клебер, беше по-прекрасен от всеки друг... докато държеше с една ръка сестра си, а с другата мадам Нозиер!

Вярно е, че Елен приживе, а Фергус и след смъртта си дори, не познаваха напълно майка си. Те си казваха, че тя не може да погледне истината; а тя я бе погледнала смело и с достойнство, каквото нито един от тях не би допуснал; защото не бяха я видели в деня, когато бе помолила съдията Вайсман да ѝ помогне, понеже се касаеше за бъдещето на децата ѝ.

Предчувствието, което я бе измъчвало толкова отдавна, се бе осъществило най-после. Сега, когато Елен беше в Париж, Робърт — в редовете на родната си войска, а Фергус — мъртъв, тя бе останала само със стария дядо Толивър, студен, отчужден, неостаряващ, затворен в препълнената с книги стая.

Мрачният старец именно я намери легнала в тъмнината на малката всекидневна, смачкала в ръка писмото на Елен. Той бе отгатнал трагедията със своя неземеен усет. Видя, че тя не плаче; дори и не охка. Тя лежеше съвсем неподвижно, без да чувства, че той се е изправил в мрака и я наблюдава. Невъзможно бе да се отгатне какво е мислил в тази минута. Суровостта, която го бе закриляла толкова време, се бе смекчила сигурно поне за миг; защото Фергус беше любимецът на цялото семейство. Само на Фергус той даваше скъпоценните си книги, Фергус му се струваше понякога олицетворение на собствената му младост — така далечна сега, така погребана под непобедимото му презрение към всички, които се страхуваха от живота.

Вечния стоя дълго така, загледан в снаха си, мълчалив и съсредоточен, обзет сякаш от желанието да изучи мъката ѝ с увлечението на анатом. След това отиде до нея и взе безкрайно внимателно мокрото, измачкано писмо в своята едра, набръчкана ръка. Тя не оказа никаква съпротива; не мръдна дори. Лежеше съвсем неподвижно, докато той занесе писмото до светлината и го прочете, макар и да знаеше предварително какво ще научи от него.

Когато свърши четенето, той остави писмото до снаха си и каза тихо:

— Момчето обичаше живота, Хети. А смъртта не е тежка за тия, които си отиват. Има много по-тежки неща.

За пръв път от тридесет години насам те си разменяха думи, в които нямаше омраза, огорчение и гняв.

* * *

За създаване с нрава на Хети съществува утеха в обладаването на смъртника, в тъжните дребни грижи, в учтивите, напразни съболезнования, в идването на тия, които са обичали покойника... Тия безсмислени занимания прикриват и заглушават страданието от загубата. Но за Хети не съществуваше и тази утеха. Тя бе останала сама с дядото в едно жилище, което бе празно и по-рано, а сега бе стигнало до една невероятна и невъобразима пустота. Тя (живяла досега само за децата си) нямаше никакви приятелки; самото жилище не беше всъщност дом, какъвто беше къщата на Сикамор стрийт. Тя беше някаква гола, безчовечна квартира, заемана по-рано от цяло шествие наематели, която нямаше да запази никакъв спомен от кратките години на живота ѝ тук. Тя беше съвсем сама със стария си омразен свекър, в един чужд град, без да има поне тленните останки на сина си за тъжна утеха.

Тази жена, живяла така цялостно живота си... преизпълнена с чувства и бликаща от всепобедна жизненост, постигна пред трагедията спокойствие и достойнство, каквито не бе проявявала никога досега. Тя разбираше в първичните дълбочини на съществото си, че истината, пред която се бе озовала, беше последната, неотменна истина. Винаги досега бе имало някаква надежда, някаква възможност да се отклонят събитията, с един устрем на огромна енергия и воля, която ще ги насочи към желаната от нея цел. Сега не бе останало нищо... нищо друго, освен малко вехти дрехи, малко книги и Библията, която му бе подарила на десетия му рожден ден. Тя се държеше с дивашка упоритост за тях, но те бяха твърде жалки останки за една жена, чиято любов се стремеше към физическото присъствие на децата си.

За Хети не съществуваха отгънени скърби и радости, каквито изпитват по-културните натури. Тя нямаше способността да се самонаблюдава или да съзре, като Елен, в смъртта на Фергус някакво просветление, което ще ѝ изясни тайнствено дългото шествие на собствения ѝ живот; Хети не изпитваше и самосъжаление в своята дълбока, безутешна мъка; в това беше може би и тайната на достойнството ѝ. Мъченицата Хети, която носеше своя кръст и се хвърляше пред своята челяд като папата пред вестготите, не съществуваше вече. На нейно място се бе появила една силна, мрачна жена, която страдаше и не се оплакваше.

Тя нямаше също като някои по-културни същества, утехата на книгите или философията. В живота ѝ, прекалено деен още от самото начало, не бе имало никога време за подобни занимания, а сега, когато ѝ бе останало най-последно време, когато нямаше за кого да се грижи, освен за самостоятелния старик, тя не можеше вече нито да чете, нито да размишлява. Книгите бяха жалки, бледи неща в сравнение със суровата дейност в самия живот. Тя нямаше вече чорапи за кърпене, нямаше на кого да приготви целувки с орехи и белтък, нямаше куче, което да настанява на постелката му, преди да заключи вратите на къщата. (Сегашното ѝ жилище имаше само една врата, която се заключваше автоматически. И не беше изобщо никакво домашно огнище.) Затова трябваше да си измисли занимание. Трябваше да протака работата си и да работи (при все че беше вече богата) — бродерии или плетива, които се трупаха безцелно в скриновете и бюфетите.

Получаваше писма от Елен и Робърт и ги криеше в семейната Библия, за да ги препрочита безброй пъти: горчива, възмутителна мисъл се промъкваше понякога в кътчетата на дейния ѝ мозък. Страхотна мисъл, която тя отхвърляше веднага с възмущение, като светотатствена и нечестива; но тази мисъл се връщаше пак, за да я измъчва отново. „Да би бил поне Робърт вместо Фергус!“, мислеше тя. (Твърдят Робърт, който беше вече най-младият капитан в своята дивизия.) Тя се гордееше и с него, но по съвсем друг начин. Не би могла да каже как...

Тази ужасна мисъл не искаше да умре. Тя би дала Робърт, за да може да запази Фергус, при все че се провикваше понякога в самотата на пустото си жилище:

— Не е вярно! Не мога да помисля такова страшно нещо!

Караниците с дядото стихнаха неусетно, при все че нито един от тях не споменаваха за промяната. Те не си говореха обикновено, само че старецът престана да я измъчва и дразни. Тя от своя страна започна да се отнася почти несъзнателно по свършено нов начин с него, почти с нежност и внимание, като към някаква чуплива стъклена вещ, като към единствена останка от някогашния ѝ живот. Приготвяше му дори приятни гозби и сладкиши и се хранеше заедно с него. Те седяха стеснително и мълчаливо един срещу друг, замаяни може би от слабостта, която ги бе довела до това странно примирие.

В тия дълги, пусти дни Хети имаше чувството, че е направила завой, че е влязла от една стая в друга. Тя разбираше, че вратата между двете стаи се бе затворила завинаги, макар и да не можеше да си обясни защо е станало това. Наближила бе вече границата на дядовата област. Започнала бе да остарява и затова можеше да разбере донейде безграничното равнодушие на стареца.

* * *

Преди да отплува за Европа, Робърт дойде да се сбогува с нея, облечен в безукорната си капитанска униформа. Тя можеше да има вяра в него. Знаеше, че той няма да се увлича в безумни подвизи, в лудешки възторзи, които можеха да свършат със злополука, в никакви геройства, само заради вълненията, които можеха да създадат. Робърт нямаше да разбере никога тия неща.

Той започна да разговаря с нея (като се стараеше искрено да замести Фергус), едър, спокоен и вечен, какъвто бе баща ѝ, старият Джакоб Бар. Чипият нос, здравата челюст и непокорните коси вдъхваха спокойствие. Докато Фергус не беше способен да се грижи и за себе си дори, тя знаеше, че Робърт ще се грижи безстрастно и целесъобразно за войниците си. Загубата на Фергус не означаваше никаква загуба на материални средства, защото Робърт именно печелеше, когато семейството имаше най-голяма нужда от пари; Робърт се грижеше за нея и я отменяше във всички случаи на допир с външния свят. Обществото се крепеше на хора като Робърт; той беше основа, начало и край на всеки порядък и на всяка ценност... и все

пак... все пак... и сега дори, когато правеше всичко възможно, за да замести загубения брат, порочната стара мисъл измъчваше майка му... Тя искаше да я изтръгне от корен, да я унищожи завинаги, но тази проклета мисъл не я напускаше... Да беше поне Робърт...

— Не бива да се тревожиш за мен — уверяваше я той. — Аз няма да се излагам на опасности. Във войната няма нищо романтично... поне в настоящата война. Тя е чисто и просто състезание. Ще спечели тази страна, която работи по-целесъобразно. Няма да има никакви глупости. Аз ще се пазя.

— Ти си ми единствената опора — каза почти безразлично тя. — Защото не виждам вече Елен. Тя е прекалено заета.

Но не мислеше какво говори. Защото мислеше, че войната е романтична. Сигурно трябва да е романтична, защото иначе не би увлякла Фергус. Романтичността ѝ беше стръвта в капана... романтичността и вълненията. Докато тия неща съществуват, ще има войни, защото ще има винаги хора като Фергус, които не заемат полезно място, но отиват на война, защото (тя си припомни един от изразите, с които той отговаряше непрестанно на укорите им) „това зрелище не може да се пропусне“. Войните се започваха не от хора като Робърт, а от хора като Фергус. Тя разбираше това с прозрение, непомрачено от никакви разговори за политически и стопански цели; така стигна по свой собствен път много по-близо до истината, отколкото солидният ѝ и логичен син.

Робърт беше самоуверен. Човек можеше да си го представи ясно как ще ръководи хората си, способен и безстрастен, как ще ги поведе великолепно, когато е потребно, както дядо му Бар бе постъпил по време на Гражданската война. Можеше да си го представи как ще заслужи спокойно и напълно полученото отличие, не като Фергус — без да помисли за него, а защото се е погрижил да го заслужи. Можеше да си го представи награден с ордени, както бе награждаван многократно и брат му; но не по същата причина. Той нямаше да ги носи като Фергус — с известно самохвалство. Щеше да ги пази в малките кожени кутийки, за да ги пази един ден за децата и внуците си, защото не би могъл да им представи другояче войната, да ги накара да почувстват трепета ѝ, както би могъл да постъпи Фергус..., който (ако бе останал жив) би загубил ордените си или би ги захвърлил с отвращение като дядо Толивър, за когото обсадата на Париж беше

много по-романтична, отколкото битката при Бул Рън или Гетисбърг по време на Гражданската война. Човек можеше да предположи, че е преброил вече ордениите си. Отдалеко личеше, че е създаден да бъде добър офицер.

— Ще отида при Елен, щом получа отпуск — промълви той и помисли: „И няма да скитам по улиците по време на въздушно нападение, като че се намирам на черковно събрание“.

Той не се мръщеше от съзнанието, че всички въкъци обичаха повече Фергус; отдавна се бе примирил с това. Отнасяше се малко презрително към брат си само затова че смяташе за глупост да се излагаш безсмислено на опасност. Нямаше никакъв смисъл да се постъпва така...

Преди да го изпрати, Хети го натовари с цял куп пуловери и чорапи, изплетени великолепно от нея през свободните ѝ часове, за да се спаси от ужаса на безделието.

— Трябва да ги вземеш — каза тя. — Ще ти потрябват с време. Едни ще се скъсат, други ще изгубиш, но аз ще ти пращам нови от време на време. Това е единственото ми занимание и развлечение сега.

Когато мина покрай стаята на дядо си, той чу скърцането на стола люлка, дето старецът продължаваше да се люлее непрестанно, унесен в поток от спомени; но не се отби при него.

— Предай поздрава ми на дядо — каза той, после я целуна набързо, обърна се и изчезна по стълбите, та майка му да не може да види сълзите му. За разлика от останалите членове на семейството му, Робърт беше сантиментален, при все че не бе доставил никога на майка си радостта да узнае това. Защото смяташе, че сантименталността е нещо срамно.

И той дори бе могъл да долови ужасната ѝ самота.

* * *

В живота има известен ритъм, известна красота, която се получава от последователната смяна на светлини и сенки, на щастие и грижи, доволство и недоволство, които процеждат през противоположността чувство за задоволство и богатство, осъзнавано и поддържано само от човек, надарен с дълбок вътрешен усет. Стариат

дядо Толивър го схващаше много добре в самотата си; започнала бе да го схваща смътно и Елен, когато животът ѝ в Париж започна да губи постепенно своя буен ритъм. Но такова познание беше недостъпно за Хети. Този ритъм, тази красота съществуваха извън нея, зад стената на съзнанието ѝ.

Дядото знаеше много добре в самотата си, че във всеки живот има хълмове и долини, а над тях по един висок връх, който се губи в облаците. Той бе разбрал с чудноватия си усет, че животът на Хети е отминал вече този самотен връх и бе започнал да се спуска от другата страна; оставаше ѝ само постепенно слизане, неусетно спускане към края. Хети долавяше смътно със сетивата си това, което той бе разбрал от върха на своето чудовищно равнодушие; тя го разбираше, както разбираше влошаването на времето чрез пристъпите на своя ревматизъм; чрез чувството, че е минала от една стая в друга, при заключена завинаги междинна врата.

А Елен... тя беше сега на върха, защото славолубието беше началото и края на живота ѝ. Тя бе постигнала целта си: победила бе. Нямахше да има друг така висок, така замайващ и самотен връх. Оставаше ѝ само това, което се намираще на отвъдния склон — нещата, които мъдреците като дядо Толивър поставяха над бързането, пълзенето, упоритата борба на дългото изкачване. Те бяха приятните пасбища на размишлението, добротата, топлотата и прекрасните мисли, възмездие за ужасната борба. Той знаеше, че Елен е минала вече върха; а беше все още млада.

В една ясна пролетна сутрин, когато Хети гледаше към улицата, докато шиеше и мислеше — все едни и същи мисли, които не я напуснаха през тия дълги дни — раздавачът донесе писмо от Елен. Кратко писъмце, написано много набързо, както изглежда, но с две известия, които променяха просто лицето на света.

Елен щеше да се омъжи; и желаше Хети да се премести да живее в Париж.

Аз приказвах по този въпрос с Лили, *пишеше тя*, която е във възторг от този проект. Къщата и тук е просторна и удобна, а Лили се намира в нея обикновено само напролет и наесен. Ти можеш да живееш там както искаш, без някой да те безпокои. Няма да мислиш или да се грижиш за домакинството. Аз ти изпращам чек, а чичото на Ребека, г-н Шьонберг, ще се погрижи за билетите. Мъчно се пътува в тия дни, обаче мисис Колендър съобщи на своя приятел Малкълм Трайвърс, банкера, да се погрижи за паспортите ви. Той ще ти се обади няколко дни след получаването на писмото ми.

За себе си съобщаваше:

Аз ще се омъжа за Ричард Колендър, синът на същата мисис Колендър. Помниш ли я? Ти се запозна с нея след първия ми концерт в Америка — една дребна, пълна, мургава жена с потъмнели бисери. Сигурно си срещала името ѝ във вестниците, защото те са много известни. И милионери, баснословно богати. Колендър е четири години по-възрастен от мен. Познавам го от десетина години вече.

Той искаше да се ожени за мен и по-рано, преди години. (Тук се мярна внезапно някогашната Елен, която бе излязла в слънчевия ден да се пързала на Уокърс Понд.) Представи си — аз ще се омъжа за милионер!

Всичко се промени внезапно и животът на Хети светна още веднъж. Това беше толкова странно — Елен да уреди всичко по този великолепен начин, да се погрижи за билети, за паспорт, като че майка ѝ е някоя кралица, чието пътуване трябва да стане колкото е възможно по-приятно и спокойно. И чек! И съпруг милионер! Когато вълнението стихна малко, тя си каза, че е била винаги уверена, че нейните деца не са обикновени същества. В тях имаше наистина нещо необикновено. Ето например Елен! Прочута, богата, а сега се омъжва за милионер.

Но радостта ѝ не беше съвсем лишена от някогашните съмнения. Дали този Колендър я заслужава? Кларънс не беше достоен за нея. Добре, че умря, каза си тя. Какво ли би правила досега с него... с този нещастен, добър Кларънс, който се оплакваше непрекъснато от здравето си?

А Колендър? Кой ли е този човек и защо не бе споменавала досега за него? Странна жена, разбира се, да пази така ревниво подобна тайна. Отде се бе появил? Дали е здрав? Какъв е бил животът му досега? Тя се разхождаше известно време из стаята, обзета от буйно любопитство. Опитваше се да си представи какъв може да е избраникът на Елен. (Защото този път се омъжваше сигурно само по любов; този брак не можеше да има никакво друго основание.) Тя се опитваше напразно да си го представи. Но беше невъзможно...

Когато се поуспокои и се върна отново към мисълта за ужасното си, пусто жилище, тя си припомни Вечния. Той беше деветдесет и пет годишен, но не приличаше на истински старец; умът не бе му изменил нито веднъж. Обаче беше слаб и се нуждаеше от грижи. Не можеше да го изостави сега. Тя се мамеше, че е длъжна да се грижи за него, докато е жив, а само всемогъщият знаеше докога ще бъде така. Да, трябваше да го вземе със себе си! Не можеше да го остави в някое сиропиталище, както намекваше Елен. Това би било погрешна и дори непочтена постъпка. Той беше въпреки всичко баща на съпруга ѝ, дядо

на децата ѝ. Не можеше да постъпи по този начин с него. Тя обмисляше с часове този въпрос, като си изтъкваше само основанията, поради които трябва да го вземе. Единственият довод против беше само привичката на непрекъснатата гражданска война, траяла повече от тридесет години между тях. Мразеше го, как ли не го бе обиждала, но не можеше да се примири с мисълта да го изостави с хладнокръвието на дъщеря си, както не можеше да изостави извехтелите си дрехи, обуца или Библията, която бе подарила на Фергус за десетия му рожден ден. Дядо Толивър беше сега неразделна част от миналото. Щеше да се чувства самотна и загубена без него.

Когато му каза замайващата новина, старецът я погледна войнствено и рязко, с явно недоверие в недействителното им помирение, и каза:

— Не зная, Хети. Аз съм вече много стар и слаб. Мисля, че ще бъде по-добре да си остана тук.

Той се противопостави на желанието ѝ с вярата, че това ще я накара да настои за своето.

Хети не позволи дори каквото и да е разискване на въпроса и настоя твърдо, че той трябва да замине за Париж с нея. Там щеше да му е така добре, както и където и да е другаде, а тя щеше да може да се грижи за него.

„Толкова по-добре“, помисли си дядо Толивър, чието единствено желание бе да види още веднъж Париж, преди да умре. Но продължаваше да се мръщи така сякаш е против това решение, но е безпомощен да се противопостави.

Къщата на улица Реноар в Париж бе приготвена за пристигането. Тя започваше да си възвръща постепенно някогашната веселост и жизнерадостност, защото беше изживяла вече униинето на дните, когато най-напред Лили, а след това Елен бе изстрадала в самота мъката си. Всичко минава с време, така че и скръбта, и самотата бяха отминали от къщата. Както Ребека бе предсказала при първото си скарване с Елен, Лили бе намерила човек, който щеше да я утеши за загубата на Сезар. Невъзможно бе една толкова едностранна, лишена от сложност душа, да продължи до безкрайност да тъгува; Лили живееше с настоящето, както Елен живееше с бъдещето. Утешителят ѝ бе сериозният, важен господин Дьо Сион (същият беловлас господин, когото Фергус бе срещнал на чай у нея), овдовелият съпруг на госпожа „Я гледай! Я гледай!“, която Елен бе ненавиждала някога при пристигането си на улица Реноар. Той се радваше сигурно, че смъртта го е освободила от обвитата в креп „Я гледай! Я гледай!“. И беше доволен, че е намерил едно толкова приятно създание като Лили — една жена, която той описваше на приятелите си като достойна, светска, културна и прекрасна, без да забравя подробността, че е много богата и при това американка, едно обстоятелство от много голямо политическо значение по времето, когато Америка беше така необходима за Европа изобщо и за Франция в частност.

И Лили беше доволна от подобен брак. В стаята, изпълнена с миризма на парфюми и пудра, тя бе казала, между другото, на Елен: „Той е истински джентълмен. Възможно е да стане министър в бъдещия кабинет. Аз съм богата. Мога да му помогна. А що се отнася до мен...“ Тя се изсмя тихо, с някогашната вялост в гласа. „Едва ли ще ме безпокои много. Той е вече стар човек.“ След това добави замислено: „И аз не съм млада вече — четиридесет и три годишна съм. Трябва да помисля с какво да заменя младостта. Ще му бъда добра съпруга. Ще приемам, ще давам вечери, които ще му бъдат от полза и ще ми осигурят едно положение, каквото не съм имала досега“. Тя се

замисли отново и добави: „Той ще бъде добър и към Жан. Време е вече това дете да има баща... какъвто не е имало никога. Време е да мина в сянка и да му дам път“.

Животът ѝ не беше може би безукорен, но беше безшумен и издържан; а в сегашното общество нищо друго нямаше значение. От хората, които знаеха тайната ѝ, бяха останали само трима: Елен, Хети и Жан. Сезар, мадам Жигон и старата Джулия бяха вече мъртви. И през ум не ѝ минаваше, разбира се, да включи в числото на посветените и Вечния, който знаеше истината още от самото начало.

* * *

И Жан беше вече по-щастлив, защото бе свикнал да се движи с патерици и с изкуствения си крак, изработен така изкусно, че му позволяваше да язди колкото иска. И за него беше невъзможно да бъде задълго унил; той имаше твърде много от чертите на Лили, а не трябва да се забравя, че приличаше особено много и на Фергус. Някогашното приятелство между него и Елен се затвърди повече от всякога. Понякога ѝ се струваше, че Фергус е оживял или изобщо не е умирал. Вечер, докато майка му разговаряше спокойно в приятната голяма гостна с Дьо Сион, Елен сядаше с него пред пианото, за да свирят на четири ръце най-лудешките шлагери от мюзикховете. В редките минути на добро настроение Ребека допълваше веселието, като имитираше остарялата Сара Бернар, Мистенгент или Спинели.

Ребека бе свикнала отдавна да се чувства у дома си в големия дом. Тя се бе настанила сега в една от големите стаи покрай галерията и беше винаги с тях, защото на Лили не минаваше никога и през ум дори да се противопостави на настаняването на някой нов гост; но понеже нямаше никакво занимание, Ребека беше раздражителна и неспокойна. Заниманията ѝ се бяха изчерпали ненадейно и нищо не поглъщаше вече енергията ѝ. Елен продължаваше да упорства и потайничи. Не искаше да се върне в Америка, където я чакаха славата и милионите.

— Дотегна ми — казваше тя. — Нямам намерение да се преуморявам. Милионерка съм вече. Свърших борбата. Ще се върна, когато намеря за добре.

Ребека чувстваше, че Елен се изплъзваше от властта ѝ, от надзора, който бе упражнявала някога над нея. Тя не спореше сега, както някога, когато се караха така често и буйно. Казваше само: „Не. Когато му дойде времето, ще ти кажа. Сега искам да си почина“.

Нейното задоволство явно дразнеше Ребека. Тя изглеждаше понякога наистина щастлива. Някогашната волева и своеобразна Елен бе изчезнала; когато седеше пред пианото с Жан, тя изглеждаше често пъти обзета от сурова, шеговита веселост, в която се долавяше известна истерика и огорчение. Беше по-своенравна от всеки друг път.

— Ти ме мамиш! — укоряваше я Ребека. — Има нещо, което не ми казваш. Криеш нещо от мен. — Тя се просълзяваше и слизаше до неизповедимите дълбочини на ориенталската сантименталност. — Мен — повтаряше тя, като се удряше в гърдите, — жената, която даде живота си за теб... която се изтощи заради теб... която ти даде всичкото си време... И то само за да ти създам успехи. Срамота е!

Елен би могла да ѝ отговори с новата си мъдрост: „Защото намери най-последно занимание, за каквото си била родена. Защото нямаше цел, преди да се заловиш за мен... Защото се чувстваше щастлива да властваш над мен и живота ми“.

Но не казваше нищо, защото разбираше, че е излишно да се спори. Само се усмихваше и отговаряше:

— А ти разправяше най-невероятни измислици за мен... Създаде Лили Бар... която иска да си почине сега. Аз искам да бъда за известно време това, което съм... Елен Толивър.

Но Ребека, достатъчно хитра, за да не може да бъде измамена с такива отговори, само я поглеждаше подозрително и продължаваше да се муси. Не можеше да отиде сега на гости при чичо Ото и леля Лина във Виена, нито при леля си в Рига или при братовчедките си в Триест. Не можеше да обиколи и летовищата, защото тия, които не бяха закрити или препълнени с ранени бойци, бяха от другата страна на цирковия парад, който приближаваше към своя край. Човек можеше просто да долови далечните маневри на политиците в тила.

Юли мина, а заедно с него мина и последната заплаха за Париж, но Колендър не се връщаше. Елен получаваше вест от него винаги, когато намираще време да ѝ пише. Били много заети сега, пишеше той. Започнали да се подготвят за края. Пристигането на американците имаше голямо значение за французите не защото разчитаха много на

тях — те бяха малобройни, — а просто защото бяха дошли. Той се интересуваше за втория ѝ брат Робърт, но не бе го срещал досега. Това не беше чудно, защото неговата дивизия не беше сега близо до американците. Но все пак би могъл да го види... Човек не знае никога какво ще се случи... Очаквали да ги преместят на изток, в посока (името на селището беше задраскано), по-близо до американците. За него би било много лесно да се запознае, защото самият беше полуамериканец.

Не се грижи за мен, *повтаряше многократно той*. Аз имам винаги най-невероятно щастие. Някои хора прекарват цялата война с ясното съзнание, че нищо не може да ги сполети. Аз зная това. Това чувство е вкоренено в костите ми. То не ме напуска и в най-тежките минути... толкова ясно, че е почти физическо усещане. „Нищо няма да ме сполети... абсолютно нищо“, повтарям си непрекъснато.

Докато четеше тия редове, тя си каза, че тази вяра е една от ония негови черти, които тя не може да разбере, които не се поддават на никакво въображение. Мистична, дълбока, необяснима. Чувствайки, че той трябва да е прав в това свое вярване, тя се боеше от увереността му. Тя можеше да вярва така дълбоко само в себе си. Нейната вяра беше свързана винаги със силата, която беше в нейната власт; а в безсмисленото и жалко избиване на бойното поле човек не можеше да разчита на подобна сила. Всичко беше само една чудовищна случайност, дето изгледите за спасение бяха едно срещу хиляди.

Но тия писма ѝ доставяха едно никога неподозирано щастие. Струваше ѝ се, че тя присъства там с част от съществуото си, че споделя същите трудности и опасности, че за пръв път в живота си достига до границите на задоволството от едно споделяно преживяване. Тя не се измъчваше вече от никакви съмнения; след като бе дала вече думата си и през ум не ѝ минаваше да се промени. Изпитваше облекчение от съзнанието, че годините на нерешителност са свършени вече. И задоволство от съзнанието, че въпросът е уреден.

Но тя се смая от дръзката пламенност в писмата му, с която той нападаше безсрамно крепостта на нейната сдържаност. Смая се и тържествуваше същевременно, защото през тия дълги години на борбата бе почти забравила, че е млада жена. Неговите писма ѝ доставяха за кратко радостта, която Лили бе имала винаги.

Той ѝ писа най-последно, че разводът е приключен. „Аз съм свободен и ще взема скоро отпуск. Тогава ще се опитаме да се възмездим за всички пропиленни години. Защото те бяха наистина пропиленни. Трябваше да се оженим много отдавна. Трябваше да имаме смелост да разсечем връзките и да уредим всичко. Но бяхме страхливи тогава. Трагично е да чувстваш, че поуката идва след толкова дълъг опит, който се заплаща с толкова загубено щастие и радост. Но ти си вече моя... моя завинаги. И никога няма да те загубя...“

Това писмо я смути странно; всеки негов ред пробуждаше тъжни спомени от миналото. Този намек за смелостта... Кой би могъл да каже какво е било смелост и какво страх? Ако въпросът зависеше само от Колендър, той би могъл да бъде разрешен, защото Ричард притежаваше това, което смяташе за смелост. Би отстранил нещастния Кларънс, би го стъпкал безмилостно, за да му отнеме това, което желае. Тази смелост беше съвършено различна от нейната, основана на самоотричане. Но тя не бе спасила никого в края на краищата, нито Кларънс дори. Някаква незнайна сила, в която Колендър вярваше така дълбоко, ги бе събрала най-последно, премахвайки Кларънс, въпреки всичките ѝ усилия да го спаси. Струваше ѝ се, че всички неприятности и грижи започваха от далечната зимна вечер край брега на Уокър Понд, когато бе казала „да“ на Кларънс и бе изпитала към него странно, неизразимо състрадание — което започваше най-последно да разбира.

Тя изпита отново дълбоко задоволство, граничещо с наслада, каквото Колендър нямаше да почувства никога със странната си кръв. Задоволството, че е могла да заповяда на собствената си плът.

Но в последните редове се долавяше отзвук от някогашната борба. „Ти ще бъдеш моя... моя завинаги. И никога няма да те загубя.“ Самонадеяни слова, напомнящи начина, по който бе постъпил преди години в „Ръцете на Вавилон“, без да я запита дали желае, смятайки просто за безспорно, че желае да се омъжи за него. Споменът за този следобед я смути отново; стори ѝ се, че любовта, която той споменава в писмото си, е едно отвратително чувство на възрастни хора, похабено

от многократни повторения. То бе изгубило своята свежест, а заедно с нея бе изчезнала прелестта на срещите им пред отворените прозорци на Шери и на пролетните разходки из парка... Това именно съзнание придаваше може би повече от всичко друго нагlost на пламенните му слова. И двамата бяха загубили вече напълно първата си младост, а той продължаваше да се държи и да пише все така пламенно, със същите, вече изтъркани и неубедителни изрази за една любов, която беше тогава свежа, чиста и — въпреки всичко — целомъдрена. А в нея имаше сега нещо, напомнящо професионалната любов...

Той ѝ писа, че Сабин е в Париж и може да я посети, както от любопитство, така и поради неизлечимата си страст да знае истината, да разбере ясно истинското положение.

Сабин дойде наистина с малката си разкошна кола, заедно с дъщеря си Терез, стеснително и болнаво десетгодишно девойче; но Елен съобщи, че не е вкъщи. Тя не искаше да се срещне със Сабин, защото се страхуваше може би от това, което гостенката щеше да ѝ каже. А сега не можеше да се върне назад; от години вече вървеше по един и същ, неизменен път.

Пътуването на Хети и Вечния беше наистина фантастично. С паспорти, уредени по нареждане на Терез Колендър, те минаха много лесно през дългите митарства на военните ограничения. Спътниците им на парахода бяха военни кореспонденти, лекари, милосърдни сестри, войници и народни представители (които отиваха на фронта, за да могат да съберат от гробовете материали за новите си политически борби). Тия спътници смятаха сигурно Хети и Вечния за много странна двойка, която даваше повод за безкрайни предположения — една красива, тъжна жена и престарял мъж, за когото тя се грижеше. Никой не узна, навярно, с положителност кои са или къде отиват, защото Хети беше мнителна жена, която нямаше особено доверие в спътниците си. Тя ги отстраняваше с изражението си; а дядото нямаше, разбира се, и най-малкото желание да започне разговор с някого. Той четеше и веднъж на ден, придружаван от Хети, обикаляше палубата с извехтеля кожух, с който отказваше да се раздели. Той не проговаряше никога и на Хети дори, която му правеше понякога забележки: „По-добре е да не ядеш така“, или: „По-добре ще е да отместиш малко стола си, дядо, защото става течение“.

(След толкова злоба да говори така на дядо Толивър, който не бе се отказал от нищо досега и имаше чудесно храносмилане; а за течение не бе му минавало и през ум откакто се е родил!)

Имаше наистина нещо трогателно в гледката на тази възрастна жена, която се грижеше така нежно за стареца. Тя като че се страхуваше да не би по някаква злополучна случайност да бъде отнесен в океана или да падне по стълбите и да изкълчи неизлечимо старите си кости, които се надсмиваха над времето. Никой не би могъл да отгатне, че те са врагове, че въпреки временното примирие, могат да бъдат само врагове поради самия ред на нещата. Хети продължаваше да се държи към него като към някоя чуплива стъклена вещ, която трябва да отнесе непокътната в дома на Лили на улица Реноар, а навремето ѝ бе идвало да го убие.

Едва след като го заведе да легне в кабината, тя можа да даде простор на своята неугасваща енергия, като започна да обикаля палубата, докато морският вятър развяваше демодираните щраусови пера на шапката ѝ, а едрата ѝ властна фигура се очертаваше върху лъчезарната светлина на атлантическата нощ. В тези минути тя се чувстваше почти щастлива, защото ѝ се струваше, че макар и непостижим, Фергус е нейде наблизко в този вятър и мъгла и я чака.

Тя щеше да поднови нишките на живота. Елен щеше да се омъжи... щеше да се омъжи... Трябва да има дете, да, трябва да има дете... Тя мисли се въртяха непрестанно в главата ѝ, докато тя започна най-после да ги повтаря гласно, възправяйки се срещу вятъра в тъмнината. И тя желаше страстно внук, като Терез Колендър, но не по същите причини. Едно внуче щеше да промени всичко за Хети. Тя щеше да се почувства подмладена, почти така сякаш го е родила сама.

Тя не бе напускала никога страната си; не знаеше и дума френски, а Вечния не намираше за потребно да прояви познанията си. Но Хети беше все така безстрашна. С някакво невероятно усилие, в което имаше дълбоко презрение към народа, говорещ такъв противен език, тя успяваше да се оправи... в Хавърската митница, в препълнените хотели и най-после при последното пътуване от пристанището до Северната гара. (Лили бе изпратила човек да я посрещне, но той не успя да я намери.) Тя беше неукротима и почти щастлива в тия грижи да се справя с билети, багажи, хранене в ресторанти, придружаване на Вечния и скъпоценните му книги. Защото Хети смяташе, че на този свят няма нищо невъзможно...

* * *

От коридора на препълнения влак, където бе застанала, закриляйки дядото и блъскайки неволно спътниците си, Хети ги видя, застанали на перона на задимената пещера, наречена Северна гара... Елен, Лили и един мургав мъж в синя униформа; когато влакът спря с внезапно сътресение, нейният вагон (както го наричаше тя в ума си) спря почти пред тях и Хети можа да ги забележи, като тръгнаха загрижено и невесело да я търсят. Притисната между един французин фронтовак, натоварен с десетина раници и бутилки вино, и един

елегантен английски полковник с побелели мустаци и румено лице, тя не можеше да се помръдне, нито да им даде някакъв знак, при все че почука на стъклото и ги повика през прозорците, отворени като по чудо в задушния септемврийски ден. За Хети не съществуваше сега нищо друго в тази кънтяща пещера, освен трите фигури, застанали една до друга сред купчини багаж.

Парата свистеше и машините скърцаха според смешните си галски привички в тази кънтяща гара; войниците се викаха едни други, а една кокотка започна да крещи весело на своя любовник, който се обади с гръмък смях нейде от същия вагон. Тримата посрещачи на Хети продължаваха да оглеждат перона. Години минаха, докато Лили, обръщайки лениво глава в задуха, зърна развълнуваното зачервено лице на Хети, редом с острия нос и непроницаемите очи на дядо Толивър.

Тръгнаха към нея; английският полковник, когото бяха настъпили, се оттегли възмутено и Хети, понесла огромен багаж и последвана равнодушно от дядото, слезе на перона.

Елен я целуна първа, след това дойде ред на Лили; после Елен каза:

— А това е Ричард, мамо. Той е в отпуск.

Въпреки блъсканицата и разговорите, Хети и Колендър се погледнаха изпитателно, единият проницателно, другият почти учудено. Той не си я бе представял може би толкова красива и жизнена, въпреки дълбоката скръб, която личеше явно в изражението ѝ. Личеше, че Елен дължи именно на нея силата и жизнеността си, при все че майката нямаше изтънчеността и студенината на дъщеря си; тайната на тия качества беше другаде — може би у стареца, който ги поглеждаше като лукава мишка иззад замъглените си очила.

Що се отнася до Хети, погледът ѝ изразяваше само един въпрос: „Заслужава ли този човек нейната Елен?“. Неговата чужда кръв личеше по-ясно, отколкото си бе представяла. Тя се смуцаваше от мисълта, че дъщеря ѝ се жени за чужденец; защото в съзнанието ѝ всички чужденци се сливаха смътно с намръщените, буйни, мургани мъже, които работеха в черните стоманени заводи край замъка Шейн.

Между нея и Колендър не блесна никаква искра — нито на разбирателство, нито на ненавист. Впечатлението и на двамата изглеждаше пропито от изненада и недоверие. Погледът на Хети

изразяваше гордост и властничество, изражение на жена, готова да се бори пламенно за децата си; а в сивите очи на Колендър светеше непроницаемият израз на свръхбогаташа, който се бе променял и разтапял само пред Елен.

Всички бяха сериозни, с държание, което се стори най-после на Хети почти лишено от въодушевление. Това се дължи може би на войната, каза си тя; тук бяха толкова близо до нея... И Елен мислеше сигурно, като майка си, постоянно за Фергус. А може би не я искаха тук... и тримата. Защо ѝ бяха писали така настойчиво да дойде? Това съмнение я изпълни с дълбокия ужас, че е остаряла и е станала ненужна и зависима от другите.

Лили (която Хети не бе виждала от години и която сега беше мадам Дьо Сион) изглеждаше почти непроменена. Тя имаше сигурно (докато я наблюдаваше, Хети пресмяташе набързо годините ѝ) не по-малко от четиридесет и пет; а въпреки всичките си прегрешения изглеждаше свежа, млада, почти връстница на Елен, която беше дванадесет години по-малка... по-пълна от Елен и, колкото и странно да звучеше това, много по-нежна. Но все пак, каза си с мрачно задоволство Хети, тя се е гримирала, а и косите ѝ изглеждат боядисани.

Парижкият живот беше може би съвсем различен и поведението на Лили нямаше никакво значение тук. Докато гледаше братовчедка си, толкова красива, очарователна и неестествено млада, Хети почувства, че всичката ѝ вродена почтеност се пробужда и възмуцава. А докато стоеше на стъпалата на Северната гара, очаквайки Колендър да доведе голямата правителствена синьо синкава кола, която трябваше да ги отведе на улица Реноар, Хети си каза, че съдбата се е пошегувала наистина странно, като я довлече — нея именно! — в „най-порочния град на света“, за да живее в дома на Лили, към която бе изпитвала винаги такова недоверие. Тя не бе помисляла това до тоя миг, когато бе застанала пред изхода на Северната гара, загледана към площад Рубе.

Колата спря пред тях, шофирана хладнокръвно и самоуверено от младия чужденец. Всичко това беше така недействително, така вълшебено, че Хети се изплаши за миг. Изплаши се от вида на този нов, странен град, дето всички говореха някакъв нечестив език. Допреди няколко дни само тя не би могла и да си представи дори тия неща. И пак си каза, че сигурно е остаряла.

— Никога не съм се чувствала толкова млада — каза тя гласно на Лили, която я чакаше да се качи в колата.

* * *

Вечният не продума през всичкото време. Той ги наблюдаваше и мълчеше, но не бе пропуснал да види тая част от Париж, която се разстиляше край него, така променена и различна от някогашния Париж, който бе познавал на младини. Той не чуваше нищо от разговора им, воден старателно въпреки необяснимото униние, докато минаваха по улица Лафайет. Как можеше да го интересува този разговор, когато беше погълнат от друг свят... свят с петролни лампи и кринолини, с каляски и валсове на Щраус и Валдтойфел? За него, неочакващ никакво бъдеще, този нов Париж нямаше никакво значение... Новият Париж, дето Лили с богатството си, спечелено от черните фабрики в Средния запад, си бе купила къща и живееше като истинска парижанка; новият Париж, дето собствената му внучка играеше такава блестяща роля. Един Париж... как би могъл да бъде описан?

И все пак, докато автомобилът се носеше по омекналия асфалт, очите, ушите и носът му поглъщаха гледките, звуците, миризмите... внезапните викове на вестникопродавчетата: „Л’Ентран!... Л’Ентран!... Льо Пти Паризиен!...“. Пожълтелите кестени на булевард Осман (той го помнеше от времето, когато беше съвсем нов), малките маси... Защото младостта му се върна неусетно и мрачният, надменен дядо Толивър стана сантиментален. Тук именно, в този град, се бе изкачил до върха на живота си, след което бе започнал неусетният упадък. Той не бе загинал като Фергус. Продължил бе да живее, докато животът бе загубил най-последно всякакъв вкус за него...

Заобиколиха вече Триумфалната арка и Елен се намръщи, седнала мълчаливо до Колендър. Тя мълчеше през всичкото време, като мислеше, мислеше горчиво и потайно, без да смее да се издаде и с примигване дори. Седеше мълчаливо, обмисляйки как ще трябва да разкаже това, което никой друг, освен нея не можеше да разкаже. Струваше й се, че това е прекалено жестоко и ужасно. Невъзможно беше да я накарат да изпълни два пъти този ужасен дълг.

Тя чу зад гърба си плътния и весел глас на майка си, която разговаряше с Лили...

— Той не искаше да отвори прозореца, затова аз го отворих най-после сама; тогава той започна да ми разправя нещо на един смешен език... вероятно френски.

— Как бе облечен? — попита Лили. Хети й описа униформата му. — О — отвърна със смях Лили, — той е бил португалец... Човек не бива да се сърди на португалците.

— Нямам понятие дали португалците миришат по-лошо от другите народности, но въздухът във влака беше такъв, че можеше да задуши всеки възрастен човек.

... Наближаваха вече Трокадеро. Минаха почти край него. Елен отвърна поглед. Минали бяха покрай къщата на улица Клебер. Тя зърна бегло вратата, която не бе виждала от светлото утро, когато излезе от глупавата стая на мадам Нозиер. Позна я веднага! Знаеше всяка подробност в този дом, заедно със сивия двор и натрупаните в ъгъла летни мебели. Предстоеше й жестоко... невероятно задължение.

Преди да стигнат до дома на улица Реноар и Хети млъкна като другите, погълната от своето униение, обзело малката група.

* * *

Пиха чай на бялата тераса, дето намериха черното куче и залитащата стара Крикет. Тук дойдоха и Жан, господин Дьо Сион и Ребека, чиято намусеност не спомогна никак за развеселяване на присъстващите. Докато седяха пред трапезата, отрупана със сребърни прибори, цветя, изпратени от Жермини, и вкусни сандвичи с пастети, сирене и конфитюр, Лили забеляза, че закуската им прилича на голямо семейно събрание. Големият ѝ дом беше пълен с гости; Лили бе сключила блестящ брак. Не съществуваха вече никакви тайни. Животът изглеждаше в известни отношения опростен, а в други все по-усложнен.

Потънала в своето странно мълчание, Елен ги наблюдаваше с отдавнашното съзнание, че животът на всички е странно преплетен и свързан... на всички в тази безсмислена и зле подбрана група — на беловласия Дьо Сион, Хети, Ребека, Жан, Лили, Колендър и самата

нея; и на дядо ѝ дори, който беше изчезнал в самотата на отредената му от Лили стая. Повечето от тия хора — и самият Дьо Сион дори — бяха чужди в този дом, дете живееха от едно богатство, което идваше от черните стоманени заводи в Средния запад. И тя именно — Елен — ги бе събрала тук.

Наблюдавайки майка си, тя забеляза, че неукротимата Хети не е вече млада. Тя щеше да поиска най-после да ѝ покажат стаята, дете е починал Фергус; Елен щеше да ѝ я покаже, продължавайки своята лъжа; майка ѝ щеше да си поплаче, задоволена тъжно от тази лъжа. Понякога беше за предпочитане да излъжеш, да измамиш...

Но другият въпрос... Тя стана най-после и излезе в градината, дете бе последвана след малко от Жан с патериците и Ханси, запъхтян и неспокоен в лятната горещина. След нейното излизане Ребека се бе оттеглила с израз на злопаметно мъченичество. Тя би се държала зле с Хети, ако би посмяла, както се държеше зле с Колендър, който се забавляваше от държанието ѝ и си даваше труд да ѝ доказва с хиляди дреболии, че Елен принадлежи само нему и Ребека няма вече никакво значение. Но Ребека можеше да чака; и двамата имаха еднаква левантинска кръв, и Ребека разбираше по какъв начин той е спечелил играта. „Мога да чакам“, помисли горчиво тя и се качи огорчено в стаята си. Играта не бе свършена, тя не бе се отказала още от мисълта да победи. Защото знаеше по-добре от всички, по-добре и от самата Елен може би, какво може да се очаква от Колендър. Нито една негова черта не беше тайна за нея, защото тя познаваше много добре мъжете от собствения си род... разните чичо Отовци, Максимилиановци и Густавовци, в чиито жили имаше все по някоя и друга капчица левантинска кръв. Но Елен не би ѝ повярвала никога; тя би сметнала само, че Ребека ревнува Колендър (което беше вярно) и че всичко, казано от нея, се дължи само на недоволството ѝ. Не би повярвала, че той е наистина жесток, властен и смята жените за същества, създадени да украсяват само харемите... Ребека би могла да намери подкрепа в лицето на Сабин, но не бе я срещала никога; а при последното си посещение в този дом Сабин не бе приета.

И все пак тя не бе изгубила още борбата. Трябваше да спаси Елен, както за себе си, така и за самата нея. Тя се качи горе, като остави на терасата Лили и Дьо Сион, Хети и Колендър, който поддържаше любезно разговора със странното задоволство, че

отстранява ужасната тайна, която споделяше с Лили и Елен. Докато го наблюдаваше, Лили си казваше навярно, че той е безчовечно студен. Казваше си може би, със своята мъдрост и опит, че този брак на Елен може да има само един край.

* * *

Между това Елен се разхождаше под старите платани с Жан и кучетата и сметна отиването на Дьо Сион към белия павилион (пригоден от Лили за негов кабинет) като знак за връщане. Когато отиде на терасата, тя каза на Колендър:

— Няма да сляза преди вечерята. Ако искаш да видиш майка си преди заминаването ѝ, най-добре ще е да отидеш сега. Аз ще се освободя по-късно.

И го остави с тези думи.

След това се обърна към майка си:

— Ела да се настаниш в стаята си, мамо.

Тя я отведе към горния етаж, като остави градината на Лили, Жан и старата Крикет.

Хети, която не бе забелязала нищо нито по улицата, нито в къщата (защото не забелязваше красотата ѝ, а я смяташе за дом, който принадлежеше, така да се каже, на Елен), каза, докато преминаваха през просторната гостна, че напомняла замъка Шейн със своята нежна и топла красота. Портретът на Джон Шейн с един бял сетер в нозете му и лъчезарната „Венеция“ от Търнър, украсявали някога стените на дома между фабриките, бяха окачени сега над полираната ламперия. Стори ѝ се, че позна и обюсонския килим, свързан смътно в паметта ѝ с образа на старата Джулия, която разхождаше по чудноватите цветя своя абаносов бастун със сребърна дръжка.

— Прилича на замъка — промълви тя на Елен, която бързаше по стълбите, без да дава път на майка си.

Тръгнаха по галерията и когато минаваха покрай една стая, чуха скърцането на стола люлка, отдавна освободен от митницата и приготвен от Лили в стаята на Вечния. Времето летеше. Хората умираха и се раждаха, но Вечния и столът люлка не се променяха.

— Той е по-добре, отколкото всеки друг път — забеляза Хети. Не му спомена името, защото Елен разбираше отлично за кого говори; те минаха заедно покрай вратата му и чуха едновременно скърцането, което бяха чували хиляди пъти досега. Звукът на извехтелия стол-люлка ги свърза отново така, както нищо не би могло да ги свърже. Това скърцане бе единствената, постоянна и неизменна останка от миналото.

Стаята на Хети — дето бе дошла да прекара остатъка на живота си — беше просторна, с два високи прозореца, които гледаха към градината, дето Лили бе заместила сега Елен и се разхождаше със своя червеносин син. Той беше вече мъж и Хети изтръпваше при мисълта, че съществуването му не е имало никакво значение за бъдещето на Лили. В градината, дето се разхождаха под старите платани, изглеждаше съвсем без значение, че това момче не е имало законен баща. Той принадлежеше към тоя дом заедно с Лили. Във всичко това имаше нещо съвсем редно, което Хети долавяше отдалеко, без да може да го обясни... неясно чувство, че животът на Лили е бил, въпреки всичко, цялостен и целесъобразен, като прекрасна картина, нарисувана и изпълнена великолепно от една смела и самоуверена ръка. Лили водеше живот, за какъвто бе родена. Хети видя, че тя разказва на сина си нещо, което я разплака, защото вдигна кърпичката към лицето си, а момчето се спря и я погледна, свило чело в безброй малки бръчки. Толкова много приличаше на Фергус...

И разбра изведнъж какво му казва Лили. Елен прегърна майка си и прошепна:

— Имам лоши известия, мамо.

Хети я погледна, странно вкаменена, и отвърна:

— Зная. И Робърт е убит.

* * *

Това беше вярно. Постепенно, докато майка ѝ слушаше със същото вкаменено мълчание, Елен ѝ разказа цялата истина. Вестта била донесена от Колендър, същата сутрин пристигнал в отпуск от фронта. Там — нейде около Аргон — срещнал полка на Робърт и се запознал с него. В навечерието на тръгването си бил повикан от един

американец и отишъл в превързочния пункт, но Робърт бил издъхнал вече. Ранен бил при опит да спаси един от войниците си, попаднал в телените мрежи между германските и американските линии. Войникът бил спасен; той именно разказал с безумна поетичност случката на Колендър... мъглата, паднала на фронта, минутният ослепителен блясък на прожекторите „Вери“, слабото, вероломно свистене на забиваните в пръстта гранати със задушлив газ. При тази именно чудна, неземна обстановка бе загинал Робърт. Робърт (мислеше Хети), който бе казал: „Във войната няма никакъв романтизъм... Страната, която работи най-целесъобразно... няма да върша никакви глупости... Ще се пазя“.

Когато Елен довърши разказа си и двете замълчаха, докато най-после Хети каза, все още без да заплаче:

— Това е наказание... Аз обичах децата си прекалено... повече от Бога... и той ми ги отне.

(Да беше поне Робърт... Ето че отиде и Робърт.)

Тя легна на голямото легло — странна, неприветна, мрачна, облечена в черно — заобиколена от разкоша, в който я бе настанила Лили. И каза най-после:

— Бих искала да остана сама, Елен. — Ще те повикам... по-късно.

Елен остави майка си; но когато затвори вратата разбра, че ненавиждащите се отломки на семейството — Хети и Вечния дядо Толивър — остават сега на нейните грижи. След толкова години, през които ги бе изоставила, тя беше сега опората и упованието им. Разбра още нещо — че не може да има никакво колебание за брака с Колендър. Трябваше да се омъжи сега... След смъртта на Робърт имаше нови основания да се омъжи. Оставаше ѝ още един дълг към майка ѝ. Все едно беше дали ще е Колендър, или който и да е друг.

Ожених се един месец преди примирието, много скромно, в присъствието само на Лили, Дьо Сион, Жан и Хети. Пак семейството (останките от едно семейство, което бе изпълвало някога гостната стая на замъка Шейн) преобладаваше основателно над всичко при събития като раждания, смърт или женитби. Терез не присъстваше, защото Елен бе взела решението си ненадейно и нямаше време да я повикат от Ню Йорк. Не присъстваше и Ребека. Една седмица преди венчавката Ребека проигра всички козове в една отчаяна сцена, с надежда да спечели борбата против Колендър. Тя каза на Елен, че е еврейка и знае много добре нрава на хора като Колендър. Каза ѝ, че той е властен и жесток, че всичкото му търпение и спокойствие прикриват само една стоманена воля на милионер, която тя ще опознае един ден прекалено добре. Че той ще направи всичко възможно да я унищожи не само като музикантка, но и като жена. Елен я слушаше спокойно, защитена от съзнанието за новия дълг, който ѝ предстоеше да изпълни. Едва когато Ребека изпищя, самозабравила се от ярост: „Той се жени за теб само за да превие волята ти... да те загуби. Това е единствената му цел... да победи в борбата, траяла толкова години“, Елен пребледня, стана и ѝ заповяда да си върви.

— Не искам да те видя никога вече — каза тя. — Признателна съм ти за всичко, което си направила за мен, но не можеш да уреждаш целия ми живот. Говориш лъжи... Това, което каза, не е вярно. Разправяш го, само защото не можеш да се разпореждаш вече с живота ми.

Ребека си бе отишла със зачервени от гняв очи. По стълбите срещна Колендър, който влизаше, но не го и погледна дори. Не бе се отказала в душата си от вярата, че ще победи. Знаеше, че ще го срази най-последно. Ще го остави да се погуби сам, защото бе уверена, че той ще го стори неизбежно.

* * *

Дьо Сион уреди преместването на Колендър в Африка, така че младата двойка замина да прекара медения си месен в Тунис, в една вила в предградията, собственост на някакъв грък, братовчед на Терез и собственик на Средиземноморската банка „Леопопулос и сие“. Елен пишеше редовно в Париж; писмата ѝ приличаха на всички писма, които бе пращала на майка си още от самото начало — от „Ръцете на Вавилон“ — сдържани, внимателни и изпълнени с подробности, от които човек не можеше да схване нищо, завършващи винаги с бележки за времето и красотата на градината им и със заключението: „И двамата сме здрави и щастливи“.

Дядо Толивър живееше на улица Реноар така, както живееше навред от тридесет години насам. Той бе с книгите си (защото Хети беше сега милионерка и разходите нямаха значение за нея) и със стола люлка, безкрайно смешен между мебелите в стил ампир в стаята, която му бе отредена от Лили. Нищо не бе променено, с изключение на обстоятелството, че прозорците на стаята му гледаха към градината, откъдето се чуваха сирените на параходите по Сена. Той излизаше понякога в самотни разходки из съседните улици до Дома на инвалидите. Имаше навика да се измъква тайно през градинската врата към улица Паси. Беше си все така непроницаем, необщителен, надменен, като се изключи Жан, към когото имаше особена обич. Никой не можеше да отгатне, че това, което търсеше в самотните си скитания, беше една младост, която съзнаваше с неземна яснота, при все че бе започнал да се вдетинява и не можеше да си припомни понякога, че е в Париж, или какво е правил вчера.

Останала сама с Лили, Хети започна да си възвръща интереса към живота. Тя започна да разглежда една по една стаите в големия дом, за да провери дали са поддържани както трябва; поскара се рязко и несвързано с Августин и другата прислуга; скиташе из градината, при все че не чувстваше красотата, а се интересуваше само от поддържането ѝ. След известно време започна дори да пазарува сама, след като се увери с ужас, че продавачките дават комисионна на старата Мелани.

Така че Лили предаде за трети път къщата си другиму. Отначало я бе управлявала мадам Жигон, след това Елен и Сезар се бяха спречкали за господство в нея. Сега я предаде доброволно на Хети, която имаше най-голяма нужда от подобно занимание. Лили каза на прислугата да не обръща внимание на своеобразното държание на мадам Толивър, а на старата Мелани даваше пак стойността на загубените комисионни. Но и да не бе сторила това, прислугата ѝ не би я напуснала, защото Лили умееше да разбира и да се справя с подчинените си. Старата Мелани беше у нея повече от двадесет години, още от времето, когато Лили се бе прибрала при мадам Жигон, малко плаха, но все пак твърдо решена да не се омъжва никога за бащата на Жан.

Сабин не се оплакваше от поражението си. През цялото време на развода тя се държеше така, както се бе държала винаги, с удивително самообладание. Така че никой, нито дори старата Терез, не можа да разбере дали се отказва доброволно от преструвката, че продължава да владее Колендър, както бе постъпвала толкова години. Те разискваха спокойно всички подробности около новосъздаденото положение, под ръководството на ниската, пълничка, властна старица, която познаваше законите така добре, както и банковите операции. Не бе изказана нито една гневна или прибързана дума. Оттеглянето на Сабин от положението ѝ на съпруга бе извършено със същото безразличие, с което бе поела тази роля.

— Не искам никаква издръжка или осигуровка — каза тя, докато тримата разговаряха около чайната маса в малката всекидневна на авеню Дьо Боа. — Какво ще правите за малката Терез е, разбира се, ваша работа. Тя е толкова ваша, колкото и моя. („Кое е лъжа, разбира се, помисли тя, защото вие не искате и да я знаете.“) Аз не се нуждаю от нищо.

Тръгването ѝ напомняше излизането на някоя дама от кабинета на адвокатата ѝ. Никакъв гняв и никакви сълзи. Сабин стана и каза:

— Трябва да си ходя вече... Наех си къща на улица Тилзит. Там ще ме намерите, ако ви потрябвам. Не зная още телефонния номер, но ще ви го съобщя.

Терез се наведе над масичката, прибра книгата с пълничките си, обсипани с пръстени ръце, сложи ги в чантата за важните документи... една мухлясала вехта чанта в постоянно безредие, от която тя можеше да извади като по магия при първото поискване всеки документ, от който се нуждае. Докато седеше срещу нея и я наблюдаваше, Сабин си каза, че левантинската кръв е покорила напълно старицата. От почистване се нуждаеха не само елмазите и изумрудите; тежките черни рокли, които Терез носеше и в най-горещите дни, бяха изцапани и избелели; а между книгата в чантата си бе започнала да носи

бисквити, които изваждаше от време на време и гризеше крадешком, като някоя затлъстяла катеричка. Беше станала още по-късогледа и свиваше очи, докато ги бе превърнала в две тесни ивички, от които светеха блестящите зеници. Всичкият чар на своеобразното ѝ държание изчезваше бавно; странните, резки обноски, така забавни и оригинални, докато бе на върха на своята мощ, се превръщаха постепенно в чудноватости на една раздърпана стара гъркиня.

Сабин я наблюдаваше и мислеше: „Слава богу, аз няма да стана никога такава неспретната старица. Ще се поддържам докрай. Ще умра великолепно облечена, с безукорна прическа и корсет. Тя е все още левантинка. Прилича на продавачка на плодове край Бруклинския мост“.

(Терез, с дълбокия плам в бадемовите си очи, заета да търси нещо в чантичката, съдържаща огромно състояние в ценни книжа!)

Колендър я придружи през оперетния хол и до колата ѝ, дето ѝ помогна да се качи с безукорна учтивост и затвори вратичката.

— Сбогом — каза той. — Съобщете ми, ако се нуждаете от нещо.

Така, при все че за известно време всички карти бяха в нейните ръце, тя изгуби най-последно играта, изгуби я, мислеше си тя, заради Елен Толивър, на която не бе обърнала достатъчно внимание — една проста, некултурна актьорка, доведена да забавлява гостите на Мърей Хил. Каква тайна се криеше зад този необясним успех?

* * *

Докато пътуваше с колата си, тя си каза, че сбогуването е било всъщност една раздяла между чужди хора. Тя е била, значи, чужденка за тях; нещо като чиновничка в някой клон от банката на Леополулос, едно същество, което им е било полезно и което отпращаха, щом престанаха да имат нужда от нея, готови да ѝ отпуснат пенсия, ако желае, като на отдавнашна домашна прислужница. Тя им бе дала повече от дванадесет години от своя живот..., през които се бе стремяла отчаяно и трогателно да установи между тях и себе си някаква връзка, която не можеше да се разкъса по тоя начин. Повече от дванадесет години се бе борила против нещо много по-силно от

собствената ѝ воля и самообладание. А те я отпращаха сега само с едно официално сбогом... Те, милионерите. Терез бе запазила богатството си, което беше по-голямо от всеки друг път. Нищо друго не я интересуваше.

Тя извади огледалцето от джоба в стената на колата и започна да разглежда лицето си. Дванадесетте години не бяха взели от него полагаемия се данък. Червените коси под изящната сива шапчица не бяха посивели; тесните, умни, малко приближени очи бяха блестящи както някога; а бялата кожа, напомняща плътните листа на камелия, беше безукорна под великолепно прикрития грим. Тя докосна върха на дългия си нос със съвършено чистата си ръкавица и си каза изведнъж, че лицето, което я гледа от правоъгълното огледалце, е само маска — великолепно нагласена маска, прикриваща неподозирано от никого вълнение. Днешните хора се справяха по-добре с живота; едно време биха очаквали от нея да се оттегли от арената с разбито сърце, да излага на показ страданието си; да плаче и да припада... като лейди Байрон.

Тя чувстваше, че изглежда невероятно млада; но все пак недостатъчно млада. Не можеше да започне живота си отново; нямаше време за това. Минала бе вече четиридесетте. Би могла да се омъжи повторно... за човек на своите години или по-възрастен, но нямаше да бъде същото. Тя бе дала всичката си младост (под тази сдържана и сурова външност) на Терез Колендър. Нямаше вече никаква надежда да бъде пак млада, да се влюби с буйно увлечение, което прикриваше от самолюбие. (Тя си въобразяваше, че те не са открили никога безграничната ѝ, безсрамна любов към Колендър, при все че не беше напълно сигурна в това. Той я бе отгатнал може би.)

Тя остави огледалото, облегна се и си каза със студена искреност, че би била готова да се върне и сега при него, ако би вдигнал само пръст да я повика. В целия им съвместен живот нямаше спомен за нито едно скарване, удар или обвинение... нещо, което би могло да даде повод за омраза или отвращение. След раждането на малката Терез помежду им не бе имало нищо друго, освен надменното, учтиво безразличие, което не можеше да се разсее. Тя се опита да си представи за миг какво би било, ако той се бе отнесъл поне веднъж към нея не само като към някаква институция, не само като към съпруга, заслужаваща само уважение и закрила.

А старата Терез? Сабин си бе въобразявала някога, че са приятелки. Припомняше си, че имаха почти еднакви разбирания, еднакви гледища по много въпроси. След това Терез се бе отдалечила неусетно и необяснимо. Без никакви скарвания и разправии те бяха започнали просто да се ненавиждат, студено, с насмешлива учтивост. Тя знаеше какво ги бе разделяло: богатството и желанието за наследник. Старата Терез бе станала постепенно една раздърпана, противна левантинка, отдадена напълно в плен на натрапчивата си мисъл.

Ако не бе се омъжила за Колендър, тя би била и досега приятелка не само на Терез, а и на самия него. Но това би било непоносимо... много по-лошо от сегашното положение. То беше поне окончателно определено.

Тя се опита пак, както се бе опитвала неведнъж досега, да отхвърли тия дванадесет години и да намери в развалините това, което бе съставяло същността на чувствата ѝ към него; но видя, че е невъзможно. Не би могла да каже защо би се върнала при него, ако я покани да го стори. Над тия години на съвместен живот тегнеше някакво зло (което не беше зло само по себе си, мислеше си тя, а бе зло само затова че бе възпитана да смята този вид любов за нещо лошо). Тя изпитваше може би само страст и нищо повече; и чувстваше, че тази страст не е нещо просто. Тя беше зловеща, преплетена с дълбокото ѝ желание да знае какви са хората, да ги разглоби (тя се усмихна), за да разгледа пружините им. Не, тази тайна надвишаваше силите ѝ.

„И така, каза си тя, аз пропаднах най-после в състезанието с Елен Толивър. Той ще я вземе най-сетне, след като я бе желал толкова отдавна.“ Не бе сгрешила, значи, когато бе отишла преди години на улица Реноар. Там нямаше наглед нищо за откриване, но усетът ѝ не бе я измамил. Това, което беше вярно сега за Колендър и Елен Толивър, бе вярно и тогава, когато двете жени седяха една срещу друга в дългата гостна, както и по времето, когато девойката бе дошла за пръв път в дома на Мърей Хил. Променили се бяха само те. И в тази промяна (помисли самодоволна тя) може да се таи зародишът на ново крушение. Защото Лили Бар не беше това, което бе някога стеснителната, неизвестна Елен Толивър, а и Колендър бе затвърдил постепенно всичките качества, които го правеха непоносим. Елен

Толивър нямаше да се помири с нещастieto, търпяно от Сабин; Елен Толивър нямаше да чака търпеливо осъществяването на своите желания. Тя беше способна на бурни спречквания; явно бе, че има дарбата да успява да налага волята си. Въпреки наблюдателността си, той не бе открил може би това. И все пак, докато обмисляше всичко това по пътя до улица Тилзит, Сабин си каза, че тази именно противоположност беше в основата на необяснимото и непобедимо влечение, което ги тласкаше един към друг.

Лили Бар... Лили Бар... Лили Бар... повтаряше си тя. Но не изпитваше никаква омраза към нея. Ако самата тя не може да задържи Колендър, няма защо Лили Бар да не го вземе. Тя знаеше, че не може да се направи нищо.

Пробуди я гласът на Амеди, който отвори вратичката на колата. Тя излезе, помоли го да почака, после се обърна към къщата и видя на прозореца малката Терез с възпитателката. Това ѝ припомни, че ще трябва да види приятелката на Терез, Ела Нанаторини, с която трябваше да уговори наемането на вила в Хаунгейт... Малката Терез се нуждаеше от морски въздух. Трябваше да си потърси прислуга, да приготви багажа си... Тя бе погълната от цял куп дреболии, които правеха нещастieto поносимо.

Новината за брака стигна до Сабин през следната есен, когато беше в Нюпорт. И войната дори не бе могла да изгони от вестниците едно толкова интересно събитие. Съобщението гласеше, че младоженката е добре известна пианистка, която заявила, че се именува Елен Толивър, американка по рождение, тридесет и четири годишна. (Обществото узна за пръв път сега, че Лили Бар е американка, защото Ребека и забравеният Шнайдерман бяха свършили отлично работата си.) Младоженецът също бе добре известен магнат, член на много клубове, последен представител на своя род, напуснал Америка преди повече от десет години. Сега беше капитан от френската армия, на гарнизон в Тунис, дето младата двойка щеше да прекара медения си месец.

Като остави „Таймс“ и продължи закуската си, Сабин откри, че единственият отзвук от тази новина беше само известно възмущение от прибързаността, с която женитбата бе последвала развода. Сякаш искаха да подчертаят, че през тия години тя се е изпречвала между тях и че не желаеха да губят нито ден, след като Колендър се бе освободил от нея. Тя почувства смътно, че би трябвало да се почувства оскърбена. И едва привечер, когато отиде да вечеря у мисис Чемпиън в Сидърс, почувства, че угнетеността се разсейва.

Сидърс беше мрачна сграда, построена в края на миналия век, в претрупания стил на времето, а присъствието на мисис Чемпиън и дъщерите не бе от естество да промени настроението. Джени и Маргарет (когато ги видя в мрачните хладни зали, Сабин почувства, че ги е познавала винаги) бяха сега съответно на четиридесет и две и четиридесет и пет години и бяха стигнали до едно състояние, при което всяка искра, стопляла някога тясната им снага, се бе превърнала в интерес към градините и благотворителност към моряците. Времената се бяха променили невероятно... Но Джени и Маргарет продължаваха да си живеят както винаги в мрачния Сидърс с майка си, непрестанно възмущавани и възбуждани от разкази за петролните

крале и финансовите авантюристи, които бяха завладели казиното. Тези именно разкази доставяха теми за разговор по време на вечерята.

— Имало една жена, която давала сега многолюдни приеми, както разправят — каза Джени на вечерята, — и която била някога готвачка на мисис Мелинсън.

Увериха я, че Нюпорт не бил вече същия, при все че тя знаеше отлично това. Загубил своя изискан тон, а по този начин (помисли Сабин) изоставил назад и мисис Чемпиън с двете ѝ дъщери. Епископ Смолууд, който идваше понякога да прекара една седмица със „своята приятелка“ мисис Чемпиън, седнал вдясно от Сабин, сподели огорчението им и изрази подобаващо възмущение.

Ако Америка е изобщо нещо, помисли си Сабин, докато ядеше от пуйката, тя е промяна... промяна... промяна. Бог да е на помощ на тия, които не се съобразяват с това! Целият разговор ѝ даде странното чувство, че е задминала горките Джени, Маргарет и Езическия апостол и ги е оставила далеко зад себе си. Те изглеждаха толкова изостанали! Чувстваше, че е постъпила много любезно, като бе дошла да вечеря с тях. А думата на мисис Чемпиън бе някога закон за малкото общество, което се бе пръснало и ги бе оставило самотни, жалки и безпомощни, с желание да покажат, че само тяхното общество е имало значение изобщо.

Тя знаеше, че са изпитали горчиво тържество от новината, пристигнала с утринния „Таймс“, защото не бяха забравили сигурно как им бе откраднала Ричард Колендър (с помощта на събития, които щяха да им останат завинаги неизвестни). В живота им имаше толкова малко сензации; те не бяха забравили нищо, разбира се, и нямаше да пропуснат един отдавна жадуван случай. И все пак ѝ се струаха толкова далечни и незначителни, че тя и не мигна дори, когато мисис Чемпиън засегна най-последния въпрос.

Тя можа да разкаже както на тях, така и на епископ Смолууд, зажаднял за клюки към края на сезона, че Лили Бар е същата провинциалистка, която бе взела участие във възмутителния прием у Терез Колендър. (Припомняте ли си голата яванска или сенегалска танцовачка! — попита мисис Чемпиън. Тя каза тогава на Джени и Маргарет да закрийт лице с ветрилата си.) Лили Бар бе същата жена, с която Ричард Колендър бе обядвал толкова пъти край отворените прозорци в Шери. Но сметна за уместно да отмине лукавата забележка

на мисис Чемпиън, че Колендър иска най-после да направи от тази „актьорка“, след толкова години, една почтена жена. Защото и сама не знаеше истината.

Когато заговори за развода, тя каза нагло:

— Всичко се уреди без затруднения. Аз знаех, че той има желание да се ожени за нея. Разгледахме въпроса и намерихме, че това е най-доброто разрешение.

Мисис Чемпиън поклати глава и изцъка с език, с явното желание да подчертае ясно, доколкото дръзваше да го стори, че това хладнокръвно поведение на жените от поколението на Сабин по такива въпроси е просто безсрамно и безнравствено. А Езическия апостол, верен на църковното разбиране и неодобрение на развода, погледна сериозно и мълчаливо чашата с шербета си, с изражение, което подсказваше, че много нещо може да се каже и от двете страни. (Не беше мъдро да се оскърбява такава богата и модна дама като Сабин Колендър.) Джени и Маргарет само я погледнаха с кръгли, глупави, детински очи.

На тръгване (след десет часа, когато Сабин почувства, че не може да ги понася повече), мисис Чемпиън успя най-после да ѝ нанесе удара, който пазеше през цялата вечер. Докато чакаха пред входната врата приближаването на колата, тя промълви под закрилата на тъмнината:

— Аз бих ви предупредила отдавна, мила. Не трябваше да се омъжвате за човек като Колендър. Ако имахте майка... — Тя въздъхна и продължи: — Аз не бих позволила никога на Джени и Маргарет да приемат предложение от него.

Подобни приказки биха могли да я ядосат някога и да я накарат да изплющи с прочутия си остър език; но сега не я засегнаха; само се забавляваше да си представи Джени или Маргарет, застанала като Алиса в страната на чудесата в ролята на Колендърова съпруга. Помисли също, че е придобила опитност, каквато те не ще имат никога. Много по-добре бе да си била съпруга на Колендър, отколкото да повехнеш като Джени или Маргарет (които бяха някога хубавички, с глупава, румена красота). Докато ги гледаше, застанали в сянката на властната си майка, тя почувства със състрадание, че и те мислят същото. Но не бяха успели да се спасят от тази раздрънкана, глупава старица...

— Лека нощ — каза тя. — Няма да се видим вече. Заминавам в петък.

След това, за пръв път в живота ѝ, стената на здравия разум рухна и тя се изложи съзнателно на опасност от досада.

— Ако решиш да отидеш някога в Париж, трябва да ми дойдеш на гости.

Защото не можеше да си представи Джени сама в Париж, освободена от опеката на майка си; тя би заприличала на някое пуснато от клетка птиче, което е забравило да хвърчи...

Джени заекна и изгука в тъмнината, като някоя седемнадесетгодишна девойка (Джени, която бе минала четиридесетте):

— Много е мило от ваша страна, Сабин. Много мило. Аз не съм била нито веднъж сама в Париж... и не бих знаела просто как да се оправя... Ще дойда непременно — довърши тя в порой на младежко кикотене.

Но когато се отдалечи от голата сянка на Сидърс, Сабин се укори за тази слабост. Явно бе, че с нея става нещо. Преди една година не би извършила подобна глупост... „Започвам да остарявам може би“, помисли си тя.

* * *

Когато се завърна в Париж след няколко месеца — във веселия и възбуден Париж от последните дни на мирната конференция — тя можа да разбере задоволството, което човек изпитва от съзнанието, че е свършил нещо. Нямахше да понася вече мъчението да вижда всеки ден Колендър, винаги до нея и винаги непостижим, като студен и далечен планински връх. Всичко това беше свършено вече; а в чувството за окончателност се таеше и чувство за покой. Тя не бе разбирала ясно досега колко ужасно я е угнетявал чудовищният дом на авеню Дьо Боа. Едва след като се премести в своя дом на улица Тилзит, изпълнен с прекрасните, любими вещи, които ѝ бяха така скъпи, тя разбра напълно мъчението в един дом, наречен още навремето от нея „Всемирно изложение“.

Защото не бе успяла нито веднъж през годините на съвместния им живот да се отърве от този дом. Колендър се бе противопоставял мълчаливо и спокойно, посвоему, на всеки неин опит да се отърват от тоя дом, докато тя се бе примирила най-после с него. Тя бе престанала да се оплаква с надежда, че той ще оцени може би мълчанието и покорството ѝ. Но той не бе му обърнал и внимание дори. Тя не бе могла да даде нито веднъж подобаващ прием, защото къщата беше толкова ужасна, че не можеше да мине дори за чудновата и, следователно, изящна. А тя беше уверена вече, че Колендър е харесвал тази къща. Тя го задоволяваше така, както задоволяваше и майка му. Сабин разбираше, че той е част от този дом, както беше и самата Терез, особено след като левантинската ѝ кръв бе надделяла.

На улица Тилзит, в собствения си дом, между вещите, избрани от изискания ѝ вкус, тя поведе отново своя някогашен живот, слизайки от недействителното, чудновато равнище на Колендърви по една плоскост, на която можеше да съществува в истинско съотношение с околната обстановка. Тя започна да разбира, че цели дванадесет години не е водила нито за миг свой собствен живот. Колендър бе постъпвал както желае... Тя беше негова собственост. Едва сега започваше да се чувства пак свободна...

Отначало, след деня, когато се бе сбогувала така официално с Ричард и майка му, когато всички приготовления бяха приключили и Терез бе прибрала всички книжа в чантата си, тя не можеше да си наложи да влезе отново в техния дом, дори за да прибере своите неща — картини, кехлибари, сребро и коприни, които бе оставила там. Едва сега, много по-късно, след като бе почувствала напълно свободата си, намисли да отиде и да си ги вземе.

Най-после, няколко седмици след пристигането си в Париж, тя позвъни на авеню Дьо Боа и, узнавайки от Виктория, че къщата е празна и не очакват ничие завръщане (Терез била в Лондон, каза Виктория, а Ричард и Елен били още в Тунис), тя реши да отиде след обяд за вещите си.

Беше студен и сив пролетен следобед, когато слънцето разкъсваше облаците, за да надникне по току-що разлистените дървета на авеню Дьо Боа. Белите къщи се издигаха една до друга, отдръпнати малко навътре от улицата, ярки и студени, нагиздени и пусти. Докато ги наблюдаваше от прозорчето на автомобила си, Сабин почувства отново неопределена благодарност, че се е отървала от непоносимия им разкош в малката къщица на улица Тилзит.

Тя успяваше да забрави понякога напоследък скритите страдания през изминалите дванадесет години; и беше почти щастлива, толкова щастлива, колкото бе възможно да бъде. Струваше ѝ се сега, че обстоятелствата са били много жестоки. Би трябвало да се роди мъж; като мъж, освободена от обществото на мисис Чемпиън и дъщерите ѝ, би се отдала на науката. Защото се чувстваше създадена за нея; едва напоследък бе разбрала, че е похабила ума си... пръскайки го по незначителни, глупави цели, които похабяваха всяка възможност за щастие. Нищо не бе я увлякло през целия ѝ живот — нищо, освен безплодната, безсмислена страст към съпруга ѝ. Животът ѝ беше опропастен, мислеше тя. А като мъж би била свободна... свободна като Елен Толивър. Би постъпвала, както желае, без да чака никого. Струваше ѝ се сега, че е прекарала целия си живот в скитане насам-натам в малка скъпа кола, без да стигне дето и да е. Не беше нищо определено; попаднала бе нейде между пълното безплодие на Джени и Маргарет Чемпиън и буйната деятелност на Елен Толивър.

Елен Толивър беше свободна, без фон, без приятели, една авантюристка, но не в лошия смисъл на думата, която се движеше безпрепятствено към своята цел. Елен Толивър щеше да успее може би сега там, дето самата тя бе пропаднала. Никой, мислеше Сабин, не знаеше по-добре от нея предстоящите опасности, и някогашното любопитство я завладя отново; тя желаше пламенно да види Елен Толивър, да узнае по почтен или непочтен начин от нея какво се е случило през месеците, откакто се бе сбогувала с Колендър и Терез.

Елен го виждаше може би по-ясно, отколкото го бе виждала тя; открила бе може би тайната му... истинския му нрав. Сабин бе започнала да я уважава.

Колата спря. Спретнатият мустакат Амеде отвори вратичката и застана край нея. Сабин направи усилие да се загърне в коженото палто и стъпи на тротоара.

— Почакайте — каза тя. — Може би ще има да отнесете някои неща. Виктория ще ви обади.

Голямата, претенциозно украсена къща приличаше на изоставен и затворен дом; капаните на прозорците му бяха затворени и завесите спуснати навред, освен в приземния етаж. Виктория, както и очакваше, застана пред нея с поглед, който Сабин разбра, понеже го познаваше отдавна. С такова изражение Виктория съобщаваше тържествуващо домашните нещастия. Щом влязоха в големия хол, домоуправителката сложи пръст на мъхнатите си устни и промълви:

— Мадам Колендър пристигна... — След това добави: — Младата мадам Колендър. — Виждайки, че бившата ѝ господарка не се трогна достатъчно, тя продължи: — Новата мисис Колендър.

Сабин се спря за миг колебливо, като че искаше да реши дали да се върне и да избяга; това би било отлично извинение да не дойде никога вече в тоя дом. Но нейде дълбоко в подсъзнанието ѝ продължаваше да чопли ненаситното любопитство.

— Защо се е върнала? — попита тя. — Къде е господин Колендър?

Виктория вдигна пълните си рамене.

— Не зная, мадам. Нито един от нас не знае нищо. Днес по обяд пристигна телеграма, че се връща... за да приготви къщата. Телефонирах ви, изпратих ви бележка. Но получих отговор, че не сте се връщали за обед и никой не знаеше къде сте. — Тя въздъхна драматично: — Новата мадам Колендър пристигна преди един час.

Сабин седеше и хапеше изчервените си устни. Ако Елен Толивър се бе върнала от Тунис, едва ли щеше да се върне скоро там, а би било много неприятно да ѝ иска позволение, за да влезе в тоя дом. Защо се бе върнала? Защо Колендър не бе дошъл с нея? Тя се обърна към Виктория:

— Къде е тя сега?

— Почива си в будоара — отвърна Виктория.

(В ужасната стая с мечите кожи и огледалата, които препращаха безброй отражения, като че стаята беше препълнена с призраци... безброй призраци, въплътени в края на краищата в личността на този, който се оглежда... Безброй личности във всеки от нас, помисли Сабин. Смешно бе да си представи Елен Толивър, изисканата, самоуверена и студена Елен Толивър, сред евтиния, просташки разкош.)

— Готови ли са нещата ми?

— Не знаех какво точно ще искате да вземете, мадам. Приготвих всичко, което зная, че е ваше. Но може да има и други неща.

Сабин взе решение.

— Аз ще вляза тогава, за да ги взема още сега. Не казвайте нищо на мадам Колендър. Щом си почива, аз ще побързам да изляза, без да разбере, че съм идвала.

Тя пусна една десетфранкова банкнота в ръката на Виктория, която каза веднага:

— Много се радвам, че ви виждам отново, мадам — с глас, който казваше: „Всички предпочитат вас пред новата мисис Колендър“.

Сабин не ѝ обърна внимание. Само запита отново:

— А господин Колендър?

— Той не се е върнал, мадам. Нищо не се спомена за него.

* * *

Елен лежеше в будоара на горния стаж, загледала недоволно отраженията в огледалата. Черното куче беше край нея. Тя не можеше да си почива. Легнала на египетския лежащ стол, тя разглеждаше стаята и реши, че ще заповяда да изнесат още утре безсрамните огледала. Уверена беше, че не са били поставени тук по заповед на Сабин; опитността от последните шест месеца ѝ подсказваше, че са може би хрумване на Колендър. Те бяха лудост, помисли тя; цялата къща, включително холът и тъмната гостна, която бе зърнала от мраморните стълби с червена плюшена пътека. Лудост беше да се гледат тези обвинителни, безбройни, глупави отражения. Странна къща, наистина, толкова подходяща на Терез, но защо Сабин не бе я променила, чудеше се тя. Сабин трябваше да я е ненавиждала винаги с

безукорния си вкус, сдържаност и насмешливост. Може би... може би не е дръзнала да му се противопостави. Може би и той е харесвал като майка си този дом. Може би е поглеждал Сабин (усмихвайки се само с устни, но не и с поглед) и е казал: „Ще я оставим засега така. Някой ден...“, като се е измъквал по такъв начин с необяснимия и непобедим похват, който бе проявил във вилата в Тунис. Може би... тя започваше да разбира донейде какъв е бил животът на Сабин. Можеше да си го възстанови с късчета от своя кратък, но жив опит. А Сабин бе понасяла това в продължение на дванадесет години!

Тя огледала разстройваха до непоносимост нервите ѝ. Тя не можеше да понася отраженията, които я гледаха от всяка стена. Приличаха на лица, надничачи към нея... собственото ѝ лице, повтаряно до безкрайност, до непоносимост; защото тя не беше суетна и не губеше време пред огледалата. Да! Щеше да заповяда веднага да ги свалят. Ако ще остане да живее в този дом, нито старата Терез, нито самият Ричард можеха да ѝ попречат да ги махне.

Тя се чувстваше безкрайно уморена от пътуването от Марсилия до Париж, но не можеше да си почине. Съзнанието ѝ беше будно, неспокойно, раздражено, ту гневно, ту студено и решително, но все пак неуверено и замъглено както никога досега. Възможно ли бе да загуби властта си над живота? Да бъде погълната от него? Тя знаеше винаги точно какво иска и какво ще прави. А сега...

Неспокойствието стана най-сетне непоносимо и, последвана от черното куче, тя тръгна да разглежда къщата. Обиколи всички стаи, като се върна най-после до стълбата. Всяка стая бе свързана в известно отношение с Терез, Колендър и Сабин. Уморена и смутена, тя не можа да ги изгони от съзнанието си. Те я измъчваха, когато слизаше по мраморните стълби. Продължаваше да мисли за вечерта, когато Сабин ги бе оставила с Колендър да се приберат сами от дома на Мъррей Хил. Разбираше сега колко мъдра и ловка е била Сабин. Тя е знаела сигурно още тогава в коя от двете е влюбен Колендър; и е била уверена, че няма да се ожени никога за несръчната девойка, която го бе очаровала. Никой (помисли със задоволство тя) не бе отгатнал силата на тази недодялана девойка. Всички я бяха смятали навярно за глупава и неспособна да се защити от такъв богат и блестящ влюбен... Стигнала до половината стълба и унесена в тия мисли, тя чу гласове откъм гостната. Капаците на прозорците бяха отворени, завесите дръпнати и

в полумрака се виждаха две фигури, наведени над купчина дреболии. Едната беше Виктория. В другата фигура имаше също нещо познато, при все че Елен не можеше да отгатне какво. Тя се спря за миг, погледна ги и когато двете жени почувстваха присъствието ѝ, непознатата се обърна и Елен позна в това лице Сабин, вплътена сякаш от мислите ѝ.

* * *

Тя би могла да се върне назад, като се престори, че не е видяла нищо (самата Сабин би се скрила може би в някой гардероб или зад диван), но сега беше вече невъзможно. Те се бяха забелязали и не снемаха поглед една от друга. Невъзможно беше да постъпят вече по такъв глупашки начин. Елен се усмихна и докато продължаваше да слиза по стълбите, разбра с положителност това, което подозираше преди един час, когато домоуправителката я посрещна — че старата Виктория е предана на първата мисис Колендър и смята Елен за натрапница. Тя си каза, че Виктория е намислила да въведе Сабин в къщата без предупреждение.

Като се спря, само за да върже Ханси и да прекрати лая му, тя мина бързо през хола, влезе в гостната, усмихна се и подаде ръка.

— Никой не ми каза, че сте тук — каза тя. — Приятно ми е да ви видя... Аз пристигнах едва преди един час от Марсилия.

Тя стисна ръката на Сабин. Поздравиха се като отдавнашни приятелки — израз на странното разбирателство, съществувало между тях още от самото начало. Изглеждаше, че не са нито приятелки, нито неприятелки, а нещо средно между двете. Съдбата ги събираше винаги, макар нито една от тях да не търсеше обществото на другата.

Сабин се изсмя с обезоръжаваща искреност.

— Чувствам се много глупаво — каза тя, а след това обясни защо е дошла. — Възползвах се от случая да мога да се измъкна, без да узнаете за идването ми, но не съм щастлив играч. Не съм била изобщо щастлива. Съжалявам. — Тя се засмя пак и добави, посочвайки Виктория: — Не се съмнявам, че тя се забавлява безкрайно много от станалото.

Това беше вярно. Виктория стоеше като закована, със светнал от любопитство поглед. Явно бе, че е смутена и недоволна, защото двете жени говореха английски, от които тя не разбираше нито дума.

— А сега ще си отида — продължи Сабин. — Не съм откраднала нищо, което не е моя собственост.

— Не съм забелязала още в тази къща нещо, което не бих видяла с удоволствие да откраднете... — изсмя се Елен.

— Будоарът... — промълви Сабин, докато събираше пакетите си. Би могла да добави: „Колендър и Терез намират къщата за много хубава. Тя им подхожда, наистина“. Но понеже знаеше, че подобна забележка би прозвучала вероломно, не каза нищо. Освен това Елен разбираше може би отлично, че е така. Тя помоли Виктория да повика Амеде; когато домоуправителката излезе Елен се приближи малко към нея и каза тихо:

— Не си отивайте. Останете малко... да пием чай.

Но Сабин отклони поканата.

— Не... Имам още много задължения. Трябва да си вървя... Освен това, искрено казано... положението ми се струва наистина безсмислено.

Елен сложи ръка на рамото ѝ, погледна я по-отблизо и повтори:

— Трябва да останете... трябва да поговоря с някого... Има толкова неща за разискване.

Сабин остави бавно пакетите, обзета отново от някогашното любопитство. (Как би могла да устои пред обещанието за подобни разкрития?) Амеде се появи да вземе по-големите пакети и тя му каза:

— Почакайте ме. Аз ще остана на чай с мисис Колендър.

Погледът на Амеде светна любопитно, като погледа на Виктория. Домоуправителката му каза в хола, като се намръщи:

— Тия американки! Такава хладнокръвна пасмина! Първата и втората съпруга ще пият чай в къщата на съпруга си!

В малката всекидневна, дете Терез бе прибрала преди година книжата от масата в неподредената си чанта, Сабин и Елен се настаниха да разговарят; Елен изглеждаше уморена, като че част от невероятната ѝ жизненост бе угаснала или я бе напуснала неусетно; Сабин бе освежена, изискана, самоуверена светска дама... Сабин от първите дни на познанството им в дома на Мърей Хил. Странното приятелско чувство продължаваше да съществува. Същото чувство,

което ги бе свързало и преди години, когато Сабин бе пристигнала една сутрин като неприятелка на улица Реноар и си бе тръгнала като приятелка. (Инстинктът, който я бе отвел тогава в този дом, не беше погрешен. Елен му принадлежеше сега, след толкова години, дотолкова поне, доколкото законът му даваше право да я притежава.)

За пръв път от петнадесет години насам Виктория наруши реда, за да поднесе собственоръчно чая. Домоуправителката Виктория, която ръководеше цялото домакинство в къщата на авеню Дьо Боа, накърни достойнството си, слезе от своя пиедестал, за да внесе сама чая, защото се страхуваше да не пропусне някоя интересна подробност. Как би могла да устои на това зрелище? На този единствен случай? На тази приятелска среща („Представи си, щеше да разправя тя на другите прислужници, между двете съпруги на господаря! Тия американки!“)

Но тя напрягаше напразно слух и памет, за да си припомни научените на младини английски думи, защото нито една от двете жени не каза нещо значително в нейно присъствие. Те говореха през това време само за закъсняването на пролетта и дори за политическата обстановка, като че в положението им нямаше нищо необикновено. (Кабинетът, в който участваше Дьо Сион, казваше новата мадам Колендър, бил притиснат до стената и всичките му хитрувания отишли напразно.)

Когато, след като изчерпа всички възможности да се бави из стаята в подреждане на чайните прибори, Виктория се видя принудена от благоприличието да напусне стаята, Сабин стана и каза:

— Аз зная навика на Виктория. Тя е застанала сега зад вратата.

За да докаже това, тя отиде бързо до вратата и я отвори ненадейно, при което Виктория се отдалечи важно, с изражението на човек, унесен в много важни мисли.

— Тя подслушваше неведнъж по същия начин и по-рано... Това се дължи само на любопитството ѝ, за което не може да бъде укорена. Ако бях родена прислужница, бих прекарвала всичкото си време до ключалките. При все това би трябвало отдавна да я уволнят.

Така именно тя започна разговора, очакван от нея с нетърпение, пред което любопитството на Виктория бледнееше. Но Елен не каза нищо. Тя наливаше чай и продължаваше да говори за политиката и пролетта. Това, което ѝ предстоеше, не беше леко, защото тя не бе се доверявала никому досега. Седнала пред чайната масичка в

чудноватата стая в стил барок, тя чувстваше, че се намира в едно съвсем невероятно положение, неспособна все пак да пристъпи в желаната посока. Тя беше висока, красива, достойна, но тъжна и изморена. Тази именно тъга подсказа на Сабин какво има във въздуха.

— Как с Ричард? — попита ненадейно тя.

— Оставих го — отвърна бавно Елен, — поне за известно време.

Тя говореше с наведен поглед, сякаш се срамуваше да признае, че бракът ѝ е несполучлив. Престори се улисана около огъня под сребърния чайник.

— Не зная дали ще се върна. Обмислям този въпрос... и се опитвам да взема решение.

Сабин запали цигара, без да я прекъсва, свали коженото си палто и зачака.

— Трябва да избира между две неща... или може би между двама души: между себе си и него. По-точно — дали ще съществувам само в зависимост от него. — Тя вдигна неочаквано глава, със самоувереност, която сигурно възхити Сабин, помнеща още Елен от времето на Мърей Хил. — Касае се не само за моята музика... за кариерата ми... Той я ненавижда и ще я ненавижда винаги, защото каквото и да стори, аз ще бъда позната на света като Лили Бар, а не като мисис Колендър. Той е забравил, струва ми се, да вземе предвид това при женитбата ни. И е много самоуверен.

Сабин продължаваше да се усмихва едва доловимо.

— Предполагам, че ме разбирате. Омъжена съм едва от шест месеца, но разбирам, че една от нас трябва да загине... Лили Бар или мисис Колендър. Опитвам се да реша сега коя от нас трябва да бъде жертвана. А това е много мъчно, защото и двете са изпълнени с жизненост и нито една не е в първа младост. Там е мъчнотията. Не зная дали си струва трудът да погубя Лили Бар, за да оставя мисис Колендър да живее и да бъде такава (тя се намръщи), каквато се очаква да бъде една дама в нейното положение... съпруга на милионера Ричард Колендър. Разбирате сигурно какво искам да кажа. — Тя се наведе напред и запита: — Искате ли още една чашка?... Не?

Тя разглеждаше въпроса студено, с пълно безразличие; Двете създания — Лили Бар и втората мисис Колендър — съществуваха като че без никаква връзка с нея. Разбирайки може би, че този въпрос може да се разглежда само по такъв начин, Сабин взе същия тон и каза:

— Първата мисис Колендър е мъртва. Тя умираше от няколко месеца, но сега е вече съвсем мъртва. А Сабин Кейн е жива, по-жива от всеки друг път... и при това свободна. Господи! Толкова свободна!

Елен помълча, гледайки втренчено и замислено огъня; когато заговори най-после, тя каза:

— Разбирам какво искате да кажете. Разбирам ви напълно. Мога да си представя какво е било... Сама го видях.

Докато разговаряше спокойно с жената, която имаше най-голямо основание да я ненавижда, победена от нея и все още нейна приятелка и съюзница, тя продължаваше да си представя вилата и белите зидове на градината ѝ в Тунис. Продължаваше да вижда съпруга си (който бе доскорошен съпруг и на Сабин) да се разхожда нагоре-надолу във вечерния хлад, само няколко стъпки от стола ѝ и същевременно така далеч, като че беше на другия край на бялата пустиня зад зида. Виждаше го как се разхожда и пуши, без да обръща внимание, склучил на гърба силните си мургави ръце, унесен винаги в някакви тайни размисли, които нямаха нищо общо с нея и чувстващ все пак (да, сигурно чувстващ!) една смътна борба, която нямаше да изчезне, нито да се приключи — един човек, който я изключваше от своя живот и я смяташе за своя собственост. Тя виждаше пак красивото лице, прекрасно извитите червени устни, изящния нос, тъмните мустаци и главно студените, сиви, непроницаеми очи. (Да би се смекчил поне за миг, да би се разтопил не в буйна, пламенна страст, а в трогателна, простичка обич...)

— Зная — повтори бавно тя. Чудех се понякога... в дългите вечери, как сте издържали. Чудех се и още нещо — дали аз ще мога да издържа. Защото аз нямам вече време за подобни опити. Трябва да реша. Ако дам дванадесет години от живота си, ще стана... — Тя помисли за миг: — Ще стана четиридесет и седем годишна. Не бих посмяла да се изложа на провала в такава възраст. Това би било непоносимо, защото не бих имала вече нищо напред. — Тя помълча отново, после промълви: — Искан да поговоря с вас. Щях да дойда у нас, ако не бях ви видяла тук... Не бих могла да постъпя иначе. Невъзможно е да говоря за него с хора, които не го познават..., които не са живели с него. Такива хора няма да могат да ме разберат...

Сабин седеше нетърпеливо на края на позлатения стол, с израза на жена, задоволила най-после най-съкровено си желание. Тя бе

чакала с години. Само веднъж досега — в утрото, когато бе отишла на улица Реноар — бе заговорила по този въпрос. И бе казала: „Вие познавахте... малко съпруга ми. И можете да отгатнете може би нещичко от живота ми“. (Една съвсем друга Сабин казваше сега: „Господи! Толкова свободна!“).

Цигарата догаряше и най-последно опърли сивите ѝ ръкавици.

— Но с вас е съвсем друго. Той е влюбен във вас. А мен не обичаше. Защото винаги бе обичал вас. Зная това. — После добави с тъжна, насмешлива усмивка: — Сабин Кейн дръзва да каже това, което мисис Колендър не би могла и да си помисли.

* * *

Вечерната дрезгавина се бе спуснала неусетно над дърветата в малкия парк. Амеде чакаше край малката кола на Сабин, като пушеше цигара след цигара. Виктория угощаваше стаята на прислугата в долния стаж с едно украсено описание на видяното; но щом започваха да я разпитват за подробности, ставаше неясна и незадоволителна.

Сабин трепна и промълви:

— Освен това аз не предполагам, че вие сте напълно... как да се изразя? Не бих желала да ви оскърбя... Не предполагам, че сте съвсем влюбена в него. Искам да кажа, че не сте си загубили ума. Ако го напуснете, това няма да означава за вас край на всичко...

Елен седеше съвсем изправена на стола си, с почти горчива усмивка:

— Не — каза тя. — Това няма да означава край на всичко. — После се поотпусна малко и добави: — Не. Но аз все пак съм влюбена в него. Обичам го. Не мога да опиша това чувство... нещо като хипноза.

Невъзможно беше да се разсърди на Сабин. Тя беше толкова спокойна, така явно искрена, невъзможно беше да не се уважава тази невероятна страст към истината.

— Зная... зная — промълви замислено Сабин.

— Понякога ми се струва, че мога да го оставя — каза Елен, като махна с ръка, — ей така... внезапно, без страдание, без да се обърна да го погледна; а след това нещо се пробужда и ме завладява, за да ме

накара да разбере още на следния миг, че това е невъзможно. Не е лесно да се отървете, щом попаднете в тази мрежа. — Тя захвърли наполовина изпушената си цигара в камината, една чудовищно украсена вещ, съвършено несъразмерна със стаята. — Господи! — добави бързо и пламенно тя. — Какво прави този човек с нас?... С жени като вас и мен, умни и независими..., а не глупачки? Какво прави с повечето жени? Видях ги в хотела в Тунис как го гледаха. Видях изражението в очите му...

Сабин остави чашата си, наведе се напред и каза:

— Задоволява животинското у нас... Това е всичко. Ако сме искрени, ще признаем, че е тъй. Виждате ли, жени като вас и мен не мислят никога за това. Те смятат за безспорно, че такова нещо не съществува... А то съществува все пак. Съществува у всяка жена. Силата на Колендър е многократно умножената сила на повечето мъже... Жените от латинската раса, които са по-искрени, се справят много лесно... французойките... някои французойки... са цинични и разумни... и са защитени по-добре от нас, защото знаят с какво имат работа... Жена като старата Терез не би могла да бъде никога наранена от него. Те са защитени от страданието, или поне от известен род страдание. Не могат да бъдат уловени така глупаво... като нас.

Французойките, помисли Елен, ето например мадам Нозиер. Защитена ли бе тя? И все пак нейното страдание не бе от този род. То беше съвсем различно. Думите на Сабин за жени от техния вид бяха съвсем верни. Сабин бе пречистила някак въздуха. И Елен си го бе представяла винаги такъв, когато мисълта ѝ беше ясна... като животно, като красива и послушна котка. Това обясняваше защо бе изпитвала винаги лек, таен страх от него; защо се бе възмущавала винаги от буйната му любов. Това отвращение не беше толкова силно по времето, когато бе отишъл да я посети в „Ръцете на Вавилон“; но той беше по това време по-млад, съзнаващ по-малко силата си. След това се бе върнал при нея, загубил вече свежестта и романтизма си, и представящ само една-единствена любов, едновременно противна и замайваща за жена, която (тя беше съвършено искрена със себе си)... не бе опознала нищо друго, освен плахата, жалка любов на Кларънс.

Едно нещо още не можеше да понесе — това, че тя, Елен Толивър, трябва да загуби заедно с властта над тялото си и онази частица, която пазеше винаги най-ревниво.

Тя си го представи пак, мургав и потаен, този път седнал срещу нея пред масата в една малка стая, одето се виждаше Средиземно море, докато някогашното чувство за борба изникваше остро между тях. Тя чувстваше, че го наблюдава така, както я наблюдаваше и той, и се питаше докога би могла да изтърпи това. Видя отново сивите очи, които я наблюдаваха упорито, сякаш е някое гордо животно, което са решили да укротят. Всичко това беше неясно и противно, защото човек не можеше да отгатне никога за какво мисли той — дали зад непроницаемите му очи се крие любов или омраза. Между тях нямаше никаква общност в чувствата или във вкусовете. Той не беше съпруг, какъвто би бил Фергус, внимателен и простодушно искрен, нито солиден и заслужаващ доверие като Робърт... Не приличаше на никой мъж, който би могла да си припомни. Беше чужденец... дошъл от друг свят. Припомни си думите на Ребека, която ѝ бе извикала: „Той се жени за теб, само за да покори волята ти... да те погуби. Това именно е чакал търпеливо толкова години“.

Но не бе го сторил. Не бе го сторил. Тя изпитваше понякога само омраза и се чувстваше властна и силна; обаче силата ѝ се изпаряваше понякога неусетно и я превръщаше в жалка, глупава жена, която се стремеше само да му се понрави и да го очарова — едно същество, заслужаващо презрение като жените в коридорите на туниския хотел. Не, нямаше да се остави да я погуби!

— Понякога — забеляза Сабин с познатия отмерен глас, — ми се струва, че мъжете и жените са създадени, за да бъдат врагове, че и в най-щастливата любов съществуват винаги поводи за стълкновения. Единият владее, другият е владян. Това не може да се промени. Струва ми се, че ние се борим, борим, за да спасим тази част от съществото си, която е нашето истинско аз. — Тя се изсмя. — Това вършим и двете... Човек би могъл да каже, че Ричард е въплъщение на тия качества у мъжете, с които не могат да се примирят... жени като вас и мен.

— Ние се спречкахме вече — продължи Елен, унесена в собствените си мисли. — Имахме ужасни скарвания и ужасни помирения. Убедена съм, че ми е изневерявал вече. Най-после си тръгнах, но докато стъпих на парахода, все не можех да повярвам, че ще имам смелост да го сторя... Представете ли си?... Представете ли си да нямам смелост да отида от един град в друг? Не му казах, че ще

замина до утрото на тръгването; така имаше време за скарване, но не и за помирение; и аз заминах. — Тя погледна през прозореца и продължи тихо: — А сега... сега не зная какво да правя. Дойдох в този дом, защото съм все още негова съпруга. Искан да спечеля време, за да обмисля всичко далече от него... Смешно би било да избягам и да се скрия като някоя ученичка.

— Той няма да се примири — забеляза Сабин. Познавах го дванадесет години. Той не се променя. — Тя изтърси пепелта от цигарата си и въздъхна. — И все пак ние не се скарахме нито веднъж през това време. Никога не би се разсърдил, че го напускам... това му беше безразлично.

* * *

Стъмнило се бе вече съвсем и стаята се осветяваше само от пламъка на огромната камина. Сабин започна да си слага ръкавиците. След това облече коженото палто и постави малката си шапка.

— Знаете ли историята на тази къща? — попита тя. — Може би ще ви интересува. Виждате ли, тя е била построена най-напред от един германски банкер, именуван Волф, за да приюти любовницата му. След неговото самоубийство и нейното изчезване къщата става собственост на Колендърови. Ричард ме доведе тук... аз наследих будоара на любовницата..., а сега е ваш ред.

Елен се облегна мълчаливо на стола си. В тази къща имаше нещо, което ѝ бе противно още от момента на влизането ѝ тук, нещо похотливо и ориенталско. Тя е била построена значи от някакъв германски евреин, който е искал да приюти тук любовницата си; след това е била обитавана от Сабин и най-после от самата нея. Тази история хвърляше като че известна светлина в нейното смущение. Къщата продължаваше своите традиции. Сабин и самата тя бяха светски дами. Невъзможно бе да се узнае каква е била любовницата. Тя беше вече мъртва или се бе оттеглила може би в почтения квартал на някой провинциален град; станала бе може би съдържателка на кафене или посредствена вариететна актриса. Забавно бе да се занимава с предположения за нейната съдба. Каква щеше да бъде съдбата на Сабин? Или нейната собствена?

Сабин прекъсна размишленията ѝ:

— Смешно е да ви давам съвет при сегашното си положение. Освен това не зная дали бих го сторила и при други обстоятелства. Съветите нямат никакво значение и хората ги изпълняват нарядко, защото не казват никога цялата истина. Те скриват винаги нещо, и то най-важното, което им влияе много повече от всичко, казано от трето лице — тя стана и отиде до камината. — Не, не мога да кажа нищо друго, освен това, че ще е жалко обществото за загуби Лили Бар. Тя има много по-голямо значение от парите на мисис Колендър и смятам, че в края на краищата ще бъде по-щастлива от нея.

Елен наблюдаваше гърба на гостенката и преценяваше значението на дългата ѝ реч. Можеше ли да знае Сабин, че има нещо, което не бе ѝ казала? Тя почувства изведнъж ревност и подозрение. Изиграла ли я бе Сабин? Беше ли странното чувство на съюз между тях само една измама на по-хитрия противник? Въобразяваше ли си Сабин, застанала с нозе на скаричката пред камината, че ще може да си възвърне Колендър, ако той се освободи?

— Виждате ли — каза спокойно Елен, — една от мъчнотиите е, че ще имам дете.

Сабин се обърна рязко при тия думи със странно изражение в погледа. Преди много години тя бе казала същото на Колендър, който се бе върнал, за да я целуне със съвсем нова нежност. Но детето бе момиче... нещастно болнаво момиченце. Сабин притвори очи, обърна се и облегна за миг глава на високата камина. Приличаше на внезапно ранен човек.

— Желания от тях наследник — каза насмешливо тя.

— Детето може да бъде момиче.

Тя се усмихна горчиво и каза:

— О, не! Сигурна съм, че ще бъде момче. Вие сте родена, за да успявате, мила. Имали сте винаги успех в играта. Убедена съм, че и този път ще задоволите старата Терез.

* * *

Вратата им бе отворена от Виктория (която очакваше в тъмнината). Двете госпожи Колендър се сбогуваха.

— Още нещо... — каза Сабин. — Питам се, дали този човек заслужава толкова вълнения и тревоги. Ако поразмисли равнодушно, човек разбира, че той няма никакви достойнства нито като съпруг, нито като любовник. Понякога ми се струва, че е само едно глупаво, но безкрайно привлекателно животно.

— И все пак това няма никакво значение — каза Елен. — Странното е именно в това, че не е имало никога значение.

Тя почака, докато Сабин изчезна в малката кола, чиито фарове пронизваха като светли искри пролетния мрак; когато се върна във всекидневната разбра, че е напуснала окончателно Колендър. В това нямаше вече никакво съмнение. Не би могла да говори по този начин със Сабин за него, ако не чувстваше, че той е вече част от миналото. Сабин бе права в предположението си, че Елен беше скрила нещо от нея. Скрила бе това, че в прекараните месеци в туниската вила ѝ се струваше понякога, че погледът ѝ приемаше понякога умолителното, безгласно изражение, което бе виждала винаги в късогледите очи на Кларънс. Тя си го припомняше и сега, след толкова години. Той я умоляваше с поглед за нещо, което не можеше да му даде, молеше я да не изчезва завинаги от живота му. А какво беше неговата жалка, бледа любов в сравнение с безумната, всепоглъщаща страст, която я обземаше понякога? Защото Кларънс не бе мъртъв още; той все още имаше властта да се връща при нея. Миналото, което тя се стараяше винаги да забрави, се пробуждаше непрестанно. Тя се питаше дори понякога какво ли е станало с нещастния, самотен господин Уик и другите образи, така неясни сега, сякаш принадлежаха към някакво предишно съществуване. Представяше си ясно Кларънс... с бледите страдалчески очи, с безгласното обожание. Струваше ѝ се сега, че това именно обожание и униженост бяха същността на живота му.

Не, тя не можеше да понесе подобно нещо.

Легнал до камината, Ханси я наблюдаваше със златистите си очи, докато тя се разхождаше неспокойно из стаята.

Непоносимо, противно, невъзможно бе да се отдаде на тия чувства, както бе сторил някога Кларънс. Тя бе се чувствала винаги свободна; а сега беше вече много късно да се промени.

* * *

Тя вечеря сама в същата стая, дето бе разговаряла със Сабин, след това повика Виктория и ѝ съобщи, че напуска къщата. Ако се получи някакво известие (тя знаеше много добре, че известие ще се получи, може би дори няколко телеграми една след друга), ще трябва да ги препращат на улица Реноар у мадам Дьо Сион. Връщаше се при Лили, както бе постъпвала толкова пъти досега.

Малко преди полунощ тя напусна за последен път къщата на авеню Дьо Боа, след като бе прекарала само десет часа от живота си между ярките ѝ стени. Когато таксито стигна до спокойния, невзрачен вход на Лили, нервите ѝ бяха в окаяно състояние. Изпитваше смътно чувство, че бяга от нещо невидимо и ужасно, както бе бягала като дете през тъмните коридори на къщата в Сикамор стрийт.

Лили и Хети я очакваха, при все че не бе съобщила за идването си. Не бяха изненадани. От Тунис бе пристигнала телеграма за нея, която те бяха отворили и прочели:

Заминавам утре. Р. К.

След като им каза рязко и без обяснения, че е напуснала завинаги Колендър, тя се заключи в стаята си и погледна няколко пъти телеграмата, за да се увери, че не сънува. Тя му бе казала, че отива в къщата на авеню Дьо Боа. Как бе разбрал, че ще избяга толкова скоро от тоя дом в убежището на Лили? Не, това беше непоносимо! Невъзможно бе да се живее с такъв човек.

Седмици минаха, без никой да ѝ досажда в спокойствието на големия дом на улица Реноар. Сегашното настроение на Елен — намусеността и мълчанието ѝ — бяха добре познати и успокоителни за Хети; Елен някога бе винаги мълчалива и намусена девойка, така се бе държала и през последната щастлива зима, преди да избяга завинаги с нещастния Кларънс. Въпреки грижите си за управлението на големия дом, който вървеше много по-добре, когато никой не се занимаваше с него, Хети се грижеше за Елен, зачитайки мълчанието ѝ, безкрайно щастлива, че дъщеря ѝ имаше за известно време нужда от нея.

А Лили... Лили беше достатъчно мъдра да не се интересува никога от чуждите работи. Тя знаеше, че всичко се изяснява и разкрива с времето. Освен това в станалото нямаше нищо чудно за нея. Тя познаваше мъжете като Колендър; мъже като Колендър именно се увличаха винаги с нея (с изключение на Дьо Сион, с когото не можеше да става и дума за любов). Изненадваше я само това, защо човек като Колендър — очарователен и мъжествен, способен да изпита такава дълбока страст — е могъл да се влюби с такова постоянство и накрая да се ожени за едно независимо и волево същество като братовчедка ѝ. Все едно да се предположи, че Сезар се е влюбил в Елен: Сезар я бе ненавиждал винаги с пламенност, на която тя отвърщаше със същото чувство. Цялата случка беше погрешна още от самото начало... в нея имаше нещо неестествено и извратено. Всеки можеше да разбере, че тия хора ще бъдат нещастни. Лили изпитваше някакво спокойно, тихо задоволство да види унизената и нещастна Елен омъжена за човек, който ѝ бе равен — може би нещо повече от равен, човек, който я наблюдаваше студено отстрана, както тя бе наблюдавала през целия си живот другите. Струваше ѝ се, че това е отмъщението на нещастния, бледен пръв съпруг, когото бе срещнала толкова отдавна в препълнения влак.

Тя знаеше, че Колендър е идвал неведнъж, а много пъти в къщи. Разговарял бе с Елен в градината, разхождайки се под сянката на

старите платани. Наблюдала ги бе скришом, учудена от спокойния им разговор и от нечовешката суровост на Елен. (Самата тя отдавна би се смекчила и отстъпила.) След всеки разговор той си отиваше напълно сразен.

След това узна постепенно цялата история. Научи преди самата Хети как са се скарали и как той си позволил дори да я удари, във внезапен изблик на неподозирани и несдържан гняв. Научи за жените в туниския хотел и за някаква друга жена, съпруга на френски чиновник, техен съсед. Елен ги видяла една нощ на разходка, когато се измъкнала от къщи, за да провери къде отива Колендър.

— Представяш ли си? — извика тя. — Унизих се дори дотам... да го следя. О, той е истинско чудовище! Нямах представа какъв е!

И все пак, помисли си Лили, тя го обича, защото иначе не би се възмущавала така дълбоко. Самата Лили можеше да си представи много добре какъв човек е той; тя знаеше много повече, отколкото Елен допускаше, защото имаше голям опит, въпреки външната си сдържаност. Затова именно може би всички се доверяваха най-напред на Лили.

— При все това — продължи Елен, докато разговаряха една вечер в дългата гостна, — има минути, когато разбирам ясно колко безукорен съпруг би бил, ако пожелае. Едно време бихме могли да бъдем щастливи, защото бях по-силна и зная, че бих могла да го променя. Любовта му към мен е странна. Той не се отнася така с никоя друга жена... уверена съм... Бих могла да го променя някога, но сега е много късно. — Елен Толивър се разплака. — Плача — каза тя, — защото пропуснах толкова много. Зная, че никога вече няма да имам възможност да изпитам подобно щастие...

Плаче, помисли Лили, защото е дете, което иска да получи всичко на тоя свят и няма да се почувства никога доволна. А гласно каза:

— Никой от нас не получава всичко. Никой живот не е достатъчно дълъг, за да постигнем всичко. Трябва да се стараем да получим само това, което е възможно.

Би могла да добави: „Ти имаш слава и пари. Не ти ли стига това?“. Но замълча; знаеше, че Елен има предвид това и би била готова да го размени срещу друго щастие. Затова не можеше да се примири с мисълта, че не е сполучила.

* * *

Лили бе улисана тия дни със собствени грижи; защото, след неуспеха на партията на Дьо Сион, тя сметна за необходимо да приема, да ходи на приеми, да завързва нови познанства и приятелства. Тя уреждаше вечеря след вечеря и канеше американци, които биха могли да бъдат полезни на съпруга ѝ; а понеже беше жена, която живееше само за близките си, вършеше всичко това с удоволствие, при все че то беше противно на нехайния ѝ нрав. Но щеше да бъде полезно както за Дьо Сион, така и за Жан. Лили, която не издигаше вече крепости пред възрастта — бе позволила на червеникавите си коси да посивеят — се отдръпваше, за да даде път на другите.

Тя успяваше да урежда с вродения си такт сложния живот в големия дом. Когато Елен ѝ каза, че ще има дете, Лили настоя то да се роди вкъщи.

— Този дом е сега средище на семейството ни и аз живея толкова отдавна тук, щото ми се струва, че не съм живяла другаде. Няма да има неприятности за никого. Ще изнесем книгите на Дьо Сион от павилиона, за да го приготвя за теб. Жан го използваше навремето, когато се връщаше през ваканциите. Дьо Сион няма да има нищо против. Ще му приготвя стая на втория стаж.

Очакването на детето промени живота в целия дом, докато приготовленията взеха най-последно размерите на подготовка за кралско пристигане. Колендър изпращаше всеки ден цветя, които Елен не можеше да връща постоянно и започна най-последно да приема, защото детето беше и негово. Тази мисъл я огорчаваше и принуждаваше да се държи любезно към него, когато идваше да я посети понякога почтително и с непозната досега нежност. Това би могло да отслаби най-последно волята ѝ и да я победи, ако не разбираше, както бе разбрала някога и Сабин, че той постъпва така само от суетност. Той беше внимателен сега към нея, защото тя беше майка на вероятния му син и наследник. Понякога подлудяваше от мисълта, че той се отнася внимателно към нея само заради детето. Не е мислил, значи, никога за нея. Не е изпитвал никога истинска нежност към нея. Тя подозираше също, че това е нов начин за борба с волята ѝ.

Що се отнася до Хети, тази вест промени като че ли целия ѝ живот. Вън от грижите около домакинството, тя започна сега да трепери пак около своята Елен. Препоръчваше ѝ ту едно, ту друго, даваше ѝ съвети по въпроса за влиянията преди раждането на детето.

— Не трябва да забравяш — казваше тя, — че аз бях решила да станеш музикантка много преди да се родиш. Ти можеш да оформиш предварително целия живот на детето.

Тя не се интересуваше дали детето ще е момче или момиче. Достатъчно ѝ бе, че ще има внуче.

* * *

В своя дом отвъд Атлантика старата Терез получи само злополучната вест за раздялата. Тя приключи набързо работите си, затвори къщата на Мърей Хил и си ангажира кабина. Нямаше време за губене. Ричард и Елен трябваше да бъдат помирени незабавно. Трябваше да се съберат отново. Ако пропусне и този последен случай, значеше, че губи всичко. Нямаше да има вече Колендърровци. Кой щеше да се грижи за богатството на рода Колендър и старата банка „Леопопулос и сие“? Затлъстялата енергична старица преплава в ужасна несигурност Атлантика и пристигна с кола от Хавър в Париж. Тя знаеше още отначало в душата си, че този брак ще е нетраен, и бе заложила всичко само на един коз — че ще трае поне дотолкова, доколкото е необходимо за осъществяване на целите ѝ.

Неосведомена за изгледите, тя пристигна късно следобед в Париж и отиде право в къщата на авеню Дьо Боа, дето синът ѝ я чакаше в малката всекидневна. Облечена в небрежната черна рокля, нанизала скъпоценната чанта на пълната си ръка, тя затвори вратата и го погледна яростно. Не му каза добър ден. Не го остави дори да заговори.

— Какво си направил? Зная, че всичко е станало по твоя вина. Ти проваляш намеренията ми — мънистените ѝ очи светнаха и тя млъкна, за да си поеме дъх, като мислеше: „След като се мъчих толкова години да уредя този брак“.

— Нищо не съм направил — усмихна се той. — Не зная защо е избягала.

Но майка му разбираше, че я лъже.

— Знаеш! — извика тя. — Знаеш! Пак е имало някоя жена...
Защо не се откажеш от жените? Ти — каза подигравателно тя, — който се смяташ за толкова мъдър и хитър, си провалил всичко. — Яростта и се засили и тя започна да кряска несвързано, сякаш бе полудяла. — Тя няма да се съгласи на развод, както постъпи Сабин... Какво струваш ти сега? Кой ще съжалява за теб, ако умреш? Ти си съвсем безполезен, разсипник... демон! — Тя започна да удря по чантата с пълните си, украсени с пръстени ръце и млъкна, за да си поеме дъх. — Аз прекарах цял живот да се грижа за богатството ти, а ти само го пилееш и тичаш подир жени... Какъв човек си? Не можеш да ми дадеш дори един наследник... Трябва да си прокълнат...

Колендър бе застанал край отворения прозорец и гледаше навън, а гърбът му показваше едно студено и влудяващо безразличие. За него бе ясно, че тя се грижи повече за богатството, отколкото за сина си. Богатството й... това бе единственото нещо, което й оставаше сега; какво щеше да го прави? Не можеше да го отнесе в гроба си. Тя не можеше да се помири с мисълта, че то ще бъде пропиляно и най-после разделено между никому неизвестни братовчеди, които не е и виждала дори... това богатство, което нейният род, родът на стария зеленоок банкиер от Цариград, от Пера, бе събирал в продължение на векове...

— Нима това няма никакво значение за теб? Нищо ли няма значение за теб? — извика тя.

Между майката и сина съществуваше сега открита война и след казаното нямаше вече какво да се добави. Те бяха застанали един срещу друг без каквито и да било преструвки.

Най-после старицата се поуспокои и каза тихо с глас, който беше странно мек след всички изречени обвинения:

— Не разбирам просто как е възможно да си син на баща си... Ако не знаех... ако не знаех, не бих повярвала.

Колендър се обърна най-после и я погледна с безочлива усмивка.

— Как е Елен? — попита тя.

— На улица Реноар, у мадам Дьо Сион. Ако би почакала — заговори с мъчителна бавност той, — ако би почакала или би ми позволила да заговоря, щях да ти кажа..., че Елен ще има дете.

Старицата зяпна и го погледна за миг мълчаливо, после се разплака. За пръв път някой виждаше сълзи в тези лукави, блестящи

очи. Тя взе чантата и я притисна до гърдите си, като че прегръщаше дете.

— Момченцето ми! — каза тя през сълзи. — Момченцето ми... Моят Ричард... Прости ми... Всичко е спасено, значи. — Тя се развесели и продължи: — То ще бъде момче, нали? Аз се молих, палих свещи... Ще трябва да отида у мадам Дьо Теб, за да се уверя. Не мога да чакам... Тя може да предскаже всичко, като чете по кристал. Не мога да чакам!

Продължавайки да притиска чантата си, тя стана, изтри очите си с нечиста кърпичка и тръгна към вратата. Когато я отвори, пълната фигура на Виктория изчезна зад един ъгъл на големия хол. Тя бе разбрала този път всичко, защото Терез и синът ѝ говореха винаги на френски, когато бяха сами.

Елен пиеше чай с майка си и Лили в гостната на улица Реноар, когато съобщиха за пристигането на Терез.

— Предпочитам да я приема сама, ако нямате нищо против... Не зная какво означава това посещение — каза тя. — Идва може би, за да ме увещава да се върна. Тя няма да се признае лесно за победена.

Лили и Хети излязоха и след миг на стълбата се появи старата, разгорещена и раздърпана Терез, която надничаше със свити очи, търсейки снаха си. Елен почака в хладната гостна, като я наблюдаваше. Просто невероятно (помисли си тя), колко много се е променила Терез. Тя беше смешна сега, продължавайки да стиска скъпоценната си чанта и да поглежда, разчорлена и раздърпана, към тъмната стая. Не беше вече своеобразната светска дама, която Елен познаваше от къщата на Мърей Хил. Беше само една смешна старица, обзета от една-единствена мисъл — милионите и тяхната съдба.

— Мисис Колендър — каза тихо Елен, пристъпвайки напред.

— О, тук ли си... мила, миличка!

Тя пристъпи към снаха си и я прегърна.

(Започнала е да маже косите си, помисли Елен. Скоро ще заприлича съвсем на продавачка на плодове.)

— Научих новината... научих новината... Щели сте да имате малко! — Тя седна със сияещо лице и потъмнели както винаги диаманти.

— Каза ли ви Ричард? — попита Елен.

— Аз пристигнах вчера... Дойдох с кола от Хавър, но тогава не знаех още новината. Знаех само, че си избягала от него. Защо? Какво се е случило?

Елен я наблюдаваше и разбра, че старицата смята със своята ориенталска душа, че Елен е извършила глупост да избяга. Терез смяташе, че всяка жена може да бъде добра съпруга. Дългът на жената бе да понася всичко, както бе постъпвала Сабин, докато я отхвърлеха като безплодна и безполезна. Сабин имаше право, когато бе казала, че Терез може да се справи с човек като Колендър. Тя бе от рождение стара и мъдра, без да очаква нещо ново. Елен не можеше да спори с тая жена, която би я сметнала за луда.

— Аз го оставих — каза тя. — И няма да се върна.

— Малкото... — Терез наклони чудновато глава и се поусмихна. — Малкото ще промени може би това решение. — След това се наведе напред и погали ръката на Елен.

— Няма значение, сега няма да говорим по този въпрос, мила... Той би те разстроил... при сегашното ти положение.

Тя се връщаше постоянно към мисълта за детето.

След това се настани в стола си, извади от чантата си бисквита и започна да я хруска.

— И не бива да се тревожим сега — продължи тя. — Като си помисля само... за бебето... за внука. Милионите ще бъдат негови... Негови... Негови!

Елен не можеше да устои на лукавото изкушение. Защото тази старица именно я бе принудила да се омъжи. И каза:

— Може да бъде внучка.

Но Терез беше самоуверена.

— Не, аз четох молитви, палих свещи, направих всичко. Платих на астролог, нищо не пропуснах. Сигурна съм, че ще бъде внук. Всичко е наред. Ти ме ощастливи, дъще! Трябва да се погрижа да те възнаградя.

(Елен бе ощастливила, значи, две жени... майка си и старата Терез.)

— Аз ще ти направя дарение... подарък... великолепен подарък! — Тя трепереше и започна да се рови из чантата си, като че можеше да измъкне оттам златни монети. Милиони златни монети. — Утре ще

изпратя да повикат адвоката ми, за да уреди всичко. Пари, много пари ще ти дам.

След това и тя започна да дава като Хети съвети, съставени от благоразумна опитност и стари суеверия. Елен трябваше да стори това и това, за да бъде сигурна, че детето ще е момче. Трябваше да яде това и това, да потърси съответните лекари... най-добрите. Не трябва да се излага на никаква опасност.

— Аз ще платя всичко... — повтори тя. — Можеш да ме натовариш с всички разходи. Какво значение имат те за Терез Колендър?

Най-после си тръгна, като продължаваше да бърби възбудено. В подножието на стълбите се обърна:

— Сега отивам при мадам Дьо Теб, за да видя дали ще е момче... Но аз съм уверена... сигурна съм. Господи, благодаря ти!

Тя се изкачи по дългата стълба и влезе в автомобила, който я заведе при разни гадатели.

* * *

На другата сутрин се върна с адвоката си, като прекара цял час с Елен в кабинета на Дьо Сион, за да уговорят дарението. То беше съставено много хитро. Терез правеше едно наистина щедро дарение, но с много условия. Елен нямаше право да се докосва до капитала. Приходите ще бъдат нейни, безразлично дали детето е момче или момиче. Ако е момче, то щеше да наследи капитала след смъртта на майка си; ако е момиче, капиталът се връща към общия имот. Каквото и да се случи, парите не можеха да избягат от богатството на фирмата Колендър, Леопопулос и сие; но приходите бяха достатъчно, за да осигурят на Елен спокойно съществуване до края на живота ѝ. Тя прие това дарение, понеже по този начин положението ѝ се закрепваше; дарението ѝ даваше закрила и осигуряваше властта ѝ над момчето (защото и тя бе сигурна, че детето ще е момче) и щеше да постъпи с него както намери за добре. Освен това нямаше да почувства никога вече страха, че ще обеднее.

Едва след два дни, когато прегледа внимателно дарението, тя откри, че част от него беше в недвижимости, включващи небостъргача

„Ръцете на Вавилон“. Къщата, дете нещастният Кларънс бе живял до самоубийството си, щеше да бъде собственост на нейното дете..., чийто баща беше Ричард Колендър.

* * *

Целият живот на големия дом започна да се върти постепенно около Елен и бъдещото дете. Юни и юли минаха. Добродушният Дьо Сион бе преместен с всичките си книги и книжа от павилиона в една стая на втория етаж (Никой мъж, с изключение на упорития дядо Толивър, не можеше да припари в това женско царство.) Раздърпаната Терез, все по-сияеща от уверенията на мадам Дьо Теб и десетина други гледачки, идваше всеки ден, за да досажда на Елен с най-различни лекари. Понякога идваше и Колендър на все по-кратки и официални посещения; Сабин идваше също и пращаше кошници с плодове. Музиканти, артистки и композитори влизаха и излизаха постоянно. Хети се движеше победоносно сред тая тълпа, остаряла, но все така енергична, както бе по времето, когато кърпеше, заобиколена от семейството си, в бедната всекидневна на Сикамор стрийт. У Хети нямаше нищо вечно, което не държеше сметка за промените на живота около нея. Възможно бе дори нищо да не ѝ правеше впечатление. Тя приемаше сякаш чудноватите обстоятелства като нещо съвсем редно... Присъствието на французина, съпруг на Лили, на Жан, който нямаше баща, блестящите вечери в трапезарията в стил Людовик XV, дете не присъстваше никога, непрестанното влизане и излизане на старицата, която ядеше бисквити от ръчната си чанта, посещенията на изящната, разкошно облечена Сабин и дори случайните идвания на самия Колендър, когото тя смяташе за злокобна и безнравствена личност и който би могъл да разори живота на всяко създание с по-слаб характер от тоя на нейните деца. Тя беше заета. Нямаше време за спомени. Нямаше защо да си измисля занимания, затова бе щастлива. Чувстваше се отново вплетена в безсмислената и объркана мрежа на живота.

Само Лили и дядо Толивър се отнасяха със спокойствие към събитието — Лили, защото знаеше, че някой трябва да запази самообладание, за да изглажда затрудненията, изникващи при толкова странна смесица от характери, а старецът с безразличие, за което

появата на още едно дете не бе особено ценна в един препълнен свят, дете човек може да намери самота само в собствената си душа. Той влизаше и излизаше, когато му хрумне, през градинските врати към улица Паси, като срещаше по пътя си ту Сабин, ту старата Терез, ту Дьо Сион или един-двама лекари, които го гледаха винаги, като че ли виждат пред себе си призрак. Не можеха да повярват, че толкова стар човек може да е още жив. Той ги отминаваше, без да ги погледне, унесен винаги в търсене на младостта, която му се бе изплъзнала завинаги. И в него имаше нещо вечно, което нищо не можеше да промени. За дядо Толивър нямаше никаква разлика между Сикамор стрийт и улица Реноар.

Най-после, пред вратата спря една сутрин такси, което доведе сред общата олелия и една тържествуваща Ребека Шьонберг, със светнал поглед и планове за нови успехи и концертни обиколки; защото вестта за крушението бе стигнала чрез Шнайдерман до нея във Виена, дете гостуваше на чичо си Ото и леля си Лина. Още преди да види Елен, тя бе започнала да разпространява тайно вестта за връщането на Лили Бар на сцената. (Тя разбираше много добре, че Елен няма да се върне при Колендър. Разбираше, че той си е намерил сам поражението. Обесил се бе със собственото си въже; но бе сторил това много по-рано, отколкото тя очакваше.)

Тя подкупи Августин, за да бъде предупредена за идването на Колендър вкъщи, и когато той дойде, взе всички мерки да не го пусне да си отиде, без да се срещнат. Видя го в подножието на стълбите. Тя не прояви тържеството си; беше предостатъчно хитра, за да не постъпи така. В жилите ѝ течеше същата източна кръв и тя разбираше как може да го подиграе най-жестоко.

— О, вие ли сте? — каза тя. — Не очаквах да ви видя тук. — После му подаде ръка с тъжен израз и промълви мрачно: — Съжалявам, че работите тръгнаха толкова зле. Предполагах, че този път ще имате по-добър успех. Исках да ви изкажа съчувствието си... Но Елен не можеше да постъпи другояче, разбира се.

По този начин не му даде възможност да каже нещо. Отпрати го смутен, смешен и сразен; защото той не можеше да не разбере от погледа ѝ, че му се надсмива. Той не бе успял да покори Лили Бар. Тя принадлежеше отново на Ребека... и на света. И най-после той бе победен от жени... от жените, които бяха неговата слабост... от

жените, които заобикаляха Елен: Лили, Хети и Ребека, от ловката Сабин и дори от старата Терез, която даде със своето дарение неподозирани сили на Елен. Той не бе успял да съкруши духа ѝ, защото не го бе завладял нито за миг; победила го бе независимостта ѝ, застанала като непреодолима преграда по неговия път.

Порочният опит бе пропаднал без особено удоволствие дори. Младостта му бе минала вече. Какво го чакаше сега? Когато излезе от дома на Лили, по красивото, нахално лице се виждаха бръчки, които никакви масажи и гимнастики нямаше да изгладят... Той старееше. Сякаш всички жени се бяха обединили, поставили бяха Елен в средата и му се надсмиваха... жени... жени... жени... Човек можеше да ги намрази най-после.

* * *

И Ребека, която бе дошла уж за съвсем кратко посещение, получи една стая и се присъедини по този начин към групата около Елен в едно общество, което живееше върху дивидентите от черните заводи в Средните американски щати.

Елен чакаше все по-спокойна с приближаване деня на раждането. Тя се забавляваше от фантастичната гледка на Лилиния дом. Чувстваше, че е негово средище, и някогашното опиянение, така добре познато на Лили Бар, я обзе постепенно.

Това стана в една топла, спокойна септемврийска вечер, когато задухът се изпари с приближаването на нощта и в захладената топлина се промъкваше само светлината от прозорците на дългата гостна и на един прозорец от белия павилион. Миловидната сестра англичанка беше тук, лекарят бе дошъл и си бе отишъл с обещание да се върне скоро. Всичко вървеше добре, само че пациентката (както сестрата обясняваше на Хети и Терез) не посрещнала изпитанието, както подобава. Тя настояла да играе бридж, вместо да се разхожда нагоре-надолу, за да ускори освобождението си. Сега беше в гостната с Лили, Жан и Ребека, сърдита, че не ѝ позволяват да запуши, и отчаяна, че не може да ръководи това, което става с нея. Тя седеше, като държеше картите съвсем близо до себе си, облечена в яркочервен копринен пенъоар, с гладка прическа, каквато имаше на концертите си.

— Две спатии — каза тя и погледна Ребека, която дублираше. По високото ѝ гладко чело се забелязваха капки пот и тя прехапваше от време на време устни. Беше великолепна и властна, помисли Лили. Имаше наистина една необикновена красота.

Изгоненият от павилиона Дьо Сион седеше в един ъгъл и четеше чужди вестници, чрез които поддържаше допир с външните политици. Вестниците бяха разгънати пред него... *Le Journal de Genève*, миланският *Il Secolo*, римският *La Tribune*, лондонският *Morning Post*, *Times*, *New York Times*, *le Figaro*, *l'Echo de Paris*, *le Petit Parisien*, *le Matin*, *l'Oeuvre*... спретнатата купчинка, от която той вземаше спокойно вестниците един по един, прочиташе ги и изрязваше отгук-оттам с дългите сребърни ножици някоя новина, кралски изявления, реч на министър-председател или уводна статия от социалистически вестник. Закрепостен зад позлатената масичка, той беше студен и далечен с побелелите си коси и румено лице. Не се интересуваеше никак от това, което ставаше край него. Първата му съпруга беше бездетна, а за втората се бе оженил много късно. Той продължаваше да изрязва и тънките ножици се провираха между италиански, испански,

германски, френски и английски думи. Скръц... скръц... скръц... — скърцаха те.

На десетина стъпки от него, далеко от масичката за бридж, дете играеха неохотно под предводителството на Елен, Хети и Терез седяха една до друга, едната заета да плете набързо рокличка на сини и бели квадрати, а другата хрускаща бисквита. И двете чакаха... и двете слухтяха, без да дръзнат да се обадят, за да не предизвикат недоволно избухване от страна на Елен. Не биваше да я сърдят сега.

— Когато се роди Ричард... — разправяше Терез, — страдах цели двадесет и шест часа..., но сега работите вървят по-леко.

И Хети се обади на свой ред, съвсем тихо, от страх да не обезпокои играчите:

— Не знам дали природният път не е най-добрият. Аз не вярвам в прибързаните работи.

В задушното мълчание се чу отново тракането на иглите ѝ.

— Тя трябва да се разхожда — каза тревожно Терез. — Мислите ли, че би трябвало да ѝ кажем?

— Няма смисъл... след малко няма да може вече да седи и да играе бридж. Ще трябва да се разхожда. Спомням си, че при раждането на последното ми дете лекарят каза...

Двете бъдещи баби продължиха този разговор, повтаряйки подходящи за случая спомени, еднакво заинтересувани от предстоящото събитие. Терез беше пребледняла, въпреки мургавата си кожа, а пълната ѝ ръка трепереше, държейки бисквита... Хети плетеше все по-бързо и по-бързо, като повдигаше от време на време глава, за да погледне дъщеря си, която седеше невъзмутимо като спартанка и играеше с Жан срещу Лили и Ребека, които губеха непрестанно.

Скръц, скръц, скръц... — скърцаха сребърните ножици, трак, трак, трак... — тракаха иглите. Хети спря за миг, за да изтрие зачервеното си лице. След това чу отново гласа на Елен, която казваше:

— Пет вземания и тридесет и шест бройки.

— Това ни е печалбата — каза Жан, побледнял и неспокоен от напрежението. В сините му очи светна някогашното възхищение. Елен бе винаги такава, още от времето, когато го водеше като дете в Булонския лес.

Едва в десет часа Елен бутна стола си и стана при влизането на лекаря в стаята.

— Ще се поразходя малко — каза тя и излезе заедно с него на терасата.

Хети и старата Терез млъкнаха и започнаха да следят фигурата на Елен в яркочервения пенъор, доктора и черното куче, които минаваха покрай високите прозорци. Жан пушеше и спореше тихо с Ребека, а Лили отиде при Дьо Сион, седна и зачете дантелените останки на вестниците, които съпругът ѝ захвърляше настрана с точността на машина. Най-последно Августин влезе със светнало лице, както изискваше важноста на случая, и донесе шампанско, което всички, с изключение на Хети, изпиха, за да се разхладят.

Шумът от далечната улица започна да затихва, а отзвукът от параходните сирени ставаше все по-слаб и по-слаб. Към Елен и лекаря се присъедини втора милосърдна сестра, още с пелерина, както бе дошла откъм градината.

Към десет и половина в подножието на дългата стълба се появи Колендър, който изглеждаше уморен и остарял, но свеж въпреки горещината. Хети се престори, че не го вижда, Терез кимна, а останалите, с изключение на Дьо Сион, който не го забеляза изобщо, му се поклониха хладно. Той беше враг; явно бе, че всички го смятат за такъв, и старата Терез дори, която се интересуваше сега само от внука си. Колендър седна и заговори с Лили, която не можеше да бъде за дълго неучтива, към когото и да е. Най-последно Елен се показа на един от прозорците и каза:

— Ребека, посвири на пианото с Жан... Не мога да ви гледам така, наредени като статуи.

След това кимна към Колендър, който стана и отиде при нея.

Докато той излизаше от стаята, Ребека го наблюдаваше уплашено. Тя не му вярваше. Той би могъл да се възползва от сегашните обстоятелства. Можеше да омагьоса Елен сега, когато беше най-неспособна да окаже съпротива. Тя отиде неохотно към пианото с Жан, с когото засвириха на четири ръце и с отдавна усъвършенствана математическа точност китка от вариететни песни. Докато свиреха, тя поглеждаше от време на време крадешком към високия прозорец, покрай който Елен и Колендър минаваха с точността на часовник. Но не само тя ги наблюдаваше. Наблюдаваше ги и Хети, а дори и старата Терез. Всеки искаше различни неща от Елен и всеки бе решен да спечели волята ѝ в случая.

* * *

Съпругът и съпругата се разхождаха зад прозореца с черното куче и Елен говорете оживено, бледа и отчаяна.

— Детето — каза твърдо тя, — ще бъде мое. Ще се боря докрай за това. Решила съм вече. Няма да ви го дам, защото не сте достойни за него.

Той не отговори. Невъзможно беше да се спори в такива минути. Тя се бореше и сега, както винаги, недобросъвестно, за да постигне целта си. Когато стигнаха до края на терасата, те се върнаха, за да минат отново край прозореца, откъдето Ребека, Хети и Терез надничаха навън. Това е нещо, помисли Елен, като явното освобождаване от бременност на френските кралици, заобиколени от цяла тълпа...

— Ако стане нещо с мен — обърна се тя към Колендър, — ако аз умра, а детето остане живо... то ще бъде отгледано от майка ми. Говорих вече с моите адвокати. Това може да се нареди. Имам достатъчно доказателства против вас... и за френски съд дори... — Тя си пое дълбоко дъх и продължи: — И френски съд дори ще бъде на моя страна в случая. Освен това Ребека ми обеща, че ще продължи борбата. Казвам ви това, защото искам да знаете, че всичко е окончателно свършено. — Тя тръгна по-бързо и посочи ненадейно към прозорците. — Ребека няма защо да ни гледа така неспокойно. И дума не може да става за нещо друго... А аз няма да оставя никога детето си в обстановка, каквато можете да му създадете вие и майка ви. — Тя си пое пак дълбоко дъх и добави: — Дадох ви всички възможности... но вие си останяхте такъв, какъвто сте. Обичах ви и бих ви обичала още, ако допуснех, че има надежда да се поправите... но такава надежда не съществува.

След това, преди да се обърне и да тръгне към павилиона, тя каза:

— Виждате ли, накрая спечелихте не вие..., а аз..., аз и Сабин... Аз ще продължа борбата, дори ако трябва да умра. Всичко е наредено вече. А сега — каза тя, като го оставяше, — искате ли да кажете на майка ми да дойде при мен в павилиона? Не желая никого другиго... освен нея.

И така, Колендър бе човекът, който повика Хети при Елен, когато последната поиска да я види. Въпреки очакванията на толкова много хора, тя принадлежеше сега само на Хети..., която се бе занимавала в живота си само с любов, раждания и смърт.

* * *

Когато те се отдалечиха, Колендър седна на каменния парапет и запуши мълчаливо, окончателно сразен. Отпратили го бяха веднъж завинаги. Елен щеше да се върне сега към живота, от който бе дошла при него... живот, дете принадлежеше на Ребека и слушателите си. Докато седеше така в топлатата и тиха вечер, очаквайки раждането на детето си, той почувства може би, че последното приятно приключение в живота му е свършено вече.

Той видя през прозорците Дьо Сион, който стана най-последен и тръгна към дългите стълби. Видя Лили (Очарователна жена, каза си той, и сигурно много красива на младини) да разговаря с майка му, която гризеше бисквитата си. Жан и Ребека бяха престанали да свирят и се бяха унесли неестествено в двоен пасианс.

Най-последен дойде Августин с някаква бележка. Мисис Кейн-Колендър (Сабин) питала за новини. И излезе веднага с отговора на Лили: всичко върви засега добре, но няма още нищо ново.

Продължаваха да чакат, да чакат, да чакат...

Колендър държеше здраво тежкото огърлие на Ханси, който скимтеше и ръмжеше, защото не го пускаха да отиде при господарката си.

Там именно го намери Ребека, която се умори най-последен от играта и излезе да изпуши една цигара в градината. Тя мина покрай него, без да продума; когато погледна подир нея, той забеляза, че тя обикаля белия павилион, като че искаше да го пази от него.

Той се върна най-последен в гостната, отвори бутилка шампанско и седна до Лили, която бе единственият човек, проявяващ известна любезност към него. Старата Терез го наблюдаваше отчаяно. Тя бе пребледняла сега от страх да не би мадам Дьо Теб да се е измамила. Ако детето е момиче, това ще бъде краят на всичко... Тя престана дори

да гризе бисквитата си. Чантата ѝ бе паднала на пода. Тежката ѝ снага бе на крайчеца на стола... в непоносимо, тревожно напрежение.

Цялата стая, цялата къща, цялата градина бяха притаили дъх в горещината и в ужасната тишина на очакването.

* * *

Нейде откъм Трокадеро часовник удари полунощ с леко удължени звуци, всеки от които дочакваше и се сливаше със следващия в топлия, спокоен въздух. Този звук достигна в просторната стая. Колендър стана и отиде отново в градината, в един отдалечен ъгъл, далеко от Ребека, чието обикаляне покрай белия павилион се отбелязваше от искрите на цигарата ѝ.

Неспособна да понася повече това мълчание, Терез също стана и излезе на терасата, за да наблюдава светлините в павилиона. Подухна ветрец, от който платаните зашумяха. Лили и Жан разговаряха спокойно край писалището на Дьо Сион. Прозорецът на втория стаж в стаята на дядо Толивър още светеше. Когато вдигна глава от своето бдение, Ребека зърна сянката на стареца, който се наведе навън и погледна към градината.

Мина още един час и далечният часовник удари един. Вкъщи се чу тих звън и Августин се появи веднага. Обаждаше се пак мисис Кейн-Колендър. Нямах ли още нищо?

„Трябва да е ужасно любопитна, помисли си Лили, за да чака цяла нощ.“ Терез започна да се моли в полумрака на стаята, като че все още не беше късно за чудо. Тя не бе религиозна, но вярваше като Волтер, че трябва да се опита всичко... След като се моли известно време, тя огладня, извади пак бисквита от чантичката си и отиде в гостната за чаша шампанско. Но преди да се върне към очакването и молитвите си, вратата на павилиона се отвори и двете малки светлинки, които отбелязваха в тъмнината местонахождението на Колендър и Ребека, се втурнаха бързо в тая посока.

На прага бе застанала Хети, по-едра и от двамата, зачервена, тържествуваща, със светнал поглед. Тя се обърна към Ребека и Колендър, които се появиха един след друг от сянката на градината, и каза:

— Свърши се... всичко е наред... детето е момче.

* * *

Ребека занесе веднага новината в гостната, дето Терез остави от смущение чашата с шампанското не на масата, а в празното пространство, при което чашата се счупи и шампанското се разля над обюсонския килим. Тя се заклатушка веднага с късите си дебели нозе през терасата към павилиона, дето Хети, забравила за миг омразата си, разказваше подробно и оживено на Колендър как е минало раждането.

Терез забрави дори своя английски.

— Момче е! — каза провлечено тя. — Момче е! Бог е милостив. Изпълни молитвите ми... Колко тежи?

— Седем фунта — отговори Хети. — Чудесно бебе, при все че нито едно от моите деца не е тежало по-малко от десет фунта.

Всички бяха обзети от някаква истерична радост. Чакането се свърши. Терез имаше наследник, Хети имаше внук, а Колендър най-после — син, който нямаше да бъде може би никога негов. От един прозорец над главите им се чу пресеклив, писклив глас:

— Роди ли се детето? Какво е!... — А след малко, с явно раздражение: — Казвайте, за Бога!

Беше дядо Толивър. Лили му се обади и едрата глава се отдръпна почти веднага, светлината бе загасена и стаята потъна в мрак и тишина.

Всички трябваше да видят детето. Трябваше да отидат до самата врата на павилиона, където Хети, държейки го на почетно разстояние, като някоя царска бавачка, която показва на народа престолонаследника, им показа едно лъскаво, червено като домати бебе, което започна да плаче монотонно. Тя не позволи никому да го пипне, нито дори на старата Терез, която се наведе над малкото и промълви:

— Миличкото! Колко е хубаво! Миличкото! Колко е мъничко! Цял Ричард! Миличкото!

— Не може да се каже още на кого прилича! — каза възмутено Хети. — Приказвате глупости! За дълго още няма да може да се разбере на кого прилича!

Останал назад сред този полк жени, Колендър гледаше сина си с едва уловим плам в сивите очи. Той не продумваше. Чакаше. Може би поиска за миг да види Елен, както подобава на съпруг и баща. Но не му се представи случай, защото Хети каза:

— Елен иска да види Лили. Лекарят каза, че не може да види никого другото.

Закрепостена в павилиона, Хети стана същински тиран. Още щом се появи, детето стана част от нейното семейство и бе погълнато без угризения от него.

Бледата, прекрасна Елен погледна Лили и промълви с едва уловима усмивка:

— Трябва да се обадиш на Сабин. Кажи ѝ, че е била права. Просто ѝ кажи, че съм щастлив играч. Успях да задоволя старата Терез.

* * *

Всички се пръснаха постепенно, докато най-последно само Колендър остана да пуши и да размишлява в тъмнината. Малко по-нататък в сянката, дете не можеше да бъде забелязана, чакаше и Ребека, която го наблюдаваше, когато той стана най-последно и излезе през вратата към улица Дьо Паси; тя го последва и проследи с поглед, докато се изкачи по склона и изчезна зад ъгъла, осветен от една улична лампа. Не изглеждаше вече така висок и снажен, както някога. Прекрасните рамене бяха малко прегърбени; докато го гледаше, Ребека разбра къде отива. Защото си бе дала труда да открие изневярата му. Тя знаеше, че Елен няма да му прости никога, когато ѝ представи доказателства за това. Така щеше да се сложи печат на поражението му.

Докато поглеждаше не към улица Дьо Паси, а към миналото, тя си представи края му, края на един сразен и огорчен любител на удоволствията, принуден да заплаща с пари това, което бе получавал някога срещу младежкия си чар, красота и блясък.

Тя затвори вратата и се върна в градината. Утрото бе започнало да се промъква между дърветата и посивелите стени на павилиона започваха отново да побеляват. От утре трябваше да приготви плановете за връщането на Елен. То трябваше да бъде тържествено,

блестящо, достойно за артистка като Лили Бар. Защото Елен принадлежеше отново на Ребека Шьонберг.

Една вечер, пет месеца след напрегнатото очакване в градината на улица Реноар, Лили Бар се върна на сцената, под режисурата на енергичната и щастлива Ребека. Тя свири с оркестъра Падслау в театъра на Шанз Елизе един нов концерт, композиран от един от младите композитори, идвали толкова често да смущават покоя в къщата на Лили. Те я наблюдаваха от всички кътчета на полутъмния просторен театър как минава бавно и тържествено между оркестрантите; и докато ги отминаваше един по един, всички музиканти извличаха от нея сякаш някакъв необясним плам, някаква нова, странна жизненост. Тя беше облечена така, както бе и при първия си концерт в Ню Йорк — в тъмночервена кадифена рокля, с бисери, с гладко причесани черни коси, които обкръжаваха красивото бледо лице.

Публиката зашумя тихо при появата ѝ, след това се чу покорен, възхитен шепот. Белите лица на слушателите достигаха до най-далечните, тъмни кътчета на залата, дето се сливаха и замъгляваха. Всичко това надвишаваше и най-безумните ѝ мечти от дните, когато свиреше намусено и буйно в бедната стаичка на Сикамор стрийт.

Диригентът се изправи — стройна черна фигура пред лампите на оркестъра. Той вдигна палката си и Лили Бар удари първите акорди на концерта. Съмнението изчезна. Тя покори тайнствено цялата зала. Беше по-величествена от всеки друг път, защото в това свирене нямаше вече никакво хитруване. То беше музика на велик артист.

Оркестърът се понесе в бурно, тържествуващо, непобедимо кресчендо, над което се извисяваше ясният и кристален звук на пианото...

* * *

След концерта, минала в голямата приемна зала с огледалата на балерините, тя чакаше тия, които биха искали да я поздравят за връщането в тяхната среда. Дойдоха артистки и милионери, топмодели и композитори, музиканти и художници, херцог Дьо Германт и господин Суан, покровители на изкуството и авантюристски, които влизаха и излизаха, придружавани винаги от светналия поглед и подвижните очички на Ребека. Последна влезе Терез, облечена небрежно, с потъмнелите си бисери и с приятелката си Ела Нанаторини, както и Сабин и Джени Чемпиън, която Елен бе видяла преди толкова години през процепа на лакирания параван в гостната на Колендърови. Джени беше задъхана, възбудена, с разчорлени коси. Сабин бе удържала обещанието си и Джени бе избягала за пръв път през своите четиридесет и шест безплодни години, за да види света.

Елен ги посрещна с някогашната си тържествуваща любезност, но обстановката не беше същата. Както дядо ѝ бе разбрал отдавна, тя бе минала вече върха на своя живот. Този блясък, приказки и шум бяха започнали да ѝ досаждат.

Когато ги изпрати, тя остана да дочака Лили, която бе отишла на Лионската гара, за да изпрати Хети, дядо Толивър, бебето, Августин, една дойка бретонка с чудноватото име Фредегонд за бялата вила в Ница, дете самата Лили бе отивала толкова често, докато Сезар бе жив. Защото Лили, търсила винаги слънце, не използваше вече бялата вила. Нейното място беше сега във влажния, студен Париж, до съпруга ѝ.

Загънатата в зибелиновото си сако, Елен се облегна на стола си, затвори очи и се унесе в новия, приятен покой, който я бе обзел след ужасната задушна нощ в белия павилион. Струваше ѝ се, че никога досега не бе почивала истински в живота си. Всичко бе минало вече. Всичко бе свършено. Тя бе започнала да забравя какъв беше Колендър, да си спомня само това, което искаше да помни. Мислеше за него като за мъртвец; вярно беше, че онзи Колендър, който беше отишъл с нея в „Ръцете на Вавилон“, беше отдавна мъртъв. Тя бе изпълнила дълга си, единственото нещо, което би трябвало да стори и което щеше да остане. Родила бе дете и го бе дала на Хети, за да го отгледа като свое и да се радва, докато умре или докато детето порасне и ѝ се изплъзне. Но Хети щеше да е толкова стара тогава, че нямаше да се огорчи особено много. Щеше да предпочита да си стои спокойно в голямата гостна, както правеше мадам Жигон.

Тя стана най-последно, отметна палтото си и седна пред голямото пиано в ъгъла на стаята. Засвири тихо, чудно и безумният плам, преживял всичко, светна отново в погледа ѝ. Градът, черните фабрики, Колендърови, нещастният Кларънс и зеленоокият господин Уик... всички бяха забравени. Освободила се бе най-последно от всички тия стари връзки, обладана само от красотата на звуците, които се лееха под пръстите ѝ. Но тя беше съвсем сама на тоя връх, който бе издигнала със собствените си ръце... такава, каквато Фергус я бе зърнал в минутно прозрение в навечерието на смъртта си.

Тя продължаваше да свири, когато Лили влезе безшумно и застана да я слуша в полумрака на един ъгъл...

* * *

Както бе казала някога мадам Жигон, бялата вила не беше в самата Ница, а в Симиез, високо на хълма, отдето се виждаше Вилфранш и Ла Бе Ованж. За да отиде дотам, човек трябваше да слезе от колата и да се изкачи покрай статуята на кралица Виктория, изваяна по маниера на Торвалдсен, със слънчобран в едната ръка и чанта в другата (с извезано със сърма кученце) — чанта, която дядо Толивър си припомняше, че бе видял в ръката ѝ, когато бе дошла да подчертае признанието на Евгения в очите на европейските дворове. Зад статуята на кралицата имаше няколко стъпала, които водеха към вратичка, засенчена от влачещи се растения и мимози.

По тази именно екзотична пътечка мина малката група два дни след като Лили я изпрати на Лионската гара. Жан вървеше пръв, след него Хети, прегърнала внука си, последвана от Вечния дядо Толивър, огромната Фредегонд и детето ѝ. Привечер се бяха вече настанили и Хети седна край мимозата с малкия Фергус, тържествуваща и доволна, като му пееше, за да го приспи, както бе приспивала някога и своя Фергус. Нищо не бе се променило, защото у Хети имаше нещо вечно, което се занимаваше само с любов, раждания и смърт.

Докато тя пееше тихичко на внука си, Вечния се появи на вратата с голяма книга под мишница и тръгна към нея. Когато мина покрай бебето, той се спря, намести очилата си и го погледна внимателно, без да продума; тънките старчески устни се свиха най-последно в усмивка,

която казваше: „Очакват те много страдания, но и много развлечения“. Една почти завистлива усмивка, колкото странно и да звучи това.

Докато стоеше така, той зърна отдалеко фигурата на една раздърпана, дебела старица, която се изкачваше с усилие покрай статуята на кралица Виктория. Беше Терез, променила изцяло програмата на пътуването си до Триест, за да може да види тоя несравним, скъпоценен внук. Тя седна плахо край люлката му, от страх да не пробуди детето. Но малкият Фергус не даваше никакви признаци, че ще заспи. Беше хубаво дете, което ги гледаше с непроницаеми сиви очи, наследени от Колендър. Но имаше и прекрасен нос, който щеше да получи сигурно красивото очертание, придало на Елен, а преди това на старата Джулия Шейн, надменно и властническо изражение. Най-после, в желанието си да го зарадва, Терез свали от пръста си изваяния изумруд, спасен от разграбването на Цариград, както твърдеше преданието. Бебето започна да го върти в ръчичките си и да го наблюдава с умните си сиви очи, докато го изпусна най-после от несръчните си ръце и заспа под ревнивото бдение на две властни жени, които го бяха създали просто с едно невероятно усилие на волите си. Те го гледаха в мълчаливо обожание, едната така безизкуствена, другата така стара и мъдра, че в края на краищата и двете бяха еднакви.

* * *

А в това време Вечния тръгна нагоре и седна най-после сред развалините на старата римска арена, пред която се разстиляше заливът. Един преобърнат камък заместваше стола люлка; старецът седна на него, разтвори книгата на коленете си и загледа Средиземно море. След малко извади от джоба си една ябълка и започна да я отхапва със зъби, които бяха още здрави, въпреки приближаването на стотния му рожден ден. Беше малка, кисела бретонска ябълка, която не струваше нищо в сравнение с ябълките от овощните градини в Охайо. Той изплю презрително хапките из устата си, намести отново очилата си и зачете пак с тържествуващо изражение „Упадъкът и падението на Римската империя“.

Издание:

Автор: Луис Бромфийлд

Заглавие: Пътят към славата (Лили Бар)

Преводач: Невяна Розева

Година на превод: 1946

Език, от който е преведено: английски

Издание: второ (не е указано)

Издател: ИК „Световна библиотека“

Град на издателя: София

Година на издаване: 2000

Тип: роман

Националност: американска

Печатница: „Абагар“ АД — В.Търново

ISBN: 954-8615-12-6

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/2061>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.